

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
KAFKASYA ÇALIŞMALARI PROGRAMI

1915 OLAYLARININ 100. YILINDA TÜRKİYE VE ERMENİSTAN RESMÎ SÖYLEMLERİNİN ELEŞTİREL ÇÖZÜMLEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZAFER DEMİREL

MAYIS 2019

1915 OLAYLARININ 100. YILINDA TÜRKİYE VE ERMENİSTAN RESMÎ SÖYLEMLERİNİN ELEŞTİREL ÇÖZÜMLEMESİ

ZAFER DEMİREL

TARAFINDAN

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜNE
SUNULAN TEZ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
KAFKASYA ÇALIŞMALARI PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MAYIS 2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Seyfullah Yıldırım
Enstitü Müdür V.

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm şartları sağladığını tasdik ederim.

Prof. Dr. Mustafa Sıtkı Bilgin
Anabilim Dalı Başkanı

Okuduğumuz ve savunmasını dinlediğimiz bu tezin bir Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm kapsam ve kalite şartlarını sağladığını beyan ederiz.

Doç. Dr. Yıldız Deveci Bozkuş
Danışman

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Ahmet Özcan (ÇAKÜ, Tarih) .....

Doç. Dr. Yıldız Deveci Bozkuş (AYBÜ, Kafkasya Çalışmaları) .....

Dr. Öğr. Üyesi Bayram Sinkaya (AYBÜ, Uluslararası İlişkiler) .....

Bu tez içerisindeki bütün bilgilerin akademik kurallar ve etik davranışlar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca bu kurallar ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışmada orijinal olmayan her tür kaynak ve sonuçlara tam olarak atıf ve referans yaptığımı da beyan ederim; aksi takdirde tüm yasal sorumluluğu kabul ediyorum.

Adı Soyadı :

İmza :

ÖZET

1915 OLAYLARININ 100. YILINDA
TÜRKİYE VE ERMENİSTAN RESMÎ SÖYLEMLERİNİN
ELEŞTİREL ÇÖZÜMLEMESİ

Demirel, Zafer
Yüksek Lisans, Kafkasya Çalışmaları
Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Yıldız Deveci Bozkuş

Mayıs 2019, 192 sayfa

1915 Olayları Türk ve Ermeni Devletleri arasında derin ihtilafa yol açmış ve bu ihtilaf geçmişten günümüze tarafların ilişkilerine ve dolayısıyla söylemlerine yansımıştır. Olayların 100. yılına tekabül eden 2015 yılı ise taraflar için ayrı bir önem taşımış ve bu önem vesilesiyle her iki ülkenin söylemleri bir parça daha hassaslaşmıştır. Söz konusu bu gerçekliklerden hareketle, bu tez kapsamında, dönemin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Başbakanı ve Dışişleri Bakanı ile dönemin Ermenistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Başbakanı ve Dışişleri Bakanı'nın 2015 yılının Nisan ayı boyunca ilgili kurumların resmi internet sitelerinde konuyla ilgili yayınladıkları konuşma ve mesaj metinleri analiz edilmiştir. Bu çalışmanın temel amacı, devlet yetkililerine ait söylemlerin içinde bulundukları sosyal yapılardan (değer, norm, ideoloji, tarih, politika vb.) büyük ölçüde etkilendiklerini ve bu söylemlerin söz konusu sosyal yapıları nasıl yeniden inşa ettiklerini gözler önüne sermektir. Söylemin, iddia edilen gerçekliklerin inşasında, devlet ideolojilerinin aktarılmasında ve pekiştirilmesinde ne denli büyük bir rol oynadığını ortaya koymak da bu tezin bir diğer amacıdır. Bu vesileyle devletlerin, özellikle uluslararası platformlardaki söylemlerinin önemi bir kez daha vurgulanmıştır.

Söylemin, bilgi-iktidar ilişkisi, sosyal-siyasal gerçeklikler ve kimlik gibi hususların inşasında ve değişiminde önemli bir yeri olduğunu vurgulayan Post-yapısalcılık, bu çalışmanın kuramsal artalanını oluştururken, söylem kavramına verdiği önem ve yüklediği anlamla Post-Yapısalcılıkla büyük benzerlikler gösteren Eleştirel Söylem Çözümlemesi (ESÇ) de bu çalışmanın yöntem bilimsel ayağını oluşturmuştur. Bu kapsamda, dönemin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın beş konuşma ve bir mesaj metni, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Davutoğlu'nun bir mesaj metni ve Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'nun bir konuşma metni ile dönemin Ermenistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sarkisyan'ın altı konuşma metni, Ermenistan Cumhuriyeti Başbakanı Abrahamyan'ın bir mesaj metni ve Ermenistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Nalbandyan'ın bir konuşma metni, ESÇ kuramcılarından Norman Fairclough'un *Üç Boyutlu Çerçeve* (Three Dimensional Framework) yaklaşımıyla analiz edilmiştir. Üç Boyutlu Çerçeve yaklaşımının ilk boyutu olan *Metin Boyutu*nda, söz konusu metinler yine ESÇ kuramcılarından biri olan Ruth Wodak'ın *Söylemsel-Tarihsel Yaklaşımı'*nda (*discourse-historical approach*) ele aldığı söylem stratejileri göz önünde bulundurularak incelenmiştir. İkinci boyut olan *Söylemsel Pratik Boyutu*nda, analize tabi tutulan metinlerin üreticileri olan Türk ve Ermeni devlet yetkililerinin bu metinleri nasıl ürettiklerine, bu metinleri üretirken diğer metinlerden ve söylem düzeninden nasıl yararlandıklarına, ilgili konuşmaları nerede, kime karşı ve hangi amaçlarla yaptıklarına odaklanılmıştır. Üçüncü boyut olan *Toplumsal Pratik Boyutu*nda ise ilk olarak 1915 Olaylarının tarihsel arka planı analiz edilmiş ardından bu tarihsel süreç ile Türk-Ermeni toplum yapıları arasındaki bağlantı ortaya konulmuştur.

Yapılan analizlerin sonucunda, Türk ve Ermeni devlet yetkililerine ait metinlerde benzer oranlarda söylemsel stratejilerden yararlanıldığı, savunulan fikirlerin ve iddiaların yaygınlaştırılması amacıyla konuşma ve mesaj metinlerinin mümkün olduğunca uluslararası platformlarda üretildiği, Türk ve Ermeni devlet yetkililerinin içinde bulundukları sosyal yapıdan etkilenerek söylemlerini oluşturduğu ve aynı şekilde Türk ve Ermeni devlet yetkililerinin söylemleri aracılığıyla da sosyal yapıları etkilediği ve yeniden inşa ettiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: 1915 Olayları, Eleştirel Söylem Çözümlemesi, Post-Yapısalcılık, Türkiye, Ermenistan.

ABSTRACT

A CRITICAL ANALYSIS OF TURKEY'S AND ARMENIA'S OFFICAL DISCOURSES AT THE 100TH ANNIVERSARY OF THE 1915 EVENTS

Demirel, Zafer
Master's Degree, Caucasus Studies
Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Yıldız Deveci Bozkuş

May 2019, 192 pages

The events of 1915 led to a deep conflict between the Turkish and Armenian states, and this conflict was reflected in the relations of the parties from past to present and hence in their discourse. The year 2015, which corresponds to the 100th anniversary of the Events, had particular importance for the parties. Therefore, the discourses of both countries became a bit more sensitive in this year. Based on this reality, within the scope of this thesis, the statements and messages of the President, Prime Minister and Foreign Minister of the Republic of Turkey and the President, Prime Minister and Foreign Minister of the Republic of Armenia of the period published during April 2015 on the official websites of the relevant institutions were analysed. The main purpose of this study is to reveal that how the officials' discourses are greatly affected by the social structures (value, norm, ideology, history, politics, etc.) in which they are embedded and that how these discourses reconstruct these social structures over and over again. Another aim of this thesis is to show how big of a role discourse plays in the construction of the alleged realities, in the transfer and consolidation of state ideologies. On this wise, the importance of the state discourses, especially on international platforms, has been emphasized once again.

Post-structuralism, which emphasizes that discourse has an important place in the construction and transformation of knowledge-power relationship, social-political realities,

and identity, etc., constituted the theoretical background of this study while Critical Discourse Analysis (CDA), which shows great similarities with post-structuralism in terms of the importance it attaches to the discourse concept constituted the methodological framework of this study. Within this scope, five speeches and a message of Erdoğan, the President of the Republic of Turkey, a message of Davutoğlu, the Prime Minister of the Republic of Turkey, and a speech of Çavuşoğlu, the Prime Minister of the Republic of Turkey of the period, and six speeches of Sargsyan, the President of the Republic of Armenia, a message of Abrahamyan, the Prime Minister of the Republic of Armenia, a speech of Nalbandyan, the Foreign Minister of the Republic of the period, were analysed within the framework of Norman Fairclough's Three-Dimensional Framework Approach. In the text dimension, the first dimension of the Three-Dimensional Framework Approach, the aforementioned texts were examined by considering the discourse strategies which Ruth Wodak discussed in her discourse-historical approach. In the discursive practice dimension, the second dimension, it was focused on how Turkish and Armenian state officials produced the texts analysed, how they made use of other texts and discourse order, and where they spoke to whom and for what purposes. In the social practice dimension, the third dimension, the historical background of the Events of 1915 was analysed and then the connection between this historical process and the Turkish-Armenian society structures was revealed. As a result of the analyses, it has been observed that the Turkish and Armenian state officials benefited from the discourse strategies at similar rates and the officials spoke at the international platforms as far as possible and they generally published their messages in English to legitimise and disseminate their thoughts and claims. This study has also revealed that that the discourses of the Turkish and Armenian state officials are influenced by the social structure in which they are embedded and in a similar way the Turkish and Armenian officials affect and reconstruct the social structures thanks to their discourses.

Keywords: 1915 Events, Critical Discourse Analysis, Post-Structuralism, Turkey, Armenia.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanmasında, başlangıcından sonuna kadar, gerekli yardım, tavsiye ve yönlendirmeleri yapan, karşılaştığım sorunların çözümünde deneyimlerini benimle paylaşan ve bu çalışmaya şahsım kadar emek veren tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Yıldız Deveci Bozkuş'a katkılarından ve bu süreçte bana öğrettiği değerli bilgilerden dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bugüne kadar üzerimden maddi ve manevi desteklerini hiç eksik etmeyen kıymetli aileme,

uzun ve yorucu bu süreçte her zaman yanımda olan ve her konuda katkılarını benden esirgemeyen, büyük sabır ve anlayışla tezimi bir an önce bitirmem konusunda beni sürekli teşvik eden ve benimle çalışma odasını paylaşarak bana huzurlu bir çalışma ortamı sağlayan, desteğini ve sevgisini sürekli hissettiğim sevgili eşime,

sevgisiyle her daim bana güç veren mutluluk kaynağım canım kızıma,

yürekten teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL ..... **iii**

ÖZET ..... **iv**

ABSTRACT ..... **vi**

TEŞEKKÜR ..... **viii**

İÇİNDEKİLER ..... **ix**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **xii**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xiii**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xiv**

BÖLÜM 1 ..... **1**

GİRİŞ **1**

1.1. Çalışmanın Amacı ve Araştırma Soruları 2

1.2. Çalışmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları 2

1.3. Çalışmanın Metodolojisi ve Yöntemi 3

BÖLÜM 2 ..... **6**

KURAMSAL ÇERÇEVE **6**

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE POSTYAPISALCILIK, SÖYLEM VE ELEŞTİREL SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ **6**

2.1. Uluslararası İlişkilerde Postyapısalcılık 9

2.2. Postyapısalcılık ve Söylem Kavramı 16

2.3. Eleştirel Söylem Çözümlemesi 18

2.3.1. Norman Fairclough'ın Üç Boyutlu Çerçeve Yaklaşımı 23

2.3.1.1. Metin Boyutu 24

2.3.1.2. Söylemsel Pratik Boyutu 27

2.3.1.3. Toplumsal Pratik Boyutu 27

BÖLÜM 3 ..... **29**

TÜRK - ERMENİ İLİŞKİLERİNE TARİHSEL BİR BAKIŞ **29**

3.1. Tarihte Türk – Ermeni İlişkileri 29
3.2. 1878 Ayastefanos Anlaşması ve Berlin Konferansı 35
3.3. I. Dünya Savaşı (1914-1918) ve Ermeni Tehciri 38
3.3.1. Lozan Barış Antlaşması ve Ermeni Meselesi 47
3.3.2. II. Dünya Savaşı Döneminde Ermeni Meselesi (1923-1944) 50
3.3.3. II. Dünya Savaşı Sonrası Dönemde Ermeni Meselesi (1945-1991) 51
3.4. Türk Ermeni İlişkilerinde Yaşanan Son Gelişmeler 55

BÖLÜM 4 62

1915 OLAYLARININ 100. YILINDA TÜRKİYE VE ERMENİSTAN RESMİ SÖYLEMLERİ 62

4.1. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 1915 Olaylarının 100. Yıl Dönümü ile İlgili Nisan 2015'teki Konuşma ve Mesaj Metinlerinden Örnekler 64
4.1.1. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Nisan 2015'teki Konuşma ve Mesaj Metinlerinden *İma Yollu Stratejilere* (Referential) Örnekler 65
4.1.2. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Nisan 2015'teki Konuşma ve Mesaj Metinlerinden *Yüklemleme Stratejileri*ne (Predication) Örnekler: 73
4.1.3. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Nisan 2015'teki Konuşma ve Mesaj Metinlerinden *Uslamlama Stratejileri*ne (Argumentation) Örnekler: 75
4.1.4. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Nisan 2015'teki Konuşma ve Mesaj Metinlerinden *Derinlik Kazandırma Stratejisi*ne (Perspectivation) Örnekler: 80
4.1.5. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Nisan 2015'teki Konuşma ve Mesaj Metinlerinden *Kuvvetlendirme-Yumuşatma Stratejisi*ne (İntensification, Mitigation) Örnekler: 80
4.2. Ermenistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın 1915 Olaylarının 100. Yıl Dönümü ile İlgili Nisan 2015'teki Konuşma ve Mesaj Metinlerinden Örnekler 85
4.2.1. Ermenistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın Nisan 2015'teki Konuşma ve Mesaj Metinlerinden *İma Yollu Stratejile*re (Referential) Örnekler: 86
4.2.2. Ermenistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın Nisan 2015'teki Konuşma ve Mesaj Metinlerinden *Yüklemleme Stratejileri*ne (Predication) Örnekler: 90
4.2.3. Ermenistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın Nisan 2015'teki Konuşma ve Mesaj Metinlerinden *Uslamlama Stratejileri*ne (Argumentation) Örnekler: 94

4.2.4. Ermenistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın Nisan 2015'teki Konuşma ve Mesaj Metinlerinden *Derinlik Kazandırma Stratejileri*ne (Perspectivation) Örnekler: 99

4.2.5. Ermenistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın Nisan 2015'teki Konuşma ve Mesaj Metinlerinden *Kuvvetlendirme-Yumuşatma Stratejileri*ne (İntensification, Mitigation) Örnekler: 102

4.3. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Ahmet Davutoğlu'nun 1915 Olaylarının 100. Yıl Dönümü ile İlgili 20 Nisan 2015'te Yayınladığı Açıklama Metninden Örnekler 104

4.4. Ermenistan Cumhuriyeti Başbakanı Hovik Abrahamyan'ın 1915 Olaylarının 100. Yıl Dönümü ile İlgili 24 Nisan 2015'te Yayınladığı Mesaj Metninden Örnekler 110

4.5. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun 1915 Olaylarının 100. Yıl Dönümü ile İlgili 20 Nisan 2015'te Yaptığı Konuşma Metninden Örnekler 113

4.6. Ermenistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Edward Nalbandyan'ın 1915 Olaylarının 100. Yıl Dönümü ile İlgili 23 Nisan 2015'te Yaptığı Konuşma Metninden Örnekler 116

BÖLÜM 5 126

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 126

YARARLANILAN KAYNAKLAR 140

EKLER 149

A. Türk Devlet Yetkililerinin Konuşma ve Mesaj Metinleri 149

B. Ermeni Devlet Yetkililerinin Konuşma ve Mesaj Metinleri 167

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1 İki ülke devlet adamlarına ait ilgili devlet kurumlarının resmi sitelerinde 2015 yılı boyunca yayınlanan konuşma ve mesajların sayıları 135

Tablo 2 İki ülke Cumhurbaşkanlarının Nisan 2015'te yayınladıkları metinlerde kullandıkları strateji örneklerinin sayıları 136

Tablo 3 İki ülke Başbakanlarının ve Dışişleri Bakanlarının Nisan 2015'te yayınladıkları metinlerde kullandıkları strateji örneklerinin sayıları 137

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 Norman Fairclough'un Üç Boyutlu Çerçeve Yaklaşımı 24

Şekil 2 Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Nisan 2015'te yapmış olduğu konuşmalarda ve yayınlamış olduğu mesajda ağırlıklı olarak kullanılan stratejilerin dağılımı 65

Şekil 3 Cumhurbaşkanı Sarkisyan'ın Nisan 2015'te yapmış olduğu konuşmalarda ağırlıklı olarak kullanılan stratejilerin dağılımı 86

Şekil 4 Başbakan Davutoğlu'nun 20 Nisan 2015'te yayınlamış olduğu açıklamasında ağırlıklı olarak kullanılan stratejilerin dağılımı 110

Şekil 5 Başbakan Abrahamyan'ın 24 Nisan 2015'te yayınlamış olduğu mesajında ağırlıklı olarak kullanılan stratejilerin dağılımı 113

Şekil 6 Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'nun 20 Nisan 2015'te yapmış olduğu konuşmada ağırlıklı olarak kullanılan stratejilerin dağılımı 116

Şekil 7 Dışişleri Bakanı Nalbandyan'ın 23 Nisan 2015'te yapmış olduğu konuşmada ağırlıklı olarak kullanılan stratejilerin dağılımı 125

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birlekşik Devletleri
ASALA	Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia [Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu]
BM	Birleşmiş Milletler
ESÇ	Eleştirel Söylem Çözümlemesi
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
MÜSİAD	Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği
NATO	North Atlantic Treaty Organization [Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü]
TARC	Turkish-Armenian Reconciliation Commission [Türk-Ermeni Uzlaşma Komisyonu]
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	Türk Dil Kurumu
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
VAT	Viennese Armenian-Turkish Platform [Türk-Ermeni Platformu]

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1915 Olayları Türk ve Ermeni Devletleri arasında derin ihtilafa yol açmış ve bu ihtilaf geçmişten günümüze tarafların devlet söylemlerine yansımıştır. Bu çalışma kapsamında, dönemin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Başbakanı ve Dışişleri Bakanı ile dönemin Ermenistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Başbakanı ve Dışişleri Bakanı'nın 1915 Olaylarının 100. yılı olan 2015 yılı Nisan ayındaki söylemleri ele alınacaktır.

Bu çalışmada öncelikle çalışmanın kuramsal artalanını oluşturan Postyapısalcılık kavramı açıklanacak ve ardından çalışmanın yöntembilimsel ayağını oluşturan Eleştirel Söylem Çözümlemesine yer verilecektir. Sonrasında, yukarıda bahsedilen üst düzey altı devlet yetkilisinin konuyla ilgili 2015 yılı Nisan ayı boyunca yaptıkları konuşmalar ve yayınladıkları mesajlar Eleştirel Söylem Çözümlemesinde kullanılan söylemsel stratejilerden faydalanılarak analiz edilecektir. Bunun sonucunda elde edilen bulgular Postyapısalcılığın Uluslararası İlişkiler disiplinine getirdiği bakış açısıyla yorumlanacaktır.

Bu çalışmanın sonucunda, 1915 Olayları çerçevesinde devlet ideolojisi ve politikasının, Türkiye ve Ermenistan'da üst düzey devlet yetkililerinin kullandıkları söylemlere olan etkisi ve öneminin açıklanması; bununla birlikte, devlet yetkililerinin kullandıkları söylemlerin de devlet ideolojisinin oluşturulmasındaki ve pekiştirilmesindeki rolü ve öneminin ortaya konması hedeflenmektedir.

1.1. Çalışmanın Amacı ve Araştırma Soruları

Bu çalışmanın temel amacı, devlet yetkililerine ait söylemlerin içinde bulundukları sosyal yapılardan (değer, norm, ideoloji, tarih, politika vb.) büyük ölçüde etkilendiklerini ve bu söylemlerin söz konusu sosyal yapıları yeniden inşa ettiklerini gözler önüne sermektir.

Söylemin, iddia edilen gerçekliklerin inşasında, devlet ideolojilerinin aktarılmasında ve pekiştirilmesinde ne denli büyük bir rol oynadığını ortaya koymak bu tezin bir diğer amacıdır. Bu vesileyle çalışma kapsamında devletlerin, özellikle uluslararası platformlardaki söylemlerinin önemi bir kez daha vurgulanacaktır.

Bu çalışmada ayrıca, çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan Postyapısalcı teorik çerçeve ile yöntembilimsel çerçeveyi oluşturan Eleştirel Söylem Çözümlemesi (ESÇ) açıklandıktan sonra 1915 Olaylarının tarihi arka planı, Tehcir kanunu ve Türk-Ermeni ilişkilerinde son gelişmeler açıklanacak ve devlet yetkilerinin konuşma ve mesaj metinleri söz konusu bu tarihsel çerçeve içerisinde ele alınacaktır. Bu değerlendirmeyi yaparken aşağıda yer alan beş araştırma sorusunun cevabı aranacaktır:

1. 1915 Olaylarının 100. yıl dönümü taraflar için neden bu kadar önemlidir? Söylemler bu süreçte hangi amaçlar doğrultusunda, nasıl kullanılmıştır?
2. Türk ve Ermeni taraflarının Devlet ideolojilerini yansıtacak söylemleri kurarken kullandıkları genel stratejiler nelerdir?
3. Türk ve Ermeni söylemleri hangi açıdan farklılık göstermektedir? Bu farklılıkların iddia edilen gerçekliklerin inşasındaki rolü nedir?
4. Türk ve Ermeni sosyal yapılarının devlet yetkililerinin uluslararası platformlardaki söylemlerinin şekillenmesindeki rolü ve önemi nedir?
5. Devlet yetkililerinin uluslararası platformlardaki söylemlerinin devlet ideolojilerinin pekiştirilmesi ve aktarılmasındaki rolü ve önemi nedir?

1.2. Çalışmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Gerek Türk tarafının gerekse Ermeni tarafının Olayların 100. yılına atfettikleri önem ve bu önem vesilesiyle bir parça daha hassaslaşan söylemler nedeniyle 2015 yılı Nisan ayı boyunca tarafların resmi internet sitelerinde yayınlanan konuşma ve mesaj metinleri çalışmanın temel inceleme alanını oluşturacaktır.

Bu kapsamda, dönemin 2015 yılı Nisan ayı boyunca ilgili kurumların resmi internet sitelerinde konuyla ilgili yayınlanan Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a ait beş konuşma ve bir mesaj metni, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Ahmet Davutoğlu'na ait bir mesaj metni ve Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'na ait bir konuşma metni ile Ermenistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'a ait altı konuşma metni, Ermenistan Cumhuriyeti Başbakanı Hovik Abrahamyan'a ait bir mesaj metni ve Ermenistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Edward Nalbandyan'a ait bir konuşma metni, Eleştirel Söylem Çözümlemesi kuramcılarından Norman Fairclough'un *Üç Boyutlu Çerçeve* (Three Dimensional Framework) yaklaşımıyla analiz edilecektir.

Araştırmacı Ermenice bilmediğinden, Ermenistan devlet yetkililerinin konuşma ve mesaj metinlerinin İngilizceleri Türkçeye çevrilerek incelenmiştir. Bunun yanısıra Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun konuşması da İnglizce olduğundan Türkçe'ye çevrilerek analize dahil edilmiştir. Aksi belirtilmedikçe, bu tez kapsamında yapılan tüm çeviriler araştırmacının kendisi tarafından yapılmıştır.

1.3. Çalışmanın Metodolojisi ve Yöntemi

Postyapısalcılık bu çalışmanın kuramsal art alanını oluşturacaktır. Postyapısalcı yaklaşım, Uluslararası İlişkiler disiplininde bilginin, doğrunun, gerçekliğin ve anlamın nasıl oluşturulduğunu sorgulamayı amaçlayan eleştirel bir yaklaşımdır (Aydın, 1996, s. 108). Bu bağlamda, değişmez gibi kabul edilen kavramların, yapıların ve verilerin sorgulanmasına odaklanır. Postyapısalcılık, dile, metne, söyleme, anlatıya ve temsile verdiği önemden dolayı neden-sonuç ilişkilerine dayanan düşünceleri, nesnelliği ve bilimselliği savunan pozitivist yaklaşımdan ayrılmaktadır (Demirtaş-Bagdonas, 2012, s. 6). Postyapısalcı analiz, tek bir doğru ya da yanlış kavrayış, kesin okuma ve katı bir anlayış yerine, yapıların, kültürlerin, söylemlerin ve metinlerin birer inşa olduğunu, dolayısıyla farklı okumalarla farklı yorumlanabileceklerini savunur.

Postyapısalcılıkta söylem kavramı oldukça önemlidir. Bunun sebebi, eleştirel bir bakış açısına sahip bu yaklaşımın kullanılan dil, söylem ve metinlerin içerdiği anlama, anlam ilişkilerine ve bunların sosyal pratiklere olan etkisine odaklanmasıdır. Bu sebeple Postyapısalcılık, 1915 Olaylarının yüzüncü yılında Türk ve Ermeni devlet yetkililerinin

söylemlerine ve bu söylemlerin içinde bulundukları sosyal yapılarla aralarındaki karşılıklı ilişkilere odaklanan bu tezin teorik çerçevesini oluşturacaktır.

Postyapısalcılığın söylem kavramına verdiği önem ve yüklediği anlam bu çalışmanın yöntembilimsel ayağını teşkil edecek olan Eleştirel Söylem Çözümlemesinin söylem kavramına verdiği önem ve yüklediği anlamla büyük benzerlikler göstermektedir.

Eleştirel Söylem Çözümlemesi, söylemi, sosyal yapılar tarafından belirlenen sosyal bir eylem ve sosyal bir dil kullanımı olarak tanımlamaktadır. Bir başka deyişle Eleştirel Söylem Çözümlemesi için söylem temel olarak sosyal bağlamlarda şekillenen sosyal dil kullanımıdır. Kısaca, sosyal yapıyla söylem arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Söylem bir yandan sosyal yapıyı belirlerken diğer yandan da sosyal yapıdan önemli ölçüde etkilenmektedir (Fairclough ve Wodak, 1997; Fairclough, 1989, 1992; Wodak ve Meyer, 2001).

Bu çalışmanın sonuç kısmında, Eleştirel Söylem Çözümlemesi merkeze alınarak analiz edilecek olan konuşma ve mesaj metinlerinden elde edilen bulgular, Postyapısalcı bir bakış açısıyla yorumlanacaktır.

Uluslararası ilişkilerde Postyapısalcılık yaklaşımı yeni sayılabilecek akademik bir çalışma alanıdır. Bu çalışmada olduğu gibi Postyapısalcı kuramsal yaklaşım çerçevesinde Eleştirel Söylem Çözümlemesinin yöntem olarak kullanıldığı benzer çalışmalara da burada yer vermekte yarar vardır. Bu çalışmalardan biri Senem Aydın Düzgit'in (2015) "Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerine Postyapısalcı Yaklaşım: Almanya Örneğinde Dış Politika ve Söylem Analizi" başlıklı makalesidir. Düzgit, Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) üyeliği tartışmaları üzerinden, Alman siyasetçilerin söylemlerinde Avrupa kimliğinin nasıl inşa edildiğini incelemektedir. Düzgit makalesinde, kimlik inşasına önem veren Viyana Okulu'nun "söylemsel-tarihsel" (discourse-historical) yaklaşımını kullanmıştır. Bu çalışmada uygulanacak olan yöntem ve metoda benzer bir diğer çalışma Baybars Öğün'ün (2013) "Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikasında Söylem ve Eylem: Türkiye-AB İlişkileri" başlıklı yüksek lisans tezidir. Öğün, soğuk savaş sonrası Türkiye-AB ilişkileri kapsamında Türk dış politikası aktörlerinin söylemlerindeki tutarlılığı ve tutarsızlığı ortaya koymayı amaçlayan bir çalışma gerçekleştirmiştir. Öğün çalışmasında, söylemlerdeki bu tutarlılıkları ve tutarsızlıkları ortaya çıkarmada Ruth Wodak'ın kullandığı bazı söylemsel

stratejilerden yararlanmıştır. Bir diğer benzer çalışma Erdem Ceydilek'in (2012) "Türk Kimliğinin İnşası: AKP'nin Uzak Doğal Afetlerle İlgili Dış Politika Söyleminin Post-Yapısalcı Analizi" başlıklı yüksek lisans tezidir. Ceydilek çalışmasında, Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) ve Türk Dışişleri Bakanlığı görevlilerinin uzak doğal afetlerle ilgili geliştirdikleri söylem ve Türk kimliğinin oluşturulması arasındaki edimsel bağlantıyı ortaya koymayı amaçlamış ve yöntem olarak da eleştirel söylem analizini kullanmıştır.

BÖLÜM 2

KURAMSAL ÇERÇEVE

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE POSTYAPISALCILIK, SÖYLEM VE ELEŞTİREL SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ

Uluslararası İlişkiler, akademik bir disiplin olarak, I. Dünya Savaşından sonra ortaya çıkmıştır. I. Dünya Savaşının oluşturduğu etki, uluslararası sistemdeki en önemli kırılmalardan biri olmuştur. Savaşın uluslararası sistemde ortaya çıkardığı tahribat ve bu tahribatın sonrasında oluşturulmaya çalışılan yeni dünya düzeni ile barışın yeniden tesis edilmesine yönelik çabalar, savaş sonrası dönemde (ilk olarak 1919 yılında) akademik ilginin odağı haline gelmiş, özellikle ABD ve İngiltere'deki üniversitelerde Uluslararası İlişkiler alanında kürsüler kurulmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, savaşın nedenleri, savaştan çıkarılacak dersler ve yeni dünya düzeninin hangi temeller üzerine inşa edileceği yapılan çalışmaların çerçevesini oluşturmaya başlamıştır (Yalvaç, 2016, s. 31). Bu kapsamda, I. Dünya Savaşının Uluslararası İlişkiler disiplini üzerinde üç temel etkisi olduğu söylenebilir. Bu etkilerin ilki, uluslararası ilişkilerin I. Dünya Savaşı'nın ardından kendine has yöntem ve çalışma alanlarına sahip özerk bir disiplin haline gelmesi, ikincisi alanla ilgili kurum, kuruluş, araştırma merkezleri ve bilimsel etkinliklerle disiplinin kurumsal bir kimlik kazanması ve üçüncüsü, kendine ait bir terminoloji ve dil oluşturmaya başlamasıdır (Ozan, 2014, s. 210). Başka bir deyişle, I. Dünya Savaşı'nın Uluslararası İlişkiler disiplininin tarihinde adeta bir dönüm noktası olduğu söylenebilir.

Uluslararası İlişkiler alanına yönelik teorik çalışmalar I. Dünya Savaşı'na kadar sistematik bir gelişme göstermemiştir (Arı, 2002, s. 16). I. Dünya Savaşı'ndan II. Dünya Savaşı'na kadar geçen dönemde ise savaş sonrası barışın tesisi ve korunması amaçlandığından disiplinin gündemi uluslararası hukuk ve uluslararası örgütler çerçevesinde şekillenmiştir (Ayhan, 2007, s. 4). Bunun neticesinde kurulan Milletler Cemiyeti'nin de uluslararası ilişkilerde hukuk, tarafsızlık, barış ve hakemlik gibi konularla yaptığı çalışmalar vasıtasıyla disipline katkısının büyük olduğunu söylemek mümkündür.

Disiplinin gelişim sürecini daha iyi anlamak için I. Dünya Savaşı'nın sonlarından günümüze kadar devam eden farklı yaklaşımlar arasındaki teorik tartışmalara da yer vermek faydalı olacaktır. Bu *Tartışma*lar, beş temel başlık altında ele alınabilir:

Birincisi, bilimselliği, aklı ve pozitivizmi savunan İdealistler ile bu bilimsel anlayışın sistematik olmadığını ve fazla değer yüklü olduğunu, dünyanın ideal bir şekilde olması gerektiği gibi değil olduğu gibi incelenmesi gerektiğini savunan Realistler arasındaki *İdealizm-Realizm Tartışması*dır. İkincisi, Uluslararası İlişkiler disiplininde bilimsel ve istatistiki yöntemler kullanan Davranışsalcılar ile kavramsal ve yorumsal yargı çerçevesinde tarihsel açıklama yaklaşımını savunan Gelenekselciler arasındaki *Davranışsalcı-Gelenekselci Tartışması*dır. Üçüncüsü, 1970'li yıllarda Thomas Kuhn'un (1970) ortaya attığı, bilimsel gelişmelerin, normal bilim ve kriz dönemi süreçlerinden geçerek inşa edildiğini ve bu kriz döneminin yeni bir paradigmanın hâkimiyetiyle sonuçlandığını ancak paradigmalar arasında bir seçim yapmanın mümkün olmadığını savunan *Paradigmalar Arası Tartışma*dır. Dördüncüsü, gerçeği açıklarken nesnelliğe ve bilime ağırlık veren Rastyonalistler (ussalcılar) ile söylem veya dil oyunu gibi yöntemlerle açıklamaya çalışan Düşünselciler (idealist, inşacı, Postyapısalcı) arasındaki *Pozitivizm-Postpozitivizm Tartışma*dır. Beşincisi, bilimsel ve nedensel anlayışa sahip mutlak bir temele dayanan Pozitivizm ile göreceli anlayışa sahip Postpozitivizmi farklı bir şekilde sorgulayan; insan düşüncesinin dışında yapılanmış, derinliği ve katmanları olan bir realizm olduğu ve bilimin amacının bu gerçekliği ortaya çıkarmak olduğu fikrini savunan *Eleştirel Realizm ve Beşinci Tartışma*dır. (Yalvaç, 2016). Elbette, bu kısa açıklamalar Uluslararası İlişkiler disiplininin gelişme sürecindeki *Tartışma*ları tam anlamıyla ifade edemez ancak disiplinin gelişim sürecini genel hatlarıyla tanımak açısından önemlidir.

Thomas Kuhn, sosyal bilimlerde farklı yaklaşımların ortaya çıkma sürecinin üç aşamada gerçekleştiğini "paradigma değişimi" kuramı ile açıklamaya çalışmaktadır. Bu aşamalar şunladır: *normal bilim, kriz dönemi* ve *bilimsel devrim*. *Normal bilim* döneminde geçerli kabul edilen bir yaklaşımla bilim yapılırken bir süre sonra mevcut yaklaşım bazı durumlarda yetersiz kalır ve ikinci dönem olan *kriz dönemi*ne geçilir. Bu dönem yani kriz dönemi neticesinde ya mevcut yaklaşım korunmaya çalışılır ya da alternatif yaklaşım ve yöntemler üretilerek *bilimsel devrim* gerçekleşmiş olur (Kuhn, 1970). Yukarıda yer alan beş temel tartışmanın ortaya çıkışı ve gelişmeleri de Khun'un söz konusu modelinin işlediğini göstermektedir. Uluslararası ilişkileri daha anlaşılır kılmaya yönelik ortaya çıkan bu teoriler, farklı yaklaşımlar, tartışmalar ve açıklamalar neticesinde günümüze kadar gelinmiştir.

Bu çalışmanın kuramsal artalanını oluşturan Postyapısalcılık yaklaşımı ise 1970 ve 1980'li yıllarda Dünya'da meydana gelen sosyo-ekonomik ve siyasi değişimler ve dönüşümler neticesinde neyin, nasıl incelenmesi gerektiğine odaklanan ve sorgulayan *dördüncü tartışma* veya "eleştirel dönüş" sırasında ortaya çıkmaya başlamıştır (Kolasi, 2014, s. 289).

Bir sonraki bölümde detaylarına yer verilecek olan Postyapısalcılık, söylem kavramına oldukça önem vermektedir. 1915 Olayları Türk ve Ermeni Devletleri arasında derin ihtilafa yol açmış, bu ihtilaf geçmişten günümüze tarafların devlet söylemlerine de yansımıştır. Bu kapsamda, tarafların Cumhurbaşkanlarının 2015 yılı Nisan ayı boyunca yaptıkları konuşma ve yayınladıkları mesaj metinleri ile tarafların Başbakan ve Dışişleri Bakanlarının –Nisan 2015'te konuşma ve mesaj metin sayıları az olduğundan- 24 Nisan tarihinde veya 24 Nisana en yakın tarihte yaptıkları konuşma ve yayınladıkları mesaj metinleri tezin temel inceleme alanını oluşturacaktır.

Bu çalışmada öncelikle çalışmanın kuramsal artalanını oluşturan Postyapısalcılık açıklanacak ve ardından çalışmanın yöntembilimsel ayağını oluşturan Eleştirel Söylem Çözümlemesine yer verilecektir. Sonrasında, tarihte Türk-Ermeni ilişkileri ve 1915 Olayları ele alınacaktır. Daha sonra, dönemin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Başbakanı ve Dışişleri Bakanı ile dönemin Ermenistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Başbakanı ve Dışişleri Bakanı'nın konuyla ilgili 2015 yılı boyunca yaptıkları konuşmalar ve yayınladıkları mesajlar Eleştirel Söylem Çözümlemesinde kullanılan söylemsel stratejilerden faydalanılarak analiz edilecektir. Bunun sonucunda elde edilen bulgular Postyapısalcılığın Uluslararası İlişkiler disiplinine getirdiği bakış açısıyla yorumlanacaktır.

2.1. Uluslararası İlişkilerde Postyapısalcılık

1970'li yıllar, Uluslararası İlişkiler disiplininde pozitivist felsefenin bilimselliği ve objektifliği ile Yapısalcılığın sorgulanmaya başlandığı yıllardır. Postyapısalcı yaklaşımlar da bu sorgulamaların neticesinde 1980'li yıllarda ortaya çıkmaya başlamıştır (Aydın-Düzgit, 2015, s. 154). Realizm/neorealizm ve liberalizm/neoliberalizmin odak noktasındaki devlet, anarşi, güvenlik, egemenlik, çıkar, dış politika gibi kavramların yeniden sorgulanmaları nedeniyle Postyapısalcılığın da içinde bulunduğu bu yeni yaklaşımlara "eleştirel" ya da "post-pozitivist" yaklaşımlar denilmiştir. Yani, geleneksel olarak "insan, devlet ve savaş" konuları üzerinde duran ve dünyayı güçlünün bakış açısından yorumlamaya çalışan – başka bir deyişle, herşeyi belirleyen temel faktörün askeri güç veya ekonomik güç olduğu anlayışının hakim olduğu- Uluslararası İlişkiler disiplini 1980'li yıllardan itibaren kimlik, küresel yoksunluk, değişim, özgürleşim, cinsiyet, bilgi-iktidar ilişkisi, etik gibi konulara yönelmiş ve Postyapısalcılık bu dönemde ortaya çıkmıştır. Ayrıca Postyapısalcılık ile birlikte diğer eleştirel/Postpozitivist yaklaşımlar olan Eleştirel Teori, Feminizm ve Postkolonyalizm yaklaşımlarının da bu dönemde ortaya çıktığı görülmektedir (Kolasi, 2014, s. 283). Uluslararası İlişkiler disiplinini oluşturan en temel kavramların ve kabullerin sorgulanmaya başlandığı 1980'li yılların disiplin için oldukça önemli bir dönüm noktası olduğunu söylemek mümkündür.

Uluslararası İlişkiler literatüründe Postyapsalcılık ve postmodernizm aynı anlamda kullanılabilmektedir. Postmodern, Postyapısalcı ve Postpozitivist yaklaşımlar arasında benzerlikler olduğu gibi elbette farklılıklar da bulunmaktadır. Genel hatlarıyla açıklanacak olursa, Postmodern bilim insanları modernitenin eleştirisine odaklanırken, Postpozitivistler sosyal dünyanın bilimsel bir şekilde incelenmesini amaçlayan pozitivist geleneğe meydan okumuşlardır. Postyapısalcılarda ise çalışmalarının temelini oluşturan dil, söylem ve yapısökümü kavramları dikkat çekmektedir ve aynı şekilde geleneksel pozitivist/modernist yaklaşımı sarsan bir duruş görülmektedir. Bu üç yaklaşımın ortak noktası modernitenin ve onun bilimsel yaklaşımının eleştirisini yapmaktır ve bunu yaparken de benzer bir dil kullanmalarıdır. Bu nedenle, söz konusu üç yaklaşım da birbiri yerine kullanılabilmektedir (Arı, 2013, s. 478). Bu bağlamda, Uluslararası İlişkiler disiplininde bu kavramlar birbirlerinin yerine kullanılabildiğinden bu çalışmada da "Postyapısalcılık" terimi kullanılacaktır.

Sayın ve Ateş, “Postyapısalcılık” kavramını etimolojik olarak şu şekilde açıklamaktadır:

> “Post-yapısalcılık" kavramı “post” ve “yapısalcılık" kelimelerinden oluşur. “Post”, ifadesi bir şeyden daha sonra ya da bir şeyden sonra olan" anlamına gelirken, "yapı", ifadesi bir şeyin parçalarının birbirleriyle ne şekilde ilişkili olduğu, örgütlendiği ve düzenlendiği anlamına gelmektedir ve yapı, birden fazla parçanın bir araya gelmesiyle oluşur ki, bu da yapının bir inşa süreci olduğunu gösterir. Bir kavram olarak “yapısalcılık” bir metni, anlamı kendi içinde barındıran bir yapı olarak görürken, “post yapısalcılık” edebiyata, dile ya da topluma ait herhangi bir şeyin farklı parçalarının nasıl düzenleneceğiyle ilgilenir. İlgilendiği bu sistemde her parça birbirleriyle ilişkili ve birbirlerine bağlı haldedir (2012, s. 113-114).

“Postyapısalcılık” kelimesinin sözlükteki tanımı ise şu şekilde açıklanmaktadır:

> Yapısalcılığın bir uzantısı ve eleştirisi olarak Postyapısalcılık özellikle eleştirel metinsel analizlerde kullanılır. 1960’ların sonu 1970’lerin başında Fransız düşünsel yaşamında ortaya çıkan Postyapısalcılık, Yapısalcılığın nesnellik ve kapsamlılık iddiasını kabul etmez bunun yerine anlamın çoğulluğunu ve değiştirilebilirliğini vurgular ve Yapısalcılığın sabit ikili karşıtlıklarını ve yazarın otoritesine olan bağlılığını reddeder (Oxforddictionarie, t.y.).

Her düşünce sisteminin kendine ait bir “gerçek” anlayışının olduğunu ve dünyayı kendi penceresinden tanımlamaya çalıştığını söylemek mümkündür. Uluslararası ilişkiler bilim insanları da dünyayı çeşitli pencerelerden/teorilerden bakarak anlamaya çalışmışlardır. Postyapısalcı görüşe hâkim olanlar da öncelikle mevcut durumu eleştirerek ve sorgulayarak işe başlamışlardır. Postyapısalcılara göre sosyal ve siyasal teorilerin amacı mevcut dünyayı oluşturan yapı ile unsurları (bireyler, devlet, olaylar gibi), bunların arasındaki etkileşimi ve ilişkileri analiz etmeye çalışmaktır. Postyapısalcılık ise bu yapı ve unsurların ortaya çıkmasına neden olan süreçlere odaklanmaktadır (Arı, 2013, s. 479). Ayrıca, Postyapısalcı yaklaşımın bakış açısının sürekli “eleştirel” bir çerçevede olmasıyla ilgili olarak Tayyar Arı, “Post-yapısalcı teoriler öncelikle bu hakim duruşu eleştirerek işe başlıyorlar ve bir anlamda onların temel varsayımlarına meydan okuyorlar. Bu nedenle Postyapısalcıların duruşu ilk başta biraz rahatsız edici bulunabilir. Çünkü mevcut duruma eleştirel yaklaşıyorlar ve sorguluyorlar” (2013, s. 479) ifadelerine yer vermektedir.

Postyapısalcı yaklaşımın temelinde yer alan düşünce sistemini, Kolasi şu şekilde belirtmektedir:

> Postyapısalcılık, pozitivist anlamda bir teori değildir, yani sosyal olgular hakkında neden-sonuç ilişkisine dayanan açıklamalar getirmez. Bunun yerine modernite projesinin getirdiği sorunları açığa çıkarmayı amaçlayan bir eleştiridir. Bu nedenle, akademik disiplinlerin doğallaştırdığı konuları, özneleri, kavramları, yapıları ve

> araçların eleştirel bir sorgulanmasını amaçlamaktadır. Böylece, Postyapısalcılık bir "eleştirel" proje olarak Uluslararası İlişkiler disiplininin verili aldığı kavramların (ki bunların başında devlet gelmektedir) sorgulanmasını hedeflemektedir. Postyapısalcılık her uluslararası politika anlayışının soyutlamaya, temsile ve yorumlamaya bağlı olduğunu ileri sürmektedir (2014, s. 304).

Postyapısalcılık, toplumsal koşulların farklılık gösterebileceği ve her durum için geçerli ölçütlerin bulunamayacağından bahisle Pozitivizmin savunduğu deneysel ve rasyonel bilgi üretiminin yanıltıcı olabileceğini ifade eder (Kardaş ve Erdağ, 2016, s. 382). Bu yanıltıcılığa karşı Postyapısalcılığın eleştirileri Philip Smith'e göre aşağıdaki noktalarda toplanır:

- Gözlemcinin toplumsal konumu ve tarihsel oluşumu ve onun kendi bilgisi, kavrayışların ve kuramların biçimlenmesinde rol oynar. Foucault'un çalışmaları, insan bilimlerine dâhil olan her şeyin özellikle iktidar ve bilgi yapılarıyla bağlantılı olduğunu ve bu yapıların biçimlerinin onların oluşturduğu söylemler üzerinde açık bir etkiye sahip olduğunu ileri sürer.
- Post-yapısalcılar kültürlerin ve metinlerin farklı yollardan yorumlanabileceğini ve onların çoğul ve durmaksızın artan belki de karşılıklı olarak çelişik okumalara yer verebildiklerini savunurlar. Bu nedenle, "hakikat" bizim düşündüğümüzden daha erişilemez olabilir. Yapısalcı bir görüşün aksine tek doğru ya da tek yanlış kavrayış ya da kesin okuma olmayabilir. Post-yapısalcılara göre, analizimizde katı bir mantığı uygulamak, anlam sorularını çözmede bize yardımcı olmaz. (2005, s. 166)

Postyapısalcılığın önde gelen düşünürlerinden Foucault ve Derrida, Uluslararası İlişkiler disiplinini, geliştirdikleri *soykütüksel analiz/jenealoji* (genealogy) ve *yapısöküm/yapıbozum* (deconstruction) kavramlarıyla ele almışlardır. Bu çerçevede, Postyapısalcılık özellikle dört temel kavram üzerinde durmaktadır: *söylem, soykütüksel analiz, yapısöküm* ve *metinlerarasıcılık* (intertextuality) (Kolasi, 2014, s. 304). Bu kavramlar çerçevesinde Kardaş ve Erdağ, Postyapısalcılığı şu şekilde açıklamaktadır:

> Postyapısalcılık ise özellikle söylemin (mesela teorilerin) bilgi üretiminde, iletiminde veya dış gerçekliği yansıtmada saf-tarafsız bir rol oynamadığını ve ancak çeşitli iktidar biçimleriyle ve onlara eklemlenerek meşruiyet kazandığını dikkatimize sunar. Sahip olduğumuz bilgi kümelerinin üretilmesinde ve tabi olduğumuz iktidar ilişkilerinin ortaya çıkmasında kurucu rolleri olduğunu dikkatimize sunan bir yaklaşımdır. Postyapısalcılık için söylem, bir şahsın düşüncesini açıklarken veya maksadını anlatırken bilinçli olarak kullandığı edilgen bir araç değildir. Zira, kullanılan tümceler, aracısı olduğu düşüncenin sadece sunumunda veya yansıtılmasında [tasvir/representation] değil, ilk elden üretilmesinde [gerçeklik/reality] de aktif ve kurucu rol oynarlar. Söylemler hem dünyayla ilgili bilgiyi, hem de aktörleri, şahsi kanaatlerini, amaçlarını ve edimlerini şekillendirir (2016, s. 381,382).

Başka bir deyişle, Postyapısalcılığın, Uluslararası İlişkiler disiplininde bilginin, iktidarın, sosyal veya siyasal gerçekliğin ve anlamların nasıl inşa edildiğine odaklanan eleştirel bir akım olduğu söylenebilir.

Postyapısalcı yaklaşımın temelinde dil yer almaktadır. Dil, basit bir isimlendirme veya düşüncelerin aktarılması durumundan ziyade nesnenin ve sosyal olguların üretilmesini sağlamaktadır. Düşünceler dil vasıtasıyla yayıldıkça ve insanlar bu düşüncelere inanıp, konuştukça ve bu düşünceler uyarınca hareket ettikçe, düşüncelerin ulaşmak isteği amaç gerçekleşmiş olmaktadır (Aydın-Düzgit, 2015, s. 155). Bununla birlikte dil ile ilgili olarak söylem ve yorumlamanın da önemine dikkat çekmek gerekmektedir. Foucault, dilde ne söylenebileceğinden ziyade ne söylendiği üzerinde durmaktadır. Söylenenler içindeki farklı anlamları ve bunlar arasındaki bağlantıları ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Foucault'nun yaklaşımı söylem ve sosyal gerçeklik arasındaki bağın devamlı bir şekilde var olduğunu göstermeye yöneliktir (Arı, 2013, s. 481). Buradan yola çıkarak, temeli dile, söyleme ve yorumlamaya dayanan Postyapısalcılığın, dili ve söylemi sadece yazılı ve sözlü metinler olarak dar anlamda ele almak yerine söylemin içerdiği anlamı ve anlam ilişkileri ile bunların sosyal pratiklerle bağlantısını ortaya koyduğu söylenebilir.

Postyapısalcılıkta bilgi ve iktidar, doğrudan veya dolaylı bir biçimde sürekli etkileşim içerisinde olan kavramlardır. Bilginin, iktidarların meşruluk kazanması, kabul görmesi ve başarı elde etmesinde oldukça önemli bir yeri vardır. İktidarlar özellikle de sınırlı kişilerin elinde bulunan bilgiler sayesinde inşa edilmektedir. Aynı şekilde iktidar tarafından üretilen bilgilerin de iktidarın devamlılığın sağlanması ve onaylanmasında da büyük katkısı vardır. Bilgi ile iktidar arasındaki bu döngüsel bağımlılık birbirlerinden ayrı düşünülemeyeceğinin bir göstergesidir (Kardaş ve Erdağ, 2016, s. 385). Foucault, toplum bilimleri içerisindeki her şeyin özellikle iktidar ve bilgi ile ilgisi olduğunu ve bu yapıların şekillenmesinde onların oluşturduğu söylemler üzerinde açık bir etkiye sahip olduğunu savunmaktadır (Smith, 2005, s. 166).

Söylem, bilgi ve iktidar arasındaki ilişkide en önemli araçlardan biridir. "Söylem, iktidarın aracı ve sonucu olabileceği gibi aynı zamanda karşıt bir strateji için engel ya da çıkış oluşturabilecek karmaşık ve istikrarsız bir bütündür" (Sözen, 1999, s. 66). Bu bütünün içinde bilginin söylem üzerinden oluşması elzemdir. Bir başka deyişle söylem "bilgi ile iktidar arasındaki alışverişin ürettiği partizan bilgidir" (Kardaş ve Erdağ, 2016, s. 386). Bu

kapsamda, bilginin ve iktidarın karşılıklı olarak birbirini beslediği ve bu beslemenin de söylem üzerinden gerçekleştiği söylenebilir.

Bilgi ile güç arasında doğrudan bir ilişki olduğunu savunan Postyapısalcılık, güç kimin elindeyse o dönemin bilgisini o oluşturacağından –ki bu da mutlak doğru bir bilginin olamayacağını ima eder- bilgi oluşum sürecinin bilişsel bir süreç değil de politik bir süreç olduğunu savunur. Dolayısıyla, kendi üstünlüklerini devam ettirebilmek için uluslararası politikanın hâkim aktörleri de bu bilgi üretim sürecinde etkili olmaya çalışır. Bu bağlamda, gücü elinde bulundurmak isteyenler tarafından kullanılan söylemin ve yazının, gerçeği şekillendirmede ve inşa etmede önemli rolü olduğuna inanan Postyapısalcılık, söyleme ve metinselliğe önem vermektedir (Demirtaş-Coşkun, 2007, s. 195). Bu çerçevede söylemin, sadece anlatılmak istenen düşüncenin karşı tarafa basit bir şekilde yansıtılmasında değil aynı zamanda bilginin üretilmesinde de önemli bir yeri vardır.

Söylem, bilgi-iktidar ilişkisiyle içiçedir ve bu ilişkiyle meydana gelmektedir. Bu bağlamda, Foucault, söylemin, toplum üzerinde iktidarın oluşturulmasına ve bu iktidarın kullanılmasına olanak sağladığını düşünmektedir (Keskin, 2011, s. 83). Campbell ve Blaiker'in ifadesiyle söylem, anlamların üretilmesinde, kimliklerin inşa edilmesinde, sosyal ilişkilerin kurulmasında ve politik ve etik sonuçların oluşmasında spesifik bir temsil ve pratikler dizisini ifade etmektedir (2016, s. 208). Başka bir ifadeyle, iktidarın kurulması ve kullanılmasında bu temsil ve pratikler dizisinin anlamlı bir bütün oluşturması söylem aracılığıyla mümkün olabilir.

Özetle, söylem kavramı Postyapısalcılık yaklaşımının merkezinde yer almaktadır denilebilir, çünkü Postyapısalcılığa göre gerçekliğin kendisi ya da sosyal gerçeklik dil ve söylemin pratikteki yansımaları ile inşa edilmektedir veya anlam kazanmaktadır (Aydın-Düzgit, 2011, s. 50). Burada, dil ve söylemin, olanı basit bir şekilde olduğu gibi aktarmasından ziyade sosyal gerçekliğin oluşturulmasında etkili olduğu ifade edilmektedir.

İktidar ve bilgi ilişkisi çerçevesinde Postyapısalcılar geçmişi *soybilim* ile incelerler. Richard Devetak soybilimi "bilgi-iktidar ilişkisinin önemini ifşa ve tescil eden bir çeşit tarihsel düşünce" şeklinde tanımlamaktadır (2013, s. 250). Foucault, soybilimi açıklarken kimlik veya aktörü verili kabul etmek yerine bunların ortaya çıkmasındaki etkenleri ortaya koymaya çalışmaktadır. Yani "kimlik veya aktör açıklanması gereken bir sonuçtur". Aktörler, olaylar

veya geçmişteki tüm şeyler için ‘bu nedir?’ sorusunu sormak yerine ‘bu nasıl oldu?’ sorusunun sorulması gerektiğini savunmaktadır (Devetak, 2013, s. 254). Buradan anlaşıldığı üzere soybilim geçmişi detaylı bir şekilde ele alarak olayların arkasındaki nedenleri ortaya koyan bir tarih incelemesi ve çalışmasıdır.

Soybilim kavramı sıklıkla herhangi bir fikrin yâda sosyal pratiğin tarihine atıfta bulunmak için kullanılır. Ancak bu kullanım yanlıştır. Foucault’un soybilim kavrayışı ise oldukça özgüldür. Fikirlerin tarih teşebbüslerinin problemli yapısına dikkat çeker. Ona göre tarih her daim ‘bugünün tarihidir.’ Tarih kaçınılmaz olarak yazıldığı dönemin bakış açısını yansıtır. Bir başka deyişle tarih, geçmişe bugünün penceresinden bakar (Edkins, 2007, s. 94).

Postyapısalcılara göre bir olayın ya da durumun görünmeyen özünü ortaya çıkarmaktan daha önemli olan, bu olayı ya da durumu etkileyen faktörlerin meydana çıkarılmasıdır (Devetak, 2013, s. 254).

Metinsel stratejiler de Postyapısalcılık için önemli bir konudur. Derrida dünyayı bir metin olarak ele almış ve incelemiştir. Yani her şey bir metindir. Örneğin hayat tecrübesi, savaş, devrim, seçim vb. ve hatta konuşma da sözel bir metin olarak ele alınmıştır. Bu iddia Postyapısalcılığın metin merkezli bir yaklaşımda olmasına neden olmuştur. Bu çerçevede, postyapısalcılar bir metnin ne dediğini anlamak yerine, metnin söylemeyi başarısız olduğu/söyleyemediği veya dışarıda bıraktığı şeyleri anlamaya çalışmaktadır. Yani okurun, metni okurken onu yorumlaması istenmektedir. Dolayısıyla bir metnin bir çok yorumu ortaya çıkmaktadır ve bu yorumlar birbirleriyle rekabet edebilir veya etkileşim içine girebilir, birbirleriyle bağlı olabilir ve birbirlerinin tekrarı olabilir. Postyapıcalcılık bu düşünce için *metinlerarasıcılık* (intertextuality) kavramını ileri sürmektedir (Kolasi, 2014, s. 313).

Postyapısalcı yaklaşımın metinsel etkileşimi göstermek için üzerinde durduğu bir diğer konu *yapısöküm (deconstruction)* ve *çifteokuma (double reading)* yöntemleridir. Devetak’a göre yapısöküm, “sağlam ve değişmez olarak görülen kavram ve kavramsal karşıtlıkların etkilerini ve zararlarını gösterme, karşıt kavramlar arasındaki parazitsel ilişkileri açığa çıkarma ve yıkma” çalışmasıdır (2016, s. 257). *Yapısökümün* fikir babası Jacques Derrida’ya göre, kavramsal karşıtlıklar hiyerarşiktir ve iki kavramdan biri diğerinden üstündür. Bu çerçevede, karşıtlık içerisindeki bu kavramlardan (egemenlik/anarşi, doğru/yanlış, iyi/kötü

gibi) kendisine daha çok önem atfedilen kavram, gösterilen bu ayrıcalığı kendisinden değerce daha altta olan bir kavrama bağımlılığını reddetmek suretiyle kazanır (Devetak, 2013, s. 258). Buradan anlaşıldığı üzere, iki karşıt kavram birbirine bağımlıdır. Üstün olan kavramın varlığı diğerinin varlığına bağlıdır. Biri, diğeri olmadan bir anlam bütünlüğü oluşturmayacaktır. Postyapısalcı yaklaşım devleti, uluslararası sistemi ve uluslararası ilişkileri daha iyi anlamak ve ifade etmek için bu kavramların yapısökümünü yapmayı amaçlamaktadır. Yani, bir metnin yapısökümünü yapmak demek sözcükleri parçalarına ayırmak, saklı anlamları ortaya çıkarmak ve gözden kaçmış ya da ima edilmiş olabilecek anlamları bulmak demektir (Goldstern ve Pevehouse, 2017, s. 153).

Bir yapısöküm şekli olan *çifteokuma*nın amacı ise bir söylem veya sosyal olayın nasıl oluşturulduğunu anlamak ve iç bütünlüğünü oluşturmaktır. Burada ilk okuma hâkim yorumu içerir, ikinci okuma ise ezber bozucu okumadır. İlk okumada amaç "bir metnin, söylemin veya kurumun kimliğinin nasıl meydana getirildiğini veya inşa edildiğini ortaya koymaktır" İkinci okumada amaç "bir metnin, söylemin veya kurumun bünyesindeki zayıf noktalara baskı uygulayarak onun düzenini bozmaya çalışmaktır" (Devetak, 2013, s. 259). Başka bir değişle, bir sosyal olayda öncelikle olayın meydana geliş süreci anlaşılır, sonrasında metin içindeki çelişkiler ortaya çıkarılarak bunların nasıl gizlenmeye çalışıldığı gösterilir.

Şunu da belirtmekte yarar var ki Postyapısalcılık, yalnızca yazılı ya da sözlü metin ve söylemlerin incelendiği sığ bir metinsel analiz yöntemi değildir. Postyapısalcılık, toplumsal pratikleri, nesneleri ve kurumları geniş anlamda birer metin olarak görür. Dolayısıyla bu kavramlar da anlam üretimleri, söylemsel işlevleri, ürettikleri ve içine gömülü oldukları güç ilişkileri ve yapılar bakımından yorumlanabilir (Edkins, 2007, s. 94).

Bu çalışmada, Postyapısalcı yaklaşımın kullandığı *soybilim, yapısöküm* ve *çifteokuma* gibi metinsel stratejiler yerine Postyapısalcılığın *söylem* kavramı üzerinde durularak çalışmanın yöntembilimsel ayağını oluşturan *Eleştirel Söylem Çözümlemesi* ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2.2. Postyapısalcılık ve Söylem Kavramı

Yaşadığımız yüzyılı bir "söylem" yüzyılı olarak betimleyen Sözen, söylemi, farklı ideolojilere, anlatımlara ve beyanlara dayanan, gerçekliğin inşasında önemli bir yeri olan ve diyalog süreci içinde ortaya çıkan bir eylem ve dil pratiği olarak tanımlamıştır (1999, s. 12). Purvis ve Hunt'a göre söylem:

> Dil ya da sözel olmayan işaret sistemleri vasıtasıyla kurulan toplumsal iletişim ağlarına işaret eder. Temel özelliği, birbirleriyle bağlantılı bir işaretler sistemini devreye sokmaktır. Nispeten önemli örnekleri, konuşma sistemleri ya da yazılı dilken (metinler), söylem sözel olmayan işaretler sistemi halinde de karşımıza çıkabilir (2014, s. 21).

Philip Smith ise söylemi, " insanları, şeyleri ve hatta bilgi ve soyut düşünce sistemlerini betimlemenin, tanımlamanın, sınıflandırmanın ve onlar hakkında düşünmenin bir yolu" olarak tanımlamaktadır (2005, s. 170).

Söylem elbette dilden ayrı düşünülemez. Bilgi, güç, iktidar, hâkimiyet, otorite ve kontrol söylemin fonksiyonlarıdır ve bunlar dilde varlık kazanarak bir söylem içerisinde anlamlı hale gelmektedir. Foucault'a göre söylem "bir dil pratiğidir; ideoloji, bilgi, diyalog, anlatım, beyan tarzı, müzakere, güç ve gücün mübadelesiyle eyleme dönüşen dil pratiklerine ilişkin süreç/lerdir"(Sözen, 1999, s. 20). Dolayısıyla dil ve söylem, toplumsal ve siyasal gerçeklikle doğrudan ilişkilidir denilebilir.

Söylem kavramının son zamanlarda sosyal disiplinlerde sık kullanılmaya başlanmasının sebebi dil üzerine yapılan çalışmalarla ortaya çıkmıştır. Geleneksel dilbilim incelemelerinde çalışmalar daha çok sözcüklerin ekleri, kökleri veya noktalama işaretleri gibi dilin yapısını esas alan konularda gerçekleştirilirken, dil üzerine yapılan sonraki çalışmalar anlamların dil ile ilişkisi, öznenin rolü, dilin güncel yaşamdaki yansımaları gibi konulara yönelerek yeni bir bakış açısının doğmasına yol açmıştır. Bu konudaki ilk öncüler F. Sausure, R. Barthes ve M. Foucault'dur. Sonuçta, söylem ve dildeki bu anlam ve yorumun ön plana çıkması nesnellik-öznellik kavramına yeni bir boyut kazandırmıştır (Özdemir, 2001, s. 110). Bu yeni boyut ise söylemin, bilgi-iktidar ilişkisi, sosyal-siyasal gerçeklikler ve kimlik gibi hususların inşasında ve değişiminde önemli bir yeri olduğunu göstermiştir.

Foucault'a göre söylemler hiçbir zaman iktidar ilişkisinden bağımsız olmamıştır. Söylemler iktidar/bilgi ilişkisiyle iç içedir ve bu ilişkiden meydana gelmektedir. Çünkü bilgi, söylem

üzerinden oluşturulur ve söylemler kendi kendilerine oluşturduğu ve düzenlediği insan gruplarını ve sosyal gerçeklikleri inşa eder (Smith, 2005, s. 170). "Söylem, iktidarın aracı ve sonucu olabileceği gibi, aynı zamanda karşıt bir strateji için engel veya çıkış da oluşturabilecek karmaşık ve istikrarsız bir bütündür" (Sözen, 1999, s. 66). Bu karmaşıklığı ve istikrarsızlığı bilgiye dayandırabiliriz. Çünkü bilgi bir taraftan iktidarın aracı ve gücü haline gelebilirken diğer taraftan bilginin iktidarı zayıflatabileceğini de söylemek mümkündür.

Postyapısalcılığa göre, gerçekliğin kendisi söylem içerisinde oluştuğundan ve anlam kazandığından söylem kavramı oldukça önemlidir. (Kolasi, 2014, s. 305) Bu nedenle, Postyapısalcılığın öne sürdüğü özellikle söylem, soybilim, yapıbozum ve çifte okuma kavramlarını bilmek ve anlamak Postyapısalcılığın uluslararası ilişkilere yönelik bakış açısını bizlere sunmada yardımcı olacaktır. Postyapısalcılığa göre bu sosyal ve siyasal gerçekliklerin dil ve söylemlerle nasıl bağlantılı olduklarını Kardaş ve Erdağ şu şekilde açıklamıştır: "Sosyal ve siyasal gelişmeler söylemlerin eylemlere dönüşmesi ile birlikte kurgulanır. Bu bağlamda uluslararası siyasette sosyal ve siyasal gelişmeleri analiz edebilmek için, gelişmelerin dayandırıldığı söylemsel dinamiklerin ve kurgulanma şeklinin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Böylelikle alternatif söylemler ve pratikler oluşturulabilir" (2016, s. 386). Örneğin söylemsel olarak inşa edilen kimlik gibi bir sosyal yapının nasıl, hangi yolla veya ne şekilde oluşturulduğu önemlidir (Düzgit, 2011, s. 50).

Edibe Sözen'e göre: "Post-yapısalcı yaklaşım, metin-merkezli bir yaklaşımdır. Post-yapısalcılık ve Post-modernizm, özne merkezli yaklaşımı reddeder. Her metnin arkasında bir yapının bulunduğunu iddia ederek okuyucunun önemini hiçe sayan yapısalcı görüşün aksine post-yapısalcı görüş, okuyucuyu merkeze alır. Metnin anlamını yazar değil, okuyucu belirler"(1999, s. 54). Dolayısıyla metnin tek bir anlamı yoktur. Ne kadar okuyucu varsa o kadar anlam vardır. Burada ön planda olan yazar değil, metin ve okuyucudur.

Kolasi, Campell'in ifadesiyle söylemi şu şekilde açıklamaktadır:

> Söylem anlamların üretildiği, kimliklerin inşa edildiği, sosyal ilişkilerin kurulduğu ve politik ve etik sonuçların meydana gelmesine neden olduğu bir temsil ve pratikler dizisini kapsamaktadır. Üstelik postyapısalcılık söyleme performatif/edimsel (performative) bir nitelik kazandırır. Performatif kavramı söylemde bahsedilen nesnelerin aynı zamanda onlar tarafından oluşturulduğu anlamına gelmektedir. Söylem öznelerin nesneleri açıklamak için kullandığı bir şey değil, hem özneleri hem nesneleri oluşturan şeyin kendisidir (2014, s. 309).

Başka bir deyişle, söylemler statik ve edilgen olarak algılanmamalıdır. Zira söylemler her zaman değişime açık ve sadece aracısı olduğu düşüncenin ifade edilmesinde değil üretilmesinde de kurucu rol oynamaktadır. Söylemler aktörleri, aktörlerin düşüncelerini, amaçlarını ve varmak istedikleri sonuçları ile dünyaya ilişkin bilgileri şekillendirme gücüne sahiptir. Bu çerçevede,

> bilimsel/analitik dilin bir nesnel tümceler toplamı olarak ele alınamayacağını veya dünyayı olduğu gibi sunma iddiasını kabul edilemeyeceğini öne süren Post-yapısalcılık, özellikle medya çağında gerçekle kurgusal olanın iç içe geçtiğini ve çeşitli görsel ve söylemsel sunum teknikleriyle gerçeğin yansıtılmaktan çok inşa edildiğini veya kurgulandığını belirtir (Kardaş&Erdağ, 2016, s. 382).

"Post-yapısalcılıkta söylem kavramı ideoloji kavramının yerini almaktadır" (Kolasi, 2014, s. 307). Çünkü söylem, entelektüeliteden (ideoloji kavramının sınıfsal bir temsili olması anlamında) serbest olan kültüre ve iktidara yönelik bir düşünme ve farklı bir bakış açısı kazandırma yolu açtığı için büyük öneme sahiptir (Smith, 2005, s. 171). Sözen, söylem ve ideoloji kavramları arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklamaktadır: "Bir farklılıklar ağı olarak söylemler, ideoloji kavramını kuşatır; yorum kavramına teslim olur. Söylemler ideolojileri kuşatır, ancak onların yoruma ihtiyaçları vardır. Yorumun varoluş nedeni söylemdir ve yorumsuz söylem bir hiçtir" (1999, s. 12). Dolayısıyla Postyapısalcı görüşe göre ancak yorumlama sayesinde farklı sosyal gerçekliklerin inşası ortaya çıkarılabilir. "Uluslararası ilişkiler alanındaki hiyerarşik ve dışlayıcı pratiklerin alternatiflerinin öne sürülebilmesi için sosyal gerçekliklerin hangi söylemsel pratiklere dayandıklarının ve ne şekilde inşa edildiklerinin ortaya çıkarılması önemlidir. Zira ancak bu şekilde alternatif ve daha az dışlayıcı söylemsel pratiklerin önü açılabilir"(Aydın-Düzgit, 2011, s. 50).

2.3. Eleştirel Söylem Çözümlemesi

Eleştirel Söylem Çözümlemesinin (ESÇ) temelini oluşturan Eleştirel Dilbilim 1970'li yıllarda, İngiltere'deki East Anglia Üniversitesi'nde Fowler'in öncülüğündeki dilbilimciler tarafından söylem ve toplum arasındaki ilişkiyi açıklamak amacıyla geliştirilmiştir. Bu dilbilimcilerin amaçları dilbilime sosyal bir boyut kazandırmaktı. Zira, dili ideolojik bir eylem olarak görüyorlardı. Hedefleri ise dilin içine gömülü olan bu ideolojiyi gün ışığına çıkarmaktı (Fowler, 1979).

Ancak, bu dilbilimciler ESÇ'nin selefi olarak kabul edilen Eleştirel Dilbilimin bazı eksiklikleri olduğunu ileri sürmektedirler. Fairclough bu eksiklikleri şu şekilde özetler:

> Eleştirel Dilbilimde bir ürün olarak metne çok fazla vurgu yapılırken metinlerin üretim ve yorumlama süreçlerine çok az vurgu yapılır. Eleştirel Dilbilim, metinleri eleştirel bir biçimde yorumlamayı amaçlamasına rağmen ilgili yorumcuların sözkonusu yorumlama süreçlerine yeterince değinmez. Daha ziyade belirli metinsel yapılara oldukça mekanik bir şekilde odaklanır (1992, s. 28).

Dolayısıyla Eleşitrel Dilbilimde dil-ideoloji arayüzünün oldukça dar biçimde tartışıldığı söylenebilir (Fairclough, 1992, s. 29). Tüm bu eksiklerine rağmen Eleştirel Dilbilimin ESÇ'nin temellerini attığı da yadsınamaz bir gerçektir. Fairclough'a (2003) göre ESÇ, Eleştirel Dilbilimin eksikliklerini göz önünde bulundurarak, Dilbilim ve diğer sosyal bilimler arasında bir köprü vazifesi görmek amacıyla geliştirilmiştir.

ESÇ'nin tanımıyla birlikte ortaya çıkış sürecinin bilinmesi de önemlidir. 1920'lerin başında Avrupa'da ortaya çıkmaya başlayan toplumsal eylem biçimleri, toplumun rasyonalleştirilmiş argümanları ve dilin rolü gibi kavramlar ESÇ'nin çıkış noktasını oluşturmuş ve benzer şekilde Postyapısalcı kuramın söylem anlayışı da eleştirel dilbilimin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. ESÇ'nin ortaya çıkışında dünyadaki önemli toplumsal ve politik kırılmaların da etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu kırılmalara örnek olarak ABD'de ortaya çıkan Sivil Haklar Hareketi, Avrupa'da ve ABD'de gelişen feminist hareket ve Afrika kökenli Amerikalıların ırkçılığa karşı ortaya koydukları mücadeleler gibi geleneksel toplumsal pratikleri sorgulayan ve eleştiren eylemler gösterilebilir. Yukarıda da ifade edildiği gibi 1970'li yıllarda ortaya çıkan Eleştirel Dilbilim 1980'lerde daha politik bir duruşla ele alınmış ve zaman içinde farklı uygulamalar ve yaklaşımlar benimsense de ortaya konulan temel ilkelere sadık kalınmıştır. Bu temel ilkeleri belirleyen başlıca isimler Teun van Dijk, Norman Fairclough, Gunther Kress, Theo van Leeuwen ve Ruth Wodak'tır (Büyükkantarcıoğlu, 2012).

Fairclough ve Wodak (1997) ESÇ'nin temel öğretilerini şu şekilde özetlemektedir:

1. ESÇ toplumsal problemlerle ilgilenir.
2. Güç ilişkileri söylem vasıtasıyla kurulur ve yürütülür.
3. Söylem, toplumu ve kültürü inşa eder.
4. Söylem ideolojiktir.
5. Söylem, tarihseldir.
6. Metin ve toplum arasında dolaylı bir bağ vardır.
7. Söylem analizi yorumlayıcı ve açıklayıcıdır.

8. Söylem, bir tür sosyal eylemdir.

ESÇ, söylemi dil kullanımı olarak tanımlar. ESÇ'ye göre bu dil kullanımı toplumsal yapılar tarafından belirlenen toplumsal bir pratiktir (Fairclough ve Wodak, 1997; Fairclough, 1989, 1992; Wodak ve Meyer, 2001). Bir başka deyişle, söylem toplumsal bağlamlarda gerçekleşen toplumsal dil kullanımıdır (Fairclough ve Fairclough, 2012, s. 81). ESÇ, söylemi bütünlüklü bir toplumsal etkileşim sürecine atıfta bulunmak için kullanır. Metin, sözkonusu toplumsal etkileşimin sadece bir parçasını teşkil eder. Dolayısıyla metinsel analiz de ESÇ kapsamında yapılacak bir analizin yalnızca bir kısmını oluşturur (Fairclough, 1989, s. 24).

ESÇ'nin diğer dilbilimsel söylem çözümleme çalışmalarından ayrılan özelliği; "eleştirel çözümlemelerin dilsel özelliklerinden yola çıkarak toplumsal olguları açıklamaya çalışması, bu nedenle de, çok-disiplinli ya da disiplinlerarası bir yaklaşımı benimsemesidir" (Büyükkantarcıoğlu, 2012, s. 169). Başka bir deyişle ESÇ, dili sadece dil adına incelemez, dilsel özellikleri kullanarak bulguları ve sunumu zenginleştirir. "ESÇ, amacı gereği, dil örneklerini tarihsel ve toplumsal bağlamdan soyutlanmış biçimde ele alamaz ve varış noktası dilsel olmaktan çok toplumsal-politiktir" (Büyükkantarcıoğlu, 2012, s. 169).

ESÇ, dili toplumsal bir pratik olarak ele almakta ve dilin kullanımının içeriği (bağlamı/kaynağı) üzerinde durulması gerektiğini vurgulamaktadır (Wodak, 2001, s. 1). Bu kapsamda, "söylemin ardındaki toplumsal zihnin yapılanması tarihsel bir süreçte oluştuğundan ve bu süreçte ideoloji "bilgi"nin oluşmasında temel etmen olarak öne çıktığından, tüm söylemler "tarihsel" bir niteliğe sahiptir; bu nedenle de oluştuğu toplumsal, kültürel ve tarihsel bağlamlarla ilişkilendirerek değerlendirilmeleri gerekir" (Büyükkantarcıoğlu, 2012, s. 169). Ayrıca ESÇ, kurumsal söylem, politik söylem, toplumsal cinsiyet ve medya söylemi ile birlikte dil ve güç (iktidar) arasındaki ilişkiye de büyük önem atfetmektedir (Wodak, 2001, s. 1).

ESÇ'nin amacı, kullanılan dil veya söylem tarafından ifade edilen, işaret edilen, kurulan veya meşrulaştırılan sosyal eşitsizliği eleştirel olarak incelemektir. Eleştirel Söylem Çözümlemesi yapan araştırmacıların çoğu böylelikle Habermas'ın "dil, egemenliğin ve toplumsal gücün bir aracıdır" savını desteklemektedir. Dil ve söylem, ideolojiktir (fikirseldir) ve her zaman anlatılmak isteneni açıkça ifade etmeyebilir (Habermas 1977'den aktaran Wodak, 2001, s. 2).

Nalan Büyükkantarcıoğlu, ideoloji ve söylem arasındaki ilişki ile ESÇ'nin tanımını şu şekilde yapmıştır:

> İdeoloji ve söylem arasındaki ilişki her zaman ideolojiden söyleme uzanan tek yönlü bir ilişki değildir. Söylemin de ideolojinin sürdürülmesini sağlayan, bireysel ve toplumsal bilişsel şemaları -farkına varılarak ya da varılmadan- etkileyen önemli bir gücü bulunmaktadır. Bu nedenle, toplumsal-kültürel, toplumsal-psikolojik ve toplumsal-politik süreçler açısından söylemin hangi amaçlar doğrultusunda ve nasıl yapılandırıldığı kadar, düşünce ve eylemleri neden ve nasıl yönlendirdiği de önem kazanmaktadır. Bu nedenle, söylem hem zihni temsil eden hem de zihni yönlendiren bir güç olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, ideoloji, dili de kontrol altında tutan bir güç olarak işlev kazanmaktadır. Söylem çözümlemesi içinde disiplinlerarası yaklaşımlarla gelişen ve ideoloji yüklü olduğu öne sürülen dilsel yapıları dilbilimin yöntemlerinden yararlanarak sistemli bir biçimde açıklamayı amaçlayan çalışmalar günümüzde *Eleştirel Söylem Çözümlemesi* olarak adlandırılmaktadır (2012, s. 166).

Brian Paltridge'nin ESÇ kapsamında, dil ile metnin sosyal yapılarla ilişkisini içeren açıklaması ise şu şekildedir:

> ESÇ, dil kullanımı ile dil kullanımının gerçekleştiği sosyal ve politik bağlamlar arasındaki bağlantıları ortaya çıkarmaya çalışır. ESÇ, toplumsal cinsiyet, etnisite, kültürel farklılıklar, ideoloji ve kimlik gibi meselelerle ve bu meselelerin metin içinde nasıl inşa edildiği ve yansıtıldığıyla ilgilenir. Aynı zamanda dilin bu sosyal ilişkileri hangi yollarla inşa ettiğini ve yine dilin söz konusu sosyal ilişkiler tarafından hangi yollarla inşa edildiğini ortaya koyar. ESÇ detaylı bir metinsel analizi bünyesinde barındırabilir ve bu analizden hareketle açıklama ve yorumlamalarda bulunabilir. Söz konusu metinsel analizden yola çıkarak analize tabi tutulan metne meydan okuyabilir ve bu metni yapısöküme uğratabilir. Metnin dilbilimsel özelliklerinden yararlanarak hakim ideolojilerin izini sürebilir, metnin altında yatan belli önyargıları ve ideolojik varsayımları gün ışığına çıkarabilir ve metinlerin diğer metinlerle ve kişilerin deneyim ve inançlarıyla olan ilişkisini ortaya koyabilir (2008, s. 179).

İlk çalışmalarda göze çarpan ve teori geliştikçe detaylandırılan ESÇ'nin temel varsayımlarından bazıları Gunther Kress'in çalışmalarıyla ortaya çıkmıştır. Bu varsayımlardan bazıları şöyledir (Kress, 1989 akt. Wodak, 2001, s. 6):

- Dil toplumsal bir olgudur.
- Sadece bireyler değil kurumlar ve toplumsal gruplar da dil vasıtasıyla sistematik bir şekilde ifade edilen anlam ve değerlere sahiptir.
- İletişimde metinler dilin bir öğesidir.
- Okuyucular ve dinleyiciler metinlerle ilişkilerinde pasif alıcı durumunda değillerdir.
- Kurumsal dil ile bilimsel dil arasında benzerlikler vardır.

Van Dijk ise söylemin önemini, söylemin sosyal yapı ile ilişkisini ve ESÇ'nin genel özelliklerini şu şekilde açıklamaktadır (2015, s. 467):

- Söylemin sadece yapısı hakkında çalışma yapmak yerine öncelikli olarak toplumsal problemlere ve politik konulara odaklanır.
- Bu toplumsal problemlerin eleştirel çözümlemesi genellikle birden çok akademik disiplini ilgilendirir.
- Söylem yapılarını betimlemek yerine toplumsal etkileşimi ve özellikle sosyal yapının özelliklerini açıklamaya çalışır.
- ESÇ özellikle de toplumdaki güç ve tahakküm ilişkilerinin söylemsel yapılar vasıtasıyla nasıl doğrulandığına, meşrulaştırıldığına, yeniden üretildiğine veya alaşağı edildiğine odaklanır.

Gazete haber metinlerinin, köşe yazılarının, reklamların, politika söylemi, tartışma söylemi ve tarih yazımı gibi söylem örneklerinin günlük yaşamımızda önemli bir yeri vardır. Bu çerçevede, söylem, ideoloji ve toplum pratikleri arasındaki ilişkilerin sistemli bir şekilde incelenmesi toplumun farkındalığının gelişmesine yardımcı olabilir. Bu sistemli incelemeyi yapan ESÇ'nin bir anlamda "bakmak" ile "görmek" arasındaki farkın bilimsel bir şekilde sistematize edildiğini söylemek de mümkündür (Büyükkantarcıoğlu, 2012, s. 167). Bu kapsamda ESÇ, söylemin yüzeysel bir şekilde incelenmesinden ziyade özellikle toplumu ilgilendiren konuları derinlemesine ele alarak toplumdaki egemen olan söylem yapılarının nasıl üretildiğini ve kabul edildiğini araştırır.

ESÇ konusunda araştırma yapanlara göre, ESÇ "aynı zamanda hem bir kuram hem de bir yöntemdir" (Chouliaraki ve Fairclough, 1999, s. 16; Fairclough, 2001, s. 121) Bununla beraber ESÇ tek bir kurama ya da yönteme de dayanmaz. Aksine, farklı kuram ve yöntemlerden yararlanarak kendi içerisinde bir çeşitlilik barındırır. Bu sebeple de ESÇ konusunda akademik çalışmalar incelendiğinde ortak bir kuramsal çerçevenin geliştirilemediği görülür (Meyer, 2001). 1990'lı yılların başlarından itibaren ESÇ'ye yönelik ilginin arttığını, bilimsel toplantı ve yayınlarda ESÇ üzerine yapılan çalışmalarda artış gözlendiğini söylemek mümkündür. ESÇ kapsamında en fazla çalışılan konular; toplumsal cinsiyete dayalı kimlik ve eşitsizlik, kadın çalışmaları, ulusal ve etnik kimlikler, haber söylemi, politika söylemi, reklam söylemi, popüler kültür söylemi, tarih yazımı söylemi, internet, küreselleşme ve bilgi-odaklı ekonomiye ilişkin söylemlerdir (Büyükkantarcıoğlu, 2012, s. 172). Bu çalışmanın konusunu ise ulusal ve etnik kimlikler, politika söylemi ve tarih yazımı söylemi içerisinde değerlendirmek mümkündür.

Wodak ve Meyer'in ESÇ ile ilgili önermelerinden biri de tüm söylemlerin tarihsel bir boyuta sahip olduğudur. Bu çerçevede, söylemler bağlamları içinde bir anlam kazanacaktır. Bu nedenle, kullanılacak yaklaşımlar ele alacakları verileri toplarken kültür, toplum ve ideoloji

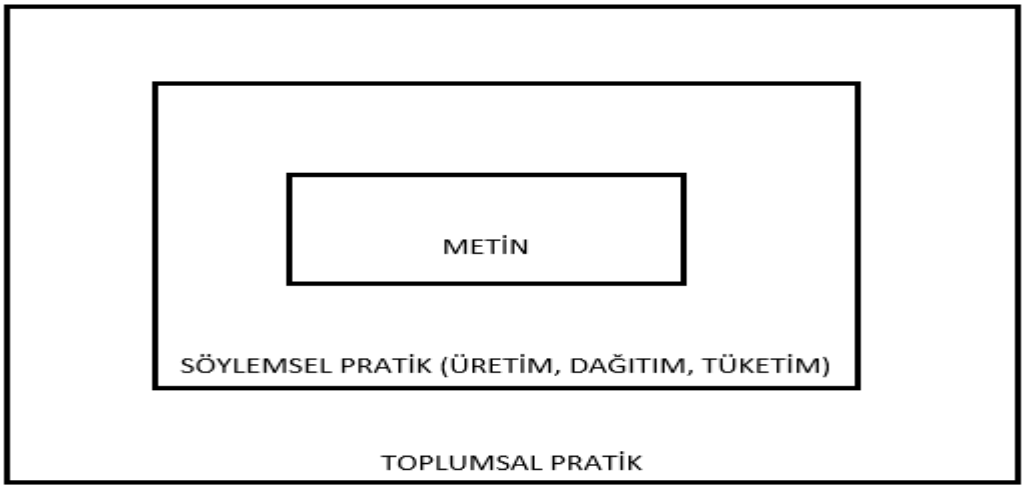
gibi dil dışı bağlamlara da başvurmaktadırlar. Başka bir deyişle, ESÇ'nin sosyo-psikolojik, politik ve ideolojik bileşenleri bir arada kullanarak disiplinlerarası bir yol izlemesi nedeniyle bağlam kavramı ESÇ için oldukça önemlidir (Wodak ve Meyer, 2009 akt. Doğan, 2014, s. 340) ESÇ, bir taraftan toplumun gerçeklikleri ve günlük hayattan olaylar ile bunları çalışma konusu yapan dilbilimsel çalışmaları bir araya getirirken diğer taraftan bunu yapabilmek için kullandığı stratejilerde metin ve söylem bağlamındaki çeşitli tekniklere başvurmaktadır (Doğan, 2014, s. 337) Bu çalışma kapsamında, Türk ve Ermeni devlet yetkililerinin Nisan 2015'te 1915 Olaylarıyla ilgili söylemleri, ESÇ'nin önde gelen isimlerinden Norman Fairclough'ın *Üç Boyutlu Çerçeve Yaklaşımı* ile analiz edilecek ve bu analiz yapılırken de yine ESÇ çatısı altındaki farklı kollardan Viyana Okulu'nun ve ESÇ'nin önde gelen isimlerinden Ruth Wodak'ın üzerinde durduğu *Söylemsel-Tarihsel Yaklaşım* (*discourse-historical approach*) yönteminden yararlanılacaktır.

2.3.1. Norman Fairclough'ın Üç Boyutlu Çerçeve Yaklaşımı

Fairclough *Üç Boyutlu Çerçeve Yaklaşımı* kapsamında, söylemin hem dilbilimsel hem de sosyal yanlarını tek bir kuramsal ve analitik çerçevede tartışarak esasında dilsel analizi ve sosyal teoriyi tam da ESÇ'nin amaçları doğrultusunda bir araya getirmektedir. (Fairclough, 1992, s. 4). Başka bir deyişle, ESÇ disiplinlerarası bir çalışma alanı olduğundan analitik bir çözümleme süreci gerektirmektedir. Bu kapsamda, Fairclough'un ortaya koyduğu bu çerçeve analiziyle daha geniş kapsamlı ve sistemli bir çözümleme süreci gerçekleştirmek mümkündür. Daha önce de belirtildiği üzere Fairclough'ın söz konusu söylem analizi üç boyutta gerçekleşir (Fairclough, 1989; 1992):

a) Metin Boyutu
b) Söylemsel Pratik Boyutu
c) Toplumsal Pratik Boyutu

Üç Boyutlu Çerçeve Yaklaşımının bu aşamaları sırasıyla "betimleme, yorumlama ve açıklama" olarak da adlandırılabilir (Fairclough, 1989, s. 26). Üç boyutlu çerçeve yaklaşımı ve sözkonusu boyutların birbirleriyle olan ilişkisi aşağıda yer almaktadır (Fairclough, 1992, s. 73):

Şekil 1 Norman Fairclough'un Üç Boyutlu Çerçeve Yaklaşımı

2.3.1.1. Metin Boyutu

Metin boyutunda metnin formal özellikleri belirlenir ve betimlenir (Fairclough, 1989, s. 26). Bu kapsamda metnin sahip olduğu kelime yapısı, dilbilgisi, anlam bütünlüğü ve metin yapısı analiz edilir (Fairclough, 1992, s. 75). Bunlara ilaveten metnin noktalama yapısı ve dilsel olmayan (görsel) özellikleri dahi metinsel analiz kapsamında ele alınabilir. Aslında metinsel analiz boyutunda metnin hangi formal özellikleri üzerinde durulacağı araştırmacının ve yaptığı çalışmanın amacına göre değişiklik gösterebilir. Araştırmacı metin içerisinde neyi betimlemeye değer görüyorsa onu analiz edebilir ve tüm bunlarda onun metni yorumlama biçimiyle ilintilidir (Fairclough, 1989, s. 27). Bu çalışma kapsamında yapılan *metin boyutu* analizinde ise daha net ve sistemli bir metin analizi çerçevesi çizen *Söylemsel-Tarihsel (Discourse-Historical) Yaklaşım*'dan yararlanılmıştır.

ESÇ kapsamında geliştirilen *Söylemsel-Tarihsel (Discourse-Historical) Yaklaşım*, "güncel yazılı ve sözlü metinleri gereğince ve doğru yorumlayabilmek, oluşumlarını anlayabilmek için arka plandaki tarihsel bilgiye ulaşmayı ve çözümlemeleri bu metinler ışığında gerçekleştirmeyi ön görür" (Büyükkantarcıoğlu, 2012, s. 180). Başka bir deyişle Bu yöntem, "geçmiş söylemlerle günümüz söylemleri arasında tarihsel bilgi bağları kurarak, ideolojinin yeniden yapılandırılması ve sürdürülmesi sürecini göstermeyi amaçlamaktadır" (Wodak, 2001, s. 69'dan aktaran Büyükkantarcıoğlu, 2012, s. 180).

Metin boyutunda araştırmacı aşağıdaki soruların cevapları üzerine odaklanabilir (Wodak, 2001, s. 72-73):

- Metin içerisinde kişiler nasıl adlandırılıyor? Onlara atıfta bulunurken kullanılan dilbilimsel araçlar neler?
- Söz konusu kişilere atfedilen nitelikler ve karakteristik özellikler neler?
- Belirli kişi ya da sosyal gruplar diğerlerine ilişkin olumlu ya da olumsuz fikirlerini doğrulamak ve bu fikirlerine meşruiyet kazandırmak amacıyla hangi uslamlama stratejilerden ve kanıtlardan yararlanıyor?
- Söz konusu etiketler, isnatlar ve kanıtlar açıklanırken kimin perspektifinden ya da bakış açısından hareketle açıklanıyor?
- Söylemsel ifadenin gücünü artırmak amacıyla ifadeler açıkça söylemek yerine abartılıyor ya da yumuşatılıyor mu?

Ruth Wodak'ın üzerinde durduğu *Söylemsel-Tarihsel Yaklaşım* (*discourse-historical approach*), yukarıda yer alan sorulara daha sistematik cevap verebilmek adına odaklanılması gereken söylemsel stratejileri şu şekilde sınıflandırmaktadır:

> 1- İma yollu stratejiler (referential): Eğretileme (metaphor), düz değişmece (metonym) veya ad aktarması (synecdoche) gibi dilsel araçlar kullanılarak söylemde iç ve dış gruplar oluşturulur.
>
> 2- Yüklemleme stratejileri (predication): Basmakalıp bazı negatif veya pozitif özellikler yükleyen ifadeler yoluyla söylemde hedeflenen özne veya unsurlar pozitif veya negatif olarak etiketlenir.
>
> 3- Uslamlama stratejileri (argumentation): Topos'lar (topoi or loci) aracılığıyla ifadeleri sonuca bağlayan bazı önermeler oluşturularak pozitif veya negatif söylemler meşru hale getirilir.
>
> 4- Derinlik kazandırma stratejileri (perspectivation): Olaylar veya ifadelerin raporlanması, tanımlanması, öykülenmesi veya alıntılanması yoluyla söylemde bulunan özne kendi bakış açısını ortaya koyar.
>
> 5- Kuvvetlendirme, yumuşatma stratejileri (intensification, mitigation): İfade ve cümlelerin anlamları üzerinde değişiklikler yaparak söylemsel ifadelerin gücü belirlenir (2001, s. 73'den aktaran Öğün, 2013, s. 45-47).

Bu çalışmada, Wodak'ın sınıflandırdığı stratejiler göz önünde bulundurularak;

İma yollu stratejiler (referential) kapsamında, "biz" ve "onlar" (in-groups ve out-groups) ayrımının nasıl yapıldığı, Türk ve Ermeni liderlerin biz/onlar ayrımı üzerinden kendilerini ve karşısındakileri hangi dilsel araçlar (seçilen tartışma konuları, tercih edilen kelimeler, aktif/pasif cümle yapıları) vasıtasıyla inşa ettikleri incelenecektir. Tüm bu söylemsel stratejilerden yararlanarak, kendilerinin olumlu yönlerini ön plana çıkarırken olumsuz

yönlerini nasıl gizledikleri bununla birlikte "öteki"nin olumsuz yönlerini ön plana çıkarırken olumlu yönlerini nasıl gizledikleri üzerine odaklanılacaktır.

Yüklemleme stratejileri (predication) kapsamında, olumlu ya da olumsuz özelliklerin sıradanlaştırılarak ya da değerlendiren bir bakış açısıyla, üstü kapalı ya da açık bir şekilde nasıl ifade edildiği ele alınacaktır. Başka bir deyişle, bu strateji ile aktörlere (kişi, ülke, nesne, olay gibi) küçümseyici veya takdir edici, pozitif veya negatif anlamlar atfedilmektedir. Senem Aydın Düzgit, makalesinde yüklemleme stratejisiyle ilgili şu açıklamaya yer vermiştir:

> Yüklemleme, sıfatlar ve etiket kelimeler (flag words) ya da stigma kelimeler (stigma words) gibi çeşitli retorik araçlar vesilesiyle gerçekleşir. Örneğin çok-kültürlülük, entegrasyon, özgürlük, demokrasi gibi etiket kelimeler olumlu çağrışımlar yaratan, ırkçılık ve antisemitizim gibi stigma kelimeler ise olumsuz çağrışımlar yaratan örtülü yüklemlemeler olarak nitelendirilir (2011, s. 56).

Uslamlama (Savlama) stratejileri (argumentation) kapsamında, olumlu ya da olumsuz nitelemeleri/özellikleri meşrulaştırmak amacıyla siyasi olarak bir yere dahil olma veya hariç bırakılma durumları için Topos (Topoi) adı verilen yer kavramları kullanılacaktır. Aynı şekilde Düzgit, makalesinde toposlarla ilgili şu açıklamaya yer vermiştir:

> Topluma yapılan populist çağrılar (vox populi), muğlâk ifadeler (ambiguities), üstü kapalı varsayımlar (implicit presuppositions) bunlardan bazılarıdır. Bu stratejiler, "topos" adı verilen, argümanları sonuca bağlayan ve içeriğe ilişkin gerekçeler şeklinde ortaya çıkan önermeleri kullanmaktadır. Örneğin ulusal kimliklerin söylemsel inşasında kültür ve tarih topos'larını görmek mümkündür. Bir diğer örnek ise, yine ulusal kimliklerin inşasında sıkça görülen tehdit topos'udur. Bu topos uyarınca eğer belirli bir eylemin tehlikeli sonuçları varsa onu yapmaktan kaçınmalı, ya da belirli tehditler varsa, gerekli önlemler alınmalıdır (Düzgit, 2011, s. 56).

Wodak, uslamlama stratejisindeki sözkonusu *topos*ları şu şekilde sıralamıştır (2001, s. 74):

- Fayda, yarar (usefulness, advantage) toposu,
- Faydasızlık, dezavantaj (uselesness, disadvantage) toposu,
- Tehlike ve tehdit (danger and threat) toposu,
- İnsancıllık (humanitarianism) toposu,
- Adalet/hakkaniyet (justice) toposu,
- Sorumluluk (responsibilty) toposu,
- Yük/sorumluluk alma (burdening, weighting) toposu,
- Para/finans (finances) toposu,
- Gerçeklik (reality) toposu,
- Sayı/miktar (numbers) toposu,
- Kanun ve hak (law and right) toposu,

- Tarih (history) toposu,
- Kültür (culture) toposu,
- Suistimal (abuse) toposu,

Derinlik kazandırma stratejileri, diğer bir deyişle konuşmacının bakış açısını yansıtan stratejiler (perspectivation) kapsamında, olayları ve ifadeleri raporlama, betimleme, öyküleme/anlatım veya alıntılama yoluyla konuşmacının bakış açısını ortaya koyan ifadeler incelenecektir.

Kuvvetlendirme, yumuşatma stratejileri (intensification, mitigation) kapsaında, konuşmanın eyleyici gücünü artıran veya azaltan ifadelerin kullanılıp kullanılmadığına bakılacaktır.

2.3.1.2. Söylemsel Pratik Boyutu

Fairclough'un yaklaşımındaki söylemsel pratik boyutu, metin boyutu ile toplumsal pratik boyutu arasında adeta bir köprü vazifesi görmektedir. Toplum ve kültürün bir yanda, söylem, dil ve metnin diğer yanda olduğu iki ucu bir araya getirme gayretindedir (Fairclough, 1995, s. 60). Bu boyutta metnin üretim, dağıtım ve tüketim süreçleri üzerine odaklanılır (Fairclough 1992, s. 78). Söylemsel pratik boyutunda söz konusu süreçler açıklanırken hem metin hem de sosyal pratik boyutunun bazı özelliklerinden yararlanılır. Fairclough'un ifadesiyle bu boyutta yapılan mikro analiz ile makro analizin bir araya getirilmesidir.

Bu çalışma kapsamında söylemsel pratik boyutunda, analize tabi tutulan metinlerin üreticileri olan Türk ve Ermeni devlet yetkililerinin bu metinleri nasıl ürettiklerine, bu metinleri üretirken diğer metinlerden ve söylem düzeninden nasıl yararlandıklarına, ilgili konuşmaları nerede, kime karşı ve hangi amaçlarla yaptıklarına odaklanılacaktır.

2.3.1.3. Toplumsal Pratik Boyutu

Diğer adı 'açıklama' olan toplumsal pratik boyutu Fairclough'un yaklaşımdaki son boyuttur. Bu boyutta araştırmacı, güç ve ideoloji kavramları ve bu kavramların söylemle arasındaki ilişkiye odaklanır. Amaç, söylemsel yapılarla toplumsal yapılar arasındaki bağlantıyı ortaya koymaktır (Fairclough, 1992, s. 80).

Bu çalışma kapsamında, toplumsal pratik boyutunda, Türk-Ermeni liderlerinin 2015 yılı Nisan ayındaki konuyla ilgili söylemleri ile Türk-Ermeni toplum yapıları arasındaki

bağlantıyı ortaya koyabilmek adına 1915 Olaylarının tarihsel serüveni, Olayların Türk ve Ermeni toplumlarında uyandırdığı yankı ve tarafların 1915 Olaylarına yönelik geliştirdikleri ideolojiler analiz edilecektir.

Fairclough'un söylem çözümlemesi görüldüğü gibi birbiriyle bağlantılı ve ilişkili üç aşamadan oluşan, üç boyutlu bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, ESÇ için bir çerçeve oluşturmaktadır. Çerçevenin merkezinde ise kullanılan kelimelerin ve sözcüklerin üzerinde durulduğu metin/söylem boyutu yer almaktadır. Her ne kadar kullanılan kelimeler/sözcükler veya dilbilgisel yapı özellikleri önemli olsa da sosyokültürel, toplumsal, siyasi ve ideolojik düşünceler gibi yapılar da söylemin oluşmasında önemlidir. İşte Fairclough'un söylem çözümlemesi bu ikisi arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.

BÖLÜM 3

TÜRK - ERMENİ İLİŞKİLERİNE TARİHSEL BİR BAKIŞ

2015 yılı, 1915 Olaylarının yüzüncü yılı olması nedeniyle hem Türk hem Ermeni tarafında, yaşanan olayların bir kez daha hatırlandığı ve anıldığı bir yıl olmuştur. Geçmişte ve günümüzde sözde soykırım iddiaları çerçevesinde gelişen Ermeni sorunu, iki ülke arasında devam eden bir mesele olmaktan çıkmış, uluslararası boyutta ve dünyanın pek çok ülkesinde Türkiye'nin en çok karşısına çıkan sorunlardan biri haline gelmiştir.

Bu bölümde, geçmişten günümüze Türk-Ermeni ilişkilerinin tarihsel süreci ele alınacaktır. Bu çerçevede, iki millet arasında meydana gelen olaylar, yaşanan gelişmeler ve tarihsel kırılma anları incelenecektir.

3.1. Tarihte Türk – Ermeni İlişkileri

Türkler ve Ermeniler yaşadıkları coğrafyanın konumu itibariyle Roma, Bizans, İran, Selçuklu ve Osmanlı gibi büyük devletlerin himayesinde yüzyıllar boyunca sürekli etkileşim içerisinde yaşayan iki millet olmuştur. Bu çalışmada Türk ve Ermeni ilişkileri, tarihi seyrine göre genel olarak dört aşamada ele alınacaktır. İlk aşamada, tarihte ilk Türk-Ermeni ilişkilerinin başlangıcından 1878 Ayastefanos ve Berlin Antlaşmalarına kadar olan dönem; ikinci aşamada, Türk-Ermeni ilişkilerinde bir dönüm noktası olan 1878 Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları; üçüncü aşamada, bölümün temel konusunu oluşturan I. Dünya Savaşı ve Tehcir Olayları ile II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası dönemler; dördüncü aşamada ise Türk-Ermeni ilişkilerinde yaşanan son gelişmeler üzerinde genel hatlarıyla durulacaktır.

Ermeni toplumunun eski tarihi hakkında gerek Ermeni tarihçiler gerek yabancı tarihçiler açısından tam bir görüş birliğinden söz etmek mümkün değildir. M.Ö. IV. asırdan itibaren Ermenistan denilen coğrafi bölgede, sayıları ve kökleri hakkında kesin bilgilere sahip olmadığımız ancak Ermeni diye adlandırdığımız bir topluluk yaşamaktadır. Bu dönemde topluluklar feodal düzen şeklinde vilayetlere ayrılmış bir halde yaşamaktadır ve bu topluluklar arasında sürekli çekişmeler mevcuttur ancak bu toplulukların hangisinin Ermeniler olduğu net değildir. Bölge, M.Ö. 66 – M.S. 63 yılları arasında Roma'nın idaresindedir ve söz konusu dönemde Ermenistan'ın başında ise Roma'nın tayin ettiği bir beylerbeyi bulunmaktadır. M. S. 390'a kadar Roma hâkimiyeti devam etmiş, bu tarihten sonra Ermenistan Roma ile Sasaniler arasında ikiye bölünmüş ve Roma'ya kalan kısmı doğrudan merkeze bağlanmış; Sasanilere kalan kısmı da 428'de merkeze bağlanmıştır. Arap istilasından sonra 885'te Ermenistan'ın başına Aşort getirilmiş, IX. asrın sonunda ise Bizans bölgeyi istila etmeye başlamış ve 1045'e doğru bütün beyliklere son vermiştir. Oğuzların akınlarının ise bu tarihten sonra başladığını söylemek mümkündür (Gürün, 2012, s. 41). Ermeniler, Roma hâkimiyetinden sonra özellikle X. ve XI. yüzyıllarda İran, Bizans ve Arap mücadelesi içinde Doğu Anadolu ve Kafkas bölgesinde dağınık bir şekilde yaşamlarını sürdürmüştür. Selçukluların Anadolu'ya girip 1064'te Kars ve Ani'yi fethederek, 1071'de de Malazgirt Savaşı ile Bizans'ı mağlup etmesiyle dağınık bir yapıda olan Ermeni krallıkları Bizans tarafından tamamen dağıtılmış ve Bizans bu krallıklar üzerindeki hâkimiyetini kaybetmiştir. Bunun üzerine Ermenilerin büyük bir kısmı Kilikya Bölgesine[1] göç etmiştir. XII. yüzyılda Ermenistan'ın bir kısmı da Gürcistan tarafından ilhak edilmiş, XIII. yüzyılda ise Ermenistan'ın tamamı Moğollar tarafından işgal edilerek İlhanlılar Devleti[2] kurulmuştur. Kilikya'ya göç eden bir kısım Ermeniler de daha sonra Anadolu'yu ve Orta Doğu'yu fetheden Türklerin hakimiyeti altına girmiştir (Yarar, 2002, s. 36). George Bournoutian, Kilikya dönemini "Ermeni halkının tarihinde eşsiz bir sayfa" olarak nitelendirmiştir (2016, 104). Esat Uras ise Ermeni tarihiyle ilgili incelemelerinde, Ermenilerin çeşitli milletlerin etkisi altında kalmasıyla ilgili olarak şu yorumda bulunmuştur:

> Ermenistan denilen ülke, yüzyıllarca çeşitli devletlerin yönetiminde kalmış ve hemen her zaman büyük devletlerin çarpıştıkları alanı teşkil etmiştir. Burası, özellikle kuzeyden inen istilacıların geçit yolu üzerinde bulunmuş, muazzam akınların, göçlerin uğrağı olmuştur. Bu şartlar altında Ermenistan denilen bölgede

[1] "Kilikya Bölgesi şimdiki Çukurova ve çevresidir. Bölge Dağlık Kilikya ve Ovalık Kilikya olmak üzere ikiye ayrılır" (Kalloshyan, 2014, s.1).
[2] "İlhanlılar Devleti 1256-1335 yıllarında İran ve Suriye toprakları üzerinde kurulmuştur" (Şahin, 2016, s. 110).

> daimi bir hükümet, bilhassa milli, birleşmiş, devamlı ve güçlü bir Ermeni varlığını kabul etmek imkânı yoktur (1987, s. 89).

Elbette, Türklerin Anadolu'ya ayak bastığı bu dönemde tarafların kültür ve dinleri arasındaki etkileşim de göz ardı edilemez. Türklerin İslam'la tanışması da bu döneme rastlamaktadır. Henüz İslam'la tanışmamış bir kısım Türklerden doğal olarak dönemin tek tanrılı dinlerinden Yahudiliği ve Hıristiyanlığı kabul edenler de olmuştur. Hıristiyan Türklerin bir kısmı da zamanla Ermenilerin mensup olduğu mezheplere girmişlerdir (Kantarcı, 2002, s. 8). İki toplumun ilk defa karşılaşması ve birbirinden etkilenmesi muhtemelen bu dönemde olmuş ve Türklerin Anadolu'ya yerleşmesiyle Türkler ve Ermeniler arasında günümüze kadar sürecek olan ilişki başlamıştır.

1071'de Bizans'a[3] karşı kazanılan Malazgirt Zaferi'nin ardından Sivas ve çevresine yerleştirilen Ermeniler 1157 yılına kadar Büyük Selçuklu İmparatorluğu, 1194 yılına kadar Irak Selçukluları, daha sonra Harzemşahlar ve İlhanlıların yönetimi altında kalmışlardır (Ercan, 2006, s. 82). Selçuklular'ın Anadolu coğrafyasına gelmesinden sonra daha önce Arap ve Bizans hâkimiyeti altında yaşayan Ermeniler, Selçukluların yanında yer almayı tercih etmiştir. Arapların Ermenileri vergi yükü altında bırakması ve Bizans'ın Ermenilere karşı sert politikalar uygulayarak onları tehcir ve göçe zorlaması bu durum üzerinde oldukça etkili olmuştur (Taşcıoğlu, 2015). Esasen, Malazgirt Zaferi neticesinde yeni bir vatan elde etmiş olan Türkler, varlığını bu topraklarda devam ettirmeyi ve siyasi birlikteliği oluşturarak refah içinde yaşamayı hedeflemiştir. Bu hedefe ulaşmada, Bizans'ın tabiiyeti altındakilere karşı bu baskıcı tutumu Ermeniler ve diğer Müslüman olmayan topluluklarla ilişkilerinde Türklerin işini kolaylaştırmıştır. Bununla birlikte, Selçukluların yönetimde adaletli davranması ve devlet yönetiminde söz sahibi olabilmek için Türk olma şartını kaldırması ve bu kapsamda Doğu Anadolu'daki bazı şehirlerin yönetiminde Ermeni ileri gelenlerine yer vermesi iki toplum arasında o dönemde meydana gelen olumlu ilişkiler açısından göz ardı edilemez (Taşcıoğlu, 2015, s. 6). Ayrıca burada, Ermeniler tarafından tam anlamıyla bir devlet olarak kurulan Kilikya Ermeni Devleti'nden de bahsetmek gerekmektedir. Çünkü Kilikya Ermeni Devleti'nin Anadolu Selçukluları, Bizanslılar, Suriye Irak Atabeylikleri, Haçlılar, Eyyübiler ve Memlüklülerle yakın ilişkileri olmuştur. Kuruluşundan itibaren güçlü devletlerle çevrili olan bu Devlet önce Arapların sonra Bizansların işgaline maruz kalmış ve

[3] "Bizans, 395-1453 yılları arasında Doğu Akdeniz'de bin yıldan fazla yaşayan bir devlettir. Bu bölgede önce Roma İmparatorluğu Bizanslılardan sonra da Osmanlı İmparatorluğu hüküm sürmüştür" (Selen, 1955, s. 64).

son olarak 1375 yılında Memlüklüler tarafından ilhak edilmiştir. Kilikya Ermeni Devleti'nin sahip olduğu topraklar 1516 yılında Mercidabık ve Ridaniye Savaşlarıyla Yavuz Sultan Selim döneminde Memlüklülerden Osmanlılara geçmiştir (Gürün, 2012, s. 43-46). Sonuç olarak, Bizans'ın etkisi altındaki Ermenilerle olan çekişmeler dışında Osmanlı yönetimine gelinceye kadar Ermenilerle Türkler arasında ciddi anlaşmazlıkların olmadığı söylenebilir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermeniler, Ermeni sorunu ortaya çıkana kadar ticarette, sanatta, kuyumculukta ve mimarlıkta yetenekli ve sadık bir millet olarak yer almış ve Osmanlı İmparatorluğu'nda yüksek konumlara gelmeleri sağlanmıştır. İstanbul'un fethinden sonra 1461 yılında Sultan II. Mehmet'in emriyle Ermenilerin Bursa'daki dini başkanlıklarının İstanbul'a taşınması ve Ermeni Patrikhanesi'nin kurulmasıyla birlikte Ermenilerin Anadolu'nun çeşitli yerlerinden İstanbul'a getirtilmesi Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan milletlerin dil, din ve kültürlerini rahatlıkla devam ettirebildiklerini ve kendilerine sunulan fırsat eşitliğinden faydalanabildiklerini göstermektedir (Mazıcı, 2005, s. 19). Bu dönemde, Ermeni Patrikhanesi'nin İstanbul'da açılmasına izin verilmesi hem Ermenilerin dini ve sosyal hayatlarını istedikleri gibi yaşaması hem de Ermeni halkının devletle olan ilişkilerini düzenlemesi bakımından oldukça olumlu bir adımdır. Ermenilerin ülkeye olan bağlılıklarını göstermeleri ve bilim, sanat, ticaret ve mimarlık gibi birçok alanda yaptıkları işlerde gösterdikleri başarıyla güven kazanmaları, Osmanlı İmparatorluğu'nda gerileme dönemine girdiği ve Batılı devletler ile Rusların Osmanlı'yı parçalama düşüncesinin açığa çıktığı döneme kadar yaklaşık 400 yıl boyunca sorunsuz bir şekilde devam etmiştir (Mazıcı, 2005, s. 23). Bu nedenle, devletin çeşitli kademelerinde uzun yıllar başarı ve güvene dayalı hizmetlerinden dolayı Ermeniler "millet-i sadıka" unvanına layık görülmüşlerdir.

1071'de Türklerin Anadolu topraklarına girmesinden Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasına kadar olan süreçte özellikle XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Türklerin Avrupa ve Anadolu topraklarından çıkarılması gerektiğini düşünen Avrupalı Devletler ve Rusya tarafından doğu ile olan ilişkilerde genel olarak "*Şark Meselesi*"[4] terimi kullanılmıştır. Halaçoğlu, *Şark Meselesi*ni, "Avrupa Devletlerinin, Osmanlı tebaası Hıristiyanların

[4] "Şark Meselesi, Avrupa'da sanayi inkılabıyla birlikte özellikle milliyetçilik faaliyetlerinin yaygınlaştığı fikir hareketleri ve yeni pazar veya hammadde arayışlarının neticesinde 1815 Viyana Kongresi'nden sonra ortaya çıkan bir terimdir. Avrupa'daki bu gelişmelerin sonucu olarak Batılı Devletler gözlerini Osmanlı İmparatorluğu'na çevirmiştir. Şark Meselesi, Türkleri Avrupa'dan, sonrasında ise Anadolu'dan atma çabası, Anadolu'daki Hristiyanların hamiliği, Hristiyanlığın kutsal yerlerinin korunması, kapitülasyonlar, düyun-ı umumiye, azınlıkların haklarının temini, Anadolu'da ve Rumeli'deki ayaklanmalar ve bağımsızlık hareketleri şeklinde uygulandığı görülmektedir" (Süslü, 2013, s.21).

haklarını korumak iddiasıyla Osmanlı topraklarını parçalayarak aralarında bölüşmeyi ifade eder" şeklinde tanımlamaktadır (2012, s. 25). Osmanlı İmparatorluğu'nun zaafa uğradığı 1700'lü yılların ortalarından itibaren Hıristiyan halklardan olan Ermeniler de Rusya ve Avrupalı devletler tarafından yönetime karşı kışkırtılan milletlerden biri olmuştur. Rusya'nın Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla[5] Osmanlı Ortadoksları üzerinde söz sahibi olması, 1789 Fransız İhtilali'nin yaydığı milliyetçilik fikirlerinin bazı Avrupalı devletler tarafından Osmanlıyı parçalamak için kullanması neticesinde 1804 yılında Sırpların ilk ayaklanmayı başlatması ve 1829'da Yunanlıların bağımsızlıklarını ilan etmesi, 1877-1878 (93 Harbi) Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanan Ayastefanos ve Berlin Anlaşmalarıyla Romanya, Sırbistan ve Karadağ'ın bağımsızlığını kazanması gibi olayların neticesinde Balkan Hristiyanları Osmanlı İmparatorluğu'ndan koparılmış, bundan sonra Anadolu'daki Hristiyanların koparılması aşamasına gelinmiştir (Halaçoğlu, 2012, s. 26). Anadolu'daki Hristiyan gruplar arasında ise Ermeniler ilk sırada yer almaktadır. Bu nedenle Ermeni Meselesi Şark Meselesinin bir boyutu olarak gündeme gelmiştir. Başka bir deyişle Ermeni sorununun; barış zamanında büyük güçler için Osmanlı İmparatorluğu üzerinde müdahale ve nüfuz imkânı sağlayan bir etken olduğunu, savaş zamanında ise imparatorluğu cephe gerisinde içten müdahalelerle yıkmaya çalışan bir araç olarak ortaya çıkarıldığını söylemek mümkündür (Öke, 2012, s. 166).

Osmanlı İmparatorluğu bu dönemde Rusya'nın ve Avrupalı devletlerin Hristiyan tebaayı kışkırtmalarını ve içişlerine karışmalarını bir nebze de olsa önlemek amacıyla 1839'da Tanzimat Fermanı ile 1856'da Islahat Fermanı'nı ilan etmiştir. Müslüman ve gayrimüslim herkese uygulanacak olan Tanzimat Fermanı, kısaca can, namus ve mal emniyetinin sağlanması, vergilerin alınması ve askere çağrılma ile askerlik sürelerinin düzenlenmesi vb. konularını içermektedir. Islahat Fermanı ise Tanzimat Fermanı'ndan daha kapsamlı olsa da benzer hususları içeren bir fermandır. Devlet kurumlarına, mülki ve askeri okullara Müslüman olmayanların da girebilmeleri, miras davalarının kendi patrikhanelerinde görülebilmesi, cinayet ve ticaret kanunlarının azınlık dilleriyle de yayınlanması, bütün

[5] "Küçük Kaynarca Antlaşması 17 Temmuz 1774 tarihinde Rus generali Repnin ve Osmanlı devlet adamlarından Ahmet Resmi ve Reisülküttab İbrahim Münib efendiler tarafından görüşülen antlaşma 28 madde olarak imzalanmıştır. Bu Antlaşmayla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun Karadeniz'deki hakimiyeti tehlikeye girmiş, Karadeniz bir Türk gölü olmaktan çıkmış ve Kırım Hanlığı Osmanlı'nın himayesinden Rusya'nın himayesine geçmiştir. Ayrıca bu Antlaşmayla birlikte Rusların sıcak denizlere inme politikası neticesinde Boğazlar Meselesi de gündeme gelmiştir" (Dördüncü, 2009, s. 75).

cemaatlerin iki temsilcisinin Meclis-i Vala'da bulunması ile mülkiyet hakkının ilk defa yabancılara da verilmesi Islahat Fermanın en önemli hususlarındandır (Gürün, 2012, s. 100). Buradan da anlaşılacağı üzere, Rusya'nın ve batılı devletlerin, bu dönemde zamanla giderek artan bir şekilde, Osmanlı'nın dini azınlıkları korumak bahanesiyle sık sık içişlerine karıştıkları ve din-hukuk alanlarını kullanarak bağımsız birer ulus olma düşüncesiyle birlikte tek ihtiyaçlarının toprak olduğu fikrini aşılamaya çalıştıkları görülmektedir. Nitekim batılı devletler ve Rusya bu amaçlarına ulaşmış ve Osmanlı, ilan ettiği bu Fermanlarla dağılma sürecinin önüne geçememiştir.

Dini ve hukuki olarak çok sayıda haklar elde eden azınlıklar arasında elbette ki Ermeniler de bulunmaktadır. Ermeniler de Tanzimat Fermanı'nın getirdiği eşitlik ilkesinden yararlanarak siyasal olarak örgütlenmeye başlamışlardır. Ancak bu siyasal örgütlenme daha çok Avrupa'da özellikle de Paris'te (Mıhıtaryan-Muratyan Okulu) yaşayan Ermeniler arasında olmuştur. Burada yaşayan ve eğitim gören Ermeniler daha sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Ermeniler için önderlik edecek olan Ermeni sınıfını oluşturmuşlardır. İlk dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu kendi bünyesinde yaşayan Ermenilerin bağlılığından şüphe etmediği için yurtdışında meydana gelen örgütlenmelere önem vermemiştir. Bu örgütlenme neticesinde Ermeniler, 1846'da "Milletdaş Cemiyeti" adı altında bir dernek kurmuş, aynı yıl kurulan "Protestan Topluluğu Yönetim Kurulu"na Ermeniler de dahil edilmiş ve eğitim, din ve sosyal konularla ilgili hususlar patrikhaneye verilerek yasallaşmıştır. Tüm bu girişimlerin sonucu olarak Ermenilerin Anayasa'sı olarak adlandırılan Ermeni Milleti Nizamnamesi 29 Mart 1862'de Gregoryen Ermeniler için Osmanlı Hükümetince onaylanarak yürürlüğe girmiştir (Mazıcı, 2005, s. 28). Böylece, Tanzimat ve Islahat Fermanları ile Müslüman olmayan azınlıklara verilen tüm haklardan Ermeniler de yararlanmıştır. Bu tüzükle oldukça geniş yetkilere sahip olan Ermeniler adeta Osmanlı bünyesinde yer alan bağımsız bir milletmiş gibi hareket etme fırsatını bulmuş ve bu Tüzük sonrasında Ermeniler, Rusya ve Batılı devletlerin de desteğiyle hızlı bir şekilde, teşkilatlanma fırsatını elde ederek belki de bugüne kadar yaşanan olayların temelleri atılmıştır.

Bu aşamada, Osmanlı İmparatorluğu içindeki misyonerlerin faaliyetlerine de kısaca değinmekte fayda vardır. Osmanlı İmparatorluğu XVIII. yüzyılda Avrupalı devletler karşısında gerilemeye başladığında Osmanlı toprakları üzerinde Hristiyanlığın farklı mezheplerine mensup grupların birtakım faaliyetleri olmuştur. Nitekim bu grupların

faaliyetleri de Osmanlı'nın yıkılışında önemli rol oynamıştır. Örneğin 1804 yılında kurulan ve İzmir'den Anadolu'ya misyonerler gönderen "British and Foreign Bible Society"e [İngiliz ve Yabancı İncil Topluluğu] bağlı Protestan misyonerler ile 1832 yılında kurulan İstanbul merkezli Amerikan Misyonerleri Müslümanlar ve Doğu Kiliseleri üzerinde çalışmalarını yürütmüştür. Ancak Müslümanlar üzerinde çok etkili olamayan misyonerler faaliyetlerini Doğu Kiliseleri üzerinde yoğunlaştırmıştır (Gürün, 2012, s. 64) Buradan anlaşıldığı üzere Osmanlı'nın dağılma sürecinin başlamasında, Tanzimat ve Islahat Fermanlarının ilanı ile Ermenilerin ve diğer azınlıkların isyanlarında misyonerlerin belki doğrudan etkisi olmasa bile isyanların oluşması için zeminin hazırlanmasında önemli rol oynadığı söylenebilir. Esasen, misyonerlerin faaliyetlerinden memnun olmayan Osmanlı Hükümeti'nin misyonerleri sınır dışı etmesi gerekmektedir. Ancak bu dönemde misyonerlerin Osmanlı İmparatorluğu'nda faaliyetlerine devam etmesi, hükümetin böyle bir güce sahip olmadığını göstermektedir (Gürün 2012, s. 67). Kısacası, farklı milletlere, kültürlere, dillere ve dinlere sahip Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş toprakları misyonerlik faaliyetleri için ideal bir yer olmuştur. Bu durum, Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamak isteyen Batılı devletlere büyük kolaylık sağlamıştır.

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşına (93 Harbi) kadar olan bu dönemde Osmanlı-Ermeni ilişkisi özellikle son zamanlarda gergin olsa da iki taraf arasında bir çatışma yaşanmamıştır. Osmanlı İmparatorluğu dağılma sürecine girdiğinde milliyetçilik akımından ve Batılı ülkelerin kışkırtmalarından etkilenen Ermenilerin isteklerini elinden geldiğince karşılamaya çalışmıştır.

3.2. 1878 Ayastefanos Anlaşması ve Berlin Konferansı

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonunda imzalanan Ayestefanos Anlaşması'nın Türk-Ermeni ilişkilerinde önemli bir kırılma noktası olduğunu ve etkileri günümüze kadar devam eden 1915 Olayları'nın temellerinin bu Anlaşmayla atıldığını söylemek mümkündür (Deveci-Bozkuş, 2011, s. 5). Rusların Kafkasya ve Tuna cephelerinden güneye inmeye başlamasıyla Osmanlı İmparatorluğu, Paris Barış Antlaşması'nın (30 Mart 1856) ihlal edildiğini ileri sürmüş ancak Anlaşmayı imzalayan Batılı devletlerden tepki gelmemiştir. Bunun üzerine Osmanlı İmparatorluğu 1877 Kasım ayında Kars'ı, Aralık ayında Plevne'yi kuşatarak Edirne ve Çatalca'ya kadar ilerleyen Rusya ile anlaşma yapmak zorunda kalmıştır. 3 Mart 1878'de imzalanan Ayestefanos Barış Antlaşması sonucu Karabağ, Sırbistan ve

Romanya bağımsızlıklarına kavuşurken Batum, Kars, Ardahan, Oltu, Eleşkirt, Beyazıt Rusya'ya verilmiş ve Anadolu'da Ermenilerin bulunduğu yerler Rusya'nın kontrolüne bırakılmıştır (Tascıoğlu, 2015, s. 29). Böylece Ermenilerin Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılma isteğinin ilk açık belirtisi bu savaş sonunda ortaya çıkmıştır. Ermeniler savaş sonunda boş durmamış, İstanbul'daki Ermeni Patriği Nerses Varjabedian Anlaşma kesinleşmeden önce Başkumandanlık Karargâhını ziyaret ederek Rusya'nın Doğu Anadolu'da işgal ettiği yerleri geri vermemesini ve Ermenilerin bu topraklarda yönetici zümre olarak kalmasını talep etmiştir. Ruslar bu talebi olumlu karşılayarak Ayestefanos Antlaşmasına 16. madde olarak yerleştirmişlerdir (Palabıyık, 2007a, s. 16). Ancak bu anlaşma yürürlüğe girmemiştir. Bunun sebebi İngiltere'nin Yakın Doğu'da Rusların hâkimiyetinin artmasıyla güç dengelerini etkileyecek herhangi bir duruma izin vermek istememesidir. İngiltere'nin çabaları sonucu bir ay süren devletlerarası müzakerelerden sonra 13 Temmuz 1878'de Osmanlı İmparatorluğu'na daha az fedakarlık yükleyen Berlin Antlaşması[6] imzalanmıştır (Kuran, 2006, s. 108). Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere'ye Kıbrıs'ı kiralaması karşılığında İngiltere'nin desteğini alarak bu anlaşmanın yumuşatılmasını sağlamış ve Antlaşma sonunda Kars, Ardahan ve Batum'un Ruslara verilmesi ile Osmanlı İmparatorluğu'nun Ermenilerin yaşadığı yerlerde reform yapması ve bu reformların taraf ülkelerce kontrol edilmesi kararlaştırılmıştır (Palabıyık, 2007a, s. 16). Vilayet-i Sitte olarak da adlandırılan söz konusu yerler Bitlis, elazığ, Sivas, Diyarbakır, Erzurum ve Van illeridir. Böylece, Ermeni sorunu, Osmanlı İmparatorluğu'nun kendi içindeki bir sorun olmaktan çıkıp devletlerarası bir konu haline gelmiştir. Ayestefanos ve Berlin Antlaşmaları ile *Büyük Güçler* olarak adlandırılan Batılı Devletler Osmanlı İmparatorluğu'nun içişlerine karışma ve müdahale etme fırsatı bulmuşlardır. Bu Antlaşmalar, Avrupalı devletlerin ve Rusların kendi çıkarları doğrultusunda Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalayıp yönetmek istediklerini ve Ermenilerin Osmanlı toprakları üzerindeki bağımsızlığa yönelik emellerini açık bir şekilde bize göstermiştir. Bu kapsamda, Ermenilerin Osmanlı İmparatorluğu'ndan özellikle doğu vilayetlerini koparmak için

[6] "Berlin Antlaşması, Osmanlı İmparatorluğu, Rusya, İngiltere, Fransa, Avusturya ve Prusya gibi Avrupalı devletler arasında imzalanan çok taraflı bir Antlaşmadır. Bu Antlaşma, başta İngiltere olmak üzere diğer Avrupalı devletlerin 93 Harbi sonrasında Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu üzerinde elde ettiği kazanımları azaltmak ve kendi menfaatleri doğrultusunda istismar etmek için imzalanmıştır. Berlin Antlaşmasının 61. maddesiyle Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı altı vilayette reform yapılması ve bu reformların takibinin Batılı devletler tarafından kontrol edilebileceği kararlaştırılmıştır" (Çiçek, 2006, s.143). "Bunun sonucu olarak Ermenilerle ilgili bir konu ilk defa devletlerarası antlaşmada yer almış ve Şark Meselesi içinde bir Ermeni konusu ortaya çıkmıştır" (Halaçoğlu, 2012, s. 26).

komiteler kurulması ve diğer devletlerle görüşmeler yapılması gibi çalışmalara hız verdiğini söylemek mümkündür. Bundan sonra Ermeni sorunu Osmanlı İmparatorluğu'nun hem ülke içinde hem ülke dışında en çok uğraşacağı konulardan biri haline gelmeye başlamıştır.

Berlin Antlaşmasından sonra İngiltere, 1878'de Kıbrıs Adası'nı ve 1882'de Mısır'ı ele geçirdikten sonra yönünü Anadolu'ya özellikle Doğu Anadolu'ya çevirmiştir. Bu dönemde, İngiltere artık Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü savunmak yerine Rusların yayılmasını önlemek için Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalayarak kendi nüfuzunu kullanabileceği küçük milli devletler kurma politikasına yönelmiştir. Nitekim bu milletlerden bir tanesi de Ermenilerdir. Ermeniler de Berlin Antlaşmasında kabul edilen Doğu Anadolu'da uygulanacak "reform"ların denetlenmesi amacıyla İngiltere'nin çeşitli vilayetlere gönderdiği konsolosları kurtarıcı olarak görmüş ve "Ermeni yurdu" kurulması çalışmalarına başlamışlardır. 1887'de Hınçak, 1890'da Taşnak adlı Ermeni ihtilal örgütleri kurulmuş ve bunların kanlı faaliyetleri çeyrek yüzyıl boyunca devam etmiştir[7] (Şimşir, 2006, s. 60-66). Kıbrıs özelinde, XIX. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı İmparatorluğu ile Ermeni tebaası arasındaki ilişkiye bakıldığında Kıbrıs, İngiltere'nin idaresi altına girdikten sonra Ermenilerin Osmanlı İmparatorluğu aleyhine çeşitli faaliyetlere giriştiği ve Kıbrıs'daki Ermeni nüfusunun arttığı bilinmektedir. İlerleyen süreçte ise Ermeniler burada çeşitli örgütlenmelerde bulunmuştur. Bu örgütler aracılığıyla Anadolu'daki diğer örgüt faaliyetlerine lojistik destek sağlama ve Kıbrıs'ı bir üs bölgesi olarak kullanma amaçlanmıştır (Özcan ve Deveci-Bozkuş, 2017). Bu kapsamda, bu dönemde Anadoluda ortaya çıkan huzursuzluklara paralel olarak Ermeniler, İngiliz idaresine giren Kıbrıs'ta faaliyetlerini rahatlıkla gerçekleştirme imkanı bulmuştur.

[7] 1878 Berlin Anlaşmasından sonra Ermenilerin düzenlediği bazı kanlı eylemler aşağıda yer almaktadır:
- 850 yıllık Türk-Ermeni barışını kökünden sarsan 1894 Sasun Olayı.
- Batılı devletlerin ve dünya kamuoyunun dikkatini çekmek amacıyla çıkarılan Van isyanı.
- Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki dış baskıyı arttırmak amacıyla 26 Ağustos 1896'da düzenlenen Osmanlı Bankası baskını.
- I.Dünya Savaşı öncesi Türk-Ermeni haklarını birbirine düşman kitleler haline getiren ikinci Sasun isyanı, Zeytun ve Adana isyanları.
- Bağımsız Ermenistan önünde bir engel olarak görülen II. Abdülhamit'e 21 Temmuz 1905'te suikast düzenlenmesi (Çiçek, 2006, s. 146-147).

3.3. I. Dünya Savaşı (1914-1918) ve Ermeni Tehciri

1910'lu yılların başında Avrupalı devletlerin oluşturduğu iki ayrı blok yavaş yavaş oluşmaya başlamıştır. 1894'te Fransa'nın, 1904'te ise İngiltere'nin Rusya ile anlaşması Üçlü İtilaf'ı, buna karşı ise Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya'nın aralarında Üçlü İttifak'ın oluşmasını sağlamıştır. XIX. yüzyılın sonundan beri Balkanlar ve Doğu Anadolu'da çok fazla hareketlilik olmasa da Rusya uzak doğuda genişleme politikalarını uygulamış ve Kafkaslar'da Ermenileri Ruslaştırma gayreti içinde olmuştur (Kuran, 2006, s. 118). Bilindiği gibi Osmanlı İmparatorluğu da I. Dünya Savaşı'na Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın yanında katılmış ve bu Savaş, milyonlarca insanın hayatını kaybettiği, yaralandığı, Osmanlı İmparatorluğu gibi Avusturya-Macaristan ve Rus İmparatorluklarının çöktüğü ve kitlesel insan göçlerinin yaşandığı bir felaket haline gelmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü Batıda yaygınlaşan milliyetçilik akımının etkisiyle I.Dünya Savaşı'ndan çok daha önce başlamıştır. Bu çöküş süreci beraberinde büyük toprak kayıplarıyla birlikte 1864'ten 1922'ye kadar en az 4.5 milyon Müslüman Osmanlı vatandaşı hayatını kaybetmiş, yaklaşık 5 milyon Osmanlı vatandaşı Balkanlar ve Kafkaslardan İstanbul ve Anadolu'ya sürülmüş ve göçe zorlanmışlardır. Bu zorlu süreçte sadece Ermeniler değil, Osmanlıyı oluşturan tüm milletler ve topluluklar büyük acılar yaşamak zorunda kalmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2016).

XIX. yüzyılın sonlarından itibaren bazı Ermeni komite ve örgütlerinin büyük güçlerin de desteğiyle yürüttükleri ayrılıkçı faaliyet ve isyanlar olmuş, elbette bunlara karşı Osmanlı İmparatorluğu'nun ise güvenlik politikaları çerçevesinde bazı tedbirler alması zorunlu hale gelmiştir. Esasen Osmanlı İmparatorluğu, Savaşa girmeden önce Erzurum'da Ermenilerle biraraya gelerek onların desteğini alma girişimlerinde bulunmuştur. Örneğin Taşnaklar, Osmanlı Savaşa girdiği takdirde devletlerine sadık kalacaklarını ifade etmişlerdir. Ancak Ermeniler yaklaşan Savaşı bağımsızlık yolunda bir fırsat olarak gördüklerinden, düzenlenen bir Taşnak Kongresi'nde Osmanlı İmparatorluğu'na destek verilmeme kararı almışlardır (Palabıyık, 2007a, s. 19). Savaş öncesinde Ermeni önde gelenleri, Ermenilere Savaş ilan edilene kadar sessiz kalmaları, savaş ilan edilirse ordudakilerin düşman tarafına geçmeleri ve diğerlerinin çete oluşturmaları yönünde telkinde bulunmuşlardır (Arslan ve Güllü, 2015, s. 77). Elbette Ermenilerin bu tutumlarında Rusların etkisi büyük olmuştur. Rusya, Osmanlı

İmparatorluğu'nun zor durumda olduğu sırada Ermenileri tahrik ederek amacına ulaşmak istemiştir.

Rus ordusu Doğu Anadolu'da ilerledikçe Osmanlı ordusunda görev yapan Ermeniler silah ve cephaneleriyle Rusya ordusuna geçmişler hatta Ermeni mebuslarının bir kısmı Ermeni çetelerinin başına geçip Ruslarla birlikte işgal ettikleri kentlerde halka büyük zulümlerde bulunmuşlar ve pek çok sivili de öldürmüşlerdir. Örneğin Osmanlı askerine ateş açmak ve askerden kaçmak gibi faaliyetler ilk Maraş iline bağlı Zeytun'da başlamıştır. Aynı şekilde Bitlis, Erzurum, Muş ve Trabzon'da da Ermeniler sivillere ve askerlere karşı faaliyetlerini ve isyanlarını sürdürmüşlerdir. Bu isyanlar içinde sonuçları bakımından Osmanlı İmparatorluğu'nu ve halkı zor duruma sokan bir diğer isyan Van'da çıkmıştır. Rus ordularının yaklaşmasını fırsat bilerek Ermeniler tarafından çıkarılan isyan sonucu Van, Rusların ve Ermenilerin eline kolaylıkla geçmiş çok sayıda Müslüman katledilmiş, resmi binalar yakılıp yıkılmış ve Osmanlı Ordusunun ikmal yolları kesildiğinden yiyecek ve cephane sevkiyatı yapılamamıştır. Bunun sonucu olarak Ruslar karşısında zor durumda kalan Osmanlı ordusu geri çekilmek durumunda kalmıştır (Halaçoğlu, 2012, s. 50).

1915 Mayıs ayına gelindiğinde Ruslar Doğu Anadolu'da ilerlemekte, İngiliz ve Fransızlar Çanakkaleyi zorlamakta ve güneyde de Kanal Harekatı yapılmaktadır. Ülkenin içinde ise Ermenilerin birçok doğu vilayetinde çıkardıkları isyanlar devam ederken Van'da çıkardıkları isyan şehrin düşmesine sebep olmuş, asker kaçaklarının sayısı artmış ve birçok şehir çetelerin saldırıları altında kalmıştır. Başka bir deyişle Türk askeri cephede savaşırken meydan Ermeni çetelerine kalmıştır. Devlet hem cephede savaşmaktadır hem bu karışıklıklarla mücadele etmektedir (Gürün, 2012, s. 311). Elbette yaşanan bu olaylar neticesinde Osmanlı Hükümeti isyanların önüne geçmek, asayiş ve can güvenliğini sağlanmak için çeşitli tedbirler almak zorunda kalmıştır.

Van'da yaşanan bu şiddetli olaylardan sonra Osmanlı Hükümeti sert tedbirler almak yerine öncelikle Ermeni kanaat önderleriyle bir araya gelerek saldırılar önlenemezse ciddi önlemler alınacağı hususunda uyarıda bulunmuştur. Ancak bu uyarıya rağmen saldırılar azalmamış bilakis artmıştır. Bunun üzerine Osmanlı Hükümeti tarafından Ermenilerin her yıl sözde soykırım günü olarak andıkları 24 Nisan 1915 tarihinde Ermeni devrimci komitelerinin kapatılması, evraklara el konulması ve elebaşlarının tutuklanması emri verilmiştir. Bu talimat üzerine İstanbul'da 2345 kişi tutuklanmıştır (Gürün, 2012, s. 319). Bu tarihte ne bir

soykırımdan ne de bir idamdan söz etmek mümkündür. Ermenilerin her yıl sözde katliam tarihi olarak belirlediği bu tarih 2345 kişinin tutuklanma tarihidir. Bu tutuklamaların tehcirle de bir ilgisi bulunmamaktadır.

Bir taraftan sözkonusu tutuklamalar ve yargılamalar devam ederken diğer taraftan Başkumandanlığın Dahiliye Nezaretine gönderdiği yazıda: "Ermeni nüfusunun gönderildiği yerlerdeki nüfusun ve Müslüman sayısının %10'nu geçmemesi; Göç ettirilecek Ermenilerin kuracakları köylerin her birinin elli evden çok olmaması; Ermeni göçmen ailelerinin seyahat ve nakil suretiyle de olsa yakın yerlere ev değiştirmemesi gerektiği*"* (Gürün, 2012, s. 320) hususlarına dikkat edilmesi hatırlatılmaktadır. Ancak alınan tüm bu kararlara rağmen Ermeniler faaliyetlerine devam etmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nca 27 Mayıs 1915 tarihinde "Vakt-i Seferde İcraatı Hükümete Karşı Gelenler İçin Ciheti Askeriyece İttihaz Olunacak Tedabir Hakkında Muvakkat Kanun" çıkarılmış ve 1 Haziran 1915 tarihli Takvim-i Vakayi'de (Resmi Gazete) yayımlanarak bu geçici kanun yürürlüğe girmiştir. Kanun maddeleri bugünkü Türkçe ile şu şekildedir[8] (Çiçek, 2006):

> Madde 1 - Sefer zamanında ordu ve kolordu ve tümen komutanları ve bunların vekilleri ve müstakil bölge komutanları halk tarafından herhangi bir şekilde hükümetin emirlerine ve ülkenin savunmasına ve emniyetin sağlanmasına dair yapılanlar ve düzenlemelere karşı muhalefet ve silahla saldırma ve karşı koyma görülürse, derhal askeri güçlerle en şiddetli şekilde cezalandırmaya ve saldırı ve karşı koymayı tamamen ortadan kaldırmaya yetkili ve zorunludur.
>
> Madde 2 – Ordu ve müstakil kolordu ve tümen komutanları askeri nedenlerle veya casusluk ve hainliklerini hissettikleri köyler ve kasabalar ahalisini tek tek veya toplu olarak diğer yerlere sevk ve iskân ettirebilirler.
>
> Madde 3 – İşbu kanun yayın tarihinden itibaren geçerlidir.
>
> Madde 4 – Bu kanunun uygulanmasından Başkomutanlık vekili ve harbiye nazırı (Savaş Bakanı) sorumludur (s. 155-156).

"Sevk ve İskan Kanunu" adı verilen bu kanun metninin sadece Ermenilerle ilgili olmadığı ve kanunda "Ermeni" adı ile "Tehcir" kelimesinin dahi geçmediği açıktır. Kanunun, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı isyan edenlere yönelik çıkarıldığı ve bunların savaş bölgelerinden uzaklaştırılmalarına ilişkin olduğu ortadadır.

[8] Kanun maddelerinin orijinal metinleri için ayrıca bkz: Azmi Süslü, *Tehcir Olayındaki Gereçkler*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 6, Sayı 1, Ocak 1991 s. 277. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/download/article-file/188243

Yaşanan olaylar ve tehcir kararının sebepleriyle ilgili olarak Sarınay'ın değerlendirmesi şu şekildedir:

> Osmanlı Devleti'nin son elli yılına damgasını vuran Ermeni sorunu; dönemin büyük devletlerin Ermenilere verdikleri destekle, önce uluslararası bir sorun haline getirilmiştir. Ermeniler de bu devletlerin desteğine güvenerek kendilerinden önce milliyetçilik hareketlerine girişen Sırplar, Yunanlılar ve Bulgarlar gibi aynı yolu izleyerek bağımsız devletler kurma amacına yönelmişlerdir. Ancak, Osmanlı Devleti'nin hiçbir yerinde çoğunluğa sahip olmayan Ermeniler, bağımsız bir devlet kurmak için gerekli olan maddi unsurlardan mahrum bir milliyetçilik akımının amaçlarını gerçekleştirmek için 1890'lı yıllardan Dünya Savaşının başlamasına kadar, ülkenin birçok bölgesinde terör olaylarına girişmişlerdir. Nihayet, Dünya Savaşının çıkmasını amaçlarını gerçekleştirmek için bir fırsat olarak değerlendiren Ermeni Komitecileri savaşın başında toplu silahlı isyanlar başlatıp kendi devletleri olan Osmanlıya karşı Rus ordusu ile işbirliği içine girmişlerdir. Bunun üzerine Dünya Savaşına kadar küçük çaplı idari ve askeri tedbirlerle 1915 Krizini önlemeye çalışan Osmanlı Hükümeti Ermenileri ülkenin daha güvenli bölgelerine göç ettirme kararı almıştır (2007, s. 232).

Osmanlı İmparatorluğu'nun bu kanunu çıkarırken, ihtimal dâhilindeki bir eylem veya varsayım üzerine değil, fiilen ortaya çıkan isyanlara ve düşmanla işbirliği içinde olanlara karşı mecburi olarak çıkarmak zorunda kaldığını göz ardı etmemek gerekmektedir (Sarınay, 1997, s. 232).

Osmanlı İmparatorluğu yaşanan olumsuz faaliyetlerden bütün Ermenileri sorumlu tutmadığını göstermek bakımından bir çok Ermeniyi Sevk ve İskan Kanunu kapsamına dahil etmemiştir. Başlangıçta zorunlu göç uygulamasına Katolik ve Protestan Ermeniler ile savaş bölgesi dışındakiler alınmamıştır. Bunlara ilaveten diplomatik dokunulmazlığı olanlar, asker, subay ve sıhhiye subayları ile aileleri, Ermeni milletvekilleri ve aileleri, bazı meslek sahipleri, tüccarlar ve zanaatkârlar tehcirden muaf tutulmuştur. Ayrıca, Ermeni işçiler, Duyun-u Umumiye çalışanları, öğretmen ve aileleri, hastalar ve görme özürlüler, kadın (aceze-i nisvan) çocuk ve yetimler ile herhangi bir komite üyesi olduğu tespit edilemeyen Gregoryen Ermeniler tehcirden muaf tutulmuştur (Çiçek, 2006, s. 156). Başka bir deyişle bu zorunlu yer değiştirme uygulaması Osmanlı Hükümeti için sınırların, ordunun ve halkın güvenliğini sağlamak adına alınan meşru bir önlemdir. Sadece Türklerin ve Müslümanların değil eylemlere dahil olmayan Ermenilerin ve gayrimüslimlerin de korunduğu bir uygulama olduğunu söylemek mümkündür.

Kararın alınmasında Ermenilerin savaşı memnuniyetle karşılamalarının ve faaliyetlerinin yanı sıra İtilaf devletlerinin de etkisi olmuştur. Çünkü itilaf devletlerine sempati duyan

Ermeniler onların yardımıyla Türklerin hakimiyetinden kurtulmayı ve büyük Ermenistan Devleti kurmayı hedeflemektedir. Savaş esnasında sükûneti muhafaza edemeyen ve düşmanca hareketlerden kaçınmayan Ermeniler tecavüzkar hareketleriyle Türk Ordusunu nefs-i müdafaaya zorlamış ve karşı tedbirler alınmasını zorunlu hale getirmişlerdir (Pomiankowiski, 1990, s. 148). Diğer taraftan, Baskın Oran, Sevk ve İskan Kanunu'nun uygulanmasıyla ilgili ortaya çıkan sorunların, İttihat ve Terakki hükümetinin içindeki bir grubun yönetiminde olan gizli örgüt Teşkilat-ı Mahsusa'nın Anadolu'da yaptığı ugulamalardan kaynaklandığını ifade etmiştir:

> Bu nedenle, eğer olağan devlet mekanızması tarafından planlansaydı ve yönetilseydi büyük ölçüde tekdüzelik gösterecek olan yasa uygulaması, bu çekirdeğin [yani İttihat ve Terakki hükümetinin içindeki bir grubun] etkili olması veya olamamasına göre bölgeden bölgeye ve kişiden kişiye büyük farklılıklar göstermiştir. Örneğin kimi yerlerde iki saat, kimi yerlerde onbeş gün önceden tebligat yapılmıştır. Kimi yerlerde Ermenilerin mallarını satarak hazırlık yapmalarına izin verilmiştir, kimi yerlerde verilmemiştir. Kimi yerlerde Ermenilerin Müslümanlığı kabul ederek (ihtida) tehcirden kurtulmalarına olanak tanınmıştır, kimi yerlerde tanınmamıştır. Kimi yerlerde sürülen Ermenileri jandarma halka karşı korumuştur, kimi yerde halk onları bizzat korumuş ve idam tehdidine rağmen evinde saklamıştır. Kimi vilayetlerde, örneğin Vali Rahmi Bey'in engellediği İzmir'de ve (Ermeni liderlerin dışında) İstanbul'da tehcir uygulaması yapılmamıştır (2018a, s. 102).

Kararlar resmileştikten sonra sevk işlemlerinin nasıl olacağında dair yönetmelikler ve talimatnameler hazırlanmıştır. 30 Mayıs 1915'te Sadaret'ten (Başbakanlık) Dahiliye, Harbiye ve Maliye'ye yer değiştirmenin nasıl yapılacağına ilişkin talimatname gönderilmiştir. Söz konusu talimatname şu şekildedir (Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinden akt. Halaçoğlu 2012, s. 70):

- Ermeniler kendilerine tahsis edilen bölgelere can ve mal emniyeti sağlanarak rahat bir şekilde nakledilecektir.
- Yeni evlerine yerleşinceye kadar iaşeleri muhacirin ödeneğinden karşılanacaktır.
- Eski mali durumlarına uygun olarak kendilerine emlak ve arazi verilecektir.
- Muhtaç olanlar için hükümet tarafından mesken inşa olunacak, çiftçi ve ziraat erbabına tohumluk, alet ve edevat temin edilecektir.
- Geride bıraktıkları taşınırlar kendilerine ulaştırılacak, taşınmaz malları tespit ve kıymetleri takdir edildikten sonra, buralara yerleştirilecek olan Müslüman göçmenlere tevzi edilecektir. Bu göçmenlerin ihtisasları dışında kalan zeytinlik, dutluk, bağ ve portakallarla, dükkan, han, fabrika ve depo gibi gelir getiren yerler, açık artırma ile satılacak ve kiraya verilecek ve bedelleri sahiplerine ödenmek üzere mal sandıklarınca emanete kaydedilecektir.
- Bütün bu konular özel komisyonlarca yürütülecek ve bu hususta bir talimatname hazırlanacaktır.

10 Haziran 1915 tarihinde yayımlanan 34 maddelik talimatnamede ise Ermenilerin mallarının koruma altına alındığı daha teferruatlı ve "Emval-i Metruke Komisyonu"nun (Terkedilmiş Mallar Komisyonu) kurulduğu ilan edilmiştir. Bu Komisyon Ermenilerin geride bıraktığı malları tespit edecek ve kayıtlarını tutacaktır. Defterlerden biri mahalli kiliselerde, biri mahalli yönetimde, biri de komisyonda kalacaktır. Bozulabilir eşya ile hayvanlar satılıp parası korunacak, Komisyon gönderilmeyen yerlerde hükümleri mahalli görevliler yerine getirecektir. Ermeniler dönünceye kadar bu malların korunmasından hem komisyon hem mahalli idareler sorumlu tutulabilir (Halaçoğlu, 2012, s. 72). Komisyonun görevleri, savaş nedeniyle bu kararların alındığını, kayıt defterlerinin, malların ve bunların bedellerinin muhafaza edilmesi, giden Ermenilerin sonradan tekrar yerlerine dönmelerinin planlandığını bize açıkça göstermektedir. Ermenilerin sahip olduğu varlıkların durumuyla ilgili olarak bir diğer görüş ise malların ve/veya değerlerinin Ermenilere geri verileceği esasına göre düzenlendiği ancak geri verme işlemlerinin hiçbir şekilde düzenlenmediği, oluşturulan hukuksal çerçevenin esasında Ermenilere herhangi bir şey vermemek üzere oluşturulduğu yönündedir (Akçam ve Kurt, 2012).

Göçle birlikte kanun ve talimatnamelerde yer almayan hususları, beklenmedik gelişmeler ile görevlilerin kanunları yanlış anlama ve keyfi davranışlar sergilemeleri gibi durumların önüne geçmek için Dahiliye Nezareti ilgili vilayetlere bir çok telgraf göndermiş, gönderilen bu telgraflarla göçün can ve mal güvenliğinin sağlanarak ve gerekli tedbirlerin alınarak gerçekleştirilmesi gerektiği emredilmiştir. Bununla birlikte, talimatnamelere uymayan ve gerekli özeni göstermeyenler Harbiye Nezaretinde oluşturulan özel bir soruşturma kurulu tarafından mahkemelere gönderilmiştir. Bu şekilde idam da olmak üzere çeşitli cezalara çarptırılan 1397 kişi vardır (Gürün, 2012, s. 327-331). Görüldüğü gibi Osmanlı Hükümeti gerekli tedbirleri almaya çalışsa da o zamanın şartlarında maalesef istenmeyen acı kayıplar da yaşanmıştır. Göç ettirme sırasında ülkenin dört bir yanında devam eden bir savaş içerisinde olduğu ve bu savaş esnasında Ermenilerin düşman tarafında yer alarak çete ve komitelerin faaliyetleriyle devleti zor duruma düşürdüğü unutulmamalıdır; ölenlerin bir kısmı hastalıktan, bir kısmı yolculuğun zorluğundan, bir kısmı çetelerin kafilelere yönelik saldırılarından veya görevlilerin kanunlara aykırı davranışlarından dolayı hayatını kaybetmişlerdir (Halaçoğlu, 2012, s. 111-117). Tüm bu şartlar düşünüldüğünde, önemli olan "suçlu"nun kim olduğu değil her iki tarafın da kaybettiği yüzbinlerce candır.

Halil Berktay, Radikal Gazetesi yazarlarından Neşe Düzel ile 9 Ekim 2000 tarihinde yaptığı röportajda en az 600 bin Ermeninin öldüğünü, Ermenilerin öldürülmeleri konusunda bir yanda legal bir karar ve uygulama varken, diğer yanda da illegal yollardan ilerleyen bir başka mekanizmanın olduğunu vurgulamıştır ve bu hususun tarihçi Taner Akçam tarafından sağlıklı bir biçimde ortaya konduğunu ifade etmiştir. Berktay, "Osmanlı yöneticileri kendilerini savunmak için bir açıklama yaptılar mı?" sorusuna ise şu cevabı vermiştir:

> Osmanlı düzenli ordusu ve bürokrasisi hem duyduğu dehşetin ve tepkinin bir sonucu olarak hem de dünya karşısında kendini aklamak bakımından bu felaketin sorumlularını elinden geldiği kadar yakalamaya, yargılamaya ve cezalandırmaya çalıştı. Ve kesinlikle de cezalandırılanlar oldu. Birinci Dünya Savaşı'nın 1918'de sona ermesinden ve Osmanlı'nın yenilgisinden birinci derecede sorumlu olan Enver, Cemal ve Talat'ın yurtdışına kaçmalarından sonra Meclisi Mebusan bir soruşturma komisyonu kurdu bunun için. Arkasından da İstanbul'da bir Divanı Harp kuruldu. Bu meşhur bir mahkemedir. Bunun kitabı İngilizce'de ve Türkçe'de yayımlandı (2000).

Amerikalı tarihçi Justin McCarthy'e ait 2002 yılında yayınlanan makalede Ermeni isyanları ile sevk ve iskan kararıyla ilgili olarak şu ifadelere yer verilmiştir:

> Ermeni ayaklanmalarının nedeni ne olursa olsun Osmanlıların ve yöre Müslümanlarının tepkileri haklı görülebilir. Müslümanların aşırılıkları tıpkı Ermenilerin aşırılıkları gibi hiçbir zaman haklı gösterilemez, ancak Ermeni ayaklanmasına karşı durmak ahlaki ve politik açıdan gerekliydi. Ayaklanan Ermeniler Müslüman çoğunluk üzerine egemenlik kurmak isteyen bir azınlıktı. Böyle bir adaletsizliğe karşı savaşmak Padişah hükümetinin göreviydi. …. Ermeni isyancılara karşı koyan Türkler ahlaki açıdan doğru olanı yapıyorlardı. Kullandıkları yöntemler her zaman iyi değildi. Savaşın kızıştığı anlarda suçlar işlendi, hatalar yapıldı. Ama Türkler bir azınlığın egemenliğine karşı koymakla kesinlikle haklıydılar. Türklerin kendilerini savunmaya hakları vardı (2006, s. 32).

Her iki taraftan da masum insanların hayatlarını kaybetmesi Savaş şartlarında muhtemeldir. Tehcir ve alınan tedbirler, Ermenilerin başlattıkları isyan hareketleri ve düşman ordusuyla işbirliği çalışmaları neticesinde kaçınılmaz hale gelmiştir. Ancak diğer taraftan o dönemde yapılan uygulamalarla ilgili olarak "Anadolunun homojenleşitirilmesi planı" ifadesini kullanan Tarık Akçam'ın aşağıda yer alan yorumu da dikkat çekmektedir:

> Eldeki tüm Osmanlı kaynaklarının bize gösterdiği şudur: İttihat ve Terakki, uygulanmasına Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Ege bölgesinde başlamak üzere Anadolu'nun, kendi ifadeleri ile "Gayrı Türk unsurlardan arındırılması" doğrultusunda bir plana sahip olmuş ve savaş yıllarında bu planı tüm Anadolu sathına yayarak hayata geçirmiştir. Anadolu'nun homojenleştirilmesi olarak da tanımlayabileceğimiz bu projenin ana hedefi ağırlıklı Türk unsuruna dayanarak,

> Anadolu'nun nüfus yapısını yeniden şekillendirmekti. Etnik Türk unsurunu merkeze alarak, bir nüfus ve iskan politikası olarak hayata geçirilen bu politikaların iki önemli ayağından söz etmek mümkündür: Birincisi, devlet varlığı için ciddi bir tehdit olarak telakki edilen ve vücuttaki tümörler olarak tanımlanan gayrimüdlimlerin (esas olarak Hıristiyanların) Anadolu'dan tasfiye edilmesi; ikincisi Türk olmayan Müslüman topluluklarının kültürel asimilasyonları (2016).

Sevk ve iskan sırasındaki Ermeni ölümleriyle ilgili sayı günümüzde bile halen ciddi bir tartışma konusudur. Bu sayı Ermeni iddialarına göre, 1915'lerde 300.000 iken günümüzde 3.000.000'u bulmuştur. 1914 yılında yapılan nüfus sayımında, ki bu dönemde Osmanlı Nüfus İdaresinin başında Ermeni Mıgırdıç Efendi vardır, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ermeni nüfusunun toplamı 1.300.000'dir. Lozan'da Ermeni haklarını savunan Bogos Nubar Paşa Osmanlı Ermenilerin 700.000'inin başka yerlere göç ettiğini, 280.000'inin Türkiye'de olduğunu belirtmiştir. Bogos Nubar Paşa'nın verdiği bu rakamlara göre Ermenilerin savaş ve göç sırasındaki kaybı 320.000'dir (Taşkıran, 2006, s. 226). Diğer taraftan Fransız din adamı Monseigneur Touchet 1916'da verdiği bir konferansta 500.000 Ermeninin öldüğünün sanıldığını ancak bu rakamın abartılmış olabileceğini ifade etmiştir. İngiliz tarihçi Toynbee ise Ermeni kaybını 600.000 olarak göstermiş, benzer şekilde 1918'de basılan Encyciopedia Britanica'da da aynı rakam yer almıştır (Palabıyık, 2007a, s. 22). Kamuran Gürün *Ermeni Dosyası* adlı kitabında belgelere dayalı olarak yaptığı hesaplamalarda Türkiye Ermenilerinin kaybının 300.000'i geçmeyeceği sonucuna varmaktadır (2012, s. 340). Rus resmi belgelerine göre Erzurum, Bitlis, Trabzon, Van ve Erzincan'da Ermeniler yaklaşık 600.000 Türk'ü öldürmüş, 500.000'ini de göçe zorlamıştır (Ercan, 2006, s. 102). Ermeniler tarafından Müslümanlara yapılan mezalim ve katliam olaylarının belgeleriyle yer aldığı Başbakanlık Osmanlı Arşivlerine göre ise rakam 1914-1919 yıllarında 363.341; 1919-1921 yıllarında 154.964; toplamda ise 518.105'dir (Beyoğlu, 2003).

1917 Kasım ayında çıkan ayaklanma neticesinde Karenski Hükümetinin devrildiği Rusya, Brest-Litovsk Anlaşması'ndan sonra savaştan çekilmiş ve Doğu Anadolu'yu boşaltarak yerini Ermeni çetecilerine terk etmiştir. Ermeni çetecileri de savaşta yorgun düşen Osmanlı'daki güç boşluğundan faydalanarak bu bölgede işgal ve zulümlere devam etmiştir. Ancak savaşın sonlarına doğru Osmanlı ordusu Ermenileri geri püskürtmeyi başarmış ve Bakü'ye kadar olan bölgeyi kontrol altına almayı başarmıştır. Ancak Mondros Mütarekesinden sonra tekrar geri çekilmek zorunda kalmış ve Ermeni meselesi artık savaş meydanında verilen bir mücadele olmaktan çıkmış, masada çözümlenecek bir mücadeleye dönüşmüştür (Palabıyık, 2007a, s. 22).

1915'ten günümüze kadar geçen sürede uluslararası arenada tehcir konusunda birçok şey söylenmiştir. Önemli olan bu konudaki söylenenlerin ve yazılanların her iki taraf için de duygusal ve siyasi mülahazalara yer vermeden gerçek ve güvenilir belgelere dayandırılarak bilimsel tarihi bir boyutta ortaya konmasıdır.

Baskın Oran, Ermeni Tehciri konusunda üç büyük tartışma olduğunu ifade etmektedir:

> Bunlardan birincisi, Osmanlı Devleti'nin çok sayıda Ermeni'nin ölümünden sorumlu olup olmadığıdır… Ermeni tehciri konusundaki ikinci büyük tartışma, soykırım amacının olup olmadığı üzerinedir… Üçüncü büyük tartışma Tehcir'de ölenlerin sayısı konusundadır… Bu üç tartışmanın sonucu ne olursa olsun, Türk-Ermeni çatışmasının iki taraf için de üzücü anılarının bugüne etkisi çok olumsuz olacaktır. 1990'larda Ermeni diasporası "soykırım"dan başka hiçbir şsey dinlemek istemeyerek, Türk tarafı da olayı kendi içinde bile tartışmayarak ve yok sayarak diyalogu koparakcaktır. Bundan hem uluslararası alanda durmadan sıkıştırılan Türkiye; hem de ekonmik bakımdan İran'a askeri bakımdan da Rusya'ya muhtaç olan Ermenistan Cumhuriyeti; hem de birincisini vatan ikincisini anavatan sayan Türkiye Ermenileri büyük zarar görecektir. Olaydan yararlanan yalnızca diaspora ve onun yaşadığı üçüncü ülkeler olacaktır (2018a, s. 102-103)

Burada üzerinde durulması gereken bir diğer husus da Türklerin, Ermenilerin ve diğer ülkelerin 1915'te yaşanan hadiseleri tanımlarken ve nitelerken kullandığı kelimelerdir. Çünkü, ulusal ve uluslararası arenada Ermeni sorunu ve 1915 Olayları denilince akla ilk gelen konulardan biri yaşananlara ilişkin kullanılan terminoloji olmuştur. Bu konuya da, burada yer vermekte yarar vardır. "Soykırım" ve "tehcir" gibi kelimeler bazen ulusal bazen küresel aktörler tarafından olayları tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır. Örneğin, 1915 Olaylarıyla ilgili Ermeni tarafının son yıllarda en çok kullandığı "Soykırım" (genocide, jenosit) kelimesi yerine Ermenice diliyle "Tseghasbanutiun" (ırk cinayeti, soykırım), "Hayasbanutiun" (Ermeni kırımı), "Meds Yeghern" (büyük felaket/cinayet) gibi terimler kullanılırken Türkiye'de "Tehcir" (zorunlu göç), "Fazahat" (kötülük) "Mukatele" (karşılıklı katliam), "sözde soykırım" gibi terimler kullanılmaktadır. Ayrıca, Batılı ülkelerin bu konuda kullandığı terimler de her zaman büyük yankı uyandırmıştır. Fransa, Rusya ve Britanya hükümetleri 24 Mayıs 1915'te Osmanlı İmparatorluğu'na verdiği notada "insanlık ve medeniyet aleyhine işlenen suçlar" terimini kullanmış, ABD Başkanı George W. Bush, 24 Nisan 2003 konuşmasında "Great Calamity" (büyük bela/afet) terimini kullanmıştır (Hür, 2014). Barack Obama ise Olayların yüzüncü yılında yayınladığı ve tarafların heyecanla beklediği 23 Nisan 2015 tarihli mesajında "Meds Yeghern" ifadesini kullanmıştır (Obamawhitehouse, 2015). Aynı şekilde 24 Nisan 2017 yılında ABD Başkanı Donald Trump da Obama gibi yayınladığı mesajda "Büyük Felaket" anlamına gelen "Meds Yeghern"

ifadesini kullanmıştır. Trump yayınladığı mesajda: “Bugün 20'nci yüzyılın en kötü kitlesel mezalimlerinden biri olan Meds Yeghern boyunca acı çekenleri hatırlıyor ve anıyoruz. 1915 yılının başında, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında 1,5 milyon Ermeni yerlerinden edildi, katledildi ve ölüme doğru yürüdü" ifadelerine yer vermiştir (“1915 Olayları: Trump da Obama gibi”, 2017). Bu açıklamalar çerçevesinde, yaşanan olayların her iki taraf için de istenmeyen şekilde sonuçlandığı ve etkisinin uzun yıllar devam ettiği açıktır. 1915’den günümüze kadar olan süreçte kullanılan terimlerin hukuki, tarihi ve bilimsel yönlerinden ziyade ulusal ve uluslararası arenada siyasi yönünün ön plana çıktığı da görülmektedir.

3.3.1. Lozan Barış Antlaşması ve Ermeni Meselesi

Rusya’nın savaştan çekilmesinin akabinde ABD’nin savaşa dahil olmasıyla Almanya, Avusturya ve Osmanlı İmparatorluğu’nun oluşturduğu ittifak devletleri 1918’de savaşı kaybetmiş ve Osmanlı İmparatorluğu 30 Ekim 1918’de Mondros Mütarekesi’ni imzalamıştır. Bunun sonucu olarak ABD Başkanı Wilson’un özellikle milletlerin “kendi kaderini tayin” ilkesi üzerinde durarak yayınladığı 14 maddelik bildirisinin 12. maddesi Osmanlı İmparatorluğu ile ilgilidir. Bildiriye göre Türklere kendi kaderini tayin hakkı verilmiş ancak bölgenin sınırlarından söz edilmemiştir.[9] Çünkü Türklere bırakılacak yerler 10 Ağustos 1920’de Sevr Antlaşmasına konu olacaktır (Aktan, 2007, s. 27). Sevr Antlaşması neticesinde Osmanlı İmparatorluğu sınırları içindeki Doğu Anadolu’nun kuzeyinin Ermenilere verilmesi ve burada bir Ermeni Devletinin kurulması gündeme gelmiş; ancak bu anlaşma uygulanamamıştır (Ercan, 2006, s. 104). Lütem’e göre bu dönemde İngiltere ve Fransa’nın Doğu Anadolu topraklarına talip olmadığından bu bölgeyi Rusya’ya vermek yerine daha önce toprak verilmesi dahi öngörülmeyen Ermenilere verme fikri ön plana çıkmıştır. Hatta Ermenilere, Ruslara verilmesi planlanan yerlerden daha büyük topraklar vaad edilmiştir. Bu bölge sadece Vilayet-i Sitte olarak bilinen Bitlis, Elazığ, Erzurum, Sivas, Diyarbakır ve Van’ı değil kuzeyde Trabzon’u, güneyde Adana ile Halep’in bir bölümünü ve batıda Kayseri’nin bir bölümünü de kapsamaktadır. Elbette bunun sebepleri arasında Ermenilerin tarihi emellerini tatmin etme ve Rusların Akdeniz ile bağlantısını kesme düşünceleri olabilir. Bununla birlikte, Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde

[9] Wilson Bildirisinin 12. maddesi şu şekildedir:“Osmanlı İmparatorluğu’nun, nüfusunun çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu bölümlerinde Türk egemenliği güvence altına alınmalı; İmparatorluk sınırları içindeki diğer ulusların yaşam güvenlikleri ve özerk gelişimleri sağlanmalıdır. Çanakkale Boğazı, uluslararası güvenceler altında tüm gemilere ve ticarete sürekli olarak açık hale getirilmelidir” (Kaymaz, t.y.).

yaşadığı Ermeni sorunu, Batılı Devletlerin Doğu Anadolu'da Ermenilere özerklik veya bağımsızlık vermek amacıyla ortaya koydukları bir girişim olarak da özetlenebilir (2015, s. 61).

Sevr Antlaşmasından sonra Ermeniler kendilerine vaad edilen toprakları ele geçirmek adına Doğu Anadolu'da işgal girişimlerine başlamıştır. Ancak Osmanlı orduları Aralık 1920'de Ermenileri geri püskürtmüş ve bugünkü Türkiye-Ermenistan sınırının çizildiği Gümrü Antlaşması[10] 3 Aralık 1920'de imzalanmıştır. Daha sonra 1921 yılında Rusya ile Moskova Antlaşması[11]; Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan ile Kars Anlaşması[12] yapılarak Gümrü Antlaşmasındaki hususlar aynen kabul edilmiştir (Palabıyık, 2007a, s. 24). Bu antlaşmalar bize, ABD Başkanı Wilson'un ilkeleri ile Mondros ve Sevr gibi ağır şartlarla dayatılan Anlaşmaların tespit ettiği sınırların yapay sınırlar olduğu, Müslüman çoğunluğa sahip Doğu Anadolu'nun nihayet doğal sınırlarına ulaştığını göstermektedir.

[10] "Gümrü Antlaşması, TBMM Hükümetinin bir yabancı devlet olarak Ermenistan Cumhuriyeti ile yapmış olduğu ilk antlaşmadır. Bu Antlaşma TBMM Hükümeti adına Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa, Erzurum Milletvekili Süleyman Necati Bey ve Erzurum Valisi Hamit Paşa tarafından imzalanmıştır. Ancak Kafkasya'daki gelişmeler sonucu onaylanamadığı için yürürlüğe girememiştir" (Çoker, 1994, s. 599).

[11] Moskova Antlaşması, 16 Mart 1921 tarihinde imzalanmıştır. 16 madde ve iki devlet arasındaki sınırları belirleyen eklerden oluşmaktadır. Bu Antlaşmanın içeriğinde şu hususlar yer almaktadır:"taraflardan birine tahmil olunmak istenen barış anlaşması veya devletlerarası senedi tanımayı esas olarak kabul ettiklerini, Türkiye tarafından tanınmamış, Türkiye'ye ait hiçbir devletlerarası senedi Rusya'nın tanımayacağını, "Türkiye" deyimi ile 28 Ocak 1920'de İstanbul'da toplanan Mebusan Meclisi tarafından kabul ve bütün devletlere tebliğ olunan "Misakı Millî"nin içerdiği arazi amaçlandığı, bu anlaşmada belirtilen yerlerde yaşayan halkın isteğine uygun olarak, her cemaatin din ve kültür haklarını koruyacak geniş bir idarî özerkliğe sahip olması, Batum limanı yolu ile Türkiye'ye girip çıkan bütün maddeler ve ticaret eşyasından gümrük resmi alınmaması, Nahcivan'ın Azerbaycan korumasında özerkliği, bu korumanın asla üçüncü bir devlete bırakılmaması, Doğu milletlerinin, bağımsızlık ve özgürlük hakları ve istedikleri hükümet şekli ile yönetilmelerinin kabulü, Türkiye ile Rusya arasında şimdiye kadar aktolunan bütün andlaşma ve sözleşmelerin tarafların karşılıklı yararları ile uyumlu olmadığı gözlenmekle Türkiye ile Çar Hükümeti arasında mevcut yükümlülüklerin ve kapitülasyonların geçersiz olduğu, iki tarafın, sınırları içinde hükümet etmek iddiasında bulunan örgütleri tanımadığı ve bunların o yerlerde toplanması ve yerleşmesine izin vermemeyi yüklendiği, ayrıca Kafkasya, Sovyet Cumhuriyetlerine karşı, karşılıklı olmak koşulu ile aynı yükümlülükte bulunmayı, ulaştırma ve iki taraf halkının ve eşyasının serbest geçişleri için gerekli önlemleri almayı, her iki taraf halkının aile, veraset ve ehliyet hukuku dışında oturdukları memleket kanunlarına tabi olmaları, her iki devlet uyruklularının, oturdukları memlekette "en ziyade müsaadeye nail" muamelesi görmeleri, 1918 yılından önce Rusya toprağı iken bu kez Türkiye'ye geçen topraklar halkından isteyenlerin Türkiye'den serbestçe ayrılabilmeleri, mal ve paralarını yanlarında götürebilmeleri, savaş esirlerinin karşılıklı değişimi, konsolosluklar kurularak iki memleket arasındaki ilişki ve bağların güçlendirilmesi, bu anlaşma ile Güney Kafkas Cumhuriyetlerine ait olarak saptanan hususların bu devletlerle Türkiye arasında yapılacak anlaşmada kabul olunması için Rusya'nın gerekli girişimi yapacağını belirtmektedir" (Çoker, 1994, s. 600).

[12] "Kars Antlaşması, 13 Ekim 1921 tarihinde imzalanmıştır. Bu Antlaşma, 1920'de Sovyet Rusya içinde yer alan Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan ile komşuluk ilişkilerini ve sınırları düzenlenleyen ve 16 Mart 1921'de Rusya ile imzalanan Moskova Antlaşması'nda belirtilen konulara benzer hükümler içermektedir. Bu Antlaşma ile Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan da "Misak-ı Milli"nin çizdiği sınırları kabul etmiştir" (Çoker, 1994, s. 601).

Şartları oldukça ağır olan Sevr Antlaşmasının imzalanmasının ardından Türk Milli Mücadelesi başlamıştır. Sakarya ve Dumlupınar savaşları kazanılmış ve Ekim 1922'de Mudanya Mütarekesi imzalanmıştır. Kasım ayında ise Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Lozan Barış Konferansı'na çağırılmıştır[13]. Konferansa katılan Türk heyeti azınlıklar konusunun görüşülmesiyle birlikte iki önemli konuda kesinlikle taviz verme düşüncesinde değildir. Bunlardan biri kapitülasyonlar diğeri ise Ermeni yurdu sorunudur (Aktan, 2007, s. 29). Müzakereler sırasında "Şark hududu (Ermeni Yurdu) mevzu bahis olamaz, olursa inkıta-ı müzakere mucib olur" denilerek Ermeni yurdu sorunu konusunda görüşmelerden çekilme pahasına da olsa Türk tarafı kararlı bir duruş göstermiştir. Elbette Ermeniler de Konferans esnasında boş durmamış, Sevr'de kendilerine vaat edilenleri elde etmek için Avrupalı devletlerle birçok görüşme gerçekleştirmişlerdir. Konferansa *Ermeni Heyeti* olarak katılma talepleri olmuş; bir yanda Aharonyan ve Hadisyan başkanlığında Ermeni Cumhuriyeti Heyeti adı ile kurulmuş heyet, diğer yanda Bogos Nubar Paşa'nın da dahil olduğu, Noradunkyan ve Leon Paşalıyan liderliğinde Taşnak Komiteleri'nin etkisiyle kurulmuş olan Ermeni Millî Heyeti Konferans boyunca emellerine ulaşmak adına birlikte çaba sarfetmişlerdir. Sonuçta Ermeniler, başta ABD olmak üzere Fransa, İngiltere ve İtalya'ya müracaat ederek konuyla ilgili taleplerini gündemde tutmak istemiş ancak Türk Heyeti, aleyhine yapılan olumsuz propaganda ve faaliyetlere rağmen bu çabaları boşa çıkararak Ermenilerin de "azınlık" olarak tanımlanmasını ve Ermeni vatandaşların hiçbir ayrıcalık gözetilmeden tam bir vatandaşlık hukuku içinde yaşamalarının sağlanacağı garantisini vermiştir (Beyoğlu, 2008, 133). Esasen Gümrü, Moskova ve Kars Antlaşmalarıyla Türkiye'nin doğu sınırı çizilmiş ve Ermeni sorunu Türkiye için hukuken bitmiştir. Ancak, Ermeniler ve diğer Batılı Devletler tarafından yeniden gündeme getirilen bu konu Türk Heyetinin kararlılığı neticesinde son bulmuş, bunun yerine tehcir konusu ve soykırım iddiaları günümüze kadar Türkiye'nin sorunu haline getirilmek istenmiştir.

[13] "20 Kasım 1922 tarihinde başlayan görüşmeler sonucunda Lozan Antlaşması 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanmıştır. Antlaşmada Ermenileri ilgilendiren bir hüküm yoktur ancak dini azınlıklarla ilgili maddeler Ermeni toplumu hakkında da uygulanacaktır. Türk Medeni Kanunu yayınlanınca da Ermeniler bir azınlık statüsü istemediklerini resmen beyan etmişlerdir" (Gürün, 2012, s. 455).

3.3.2. II. Dünya Savaşı Döneminde Ermeni Meselesi (1923-1944)

I. Dünya Savaşından sonra yorgun düşen Avrupalı devletler ve Rusya, Lozan'dan sonra kendi iç meselelerine yoğunlaştığından Ermeni dosyası bir süreliğine kapanmıştır. Ermeni tarafında ise Taşnaklarla, Hınçaklar, Eçmiyazin ile Antilyas Kilisesi kendi aralarında anlaşmazlığa düşerek mücadele içine girmeye başlamışlardır. Protestan Kilisesinin kamuoyu üzerinde oldukça etkisinin olduğu Amerika'da ise neredeyse tamamı Türkiye'den giden Ermeniler bir lobi oluşturmayı başarmışlardır. Hatta 6 Ağustos 1923'te Amerika ile Türkiye arasından imzalanan Dostluk ve Ticaret Anlaşmasının Senato'dan reddedilmesini dahi sağlayabilmişlerdir. Yeni Antlaşma 1930'dan sonra yapılabilmiştir (Gürün, 2012, s. 458). Bunun sonucu olarak Türkiye ile Amerika'nın belli bir dönem diplomatik ilişki kuramadığını da söylemek mümkündür.

Ermenistan ise Sovyet Cumhuriyeti olduktan sonra dünya siyasetinden oldukça uzakta kalmış, Taşnaklar tasfiye edilmiş ve kısa sürede tüm Sovyet topraklarının olduğu gibi Ermenistan'ın da dünya ile teması kesilmiştir (Lütem, 2007, s. 33). Ancak ABD ve Avrupa'daki Ermeni misyonu milletler arası görüşmelerde "soykırım" iddialarını sürekli gündemde tutmak için Türkiye aleyhine çalışmalarına devam etmiştir (Konukçu, 2006, s. 74).

II. Dünya savaşı öncesi dönem, dünyanın çeşitli yerlerinde XIX. yüzyılın başlarından itibaren faaliyet gösteren Ermeni diasporası için de bir değişim sürecidir. Bunun sebebi, bu dönemde tehcire doğrudan maruz kalanların belki de yaşadıkları olumsuz anılarla ve hatıralarla birlikte başka bir ülkede yeniden hayat kurma çabalarını içermesidir. Yani Ermeni diasporasının birinci nesli I. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra oluşmaya başlamıştır (Palabıyık, 2016, s. 83).

Uluslararası alanda Ermenilerin durumu böyleyken ülke sınırları içinde ise Ermeniler ile Türkler arasında herhangi bir çatışma veya uyumsuzluk görülmemiştir. Örneğin 1926 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanunu ile patrikhanenin işleyişinde bu kanuna uygun değişiklikler yapılmıştır (Arslan ve Güllü, 2015, s. 109).

Sonuç olarak, II. Dünya Savaşı esnasında ve öncesi dönemde Ermeniler tehcir politikalarının uygulanması ve I. Dünya Savaşı sonrasında büyük devletler tarafından toprak ve bağımsızlık

gibi isteklerinin göz ardı edilmiş olması sebebiyle kendi yapılanma süreci içine girmiş ve Batılı devletler bünyesinde Türkiye aleyhine faaliyetlerine devam etmişlerdir.

3.3.3. II. Dünya Savaşı Sonrası Dönemde Ermeni Meselesi (1945-1991)

Ermeniler II. Dünya Savaşı başlarken bir takım beklentiler içine girmişler, Lozan'daki destekçilerine Ermenilerin I. Dünya Savaşında uğradıkları haksızlıkların giderilmesi ve diasporadaki Ermenilerin anavatana dönmelerinin temini konularında birçok mektup ve telgraf göndermişlerdir (Süslü, 2013, s. 268). I. Dünya Savaşında olduğu gibi Ermeniler II. Dünya Savaşı esnasında da boş durmamış deyim yerindeyse krizi fırsata çevirmek için çalışmalarına devam etmişlerdir.

Bu dönemde Ermeniler adına faaliyetlere devam eden Taşnak, Hınçak Partileri ve Eçmiyazin Kilisesi dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış Ermenileri ortak bir programda toplamaya çalışarak onları milli duygu, din ve kültürde birleştirmek, Milletler Cemiyetindeki istek ve iddialarını sürdürmek ve Ermenilere dünyanın her yerinden hayır kurumlarının yardımlarını sağlamak gibi konularda yönlendirmeye devam etmişlerdir (Süslü, 2013, s. 266).

Bu dönemde Ermeniler Sovyetler Birliğinin II. Dünya Savaşı'ndan galip çıkmasının da etkisiyle Avrupalı devletler yerine Sovyet Rusya'nın yanında yer almıştır. Nitekim komünist rejimler kurarak sınırlarını genişletme çabasında olan Sovyet Rusya, Ermenilerin bulundukları bütün ülkelerdeki çalışmalarını Sovyet basın-yayın kuruluşlarınca desteklemiş ve Rusya'nın 20 yıllığına imzaladığı 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nı süresinin dolması üzerine Boğazlar ve Doğu Anadolu'dan toprak talebi ve imtiyazlar elde etme konularını gündeme getirmiştir (Süslü, 2013, s. 268). Böylece, Ermeniler I. Dünya Savaşında olduğu gibi tekrar Ermeni Meselesini dünya kamu oyuna taşımayı başarmışlardır.

Sovyet Rusya'nın söz konusu taleplerini destekleyen ve bu doğrultuda diaspora aracılığı ile Amerika ve Avrupa'da çeşitli kampanyalar yürüten Ermeniler 1945 yılında Birleşmiş Milletlerin kurulmasına ilişkin yapılan toplantıda "işgal edilmiş Ermeni toprakları"nın Ermenistan'a geri verilmesi talebinde bulunmuştur. Türkiye ise II. Dünya Savaşı sonrası oldukça güçlenen Sovyetlere karşı Batılı ülkelerle işbirliği yapmaya başlamış, Truman ve Marshall yardımlarından yararlanan Türkiye Kore Savaşı'nın ardından Doğu bloku'na karşı 1952 yılında NATO üyesi olmuştur (Lütem, 2007, s. 35). Böylelikle en başından beri

Türkiye'nin kabul etmediği Boğazların kontrolü ve Doğu Anadolu'dan toprak talepleri konusunda Sovyetler ve Ermenilerin büyük bir başarısızlığa uğradığını söylemek mümkündür.

II. Dünya Savaşı'ndan yirmi yıl sonra 1965'lerde Ermeniler iddialarını yeniden dünya kamuoyuna taşımayı başarmış, çeşitli ülkelerdeki kiliseler, patrikhaneler, okullar ve siyasi kuruluşları harekete geçirerek 1965 yılını sözde Ermeni soykırımının 50. yıl dönümü gerekçesiyle "24 Nisan 1915 Ermeni Soykırım Günü"nü ilan etmişlerdir (Süslü, 2013, s. 269). 1965'ten beri dünyanın her tarafında Ermeniler düzenledikleri toplantılarda ve ayinlerde bu günü anmaya devam etmekte, katliam anıtları dikilmekte ve Türkler karalanmaya devam edilmektedir. Bu dönemde Türkiye'nin Rumlar ve Kıbrıs sorunuyla uğraştığını da unutmamak gerekir. Ermeni kilisesi Kıbrıs'taki Rum kilisesinin ve Amerika'daki güçlü Rum ve Ermeni lobilerinin desteğiyle dini ve siyasi olarak dünya kamuoyunda güçlü bir etki oluşturmuştur.

Ermenilerin her fırsatta toprak talep etmesi, etkili lobileri aracılığıyla sürekli Türkiye aleyhine çalışmalar yürütmesi, sözde soykırım günü ilan etmesi ve ASALA (Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia) gibi terör örgütleri kurması II. Dünya Savaşından sonra Ermeni milliyetçiliğinin süratle artmasının sonuçlarıdır. Diasporadaki Ermeni kiliselerinin, siyasi partilerin ve derneklerin faaliyetlerini devam ettirebilmeleri elbette Ermeni üyelerinin olmasına bağlıdır. Bu üyelerin sayısının azalmasını engellemek, Ermenileri bir arada tutabilmek ve bir bilinç oluşturabilmek için bulunan yol ise Holokost'un Yahudilere sağladığı ün ve İsrail Devletinin kurulmasında önemli rol oynaması örneğidir. Bu düşünceden yola çıkarak "Ermeni soykırımı" yapıldığı ve büyük "Ermenistan"ın kurulabileceği teması II. Dünya Savaşından sonra tüm Ermeni kiliselerinde, okullarında ve derneklerinde işlenmeye başlanmıştır (Lütem, 2007, s. 36). Ayrıca, Soğuk Savaşın başladığı bu dönem Yahudi holokostu çerçevesinde Ermeniler için bir "Anavatana Dönüş Projesi" olarak da nitelendirilebilir. Bu kapsamda çeşitli ülkelerden SSCB'ye yoğun bir Ermeni göçü olmuş ve diaspora Ermenileri arasında Türkiye düşmanlığı da şekillenmeye başlamıştır (Deveci-Bozkuş, 2011, s. 43) Neticede bu dönemde Ermeni milliyetçiliği oldukça artmış ve günümüze kadar sürecek olan Türkiye ve Türk karşıtı duyguların güçlenmesine sebep olmuştur.

Türk-Ermeni çatışmasının yaşanmaya başladığı 1878 Berlin Antlaşması'ndan günümüze kadarki dönemde dört büyük Ermeni terörü yaşanmıştır. Bunlardan birincisi; Batılı devletler ve Ermeniler tarafından Ermeni Meselesi olarak gündeme getirilen isyan hareketleri neticesinde Türklere yapılan katliamlar, kundaklamalar ve suikastlardır. İkincisi; I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele döneminde Ermeniler ve destekçileri çeteler tarafından Müslüman-Türk halkına yapılan katliamlardır. Üçüncüsü; Lozan Konferansı'nda istediklerini elde edemeyen Ermeni teröristlerinin Talat, Cemal, Sait Paşalarla Bahattin Şakir ve Cemal Azmi Bey gibi Osmanlı bakan ve idarecilerine düzenledikleri cinayetlerdir. Dördüncüsü ise 1973'lerden günümüze kadar devam eden Türkiye'de ve genellikle yurtdışındaki temsilcilere ve diplomatlara karşı düzenlenen katliamlardır (Süslü, 2013, s. 271). Bu dönemde faaliyet gösteren terör örgütü ASALA[14] 1975-1985 yılları arasında çeşitli ülkelerde görev yapmakta olan 34 Türk diplomatını şehit etmiş ve 300'e yakın insanı da yaralamıştır. Örgütün ilk ve öncelikli hedefi dünya genelinde gerçekleştirdikleri terör faaliyetleriyle 1915'te Ermenilere yapıldığı iddia edilen soykırımı duyurmak, Ermenilere tazminat ödenmesi, Doğu Anadolu'nun Ermenistan'ın sınırları içine dahil edilmesidir. Ancak örgüt yaptığı kanlı eylemlerine ne Türkiye'de ne de dünyada karşılık bulabilmiş, amaçlarına ulaşamamıştır (Arslan ve Güllü, 2015, s. 112). Ermeniler terörü ve kanlı eylemleri politik savaşın önemli bir unsuru olarak görmüşler fakat yanılmışlardır. Ermenileri destekleyen ülkeler de dahil olmak üzere dünyanın hiçbir ülkesinin tasvip etmeyeceği bu kanlı eylemler tepkiler ve çeşitli önlemler sonucu son bulmuştur.

Bu dönemde Ermeni terörünün artmasının nedenlerini şu şekilde sıralayabiliriz: Birincisi, Soğuk Savaş döneminde Ermeni faaliyetlerinin daha organize ve bilinçli hale gelerek Ermenilerin taleplerinin gerçekleşmesinin mümkün olmadığını anlamaları ve teröre başvurmuş olmaları düşünülebilir. Bunun sonucu olarak gerçekleştirdikleri eylemlerle iddialarını uluslararası platforma taşımayı ve kamuoyunun dikkatini çekmeyi başardıkları söylenebilir. İkincisi, diaspora Ermenileri arasında en radikal grubu oluşturan ve Lübnan'da yaşayan Ermenilerin, Lübnan'daki iç karışıklıktan yararlanarak terör faaliyetlerini tüm dünyada kolaylıkla gerçekleştirebilmesi ve üçüncü olarak da bu dönemde Türkiye'nin

[14] Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu, (ASALA - Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia) Türkiye'ye karşı savaşma amacını taşıyan ilk Ermeni terör örgütüdür. Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan bir yıl sonra 1975'te kurulmuştur. 1986 yılına kadar faaliyetlerini sürdüren ASALA, Türk diplomat ve temsilciliklerine yönelik suikastlar, bombalamalar, baskınlar ve tehditler gibi Ermeni terör eylemleri gerçekleştirmiştir (Lütem, 2007).

meşgul olduğu Kıbrıs Barış Harekâtı sürecinde başta Yunanistan olmak üzere bazı ülkeler tarafından Türkiye karşıtı örgütlerin Türkiye'ye karşı desteklenmesinin Ermeni terörünün artmasında etkili olan etmenlerden olduğu söylenebilir (Deveci-Bozkuş, 2011, s. 54). Kısmen de olsa Ermeni terörü amacına ulaşmış ve eylemler dünya basınında oldukça yankı uyandırmıştır. Ancak Ermeniler terör eylemlerini hiçbir dünya ülkesinin tasvip edemeyeceğini hesaba katamamış ve başta Türkiye olmak üzere diğer ülkelerin aldıkları önlemler ve gösterdikleri tepkilerle eylemler son bulmuştur.

Terör eylemleri sonrası, 1980'li yılların başlarından itibaren Ermeni propagandacılarının Türkiye aleyhine başlattıkları faaliyetlerin yeni bir dönüm noktası olmuştur. Bu faaliyetlerin temel amacı dünya çapında mümkün olduğunca "soykırım"ı duyurmak ve bazı ülke parlamentolarında bu doğrultuda kararlar aldırmaktır. Halen kendi iddialarını içeren Ermeni tasarılarını kabul ettirmek için çalışmalarına devam etmektedirler. Bu kapsamda çeşitli diplomatik çalışmalara girişen Ermeniler özellikle Amerika'da lobi faaliyetlerine başlamışlardır. Ayrıca bu dönemde diplomatik faaliyetlerle birlikte Ermenilerin yürüttüğü bir diğer faaliyet Ermeni iddialarının yayılması amacıyla "bilimsel yayınlar" çıkarmak olmuştur. Bu amaçla Ermenistan'da, Avrupa'da ve Amerika'da kitap, dergi ve gazeteler vasıtasıyla yoğun bir propaganda çalışmasına başlamışlardır (Süslü, 2013, s. 275-277).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından 1991'de Ermenistan Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Türk-Ermeni ilişkileri yeni bir boyut kazanmıştır. Türkiye Ermenistan'ı Azerbaycan ve Gürcistan ile aynı zamanda tanımış ancak Ermenistan, Türkiye'nin toprak bütünlüğünü ve sınırların dokunulmazlığını resmen tanımadığı ve Ermeni Anayasa Bildirgesinde Doğu Anadolu'dan Batı Ermenistan olarak bahsedildiği için Ermenistan ile diplomatik ilişki kurulamamıştır. Diğer taraftan Karabağ ve Azerbaycan topraklarıyla ilgili sorunlar iki ülke arasında ilişki kurulması için engel olmuştur (Kantarcı, 2007, s. 72).

Sonuç olarak, Osmanlı'nın çöküş sürecine girdiği XIX. yüzyıldan itibaren ilk kez 1815 Viyana Kongresi'nde Rusya ve Batılı devletler tarafından Şark Meselesi olarak nitelendirilen politikalar çerçevesinde ortaya atılan Ermeni sorunu değişik evrelerden ve dönüşümlerden geçerek günümüze kadar gelmiştir.

3.4. Türk Ermeni İlişkilerinde Yaşanan Son Gelişmeler

Ermeni sorununun başlangıcı olarak kabul edilen 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı'ndan SSCB'nin dağılmasına kadar olan süreçte Türk-Ermeni ilişkileri çok farklı boyutlarda karşımıza çıkmıştır. Millet-i Sadıka olarak adlandırılan Ermenilerin Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü fırsat bilerek bağımsızlık ve toprak talebi neticesinde I. Dünya Savaşı öncesi faaliyetleri ve uygulanan tehcir politikası ile Ermeni diasporasının günümüze kadar etkisini devam ettiren çalışmaları iki ülke ilişkilerinin halen temel konularını oluşturmaktadır.

Ermenistan Cumhuriyeti'nin ilk devlet başkanı Ekim 1991'den 1998'e kadar görevde kalan Levon Ter-Petrosyan'dır. Ter-Petrosyan göreve başladıktan hemen sonra Ermenistan ile Azerbaycan arasında Karabağ sorunu ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Türkiye bu krizin ilk çıktığı esnada Ermenistan ile ilişkileri bozmadan Azerbaycan'ı destekleyen ve tarafsızlığa dikkat eden bir politika yürütmüştür. Ancak Türkiye'nin ve Birleşmiş Milletlerin uyarılarına kulak asmayan Ermenistan işgale devam etmiştir. Bunun üzerine Türkiye sınırları kapatma ve hava sahasındaki uçuşları durdurma kararı almıştır. 1994 yılında ateşkes ilan edilmiştir. Ateşkesin ardından Ter-Petrosyan Ermenistan-Türkiye ilişkilerinin gelişmesi için önemli açılımlarda bulunmuştur. Ter-Petrosyan, 'Türkiye tehdidinin" yapay bir tehdit olduğunu düşünen, Ermenistan kaynaklarını geri kalmışlığı ortadan kaldırmak için kullanmayı amaçlayan, Kafkasya'da sürekli çatışma halinde olan Ermenistan'ın diasporanın ve Rusya'nın güdümünden çıkması gerektiği bilincinde olan bir devlet adamı olmuştur. Ancak Karabağ sorununun barışçıl yollarla çözülebileceğinin sinyallerini veren ve bunun neticesinde tepki gören Ter-Petrosyan 1997'de istifaya zorlanmış ve yerine 2007 yılına kadar görevde kalan Ter-Petrosyan'ın barışçıl politikalarının aksine sert ve uzlaşmaz dış politikalar yürüten Robert Koçaryan geçmiştir (Palabıyık, 2007b, s. 240).

Robert Koçaryan, döneminde Avrupa ve Amerika başta olmak üzere birçok ülkede Ermeni topluluklarının faaliyetleri artmıştır. Koçaryan, benimsediği politikalarında ortak dil, sözde soykırım ve Karabağ sorununun bütüncül bir milli kimlik oluşturması için önemli unsurlar olduğunu sürekli vurgulamıştır. Koçaryan Ermenistan'ın dış politikasını da iki kavram üzerine inşa etmiştir. Bunlar bölgesel çatışma ve büyük güçlerle işbirliğidir. Bölgesel çatışma kavramı Türkiye ve Azerbaycan ile yürüttüğü mücadele, büyük güçlerle işbirliği ise ABD, Rusya ve Avrupalı Devletlerin desteğidir (Ural ve Çaykıran, 2011, s. 128). Nitekim

bu dönemde büyük güçlerle işbirliği kapsamında Ermeniler bazı ülke parlamentolarından sözde soykırımı tanıyan kararlar çıkarmayı başarmışlardır. Koçaryan döneminde Ermeni iddialarını soykırım olarak kabul eden ülke parlamentolarının sayısı yaklaşık ikiye katlanmıştır.[15] Oran, özellikle ASALA'nın gerçekleştirdiği faaliyetlerin ardından Ermeni diasporasının, çeşitli ülke parlamentolarında Ermeni iddialarının soykırım olarak kabul edilmesi stratejisine yönelmesiyle ilgili olarak şu ifadelere yer vermiştir:

> Bundan sonra Ermeni diasporası çeşitli ülkelerin yerel ve ulusal meclislerinden "Ermeni Soykırım Tasarıları" geçirme ve Türkiye'yi bu yolla yıpratma politikasına ağırlık veren bir strateji uygulamaya başladı. Bir yandan yılların propagandasının etkisi, bir yandan Ermeni kökenli oylar peşinde koşan Amerikalı ve Avrupalı politikacılar, bir yandan Ermenistan Cumhuriyetindeki çok kötü ekonomik koşullar sonucu Taşnak'ın yeniden etkili olması ve iktidara gelmesi, diğer yandan da zaten 1990'lı yıllarda insan hakları ihlalleri yüzünden uluslararası alanda zor duruma düşmüş bulunan Türkiye'nin "soykırım yalandır"ın ötesine geçmeyen etkisiz

[15] Ermeni iddialarını parlamentosuna taşıyan ilk ülke 1965 yılında Uruguay son ülke ise (Nisan 2019 itibariyle) 2016 yılında Almanya olmuştur. Bu güne kadar Ermeni iddialarını parlamentosuna getiren ve tanıyan ülkelerin sayısı 29'dur. Bu ülkeler ve kurumlar aşağıda yer almaktadır:

1. Uruguay Senatosu Kararı (1965, 2004)
2. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Temsilciler Meclisi Kararı (1982)
3. Arjantin Senatosu Kararları (1993, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008)
4. Rusya Duma'sı Kararı (1995, 2005)
5. Kanada Avam Kamarası Kararı (1996, 2002, 2004)
6. Yunan Parlamentosu Kararı (1996)
7. Lübnan Temsilciler Meclisi Kararı (1997, 2000)
8. Belçika Senatosu Kararı (1998)
9. İtalyan Meclisi Kararı (2000, 2019)
10. Papa John-Paul II İle Ermeni Katogigosu Karekin II'nin Ortak Bildirisi (2001, 2000, 2001)
11. Fransız Meclisi Kanun Tasarısı (1998, 2000, 2001, 2019)
12. İsviçre Milli Konseyi Kararı (2003)
13. Slovakya Parlamentosu Kararı (2004)
14. Hollanda Parlamentosu Kararı (2004)
15. Polonya Parlamentosu Kararı (2005)
16. Almanya Federal Meclisi Kararı (2005, 2016)
17. Venezuela Parlamentosu Kararı (2005)
18. Litvanya Parlamentosu Kararı (2005)
19. Şili Senatosu Kararı (2007)
20. İsveç Parlamentosu Kararı (2000–2010)
21. Bolivya Cumhuriyeti Parlamentosu (2014)
22. Çek Parlamentosu Temsilciler Meclisi (2015)
23. Avusturya Parlamentosu(2015)
24. Brezilya Federal Senatosu (2015)
25. Bulgaristan Parlamentosu (2015)
26. Suriye Parlamentosu (2015)
27. Lüksemburg Parlamentosu (2015)
28. Paraguay Senatosu (2015)
29. Latin Amerika Parlamentosu – PARLATINO (Panama)(2015)

Ayrıca resmi parlamentolar dışında Ermeni iddialarını tanıyan iç meclisler de bulunmaktadır. 50 eyaleti bulunan Amerika Birleşik Devleti'nde 44 eyalet; Britanya'da da Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda; İspanya'da ise Bask ve Katalan özerk yönetimleri Ermeni iddialarını kabul etmiştir (Bozkuş, 2011). (Ayr. Bkz. http://www.turkiyegazetesi.com.tr/dunya/374583.aspx Erişim tarihi:21.09.2018)

> politikası sonucu bu yeni siyasal strateji ciddi hasar yaratmaya başladı (2018b, s. 409)

Bu dönemde, 1915 Olaylarıyla ilgili resmi tartışmalar devam ederken uzlaşma sağlamak amacıyla sivil girişimler de olmuştur. Bunun en önemli örneklerinden biri Türk ve Ermeni tanınmış bilim insanları ve diplomatlardan oluşan Türk-Ermeni Uzlaşma Komisyonu (Turkish-Armenian Reconciliation Commission-TARC) olmuştur. 2001-2004 yıllarında faaliyet gösteren Komisyonun amacı, iki taraf arasında ilişkilerin kurulması, geliştirilmesi, diyaloğun sağlanması ve hükümetlere sunulmak üzere bazı tavsiyeler hazırlamaktır. Ancak Komisyonun Amerikalı Başkanı ve Ermeni üyeleri 1915 Olaylarının soykırım olduğunu Türk tarafına kabul ettirme çabası içine girince Türk üyeler istifalarını sunmuş ve Komisyon dağılmıştır. Bir diğer önemli sivil girişim, soykırım iddialarının bilimsel olarak araştırılması ile ilgili olarak 2004 yılında Viyana'da kurulan Türk-Ermeni Platformu'nun (VAT) kurulmasıdır. Platformun amacı Türk Tarih Kurumu ve Ermenistan Bilimler akademisinden bilim insanlarının 1915 Olaylarıyla ilgili yüz belgeyi Platforma sunmaları ve elde edilen sonuçların paylaşılmasıdır. Belgelerin 2005 yılında yayınlanması planlanmış ancak Ermenilerin toplantıya katılmaması nedeniyle VAT dağılmış, buna karşılık tarafların daha sonra Platforma gönderdikleri belgeler 2009 yılında basılabilmiştir (Lütem, 2015, s. 30)

Koçaryan döneminde tek uzlaşma girişimi Türkiye tarafından gelmiştir. 2005 yılında TBMM'de kabul edilen 13 Nisan tarihli bildiride; Türkiye ile Ermenistan'ın tarihçilerinin oluşturduğu bir komisyonun kurulması, iki ülke arşivlerinin açılması, bu arşivlerden elde edilen bilgilerin dünya kamuoyuna açıklanması istenmiştir. Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın da aynı gün Koçaryan'a gönderdiği mektupta; 1915 Olaylarına ilişkin yapılacak çalışmaların sadece iki ülkeyle sınırlandırılmaması gerektiği ilgili üçüncü ülkelerin de arşivlerinden faydalanılmasını ve bunların uluslararası kamuoyuna açıklanmasını önermiş, ayrıca bunun iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesine katkıda bulunacağını belirtmiştir (Lütem, 2015, s. 29). Türkiye'nin bu önerisi soykırım iddialarını siyasetten uzaklaştırarak tarihsel, bilimsel ve hukuksal zeminde ele alınmasını amaçlamaktadır. Koçaryan cevabında hükümetlerarası bir komisyon kurulmasını reddetmemiş ancak kabul de etmemiştir. Konunun tarihçilere bırakılmaması gerektiğini söyleyerek soykırım konusunun ele alınmasını arka plana itmeye çalışmıştır (Lütem, 2015, s. 29). Görüldüğü gibi Koçaryan döneminde her iki taraftan da resmi olarak ilişkilerin normalleşmesi için somut bir adım atılmadığı, bununla birlikte sivil girişimlerin yeterince

desteklenmediği açıktır. Bu dönemde, iki ülke ilişkilerinde bir ilerleme sağlanamadığı gibi herhangi bir kriz veya gerginlik yaşanmamıştır.

Koçaryan 19 Şubat 2008'de görevi Serj Sarkisyan'a devretmiştir. Sarkisyan, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün kendisine gönderdiği iki ülkenin ilişkilerin geliştirilmesine yönelik yapıcı mesajlar içeren tebrik mektubuna olumlu tepki vermiş ve Gül'ü Ermenistan'a davet etmiştir. Ayrıca, çeşitli görüşmelerin ardından 6 Eylülde Erivan'da yapılan iki ülke milli maçını birlikte izlemişlerdir. Bu olumlu görüşmelerin ardından yaşanan bir diğer gelişme de 10 Ekim 2009 'da Zurich'te iki ülke arasında imzalanan Protokoller olmuştur. İlk Protokolün başlığı "Türkiye Cumhuriyeti ile Ermenistan Cumhuriyeti Arasında Diplomatik İlişkiler Kurulmasına Dair Protokol" ikinci Protokolün başlığı ise "Türkiye Cumhuriyeti ile Ermenistan Cumhuriyeti Arasında İlişkilerin Geliştirilmesine Dair Protokol"dür. Bu Protokollerde, soykırım iddialarından vazgeçilmesi, Karabağ ve Azerbaycan topraklarının işgal edilmesi, sınırların tam olarak belirlenmesi ve tazminat ödenmesi gibi hususlara değinilmemiş fakat imzalanan bu Protokoller her iki tarafa da karşılıklı normal ilişkilerin kurulabileceği ve işbirliği ile mevcut sorunların çözülebileceği düşüncesini vermiştir. Ancak Ermenistan tarafı Ermeni diasporasının, Türkiye tarafı da Azerbaycanla olan ilişkilerin etkisi altında kalarak imzalanan Protokoller onaylanmamıştır (Lütem, 2015, s. 33). İmzalanan Protokolerden yaklaşık bir hafta sonra Sarkisyan Türkiye'yi ziyaret ederek Bursa'da yapılan iki ülke milli takım maçını Gül ile birlikte izlemiştir. Bu süreç "futbol diplomasisi" olarak adlandırılmıştır. Elbette iki ülke arasındaki ilişkileri düzeltmeye yönelik bu yakınlaşma taraflar açısından kolay olmamıştır ancak Futbol diplomasisi vasıtasıyla taraflar üst düzey toplantılarla bir araya gelerek uzun yıllardır süren husumetin kırılabileceğini, daha iyi ilişkilerin kurulabileceğini anlamışlar ve dünyaya göstermişlerdir.

Davutoğlu ve Nalbandyan Protokolleri imzalarken (Kaynak:https://m.bianet.org/bianet/siyaset/192399-ermenistan-disisleri-turkiye-yle-imzalanan-protokolleri-gecersiz-sayacagiz)

2010 yılından sonra günümüze kadar geçen sürece bakıldığında iki ülke ilişkilerinin aktif bir şekilde devam ettiği görülmektedir. İki ülkedeki sivil toplum kuruluşlarının (STK) ortak projeler yürütmesi, Ermenice yayın ve üniversitelerin Ermeni dili bölümlerinin açılması, tarihi Akdamar Kilisesinde yapılan ayin ve Diyarbakır'da Surp Giragos ve Vortvots Vorodman Kilisesinin açılış törenini gibi gelişmeler Türkiye ve Ermenistan ilişkileri açısından oldukça önemlidir. Bunların yanı sıra ABD'de Türkiye aleyhine açılan tazminat davaları, Fransa'nın Soykırım İddialarını İnkâr Edenlerin Cezalandırılmasına İlişkin Tasarısı ve İsveç Parlamentosunun soykırım iddialarını kabul etmesi ilişkileri olumsuz etkileyen önemli gelişmelerdendir. Önceki yıllardan farklı olarak son yıllarda Ermeni soykırımı iddialarını konu alan toplantı, konferans, yayınlar ve filmlerin sayılarında da artış olduğu görülmektedir (Deveci-Bozkuş, 2013, s. 39-52). İki ülke arasında az da olsa olumlu yönde adımlar atılsa da Ermeni diasporasının yurtdışındaki Türkiye aleyhine yürüttüğü faaliyetler Türkiye'nin Ermenistan ile ilişkilerinin sürekli gerilmesine sebep olmaktadır.

Meselelerin çözümü, ilişkilerin normalleşmesi ve iyi niyet girişimlerinin karşılık bulabilmesi tarafların samimi bir şekilde çaba göstermesiyle olacaktır. 21 Nisan 2015 tarihinde bir TV programındaki canlı yayında verdiği mülakatta diasporayla olan durumu açıklayıcı bir biçimde ifade eden dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu şu açıklamayı yapmıştır:

> Konuşursanız tuzak, taziye yayınlarsanız yetmez, mesafe koyarsanız zaten Türkler açık görüşlü değil, peki ne yapmamız isteniyor. Acıları paylaşalım diyorsunuz, hayır sizin acılarınız unutulsun bizim acıları anlayın, bizim acılar için özür dileyin. Gelin konuşalım, önce siz soykırımı kabul edin sonra konuşuruz. Böyle bir anlayışla yol almak mümkün değil (2015a).

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 23 Nisan 2014 tarihinde Başbakan olduğu dönemde yayınladığı taziye mesajı Türk tarafının samimi bir şekilde çaba gösterdiğinin bir kanıtı ve iki ülke ilişkileri açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Mesajda genel olarak; Birinci Dünya Savaşı esnasında yaşanan hadiselerin hepimizin ortak acısı olduğu, uzlaşı yolları arayışlarını değerlendirmeyi, farklı görüşlere empatiyle yaklaşmayı, 1915 olaylarının bilimsel bir şekilde incelenmesi için ortak tarih komisyonu kurulması çağrısının geçerliliğini koruduğunu ve arşivlerimizde bulunan yüzbinlerce belgenin bütün tarihçilerin hizmetine sunulacağı ifadelerine yer verilmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2016). Söz konusu mesaj, Ermeni diasporasıyla temas kurmak ve diyaloga geçmek adına önemli bir adımdır. Çünkü böylesine hassas konularda kullanılan söylem her zaman ön plandadır. Bu mesajda da kullanılan söylem ve dil iki ülke arasındaki ilişkilerin tesisi adına oldukça olumlu olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye'nin bu konuda samimi olduğunu ve Osmanlı Ermenilerinin hatırasına ve Ermeni kültürel mirasına sahip çıkılmaya çalışıldığını gösteren bir diğer mesaj Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından 24 Nisan 2015 günü İstanbul Ermeni Patrikhanesince 1915'teki kayıpları anmak için düzenlenen dini tören için gönderilmiş ve Bakan düzeyinde katılım sağlanmıştır. Ancak Türkiye'nin bu dostluk ve normalleşme yönündeki çabalarına Ermenistan tarafından olumlu yönde bir karşılık gelmemesi üzücü olmuştur (Dışişleri Bakanlığı, 2016).

Yukarıdaki mesajlara benzer şekilde dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu tarafından da 20 Ocak 2015 tarihinde Hrant Dink'in öldürülmesinin yıldönümü dolayısıyla yaptığı açıklama ve 24 Nisan 2015 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılış döneminde hayatını kaybeden Osmanlı Ermenilerine ilişkin açıklama da mevcuttur. Söz konusu açıklamada son derece insani duyguların ön planda olduğu şu konulara dikkat çekilmiştir:

> Ermeni soykırımı iddialarının gerçekliğini sorgulamak, asla Ermenilerin tehcir sürecinde çektiği acıları inkar etmek anlamına gelmez. Bu sorgulama yalnızca Türk anlatısının ifade edilmesinin önyargılı ve adil olmayan bir şekilde engellenmesini önlemek için yapılmaktadır. Ermeni tehciri tarihte yaşanmış gerçek bir olay, soykırım suçu da hukuki bir meseledir. Dolayısıyla, Ermeni tehcirini ve soykırım

> iddialarını çalışmak için kullanılması gereken disiplinler tarih ve hukuktur. Bu incelemenin siyasallaşması ise son derece sakıncalıdır (Palabıyık, 2016, s. 134).

Bayram Sinkaya, Ortadoğu siyasetindeki etkili olan unsurları *yapısal faktörler* (fiziki ve beşeri yapı, coğrafi özellikler, tarih ve ekonomi), *siyasi aktörler* (devletler, büyük güçler, uluslararası ve bölgesel örgütler, devlet dışı aktörler) ve *konjonktürel faktörler* (dönemsel, bölgesel ve küresel dinamikler) olmak üzere üç ana grupta toplamıştır (2016, s.4). Ortadoğu siyaseti için ileri sürülen bu faktörlerin Ortadoğuya komşu olan Kafkasya ve Orta Asya bölgelerinin siyaseti için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü söz konusu bu üç faktör arasında birbirlerini etkileyen doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Bu faktörler birbirlerini sınırlandırdığı gibi aynı zamanda birbirlerini desteklemektedir Ayrıca, bu üç faktör çerçevesinde Türk-Ermeni ilişkileri de değerlendirilebilir. Örneğin, Türklerin ve Ermenilerin uzun yıllar aynı coğrafyada yaşamış olması, binlerce Ermeni'nin hayatlarını hala Türkiye'de devam ettirmesi ve tarafların köklü bir tarihi geçmişe sahip olmaları yapısal faktörler kapsamında ele alınabilir. Diğer taraftan, Türk ve Ermeni devlet yetkililerinin iki taraf arasında ihtilaflı konulardaki yapıcı veya yıkıcı söylemleri, özellikle Ermeni diasporasının yürüttüğü faaliyetler ile diğer devletler ve uluslararası kurum ve kuruluşların bu ihtilaflı konular hakkında yaptıkları açıklamalar da siyasi aktörler kapsamında değerlendirilebilir. Ayrıca, bölgesel ve küresel dinamikler de Türk ve Ermeni siyasetinin genel seyrini yakından etkilemektedir.

Sonuç olarak, yüzyıl önce yaşanan olaylara tek yanlı ve gerçekleri çarpıtarak bakmanın iki tarafa da faydası yoktur. Bu çerçevede, her iki tarafın da 1915'de yaşanan olaylara ilişkin gerçeklerin gün yüzüne çıkarılmasında yardımcı olacak hukuki, bilimsel ve tarihi çalışmalara katkı vermesi gerekmektedir. Tarafların samimi ve iyi niyetli yaklaşımları ile Olayları tanımlamada ve betimlemede kullandıkları pozitif söylemler, çözülmesi imkansız gibi görünen sorunlar için ilk temel adımdır. Günümüzde hala devam eden bu sorunları bir kez daha vurgulamak gerekirse, bunlar; Ermenistan'ın "soykırım" konusunu kabul ettirmeye çalışması, Türkiye'nin toprak bütünlüğünün kabul edilmemesi ve işgal altındaki Azerbaycan toprakları-Karabağ sorunudur. Bütün bu sorunların çözümü öncelikle Ermenistan'ın olumlu yaklaşımlarıyla çözüme kavuşacak gibi gözükmektedir. Aksi halde tarafların, özellikle de Ermenistan'ın, hem kendi ülkesinde hem uluslararası platformlarda savunduğu iddialara yönelik taviz vermez bir şekilde politika yürütmesi ilişkileri geçmişte olduğu gibi gelecekte de çıkmaza sokacaktır.

BÖLÜM 4

1915 OLAYLARININ 100. YILINDA TÜRKİYE VE ERMENİSTAN RESMİ SÖYLEMLERİ

Türkiye ve Ermenistan devletlerinin 2008 yılında futbol diplomasisinden kaynaklanan bir yakınlaşma deneyiminin ardından 10 Ekim 2009 tarihinde Zürih'te, diplomatik ilişkilerin kurulması ve ilişkilerin geliştirilmesine dair iki Protokolün imzalanması gerçekleştiyse de imzalanan bu Protokoller tarafların meclislerinde onaylanmadığından yürürlüğe girmemiş, sadece ilişkilerin iyileştirilmesi adına önemli bir girişim olarak kalmıştır. Türk ve Ermeni devletleri arasındaki ilişki 2014 yılına kadar çeşitli STK ve üniversitelerin çalışmalarıyla sınırlı kalmıştır. Dört yıllık bir aradan sonra devlet yetkilileri seviyesinde Nisan 2014'te Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Başbakan olduğu dönemde yayınladığı taziye mesajı iki ülke ilişkileri açısından oldukça önemli bir adım olmuştur.

1915 Olaylarının 100. yılı olan 2015 yılında da Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin içinde bulunduğu çıkmazdan kurtulamadığını söylemek mümkündür. Sorunun tarihsel, kimliksel, sosyal, jeopolitik ve ekonomik öğeler içermesi nedeniyle çok boyutlu hale gelmesi ilişkilerin içinde bulunduğu çıkmazın da boyutunu genişletmektedir.

Tarafların ilişkilerine olumlu ya da olumsuz yansıyan ve bu çalışmanın da temelini oluşturan hususlardan biri de tarafların kullandıkları söylem ve dildir. Çünkü söylem, iletişimin sadece içeriğini değil tüm boyutlarını; onu kimin söylediğini, neye dayandırdığını, kime söylediğini ve söyleyenlerin söyledikleri ile neye ulaşmak istediklerini (amacını) kapsamaktadır (Çelik ve Ekşi, 2008, s. 100). Bu çerçevede, Türkiye ve Ermenistan'ın 1915 Olayları'nın 100. yılına atfettikleri önem ve bu önem vesilesiyle daha da hassaslaşan söylemler nedeniyle 2015 yılı Nisan ayında ilgili kurumların resmi sitelerinde yayınlanan Türk ve Ermeni devlet

yetkililerine ait konuşma ve mesaj metinleri bu bölümde analiz edilecektir. Ayrıca, araştırma kapsamında incelenen tüm metinlerin orjinalleri ekte yer almaktadır.

Daha önceki Kuramsal Çerçeve Bölümü'nde de ifade edildiği üzere söz konusu konuşma ve mesaj metinleri Eleştirel Söylem Çözümlemesi (ESÇ) çatısı altındaki farklı yöntemlerden biri olan *Söylemsel-Tarihsel Yaklaşım*ın *(Discourse-Historical Approach)* kullandığı beş stratejiden yararlanılarak incelenecektir (Wodak 2001, s. 73). Bu stratejiler: 1- İma yollu stratejiler (referential), 2- Yüklemleme stratejileri (predication), 3- Uslamlama stratejileri (argumentation), 4- Derinlik kazandırma stratejileri (perspectivation), 5- Kuvvetlendirme, yumuşatma stratejileridir (intensification, mitigation). Bu stratejiler kapsamında analizin nasıl yapılacağına ilişkin açıklamalara, Kuramsal Çerçeve Bölümü'nde detaylı bir şekilde yer verilmiştir.

Bu çerçevede, ilk olarak iki ülke cumhurbaşkanlarının 2015 yılı Nisan ayında yapmış oldukları altışar konuşma ve yayınlamış oldukları mesaj metni, ardından iki ülke başbakanlarının ve dışişleri bakanlarının 24 Nisan 2015 tarihinde ve bu tarihin hemen öncesinde yapmış oldukları konuşma ve yayınlamış oldukları mesaj metinleri ele alınacaktır. Bu kapsamda, her bir cumhurbaşkanının Nisan 2015'de yayınladıkları tüm metinler incelenerek, her strateji için en dikkat çekici üçer örneğe yer verilecektir. Yukarıda bahsedildiği üzere, *Söylemsel-Tarihsel Yaklaşım* kapsamında beş strateji olduğundan ve her strateji için en dikkat çekici üçer örneğe yer verileceğinden her bir cumhurbaşkanı için 15 örneğe, toplamda ise iki cumhurbaşkanı için bu çalışmada 30 örneğe yer verilecektir. Türk ve Ermeni devletlerinin Başbakan ve Dışişleri Bakanlarının 2015 yılının Nisan ayında yaptıkları konuşma ve yayınladıkları mesaj metinlerinden de birer metin bu çalışma kapsamında analiz edilecektir. Başka bir deyişle, cumhurbaşkanlarına ait incelenecek metin sayıları çok olduğundan (iki ülke cumhurbaşkanlarına ait toplamda 12 metin) en iyi örnekler seçilerek bu çalışmaya eklenmiştir. Benzer şekilde, başbakanlar ve dışişleri bakanlarının incelenecek metin sayıları ise az olduğundan[16] (iki ülke başbakanlarına ve dışişleri bakanlarına ait toplamda 6 metin) her bir devlet adamına ait birer metin incelenerek bu çalışmaya eklenmiştir. Ancak metinler incelenirken cumhurbaşkanlarının metin sayıları fazla olduğundan örneklerin daha kolay anlaşılabilmesi amacıyla örnekler beş strateji

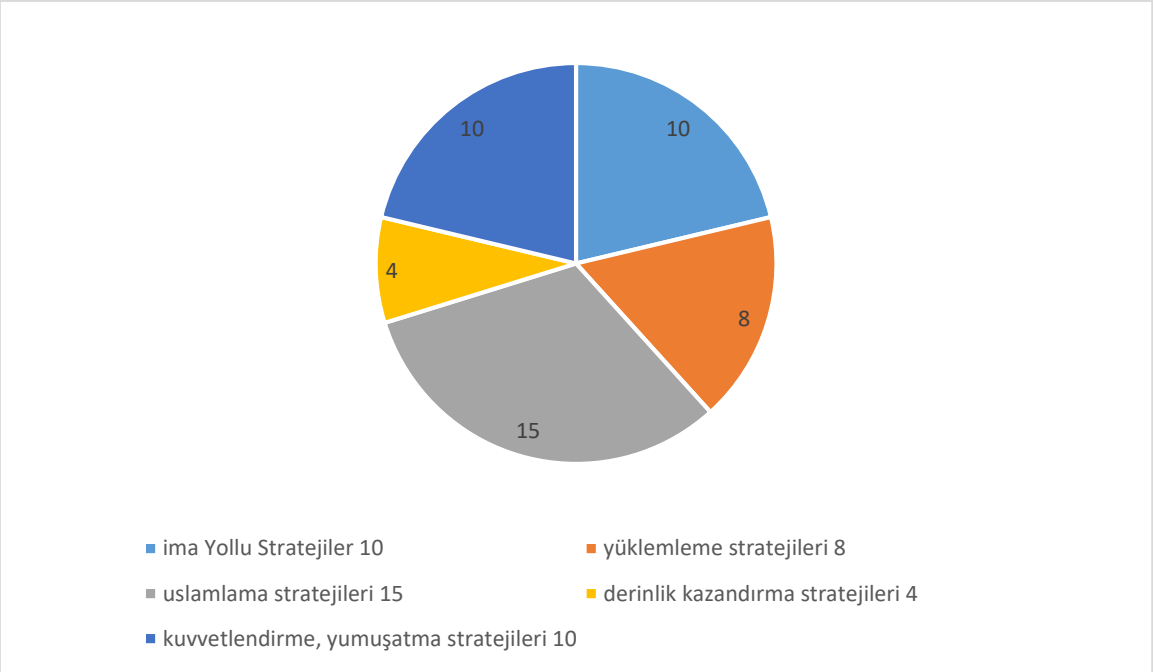
[16] 1915 Olaylarıyla ilgili Nisan 2015'de Ahmet Davutoğlu'na ait metin sayısı 1, Hovik Abrahamyan'a ait metin sayısı 2, Mevlüt Çavuşoğlu'na ait metin sayısı 1, Edward Nalbandyan'a ait metin sayısı 2'dir.

başlığında ele alınmıştır. Başbakanlar ve dışişleri bakanlarının metin sayıları cumhurbaşkanlarına kıyasla sayıca daha az olduğundan, bu metinlerdeki söylemsel stratejiler başlıklar halinde değil, her bir metnin altında bir bütün olarak incelenmiştir. Bu çalışma ile devletlerin, özellikle uluslararası platformlardaki söylemlerinin önemi ve devletlerarası ilişkilere etkileri ortaya konacaktır.

4.1. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 1915 Olaylarının 100. Yıl Dönümü ile İlgili Nisan 2015'teki Konuşma ve Mesaj Metinlerinden Örnekler

Bu çalışma kapsamında, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 1915 Olaylarının 100. yıl dönümü ile ilgili 2015 yılı Nisan ayında yaptığı beş konuşma ve yayınladığı bir mesaj[17] metni incelenmiştir. Metinler, yukarıda bahsi geçen, Eleştirel Söylem Çözümlemesi (ESÇ) çatısı altındaki farklı yöntemlerden biri olan *Söylemsel-Tarihsel Yaklaşım*ın *(Discourse-Historical Approach)* ortaya koyduğu beş stratejiden yararlanılarak analiz edilmiştir. Söz konusu beş konuşma ve bir mesaj metninde, genel olarak *ima yollu stratejiler* (referential) kapsamında 10, *yüklemleme stratejileri* (predication) kapsamında 8, *uslamlama stratejileri* (argumentation) kapsamında 15, *derinlik kazandırma stratejileri* (perspectivation) kapsamında 4, *kuvvetlendirme, yumuşatma stratejileri* (intensification, mitigation) kapsamında 10 ve toplamda 47 örneğin olduğu görülmektedir. Bu çalışmada da, bu örneklerden her bir stratejide en dikkat çeken 3 örneğe yer verilecektir. Ayrıca, örneklerin daha net görülmesi ve anlaşılabilmesi için metin içlerinde kalın yazı tipi kullanılmıştır.

[17] 14 Nisan 2015'te Türkiye İhracatçılar Meclisi Üyelerini Kabulde Yaptıkları Konuşma,
16 Nisan 2015'te Türkiye-Kazakistan İş Forumu'nda Yaptıkları Konuşma,
18 Nisan 2015'te Kocaeli'nde Toplu Açılış Töreninde Yaptıkları Konuşma,
25 Nisan 2015'te MÜSİAD 23. Genel Kurulu'nda Yaptıkları Konuşma,
23 Nisan 2015'te Çanakkale 100. Yıl Barış Zirvesi'nde Yaptıkları Konuşma,
24 Nisan 2015'te İstanbul Ermeni Patrikhanesi'nde yapılan dini törene gönderdikleri mesaj.

Şekil 2 Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Nisan 2015'te yapmış olduğu konuşmalarda ve yayınlamış olduğu mesajda ağırlıklı olarak kullanılan stratejilerin dağılımı

4.1.1. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Nisan 2015'teki Konuşma ve Mesaj Metinlerinden *İma Yollu Stratejilere* (Referential) Örnekler

İma yollu stratejiler (referential) kapsamında, "biz" ve "onlar" (in-groups ve out-groups) ayrımının nasıl yapıldığı, Türk ve Ermeni liderlerin biz/onlar ayrımı üzerinden kendilerini ve karşısındakileri hangi dilsel araçlar (seçilen tartışma konuları, tercih edilen kelimeler, aktif/pasif cümle yapıları) vasıtasıyla inşa ettikleri incelenecektir. Tüm bu söylemsel stratejilerden yararlanarak, kendilerinin olumlu yönlerini ön plana çıkarırken olumsuz yönlerini nasıl gizledikleri bununla birlikte "öteki"nin olumsuz yönlerini ön plana çıkarırken olumlu yönlerini nasıl gizledikleri üzerine odaklanılacaktır.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 18 Nisan 2015 tarihinde Kocaeli'ndeki toplu açılış töreninde yaptıkları konuşmanın bir bölümü 1915 Olayları ve Ermenilerle ilgilidir. Söz konusu konuşmanın bir kısmına incelenmek üzere aşağıda yer verilmiştir:

> **Geçtiğimiz yüzyılın başında Rusların, Fransızların, İngilizlerin ve bölgede hesabı olan diğer devletlerin tahrikine kapılan Ermeniler**, yüzbinlerce Müslüman'ın kanına girerek tehcirin kapılarını bizzat kendileri araladılar. **Bizim** millet olarak Ermenilerle hiçbir meselemizin olmadığının en büyük ispatı, **bugün ülkemizde çoğu da kaçak olarak yaşayan**, az önce söylediğim gibi 80 bine yakın

> Ermeni nüfusudur. Eğer bizim Ermenilere karşı sistematik bir düşmanlığımız olsa, her şeyden önce bunlara **müsaade etmezdik**. Şimdi Ermeniler **bizim** vatandaşlarımızla Türk, Kürt, Arap, Çerkez demeden beraber yaşıyorlar. Şu anda gidiniz **bizim** Samatya semtine, Kocamustafapaşa'ya, oralarda beraberce birlikte yaşadıklarını görürsünüz.
>
> Türkiye, hangi coğrafyadan olursa olsun kendisine gelen sıkıntısına, derdine burada derman arayan herkese olduğu gibi Ermenilere de sırtını dönmemiş, kapılarını kapatmamıştır. Çünkü **bizim Ermeni halkıyla esasta sorunumuz yoktur**. Ülkemizde dediğim gibi bu kadar vatandaş var. **Bu vatandaşlarımız** özgürce eğitimlerini alıyorlar, ticaretlerini yapıyorlar, siyasi partilerde faaliyet gösteriyorlar, aday oluyorlar, kamuda görev alabiliyorlar. Yani diğer vatandaşlarımızın sahip oldukları tüm haklardan eksiksiz şekilde yararlanabiliyorlar. **Biz** bundan dolayı iftihar ediyoruz.
>
> **Bizimle ve kardeşlerimizle** sorunu olan Ermeni diasporasıdır, Ermenistan Devleti'dir. **Türkiye olarak** defalarca Ermenistan'a el uzattık, **iyi niyetimizi** ortaya koyduk. Ama Ermenistan, diasporanın ve diğer ülkelerin güdümünden çıkıp kendi siyasetini izleyemediği için netice alamadı. Ermenistan'a kapımız hala açık, **sözde soykırım iddiaları** ve **Karabağ'ın işgali** konusunda olumlu adımlar atmaları halinde kendileriyle **her türlü işbirliğine varız**. Bu iradeyi, bu cesareti gösterecek Ermeni siyasetçileriyle, Ermenistan yöneticileriyle görüşmeye, konuşmaya daima **hazırız**. Ama önce Karabağ sorunu hallolacak. Burada Amerika üzerine düşen görevi hala yapmadı, Rusya üzerine düşen görevi hala yapmadı, Fransa üzerine düşen görevi hala yapmadı. Minsk Üçlüsü, uluslararası kurumlar Azerbaycan'ı haklı gösterdiği halde onlar Azerbaycan'ın hukukunu korumadılar.
>
> Soykırım meselesini siyasetin değil, tarihçilerin tartışma konusu haline getirdiğimizde zaten konu büyük ölçüde çözüm yoluna girmiş olacaktır. Bu yaklaşım Azerbaycanlı kardeşlerimizin de kanayan yarası. Karabağ meselesinin de çözüm yolunu kendiliğinden açacaktır. **Bizim duruşumuz** bu kadar net, bu kadar açık. Ama karşımızda çok farklı hesaplarla, çok farklı niyetlerle hareket eden bir kesim var (Erdoğan, 2015c).

Genel olarak açıklamalara bakıldığında, *ima yollu stratejiler* kapsamında "biz" yani Türkiye ile "onlar" yani Ermeni diasporası ve Ermenistan Devleti ayrımının yapıldığını söylemek mümkündür. Ülkemizde yaşayan –hatta bir kısmı kaçak olarak yaşayan- Ermenilere karşı sistematik bir düşmanlığın olmadığı, Ermenilerin de diğer vatandaşlarla birlikte sorunsuz yaşayabildikleri, özgürce eğitimlerini alabildikleri, ticaretlerini yapabildikleri, siyasi partilerde faaliyet gösterebildikleri, aday olabildikleri ve kamuda görev alabildikleri gibi diğer vatandaşların sahip oldukları tüm haklardan eksiksiz şekilde yararlanabildiklerine vurgu yapılarak Türkiye'nin olumlu tarafları ön plana çıkarılmıştır. Diğer taraftan geçtiğimiz yüzyılın başında büyük devletlerin tahrikine kapıldığı ve çok sayıda Müslümanın öldürüldüğü, sözde soykırım iddiaları ile Karabağ'ın işgali konuları Ermenilerin olumsuz tarafları olarak vurgulanmıştır.

Burada şunu da belirtmekte yarar vardır. Aynı metin içerisinde birden fazla stratejiden yararlanıldığı açıktır. Bu çalışmada her bir başlık altında, metinde baskın olarak kullanılan strateji ön plana çıkarılacaktır. Örneğin *ima yollu stratej*inin baskın olarak kullanıldığı yukarıdaki bu alıntıda aynı zamanda *kuvvetlendirme* ve *uslamlama stratejiler*ine ilişkin örneklere de yer verilmiştir.

Bu kapsamda, konuşmanın ilk cümlesinde, Rusların, Fransızların, İngilizlerin ve bölgede hesabı olan diğer devletlerin desteğini alan Ermenilerin yüzyıl önce yaptıklarından bahisle, Ermeniler tarafından verilen zararın büyüklüğüne vurgu yapmak amacıyla "yüzbinlerce Müslüman'ın kanı" ifadesi ile *kuvvetlendirme stratejisi* uygulanarak söylemin etkisel gücünü artırmak hedeflenmiştir.

Yukarıda bahsedilen tüm bu olumsuzlukların yanı sıra, Karabağ sorununun çözülmesiyle ilgili öncelikle Ermeni siyasetçileri ve yöneticilerine ardından bu sorunu çözmek için oluşturulmuş olan Minsk grubunun eş başkanlıklarını yürüten Amerika, Rusya ve Fransa'ya üstlendikleri görevi yerine getirmedikleri vurgulanarak Azerbaycan haklı olduğu halde, Azerbaycan'ın hukukunun korunmadığına dikkat çekilmektedir. Bu kapsamda, adı geçen ülkelerle ilgili *sorumluluk toposu*nun, bu ülkelerin Azerbaycan'a yönelik haksız tutumları ile ilgili olarak da *adalet/hakkaniyet toposu*nun kullanıldığını söylemek mümkündür.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan

İma yollu stratejiler kapsamında, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 23 Nisan 2015 tarihinde İstanbul'daki Çanakkale 100. Yıl Barış Zirvesi'nde Yaptıkları Konuşmanın bir kısmına incelenmek üzere aşağıda yer verilmiştir:

> Bu akşam, bu anlamlı buluşmadan şimdi Avrupa Birliği'ne tekrar hitap etmek istiyorum; Türkiye'nin arşivlerini açmasını bize nasihat ediyor. Ben şimdi buradan cevap veriyorum; Ey Avrupa Birliği, 12 yıl Başbakanlık yaptım, 1 yıla yakındır da Cumhurbaşkanıyım. Her gittiğim uluslararası toplantıda ve ülkemdeki her toplantıda, biz arşivlerimizi açmaya hazır olduğumuzu, 1 milyona yakın belge ve bilginin olduğunu her zaman söylüyorum. Ve diyorum ki; Ermenistan'ın arşivlerinde de varsa, onlar da açsın, üçüncü ülkelerde varsa onlar da açsın. Hatta hatta daha da ileri gidiyorum, **biz** askeri arşivlerimizi de açmaya hazırız, diyorum. **Bizim** bu noktada endişemiz yok, **bizim** bu noktada korkumuz yok, **biz** inanıyoruz ve biliyoruz ki, **bizim** ecdadımız zulmetmemiştir.
>
> Şu anda **bizim** ülkemizde 80 bin civarında Ermeni var, bunların yarısı vatandaşımızdır, yarısı ise **Ermenistan'dan yoksulluk sebebiyle kaçarak, ülkemize gelmiştir**. Ama **biz** onları **deporte** etmedik, onları tekrar ülkelerine göndermedik, şu anda ülkemizde yaşıyorlar ve **misafirimiz** bunlar ve 40 bini de vatandaşımız. 40 bin vatandaşımız olan Ermenilere sorsun Ermeni diasporası, 'Size Türkiye'de zulüm var mı?' **Beraber yaşıyoruz**.
>
> Van'da Akdamar Adasında Ermeni Ortodoks Kilisesi'ni Başbakanlığım döneminde Hazinenin parasıyla bizzat yaptıran **biziz**. Ve her yıl orada **Ermeni vatandaşlarımız**, dünyanın değişik yerlerinden gelen Ermeniler ibadetlerini yapıyor. Her şey açık ortada, bizim çekinmemize gerek yok. Bize çok basit bazı şeyler uydurmak suretiyle ülkemize ve milletimize yöneltilen saldırılar kesinlikle art niyetlidir, bunları kabul etmemiz mümkün değil. **Biz** yaşanan hiçbir acıyı yok saymadığımız gibi acıların yarıştırılmasına da rıza göstermeyiz. Balkanlar'dan, Kafkasya'dan ve çevremizdeki tüm bölgelerden Anadolu'ya göçler sırasında ölen **4 milyonu aşkın Müslüman** için ne kadar üzüntü yaşamışsak, hayatlarını kaybeden Ermeniler için de o derece üzüntülüyüz; **bizim anlayışımız** bu (Erdoğan, 2015d).

Erdoğan'ın yukarıdaki konuşmasının ilk paragrafında, *ima yollu stratejiler* kapsamında "Biz" yani Türkiye ve "Onlar" yani Avrupa Birliği ayrımı ön plandadır. Türkiye'nin arşivlerini açmaya hazır olduğu, bu hususta endişesinin ve korkusunun olmadığı ve zulmetmeyen bir geçmişinin olduğundan emin olarak Avrupa Birliği'ne yani "Onlar"a hitap edilmektedir.

Yukarıdaki konuşmanın ikinci paragrafında, Türkiye'de kayıt dışı olarak yaşamını sürdüren 40 bin civarındaki Ermeni'yle ilgili olarak "Ermenistan'dan yoksulluk sebebiyle kaçarak, ülkemize gelmiştir." ifadesiyle Ermenistan'ın yoksulluğu öne çıkarılarak ve Türkiye'de misafir edilen Ermenilerin "Ermenistan'dan kaçarak" geldiği vurgulanarak "onların" yani Ermenilerin olumsuz yanları ön plana çıkarılmıştır. Diğer taraftan, kayıt dışı olarak yaşamını sürdüren söz konusu Ermenilerin, Türkiye tarafından "deporte" edilmediklerinin altı çizilerek ve "misafirimiz" denilerek "bizim" yani Türkiye'nin olumlu yanları ifade edilmiştir. Burada dikkat çeken bir diğer husus; "devletlerin, ülke güvenliğini veya kamu düzenini korumak amacıyla, davranışları tehlikeli görülen yabancıları, ülkeden çıkarmak için yararlandıkları bir araç" (Sirmen, 2009) olarak tanımlanan ve "sınırdışı etme" olarak

bilinen bir kavramın kullanılmasıdır. Uluslararası hukukta benimsenen ve Türkiye'nin, sahip olduğu bu kamusal yetkisini Ermeniler için kullanmadığı gibi Ermeni vatandaşlarından bahisle toplumumuzda ve dinimizde önemli bir yeri olan "misafir" kavramına yer verilmesi, "bizim" yani Türkiye'nin olumlu taraflarını vurgulama adına oldukça önemli bir kavram olmuştur.

Paragrafın devamında, Ermeni Ortodoks Kilisesi'nin restorasyonunun doğrudan hazineden yapılmasından ve her yıl Ermenilerin burada ibadetlerini yerine getirebilmesinden bahisle "bizim" yani Türkiye'nin olumlu yanları vurgulanmak istenmiştir. Bu bağlamda, Ermeni Ortodoks Kilisesi'nin restorasyonunun doğrudan devletin hazinesinden yapılmasının, devlet politikası olarak Ermenilere karşı ev sahipliği yapıldığı, insani ve vicdani görevin yerine getirildiği şeklinde değerlendirmek mümkündür. Diğer taraftan alıntıda ifade edildiği üzere, "Biz" yani Türkiye ile "onlar" yani Ermeniler ayrımı ve karşılaştırması kapsamında, 1915 Olayları esnasında Ermenilerin yaşadığı acılar ne kadar büyükse Balkanlar'dan, Kafkasya'dan ve çevremizdeki tüm bölgelerden Anadolu'ya göçler sırasında ölen Müslümanların da yaşadığı acıların da o kadar büyük olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda, "biz" yani Türkiye'nin, yaşanan hiçbir acıyı yok saymayacağı, acıların yarıştırılmasına da rıza göstermeyeceği ve hayatını kaybeden Müslümanlar için ne kadar üzüntü yaşanırsa, hayatlarını kaybeden Ermeniler için de o derece üzüntü duyulacağı belirtilmiştir.

*İma yollu strateji*nin baskın olarak kullanıldığı yukarıdaki bu alıntıda aynı zamanda *kuvvetlendirme* ve *uslamlama stratejileri*ne ilişkin örnekler de bulunmaktadır:

Erdoğan'ın, geçmişte yaşanan acı olaylarla ilgili Ermenilere ve Ermeni iddialarını destekleyen ülkelere açık ve net bir şekilde çağrıda bulunarak tüm tarafların arşivlerini açarak komisyon oluşturulması çağrısında bulunması doğrunun ve hakikatin ortaya çıkarılabilmesi için talep edilebilecek en önemli husus olmuştur. Aynı zamanda, doğruya ve hakikate ulaşmak için Ermeniler ile Ermeni iddialarını destekleyenlerin arşivlerini açmaları için açık bir çağrıda bulunması onlara önemli bir sorumluluk yüklemektedir. Bu kapsamda bu argümanlardan yola çıkarak burada *gerçeklik* ve *sorumluluk toposu*nun kullanıldığını söylemek mümkündür. Başka bir deyişle, Erdoğan, Ermenistan ve diğer ülkelere çok net bir teklifte bulunmaktadır: İki taraf arasındaki sorunları çözmek için yararsız ve boşa çaba sarf etmek yerine Ermenistan'ın ve diğer ülkelerin arşivlerini açmalarını, dahası elde edilen belgelerin tüm yönleriyle objektif olarak araştırılabileceği ve değerlendirilebileceği ortak bir

komisyon kurulmasını teklif etmiştir. Dolayısıyla bunun tüm tarafların menfaatine bir durum olacağının ifade edildiğini söylemek mümkündür. Ayrıca, söylemsel ifadenin etkisel gücünü artırmaya yönelik olarak "4 milyonu aşkın Müslüman" ifadesi kullanılarak *kuvvetlendirme stratejisi*nin de kullanıldığı görülmektedir.

İma yolu stratejiler kapsamında bir diğer örnek de bir bölümü 1915 Olayları ve Ermenilerle ilgili olan Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 25 Nisan 2015 tarihinde İstanbul'da MÜSİAD 23. Genel Kurulu'nda yaptıkları konuşmasıdır. Söz konusu konuşmanın bir kısmına incelenmek üzere aşağıda yer verilmiştir:

> **Biz dünyaya barış mesajı vermek için mücadele ederken**, aralarında Rusya, Fransa, Almanya, Avusturya gibi devletlerin de bulunduğu kimi ülkeler, Ermenilerin yalanları üzerine inşa edilmiş bir iddiaya destek vererek, **kinin, nefretin, husumetin, düşmanlığın tarafında saf tuttular**. Her zaman söylüyorum, burada bir kez daha ifade ediyorum, maalesef buna Amerika da değişik bir ifade şekliyle katıldı.
>
> Yüz yıl önce bu coğrafyada yaşanmış acılar hepimizin ortak acılarıdır. Osmanlı'nın mukaddesatını, vatanını, şerefini koruma mücadelesi sırasında gerçekleştirmek zorunda kaldığı zorunlu göç sırasında yaşananları **biz** gayet iyi biliyoruz, bunu **arşivlerimizden biliyoruz**.
>
> Aynı şekilde bu uygulamaya yol açan sebepleri de çok iyi biliyoruz. Diyoruz ki, bu gerçekleri ortaya çıkarmak, siyasetçilerin, parlamentoların işi değildir, bu işi tarihçilere bırakalım. Biz geçmişte yaşanan acıları unutmadan ortak bir gelecek kurmanın çabası içinde olalım. **Ermeni iddialarına destek veren ülkeler**i önce kendi tarihlerindeki lekeleri bir bir temizlemeye davet ediyorum.
>
> Bu konuda en son söz söyleyecek ülkelerden bir tanesi Almanya, Rusya, Fransa. Almanya'nın geçtiğimiz yüzyılda yol açtığı iki ayrı dünya savaşında yaşananlar ortada. Kaldı ki, Almanya bu açıklamaları yaparken, 1 milyona yakın orada bizim soydaşımız onların vatandaşı, 2 milyon da vatandaş olmayan Türkler var. 3 milyon Türk'ün yaşadığı Almanya'da Cumhurbaşkanı'nın böyle bir tavrın içerisine girmesi anlaşılır bir şey değildir. Ben Holokost falan bunlara girmeyeceğim, onları zaten herkes biliyor.
>
> Geliyorum öbür tarafta yine, yani bu en önemli soykırım imzası altında olan Alman Devleti'nin ardından diğer ülkelerin durumuna. Rusya'nın 1917'den beri kendi toprakları içinde gerçekleştirdiği uygulamalar sebebiyle hayatını kaybeden 10 milyonu aşkın insan var. Son olarak Kafkasya'da ve Ukrayna'da yaşanan hadiseler tüm çıplaklığıyla ve tazeliğiyle ortada, Donetsk'te olanlar ortada, Luhansk'ta olanlar ortada, hatta hatta Kırım'da olanlar ortada.
>
> Aynı şekilde Fransa, Cezayir'den başlayıp, Ruanda'ya kadar gelen o kötü sicili tüm dünyanın malumu, bunlar hep belgeli.
>
> **Bizim** Birinci Dünya Savaşı şartlarında tamamen **nefsi müdafaa amaçlı yaptığımız zorunlu göç uygulaması**nı eleştirenler, önce kendi geçmişlerindeki **bu kanlı izlerin hesabı**nı vermek zorundadır.
>
> **Biz kendi vatanımızı korumak için mücadele ederken, onlar emperyalist amaçları için tüm bu insanlık suçlarını işliyorlardı**. Fransa'dan kalkıyorsun ta

> Cezayir'e, Ruanda'ya gidiyorsun; ne işin var senin Ruanda'da, ne işin var senin? Bunlar yaşandı (Erdoğan, 2015f).

Erdoğan'ın yukarıdaki konuşmasında, *İma yolu stratejiler* kapsamında "Biz" yani Türkiye ve "onlar" yani Ermenilerin yalanları üzerine inşa edilmiş iddiaları destekleyen Rusya, Fransa, Almanya, Avusturya gibi devletler ile Amerika arasındaki ayrımın, pozitif ve negatif anlamlar taşıyan kelimeler vasıtasıyla nasıl oluşturulduğu gözler önüne serilmektedir. "Biz" yani Türkiye'nin olumlu yanları vurgulanırken "Biz dünyaya barış mesajı vermek için mücadele ederken" ifadesi kullanılmış, "Onlar"ın olumsuz yanları vurgulanırken de "kinin, nefretin, husumetin, düşmanlığın tarafında saf tuttular" ifadesi kullanılmıştır. Ayrıca, son cümlede Amerika'nın da bu meseleye ne şekilde katıldığına vurgu yapılarak söylemin, özellikle ABD söyleminin Türkiye ve dünya için ne kadar önemli olduğu ortaya konulmaktadır. Başka bir deyişle, ABD'nin 1915 Olaylarını betimlemek için kullandığı tek bir kelimenin bu denli önemli olması söylemin toplumsal gerçekliklerin inşasındaki önemini yansıtmaktadır.

Söz konusu konuşmada görüldüğü üzere, yüzyıl önce yaşanan acı olaylarla ilgili olarak, bir ülkenin savaş esnasında gerçekleştirmek zorunda kaldığı uygulamalar ve bu uygulamaların sebeplerinin arşiv bilgilerine dayandırılması, hakikatin ortaya çıkarılması adına oldukça önemli olduğunu söylemek mümkündür. Erdoğan sözkonusu metninde hakikatin ortaya çıkarılması işinin de siyasetçilerin değil tarihçilerin işi olduğunu belirttiği görülmektedir. Bunun sebebi olarak da Türk, Ermeni ve diğer taraflar için siyasetçilerin siyasi düşünce ve ideolojileri nedeniyle tarafsız olamayabilecekleri gösterilmektedir. Buna karşılık, tarihçilerden geçmişte gerçekleşen olayları tespit ederek ve olaylar arasında ilişki kurarak objektif bir yorum yapması beklendiğinden, yaşanan acı olaylarla ilgili araştırmaları tarihçilere bırakmanın hakikate ulaşmada daha doğru bir adım olacağı ifade edilmektedir.

Burada dikkat çeken bir diğer husus "biz" yani Türkiye ve "Onlar" yani Ermeni iddialarını destekleyen devletler ayrımıdır. Bu ayrım yapılırken çeşitli pozitif ve negatif anlamlar taşıyan sözcüklerden yararlanılmıştır. Örneğin "biz" yani Türkiye'nin olumlu tarafları ve "Onlar" yani Ermeni iddialarını destekleyenlerin olumsuz tarafları vurgulanırken "Biz kendi vatanımızı korumak için mücadele ederken, onlar emperyalist amaçları için tüm bu insanlık suçlarını işliyorlardı." cümlesi kullanılmış, "onlar"ın yaptıkları ayrıca "insanlık suçu" olarak nitelendirilmiştir. Bununla birlikte "biz"in yani Türkiye'nin olumlu taraflarını vurgulamak için "nefsi müdafaa amaçlı yaptığımız zorunlu göç uygulaması" ifadesi ile "onlar"ın

olumsuz taraflarını vurgulamak için de Almanya'ya holokost, Rusya'ya Kafkasya'da ve Ukrayna'da yaşanan hadiseler (Holodomor ya da Ukrayna Kırımı, 1932–1933 arasında, o dönem Sovyetler Birliği'nde, şimdiki Ukrayna ve Rusya'nın Kuban bölgesinde suni olarak yaratılan kıtlık sebebiyle yaklaşık olarak 8 milyon insanın öldüğü olaylar) ile Fransa'ya Cezayir'de ve Ruanda'daki kötü sicili hatırlatmaları dikkat çekmektedir.

Yukarıda yer alan konuşma metninde görüldüğü üzere, aynı metin içerisinde birden fazla stratejiden yararlanıldığı açıktır. *İma yollu strateji*nin baskın olarak kullanıldığı yukarıdaki bu alıntıda aynı zamanda diğer stratejilere ilişkin örnekler de bulunmaktadır:

Yaşanan acı olaylarla ilgili hakikatin ortaya çıkarılmasından önce Ermeni iddialarını destekleyen Almanya, Rusya ve Fransa'nın geçmişlerinde, yaptıkları inkâr edilemeyen ve tüm dünyanın bildiği gerçeklerden yine bunların belgeli olduğu vurgulanarak örnekler verilmesi, anlatımda *derinlik kazandırma stratejisi*nin kullanıldığını göstermektedir.

Erdoğan'ın konuşmasında genel olarak yaşanan acı olaylarla ilgili olarak bir hakikatin, gerçekliğin ve doğrunun bulunmasının amaçlandığı söylenebilir. Bu amaca ulaşmak adına da, tarih yazımında önemli belgeler olan arşivlerle, konuyu tarihçilerin ele alması gerektiği gibi somut tavsiyelerle ve diğer ülkelerin geçmişte yaptığı inkâr edilemez örnekleriyle *gerçeklik/hakikat toposu*nun kullanıldığını söylemek mümkündür.

Yüklemleme, sıfatlar ve etiket kelimeler (flag words) ya da stigma kelimeler (stigma words) vasıtasıyla yapılabilmekte; *uslamlama* ise olumlu ya da olumsuz söylemleri meşrulaştırmak amacıyla *topos*lar aracılığıyla ifadeleri sonuca bağlayan bazı önermeler oluşturmak suretiyle yapılabilmektedir. Bu alıntıda da "göç" kelimesi bir etiket olarak kullanılmış ve "göç"e sebep ve argüman olarak da "gerçekleştirmek zorunda kaldığı zorunlu göç" ve "nefsi müdafaa amaçlı yaptığımız zorunlu göç" ifadeleriyle göçün sebebi veya ileri sürülen argümanı -bir bakıma meşrulaştırmak amacıyla- anlatılmak istenmiştir. Yani burada *yüklemleme ve uslamlama stratejileri*nin de bir arada kullanıldığı söylemek mümkündür.

4.1.2. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Nisan 2015'teki Konuşma ve Mesaj Metinlerinden *Yüklemleme Stratejileri*ne (Predication) Örnekler:

Yüklemleme stratejileri kapsamında verilecek ilk örnek, bir bölümü 1915 Olayları ve Ermenilerle ilgili olan Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 18 Nisan 2015 tarihinde Kocaeli'ndeki toplu açılış töreninde yaptıkları konuşmasıdır. Söz konusu konuşmanın bir kısmına incelenmek üzere aşağıda yer verilmiştir:

> Geçenlerde bir durumla karşı karşıya kaldık, fazla değil geçen hafta. Biliyorsunuz Avrupa Parlamentosu'nda, 1915 **Ermeni tehciri**nin 100. yılını bahane ederek yeniden ve daha güçlü şekilde ülkemize **saldırma**ya, milletimizi **karalama**ya başladılar. Papa Fransuva böyle bir **itham**da da bulundu. Gerçi hemen cevabını verdik, şimdi **yaptıkları yanlış**ı düzeltmeye çalışıyorlar. Daha Papa yaptığı yanlışı düzeltmeden, bu defa Avrupa Parlamentosu benzer bir **hezeyanı sergiledi**. Avrupa ülkelerinin bir kısmında da benzer hezeyanlara eskiden beri şahit oluyoruz (Erdoğan, 2015c).

Daha önce *yüklemleme stratejisi* ile kişi, nesne, ülke, olay gibi aktörlere, sıfatlar ve etiket kelimeler (flag words) ya da stigma kelimeler (stigma words) vasıtasıyla küçümseyici veya takdir edici, pozitif veya negatif anlamlar atfedildiği belirtilmişti. Öncelikle, 1915'de yaşanan olayların nitelendirilmesinde genellikle Türk tarafının söylemlerinde bir etiket olarak "Ermeni tehciri" ifadesi kullanıldığı görülmektedir. Konuşmanın bu kısmında, genel olarak Avrupa ülkeleri, Avrupa Birliği Parlamentosu ve Katoliklerin ruhani lideri Papa Fransuva'nın Türkiye'ye yönelik açıklamaları "saldırma", "karalama", "ithamda bulunma", "yaptıkları yanlış" ve "hezeyan sergileme" gibi olumsuz çağrışımlar oluşturan stigma kelimelerle negatif olarak etiketlenerek *yüklemleme stratejisi*nin uygulandığını söylemek mümkündür.

Yüklemleme stratejisi kapsamında, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 23 Nisan 2015 tarihinde İstanbul'daki Çanakkale 100. Yıl Barış Zirvesi'nde yaptıkları konuşmanın bir kısmına incelenmek üzere aşağıda yer verilmiştir:

> Türkiye olarak bu süreçte yaşanan sıkıntıları gayet iyi biliyoruz. Hepsi de arşivlerimizde kayıtlıdır. Burada samimiyetle ifade etmek isterim ki; **1915 Olayları** konusundaki **Ermeni iddiaları**nın öne sürülen rakamlar başta olmak üzere, hepsi de **dayanaksız**dır, **mesnetsiz**dir (Erdoğan, 2015d).

2015 yılı, hem Türk tarafı hem Ermeni tarafı için 1915 yılında yaşanan acı olayların 100. yıl dönemi olarak hatırlandığı ve anıldığı bir yıl olduğundan ayrı bir öneme sahiptir. Ermenilerin ulusal anma günü olarak ilan ettiği 24 Nisan tarihinin ise elbette 2015 yılı içerisinde ayrı bir

yeri vardır. Bu alıntıda da dikkat çeken nokta Ermeni tarafının "Soykırımın 100. Yıldönümü" şeklinde ilan ettiği bu zaman dilimini, Türk tarafının "Çanakkale Savaşlarının 100. Yıl Dönümü" olarak adlandırmasıdır. Geçmişte yaşanan bu olaylara ve bu olayların yaşandığı 1915 yılına her iki taraf da farklı anlam yüklemektedir. Aynı tarihlere yüklenilen farklı anlamlar tarafların olaylara nasıl yaklaştıklarını gözler önüne sermektedir.

Bir konuşmada, olasılık veya öngörü içeren ifadelerle rakamların yer aldığı ifadelerin verdiği anlamlar ikna edicilik bakımından birbirinden oldukça farklıdır. Rakamlarla konuşmak toplumda daha bilimsel ve inandırıcı algılar oluşturmaktadır (Sevgi, 2015). Erdoğan'ın söz konusu konuşmasında, 1915 Olaylarıyla ilgili Ermenilerin öne sürdürdüğü rakamların, özellikle ortaya atılan bir iddianın boş ve sağlam temellere dayanmayan anlamlarına gelen "dayanaksız" ve "mesnetsiz" stigma kelimeleriyle negatif anlamda etiketlendiğini söylemek mümkündür. Başka bir deyişle, olumsuz çağrışımlar oluşturan bu iki kelimeyle Ermenilerin öne sürdürdüğü rakamlara negatif anlamlar atfedilerek *yüklemleme stratejisi* kullanılmıştır. Ayrıca, 1915 yılında yaşanılanların anlatımında kullanılan "1915 Olayları" ve bu konuyla ilgili genel olarak Ermenilerin ileri sürdüğü savlar için kullanılan "Ermeni iddiaları" ifadeleri Türk tarafının konuyla ilgili fikrini ortaya koyması açısından önemlidir.

*Yüklemleme stratejisi*ne bir diğer örnek olarak, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın İstanbul Ermeni Patrikhanesi'nde yapılan dini törene gönderdikleri mesajın bir kısmına incelenmek üzere aşağıda yer verilmiştir:

> Bugün de, **huzur, barış ve kardeşlik temeli**nde **daha güzel günler**e ulaşmak için, etnik ve dini kimliğine bakmaksızın, **tüm vatandaşlarımızla, dostlarımızla** birlikte çalışıyor, mücadele ediyoruz.
>
> Yüz yıl önce, **ortak vatanımız**ı işgal için dünyanın dört bir yanından gelenlerin torunlarını, bugün, savaşı lanetlemek, barışı ve dostluğu yüceltmek için Çanakkale'de coşkuyla ağırlayabilen bir kültüre sahibiz.
>
> Ermeni toplumunun geçmişte yaşadığı üzüntü verici hadiseleri bildiğimizi ve acınızı samimiyetle paylaştığımı bir kez daha ifade ediyorum.
>
> **Osmanlı Ermenilerinin dünyanın her yerindeki torunlarına gönül kapılarımızın sonuna kadar açık olduğu**nu da bilmenizi istiyorum (Erdoğan, 2015e).

Erdoğan, İstanbul Ermeni Patrikhanesi'nde yapılan dini törene gönderdikleri mesajın bu kısmında doğrudan Ermeni vatandaşlarına hitap etmektedir. Bu kısımda olumlu etiketler ve sıfatlar kullanılarak iki tarafın birlikte gerçekleştirebilecekleri hususlara pozitif anlamlar atfedilmektedir. Örneğin "huzur, barış ve kardeşlik temeli", "daha güzel günler", "tüm

vatandaşlarımızla, dostlarımızla", "ortak vatanımız", "Osmanlı Ermenilerinin dünyanın her yerindeki torunlarına gönül kapılarımızın sonuna kadar açık olduğu" gibi olumlu çağrışımlar oluşturan etiketler ve sıfatlar içeren ifadeler kullanılmıştır. Bu çerçevede burada *yüklemleme stratejileri*nden faydalanıldığını söylemek mümkünüdür.

24 Nisan 1915'de yaşanan olayları betimlerken kullanılan kelimeler ve ifadeler taraflar açısından oldukça önemlidir. Örneğin aynı olaylar için Ermeni yetkililer tarafından soykırım, katliam veya öldürülen gibi ifadeler kullanılırken, Türk yetkililer tarafından 1915 Olayları, hayatını kaybeden, üzüntü verici hadiseler gibi ifadelerin kullanıldığı görülmektedir.

4.1.3. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Nisan 2015'teki Konuşma ve Mesaj Metinlerinden *Uslamlama Stratejileri*ne (Argumentation) Örnekler:

Uslamlama stratejisi, olumlu ya da olumsuz söylemleri meşrulaştırmak amacıyla *topos*lar aracılığıyla ifadeleri sonuca bağlayan bazı önermeler oluşturmak suretiyle yapılabilmektedir. Toposlarla ilgili olarak daha önce bu çalışmada yer verilen Düzgit'in makalesindeki açıklamayı tekrar hatırlatmakta fayda vardır:

> Topluma yapılan populist çağrılar (vox populi), muğlâk ifadeler (ambiguities), üstü kapalı varsayımlar (implicit presuppositions) bunlardan bazılarıdır. Bu stratejiler, "topos" adı verilen, argümanları sonuca bağlayan ve içeriğe ilişkin gerekçeler şeklinde ortaya çıkan önermeleri kullanmaktadır. Örneğin ulusal kimliklerin söylemsel inşasında kültür ve tarih topos'larını görmek mümkündür. Bir diğer örnek ise, yine ulusal kimliklerin inşasında sıkça görülen tehdit topos'udur. Bu topos uyarınca eğer belirli bir eylemin tehlikeli sonuçları varsa onu yapmaktan kaçınmalı, ya da belirli tehditler varsa, gerekli önlemler alınmalıdır (2011, s. 56).

Benzer şekilde Wodak'ın uslamlama stratejisindeki toposları aşağıdaki gibi genel sıralamak mümkündür (2001, s. 74):

- Fayda, yarar (usefulness, advantage) toposu
- Faydasızlık, dezavantaj (uselesness, disadvantage) toposu
- Tehlike ve tehdit (danger and threat) toposu
- İnsancıllık (humanitarianism) toposu
- Adalet/hakkaniyet (justice) toposu
- Sorumluluk (responsibilty) toposu
- Yük/sorumluluk alma (burdening, weighting) toposu
- Para/finans (finances) toposu
- Gerçeklik (reality) toposu
- Sayı/miktar (numbers) toposu

- Kanun ve hak (law and right) toposu
- Tarih (history) toposu
- Kültür (culture) toposu
- Suistimal (abuse) toposu

Uslamlama stratejisi kapsamında değerlendirilebilecek ilk örnek ise bir bölümü 1915 Olayları ve Ermenilerle ilgili olan Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 16 Nisan 2015 tarihinde Kazakistan'daki Türkiye-Kazakistan İş Forumu'nda yaptıkları konuşmasıdır. Söz konusu konuşmanın bir kısmına incelenmek üzere aşağıda yer verilmiştir:

> **Türkiye tarihin her döneminde**, gerek kendi sınırları içinde yaşayan vatandaşları için olsun, gerekse bölgesindeki tüm toplumlar için **daima adalet, güven ve huzur kaynağı olmuş bir ülkedir**.
>
> Geçmişte yaşanmış acıları bahane ederek bugün Türkiye'yi ve milletimizi **itham** etmeye çalışanlar, her şeyden önce tarihe haksızlık ediyorlar. **Soykırım gibi geçmişte kesinlikle olmamış bir şeyi, mutlak gerçek gibi Türkiye'ye kabul ettirmeye çalışanlar beyhude yere uğraşıyorlar.** Bu konuda parlamentolarda alınan kararlar, bizim için **yok hükmündedir**. Bu konuda siyasetçilerin ifade ettikleri tüm beyanlar, bizim için **yok hükmündedir**, tıpkı Avrupa Parlamentosu'nun kararı gibi.
>
> Buradan Ermenilere dostluk çağrımı tekrarlamak istiyorum; gelin, tarihi tarihçilere bırakalım, biz ortak çıkarlarımız, **ortak geçmişimiz ışığında kendimize yeni bir gelecek inşa edelim** (Erdoğan, 2015b).

Öncelikle Türkiye'nin geçmişte kendi sınırları içinde ve dışında daima adalet, güven ve huzur kaynağı olmuş bir ülke olduğundan yola çıkılarak geçmişte yaşanan acılar bahane edilmek suretiyle Türkiye'nin gerçekleşmemiş bir soykırım ile haksız yere suçlandığı sonucuna varılmak istenmektedir. Bu bağlamda, alınan parlamento kararlarının da Türkiye için yok hükmünde olduğu ifade edilmiştir. Bu kısımda *tarih toposu*yla birlikte -yani geçmişinde adalet, güven ve huzur kaynağı olan bir ülke için- *uslamlama stratejisi*nin kullanıldığını -yani olumlu özellikleri sayılan bu ülkenin bahse konu suçu işlemeyeceği sonucuna varılmak istendiği- söylemek mümkündür. Ayrıca Türkiye'nin, yaşanan acıların veya "soykırım" iddialarının sorumluluğunun kendisine yüklenmesini kabul etmeyeceğine vurgu yapılmaktadır. Bu bağlamda, *yük/sorumluluk alma* (burdening, weighting) toposunun kullanıldığını söylemek mümkündür.

Konuşmada yapılan alıntının ikinci paragrafında, Erdoğan iki tarafın da menfaatine olacak bir durumdan bahsetmektedir. Bu kapsamda bu ifadeler, *sorumluluk* (responsibilty) *toposu* kapsamında değerlendirilebilir. Yani, "ortak geçmişimiz ışığında kendimize yeni bir gelecek inşa edelim." söylemiyle Ermeni tarafına açık bir çağrıda bulunduğu görülmektedir.

Uslamlama stratejisi kapsamında, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 23 Nisan 2015 tarihinde İstanbul'daki Çanakkale 100. Yıl Barış Zirvesi'nde yaptıkları konuşmanın bir kısmına incelenmek üzere aşağıda yer verilmiştir:

> Diyalogun, barışın ve dostluğun değil de kinin, husumetin, düşmanlığın arkasında duranları, bulundukları yeri gözden geçirmeye davet ediyorum. Biz bu konudaki **vicdani ve insani duruşumuzu** muhafaza ediyoruz. Bu iddiaları soruşturmak siyasetçilerin veya parlamentoların işi değildir. Bu, 1870'lerde başlayıp, 1920'ye kadar devam eden dönemi inceleyecek olan, **tarihçilerin meselesidir**. Ermeni iddialarına destek vererek, onların yaşadıkları acıları paylaştıkları söyleyenleri, **aynı dönemde hayatını kaybeden 4 milyonun üzerindeki kardeşimizin acısını da** paylaşmaya davet ediyorum.
>
> Aynı şekilde 1970'li yıllardan 1990'lara kadar süren Ermeni teröristlerin saldırılarında hayatını kaybeden **40'ı aşkın diplomatımızın ve ailelerin acısı**nı da unutmamalarını istiyorum. Şimdi de yine Ermeni Asala örgütü tehditler savuruyor. Ya diyor Ermenistan'a geleceksiniz, eğer Türkiye'ye giderseniz akıbetinizi bilemeyiz. Şu hale bakın, işte bütün mesele bu. **Uluslararası terörün karşısında hep birlikte dayanışma içinde olmamız şart ki mazlumların gerçekten hakkını koruyalım ve bu dünyada adalet egemen olsun, hakikat egemen olsun.**
>
> Ermeni iddialarını tarihi hakikat olarak kabul edip, aksi yöndeki görüşleri yasaklayan anlayışın ne demokrasilerde, ne hukukta yeri olmaz. Bizim Ermeni toplumuyla dün olduğu gibi bugün de herhangi bir sorunumuz yok. Sorun nereyle biliyor musunuz? **Bu işi bir istismar vesilesi yapan, bir siyasi rant meselesi haline getiren Ermeni diasporası**yladır. **Sağduyu sahibi Ermenistan yöneticileriyle ortak bir geleceği inşa etmek için görüşmeye, konuşmaya daima hazırız**, bizim bu noktada bir sıkıntımız yok. Çünkü **acımız ortaktır**, aramızdaki meseleleri başkalarıyla değil, **Ermeni toplumuyla oturur konuşuruz, bunu başardığımızda insani ve vicdani olarak ortak bir yerde buluşacağımıza da samimiyetle inanıyorum** (Erdoğan, 2015d).

1915'de yaşanılan acılardan bahisle kin, husumet ve düşmanlık duygularına sahip olanlara verilmek istenen mesajda, vicdani ve insani duruş ön plana çıkarılarak *insanlık topusu*nun (humanitarianism topos) kullanılmıştır. 1870'lerde başlayıp, 1920'ye kadar devam eden dönemi işaret ederek iddiaların araştırılmasının tarihçilerin meselesi olduğu vurgulandığından *tarih toposu* (history topos) kullanıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca, Ermeni iddialarını destekleyenlere karşı, sadece Ermenilerin değil o dönemde hayatını kaybeden diğer insanlar için de acıların paylaşılması gerektiği belirtildiğinden *adalet/hakkaniyet toposu* (justice topos) kullanılmıştır.

Terörizm, dünya genelinde her zaman ciddi bir tehdit ve tehlike olarak algılanır. Tüm dünya, kim tarafından veya nasıl yapılırsa yapılsın terörizme karşıdır. Burada da ASALA'nın yaptığı terör eylemleri ön plana çıkarılarak Ermeni teröristlerin olduğuna, birçok Türk vatandaşına zarar verildiğine ve hala insanlara Türkiye'ye gidilmemesi hususunda baskılar

yapıldığına ilişkin ifadelere yer verilmiştir. Bu ifadelere yer verilmesinin sebebinin Türkiye'nin bu konuya dikkat çekerek uluslararası arenada bir farkındalık oluşturmayı amaçladığı söylenebilir. Bu bağlamda da uluslararası terörün karşısında hep birlikte dayanışma içinde olunması ve mazlumların korunması gerektiği ifade edilmiştir. Bu nedenle, söz konusu argümanlar çerçevesinde *adalet/hakkaniyet toposu* (justice topos) kullanıldığını söylemek mümkündür. Başka bir deyişle, Erdoğan, söyleminde Ermeni ASALA örgütünün masum insanlara verdiği zararlardan dolayı adaletli ve hakkaniyetli olunması gerektiği mesajını, uluslararası topluma iletmeyi amaçlamaktadır.

Son paragrafta konuşmacı dinleyicilere yaşanılanların temelindeki sorunu ve çözümü ortaya koymak adına bir hakikati paylaşmaktadır. Sorun; yaşanılan olayları istismar vesilesi yapan ve siyasi rant meselesi haline getiren Ermeni diasporası olarak açık bir şekilde dile getirilirken, çözüm; sağduyu sahibi Ermenistan yöneticileri ve Ermeni toplumuyla görüşerek ve konuşarak insani ve vicdani olarak ortak bir noktada buluşmak şeklinde belirtilmiştir. Bu çerçevede burada *hakikat/gerçeklik toposu*nun(reality topos) kullanıldığını söylemek mümkündür.

Uslamlama stratejisi kapsamında bir diğer örnek de bir bölümü 1915 Olayları ve Ermenilerle ilgili olan Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 25 Nisan 2015 tarihinde İstanbul'da MÜSİAD 23. Genel Kurulu'nda yaptıkları konuşmasıdır. Söz konusu konuşmanın bir kısmına incelenmek üzere aşağıda yer verilmiştir:

> Şimdi biz ikili ilişkilerle çok farklı bir barış dünyasını tesis edelim derken atılan bu adımlar bizleri bu cevabı vermeye mecbur etti. Biz isterdik ki, Sayın Putin Ermenistan'a gitmesin, Sayın Hollande Ermenistan'a gitmesin. Bak biz Çanakkale'de Ermenistan'a yönelik herhangi bir cevap vermedik, böyle bir adım da atmadık. **Oraya iki tane devlet başkanı gitti, hamdolsun bize 20 tane devlet başkanı geldi**. Çünkü biz böyle bir şeyin gayreti içine girmedik. Başbakanlarıyla, hepsiyle, teşekkür ediyorum, gerek Alteslerine, gerek Yeni Zelanda Başbakan'ına, gerek Avustralya Başbakanı'na. Ta oralardan buraya geldiler; niye? Çünkü biz bir Barış Zirvesi düzenlemiştik.
>
> Buradan bir kez daha Ermeni toplumuna ve onları destekleyenlere sesleniyorum; Tarihteki olayların hesabının bugün verilmesi gibi bir yol açılacaksa, **bu konuda en rahat olan ülke hiç şüpheniz olmasın Türkiye'dir**, hiç endişeniz olmasın.
>
> Yine iddiayla söylüyorum; ey Avrupa Birliği, bize akıl verme, kendine sakla. Niye? Bak diyorsun ki, arşivlerinizi açın. **Biz 15 yıldır arşivlerimizi açmaya hazır olduğumuzu söylüyoruz** ya. Bunların **kulakları var duymuyor, gözleri var görmüyor, dilleri var hakikati konuşamıyor**.
>
> Kardeşlerim,

> Diyoruz ki, biz -Barış Zirvesinde de söyledim- arşivlerimizi açmaya hazırız. Bizim 1 milyon şu anda belge, bilgi arşivlerimizde hemen şurada mevcut, var. Gerekirse askeri arşivimizi de açarız, ona da hazırız. **Ermenistan'ın varsa arşivi, o da açsın, üçüncü ülkelerde varsa onlar da açsınlar.**
>
> Bırakalım tarihçilere, bırakalım araştırmacılara onlar araştırmalarını yapsınlar ve hazırlasınlar bütün çalışmalarını, getirsinler bizim önümüze, ondan sonra yüzleşmekse biz yüzleşmeye varız, biz rahatız (Erdoğan, 2015f).

Erdoğan'ın konuşmasından yapılan alıntının ilk paragrafında, Türkiye'de düzenlenen Barış Zirvesi'ne ve Ermenistan'da katılımda bulunan devlet liderleri ve temsilcileri üzerinden bir karşılaştırma yapılarak *sayı/miktar toposu* kullanıldığı görülmektedir. Başka bir deyişle, Türkiye'nin 1915 Olaylarıyla ilgili dünyada daha fazla destekçisinin olduğuna dair bir argüman olarak "Oraya iki tane devlet başkanı gitti, hamdolsun bize 20 tane devlet başkanı geldi." ifadesi kullanılmıştır. Ayrıca "biz" yani Türkiye'nin olumlu tarafları vurgulanmak amacıyla barış dünyasının tesis edilmesi, Ermenistan'a yönelik herhangi bir cevap vermemesi, bize daha fazla devlet başkanının gelmesi ve Barış Zirvesi düzenlenmesi gibi ifadelere yer verildiği görülmektedir.

İkinci ve üçüncü paragrafta ise Türkiye'nin hesap verme konusunda en rahat ülke olacağı gerçeği Erdoğan tarafından Ermeni toplumuna ve onları destekleyenlere yaptığı çağrıyla ortaya konmaktadır. Bunun argümanı da 15 yıldır arşivlerin açılmaya hazır olduğunun net bir şekilde dile getirilmesidir. Ayrıca Avrupa Birliği'nin insanlaştırılarak "kulakları var duymuyor, gözleri var görmüyor, dilleri var hakikati konuşamıyor" ifadesiyle 1915 Olayları konusunda adaletli ve hakkaniyetli olmadıkları vurgulanmaktadır. Ortaya konulan bu argümanlar ve *adalet* ile *tarih toposu*nun kullanılması *uslamlama stratejisi*nin kullanıldığını göstermektedir.

Dördüncü ve beşinci paragrafta ise Erdoğan, burada Türkiye'nin üzerine düşeni yaptığını ancak Ermenistan ve üçüncü ülkelerinde üzerine düşeni yapması gerektiğini vurgulayarak onlara sorumluluk yüklediği söylenebilir. Dolayısıyla burada *sorumluluk toposu*nun kullanıldığı değerlendirilmektedir.

Ayrıca, *uslamlama stratej*inin baskın olarak kullanıldığı yukarıdaki bu alıntıda aynı zamanda *kuvvetlendirme stratejisi*ne ilişkin örnek de bulunmaktadır: Söylemin etkisel gücünün artırılması amacıyla 1915 Olaylarının aydınlatılmasına yönelik mevcut belge ve bilgilerden bahsedilirken "Bizim 1 milyon şu anda belge, bilgi arşivlerimizde hemen şurada

mevcut, var." ifadesi kullanılmıştır. Bu çerçevede ifadede *kuvvetlendirme stratejisi*nin uygulandığını söylemek mümkündür.

4.1.4. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Nisan 2015'teki Konuşma ve Mesaj Metinlerinden *Derinlik Kazandırma Stratejisi*ne (Perspectivation) Örnekler:

Metinlerde, bu stratejiye örnek olabilecek ifadelerin sayısının az olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, metinlerdeki bütünlüğü bozmamak adına *derinlik kazandırma stratejisi*yle ilgili örneklere diğer stratejiler içerisinde yer verilmiştir.

4.1.5. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Nisan 2015'teki Konuşma ve Mesaj Metinlerinden *Kuvvetlendirme-Yumuşatma Stratejisi*ne (İntensification, Mitigation) Örnekler:

Kuvvetlendirme, yumuşatma stratejileri kapsamında, konuşmanın etkisel gücünü artıran veya azaltan ifadelerin kullanılıp kullanılmadığına bakılacaktır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 14 Nisan 2015 tarihinde Ankara'da Türkiye İhracatçılar Meclisi üyelerini kabulde yaptıkları konuşmanın bir bölümü de 1915 Olayları ve Ermenilerle ilgilidir. Söz konusu konuşmanın bir kısmına incelenmek üzere aşağıda yer verilmiştir:

> Sözlerimi tamamlamadan önce, Papa Françesko'nun, Ermenilerin 100 yıl önce, Müslümanlar başta olmak üzere, coğrafyamızdaki herkesle birlikte yaşadıkları acıları **soykırım** olarak nitelemesinden fevkalade üzüntü duyduğumu ifade etmek istiyorum.
>
> Malum, kısa bir süre önce Ankara'ya bir ziyareti olmuştu ve buradaki görüşmelerimizde ben farklı bir siyasetçi görmüştüm. Bakın din adamı demiyorum, farklı bir siyasetçi görmüştüm. Fakat bu açıklamalardan sonra, gerek siyasi kimliğindeki farklılık, gerekse din adamlığındaki farklılığı ben tamamıyla ne yazık ki çok çok farklı bir zihniyetin tarihten bu yana, **yüz binler, milyonlarca insanın kıyımı**na neden olan anlayışın yeniden tezahürü gibi gördüm.
>
> Burada bir kez daha, tarihi olayların kendi mecrasından, kendi gerçek zemininden çıkartılıp, ülkemiz ve milletimiz aleyhine bir kampanya aracı haline getirilmesine izin vermeyeceğimizi belirtmek istiyorum. Bakın bir İtalyan Avrupa Birliği'yle ilgili temsilci gayet güzel bir açıklama yaptı, biz Ermeni meselesiyle ilgilenmeyiz dedi. Biz Türkiye'nin özellikle her türlü alandaki şu anda mevcut çıkışını takip ediyoruz, bunları izliyoruz, biz buna bakarız dedi.
>
> Tıpkı Kafkasya'da Çerkezlerin, Kırım'da Tatarların, Balkanlar'ın her yerinde Müslüman toplulukların yaşadığı **trajedilere yüreğimizin yandığı** gibi, Ermenilerin maruz kaldıkları **sıkıntıları** da **biliyor** ve **üzülüyoruz**. . Geçen yıl 23 Nisan'da yaptığım açıklama, dünyadaki tüm liderlere gönderdiğim açıklamayı hepsi biliyor,

> biz aynı yerdeyiz. Ama bu açıklamayı yaparken ben orada bir paragraf daha koymuştum, Ermeniler ülkemizde **ölürken**, aynı şekilde yine Ermeniler tarafından ve farklı ülkelerin buradaki mensupları tarafından Osmanlı'nın evlatları da **öldürüldü**, **şehit edildi**, bunları da orada ben kayda girmiştim (Erdoğan, 2015a).

"Yüz binler, milyonlarca insan" ve "kıyım" ifadeleriyle söylemsel gücün etkisi artırılmak amaçlanmıştır. Bu kapsamda bu ifadeler aracılığıyla *kuvvetlendirme stratejisi*nin kullanıldığını görülmektedir.

Kafkasya'da Çerkezlerin, Kırım'da Tatarların, Balkanlar'ın her yerinde Müslüman toplulukların yaşadığı trajediler örnek gösterilerek Ermenilerin yaşadığı sıkıntıların bilindiği ancak Ermeniler ve farklı ülkelerden insanlar tarafından Osmanlı vatandaşlarının da öldürüldüğü ve şehit edildiğine de dikkat çekilmiştir. Ayrıca burada, pasif olarak kullanılan "öldürüldü" ve "şehit edildi" ifadeleri ile bunun Ermeniler ve farklı ülkelerden insanlar tarafından yapıldığı anlamı kuvvetlendirilmek istenmektedir. Başka bir deyişle, "Onlar 1915'de öldüler" ile "Bizimkiler 1915'de öldürüldüler/şehit edildiler" arasındaki vurgu farklılığı söyleme yansımaktadır. Yaşananların, özellikle Ermeniler ve farklı ülkelerden insanlar tarafından yapıldığı pasifleştirilerek aktarılmaktadır. Bu nedenle burada *ima yollu stratej*inin ve *kuvvetlendirme stratejisi*nin kullanıldığını söylemek mümkündür.

Burada değinilmesi gereken bir diğer husus, Kafkasya'da Çerkezlerin, Kırım'da Tatarların, Balkanlar'daki Müslüman toplulukların yaşadıkları anlatılırken "trajedi" kelimesi kullanılmış ve devamında bu trajedilere "yüreğimizin yandığı" ifadesi de eklenerek söylemsel ifade kuvvetlendirilmiştir. Diğer taraftan aynı cümle içerisinde Ermenilerin yaşadıkları anlatılırken "sıkıntı" kelimesi kullanılmış ve bu sıkıntıları "biliyor ve üzülüyoruz" ifadesi de eklenerek söylemsel ifade yumuşatılmıştır. Bu bağlamda alıntının son paragrafında *kuvvetlendirme-yumuşatma stratejisi*nin kullanıldığını söylemek mümkündür.

Konuşma metninde de görüldüğü üzere, aynı metin içerisinde birden fazla stratejiden yararlanıldığı açıktır. *kuvvetlendirme-yumuşatma stratejisi*nin baskın olarak kullanıldığı yukarıdaki bu alıntıda aynı zamanda *yüklemleme* ve *derinlik kazandırma stratejileri*ne ilişkin örneklere de bulunmaktadır:

I. Dünya Savaşı esnasında yaşanılan acılarla ilgili olarak Papa Françesko tarafından yapılan açıklamada "soykırım" kelimesinin kullanılması *yüklemleme stratejisi*ne örnek olarak

gösterilebilir. Papa Françesko Hristiyan aleminde önemli bir makama sahiptir ve kişilere, olaylara ve durumlara yönelik neyi ne şekilde ifade ettiği hem Hristiyanlar için hem de dolaylı olarak da olsa Müslümanlar için oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu kapsamda, 1915 Olaylarının 100. Yılı gibi Türk ve Ermeni taraflarının ayrı bir önem atfettikleri 2015 yılının Nisan ayında, 1915'de yaşanan acı olayları "soykırım" olarak nitelendirmesi Papa Françesko'nun Olaylara bakış açısını ortaya koymaktadır. Başka bir ifadeyle, olumsuz bir çağrışım oluşturan ve stigma kelime olarak nitelendirebileceğimiz "soykırım" kelimesini kullanmasıyla aslında Türkler veya Osmanlılar gibi hedeflenen unsurlar Papa Françesko tarafından negatif olarak etiketlenmektedir.

Konuşmanın ikinci paragrafında, Erdoğan'ın Papa Françesko ile daha önce yaptığı bir görüşmedeki Papa Françesko'nun düşünceleri ile şimdiki yaptığı açıklamalar karşılaştırılmıştır. Bu açıklamalar nedeniyle Papa'nın siyasetçi olarak nitelendirildiği ve geçmişteki ve günümüzdeki görüş, olay ve koşulların mantık açısından değerlendirildiği görülmektedir. Bu kapsamda, burada anlatıma *derinlik kazandırma stratejisi*nin kullanıldığını söylemek mümkündür.

Yukarıda yer Erdoğan'ın açıklamasının üçüncü paragrafında, geçmişte yaşanan olayların günümüzde yanlış bir şekilde yansıtılarak Türkiye aleyhine kullanılmaya çalışıldığı ifade edilmektedir. Ermeni iddialarını destekleyen Avrupa Birliği'nden, Avrupa Birliği temsilcisi bir İtalyanın yaptığı açıklamadan örnek verilerek yaşananlarla ilgili dinleyicilere kendi değerlendirmelerini yapma ve bir bakış açısı kazandırma hedeflenmektedir. Bu çerçevede bu anlatımla *derinlik kazandırma stratejisi*nin kullanıldığını söylenebilir.

Kuvvetlendirme-Yumuşatma Stratejisi kapsamında, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 23 Nisan 2015 tarihinde İstanbul'daki Çanakkale 100. Yıl Barış Zirvesi'nde Yaptıkları Konuşmanın bir kısmına incelenmek üzere aşağıda yer verilmiştir:

> Coğrafyamız 1. Dünya Savaşında **o kadar** çok acı yaşamıştır, **o kadar** büyük kayıplara maruz kalmıştır ki, her birini anlatmaya **değil günler aylar dahi yetmez**. Öyle ki biz, 34 ayrı ülkede 78 şehitliği ayrıca bugünkü sınırları içinde de 349 şehitliği bulunan bir milletiz.
>
> Çanakkale'yle birlikte bir düzine cephede aynı anda savaşan bir ülkenin kendi topraklarında asayiş sorunları yaşaması kaçınılmazdır. Bu dönemde Anadolu'daki askerliğe elverişli insan kaynağımızın tamamı cephelerde bulunuyordu. Bu sebeple bir bakıma savunmasız kalan Anadolu'da çeşitli güçlerin tahrikiyle hareket eden Ermeni çeteleri, bilhassa sivil halka yönelik saldırılara ve katliamlara giriştiler. Daha

> önce Balkanlar'da benzer sıkıntılar yaşayan ve çok büyük kayıplar veren Osmanlı Devleti bu tecrübeler ışığında **çeşitli tedbirler alma ihtiyacı** duydu. Bu tedbirlerden biri de; Anadolu'daki Ermeni nüfusun ülkenin daha güney kesimlerine göç ettirilmesidir. Aynı dönemde savaş bölgelerinden kaçarak, ülkemize yönelen milyonlarca insan da çok büyük sıkıntılar yaşıyordu. Aynı şekilde güney bölgelerine giden Ermeniler de şartların zorluğundan ve asayiş sorunlarından kaynaklanan sorunlara maruz kaldı…. Ermeni iddialarına destek vererek, onların yaşadıkları acıları paylaştıkları söyleyenleri, aynı dönemde hayatını kaybeden **4 milyonun üzerindeki kardeşimizin acısı**nı da paylaşmaya davet ediyorum (Erdoğan, 2015d).

Erdoğan'ın konuşmasının ilk paragrafında, I. Dünya Savaşında içinde bulunduğumuz coğrafyadaki yaşanan acı ve kayıpların büyüklüğü "o kadar" ifadesiyle pekiştirilerek "değil günler aylar dahi yetmez" anlatımıyla kuvvetlendirilmiş ve devam eden cümlede, anlatılmak istenen durum rakamlarla desteklenmiştir. Bu kapsamda burada *kuvvetlendirme stratejisi*nin kullanıldığını söylemek mümkündür.

Yaşanan asayiş sorunlarının ilk cümlede "kaçınılmaz" olduğunun vurgusu yapılarak karşılaşılan zor şartların her durumda yaşanabileceği ihtimali üzerinde durulmaktadır. Bu çerçevede olayların anlatımında çeşitli *kuvvetlendirme* ve *yumuşatma stratejileri*nden de faydalanılmıştır. Örneğin, Ermeni çetelerinin saldırılara ve katliamlara girişmesi, milyonlarca insanın çok büyük sıkıntılar yaşaması gibi anlatımı kuvvetlendirici ifadeler ile savunmasız sivil halk, Ermeni nüfusunun göç ettirilmesi ile şartların zorluğundan ve asayiş sorunlarından kaynaklanan sorunlara maruz kalınması gibi ifadeler söylemsel ifadeyi yumuşatmaya yönelik kullanılmıştır. Ayırıca, Osmanlı Devleti'nin daha önce yaşadığı olumsuz tecrübeler ön plana çıkarılarak 1915 Olaylarıyla ilgili kullanılan "çeşitli tedbirler alma ihtiyacı" ifadesi *yumuşatma stratejisi* için uygun bir örnek olduğunu söylemek mümkündür.

Erdoğan'ın konuşmasından alınan yukarıdaki bölümün son cümlesinde yine söylemin etkisel gücünü artırmak amacıyla *kuvvetlendirme stratejisi* kapsamında kullanılan "4 milyonun üzerindeki kardeşimizin acısı" ifadesi de dikkat çekmektedir.

Kuvvetlendirme-Yumuşatma Stratejisi kapsamında, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın İstanbul Ermeni Patrikhanesi'nde yapılan dini törene gönderdikleri mesajın bir kısmına incelenmek üzere aşağıda yer verilmiştir:

> Ermeni vatandaşlarımız için özel bir anlam taşıyan bu günde, Birinci Dünya Savaşı şartlarında **hayatını kaybeden** tüm **Osmanlı Ermenileri**ni bir kez daha saygıyla anıyor, çocuklarına ve torunlarına taziyelerimi sunuyorum…. **İnsanlığın en büyük**

> **felaketlerinden** olan Birinci Dünya Savaşı'nda, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde de **her milletten milyonlarca insan** ebediyete intikal etti.
>
> Bu savaş sırasında, **etnik ve dini kimliği ne olursa olsun**, benzer şartlar altında hayatlarını yitiren Osmanlı vatandaşlarının tamamını da rahmetle ve hürmetle anıyorum.
>
> Türkiye Cumhuriyeti devletini, bu acıları unutmadan ama bunlarla baş etmesini de bilerek kurmayı başardık (Erdoğan, 2015e).

24 Nisan tarihi, "Ermeni Soykırımını Anma Günü" olarak Ermeniler tarafından oldukça önemli bir tarih olarak kabul edilir ve her yıl dünyanın farklı yerlerinde çeşitli törenlerle anılmaktadır. 24 Nisan 2015 tarihinde İstanbul'daki Ermeni Patrikhanesi'nde de düzenlenen dini törene Türkiye Cumhuriyeti'nin en üst makamı olan Cumhurbaşkanlığından da "Osmanlı Ermenileri" vurgusu yapılarak mesaj yayınlanmıştır. Bu girişimin, Türk-Ermeni ilişkilerinin yeniden kurulması ve iyileştirilmesi adına önemli bir adım olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca, Ermeni yetkililerin konuşmalarında sıkça karşılaştığımız "soykırım, katliam, öldürülen" gibi olumsuz etiketler yerine burada yer alan alıntıda "hayatını kaybeden" ifadesi kullanılarak söylemsel ifadede *yumuşatma stratejisi*nin kullanıldığı görülmektedir.

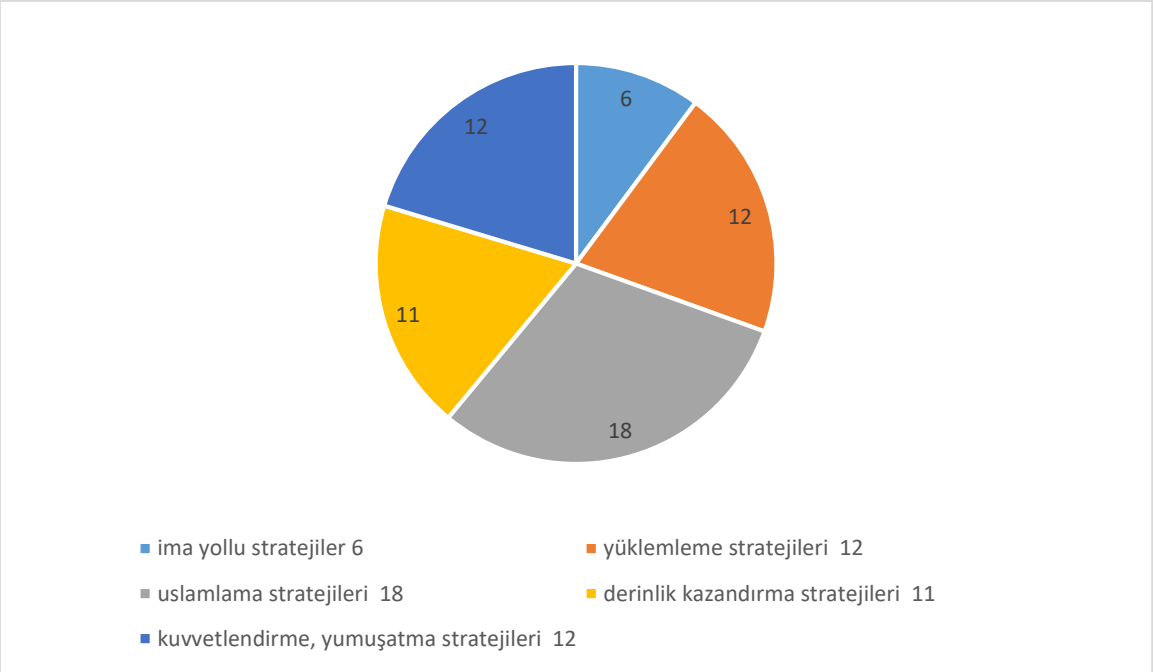
Metindeki ifadenin etkisel gücünün artırılması amacıyla Birinci Dünya Savaşı'nın büyüklüğünden ve yıkımından bahsederken "insanlığın en büyük felaketlerinden" ifadesi kullanılarak *kuvvetlendirme stratejisi* kullanılmıştır. Aynı şekilde Savaşta hayatını kaybeden insanların sayısının çok fazla olduğunu vurgulamak amacıyla "her milletten milyonlarca insan" anlatımı kullanılmıştır. Ayrıca, bu ifadeyle Birinci Dünya Savaşı esnasında hayatını kaybedenlerin sadece Ermeniler olmadığı da vurgulanmaktadır.

Burada dikkat çeken bir diğer husus "etnik ve dini kimliği ne olursa olsun" ifadesidir. Bu ifadenin üzerinde durulmasının sebebi 1915 Olaylarıyla ilgili konuşmalar yapan ve mesajlar yayınlayan Ermeni yetkililerin "Ermenilerin sadece etnik ve dini kimliklerinden dolayı katledildikleri" gibi söylemlerde bulunmalarıdır. Söz konusu ifadenin de Ermeni yetkililerin bu söylemine karşılık olarak metinde yer aldığını söylemek mümkündür.

4.2. Ermenistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın 1915 Olaylarının 100. Yıl Dönümü ile İlgili Nisan 2015'teki Konuşma ve Mesaj Metinlerinden Örnekler

Bu çalışma kapsamında, Ermenistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın 1915 Olaylarının 100. yıl dönümü ile ilgili 2015 yılı Nisan ayında İngilizce olarak yayınlanmış altı[18] konuşma metni incelenmiştir. İngilizceden Türkçeye çevrilmiş metinler, Eleştirel Söylem Çözümlemesi (ESÇ) çatısı altındaki farklı yöntemlerden biri olan *Söylemsel-Tarihsel Yaklaşım*ın *(Discourse-Historical Approach)* kullandığı beş stratejiden yararlanılarak analiz edilmiştir. Söz konusu altı konuşmada, genel olarak *ima yollu stratejiler* (referential) kapsamında 6, *yüklemleme stratejileri* (predication) kapsamında 12, *uslamlama stratejileri* (argumentation) kapsamında 18, *derinlik kazandırma stratejileri* (perspectivation) kapsamında 11, *kuvvetlendirme, yumuşatma stratejileri* (intensification, mitigation) kapsamında 12 ve toplamda 59 örneğin olduğu görülmektedir. Bu çalışmada da, bu örneklerden her bir stratejide en dikkat çeken 3 örneğe yer verilecektir. Ayrıca, örneklerin daha net görülmesi ve anlaşılabilmesi için metin içlerinde kalın yazı tipi kullanılmıştır.

[18] 10 Nisan 2015 tarihinde İtalya'daki bir akşam yemeğinde İtalyan parlamenterlere yaptıkları konuşma,
11 Nisan 2015 tarihinde Vatikan'daki Ermenistan Cumhuriyeti Büyükelçisinin ev sahipliğini yaptığı akşam yemeğindeki konuşma,
11 Nisan 2015 tarihinde Napoli'deki Taş-Haç açılış töreni ve Tezhipçi Aziz Gregory'nin eski eserlerinin geri dönüşü hakkındaki konuşmaları,
22 Nisan 2015 tarihinde Erivan'da Soykırım Suçuna Karşı Uluslararası Sosyal ve Siyasal Küresel Forum'da yaptığı konuşma,
24 Nisan 2015 tarihinde Erivan'daki Ermeni Soykırım Anıtı'nın bulunduğu Tsitsernakaberd'de yaptıkları konuşma,
24 Nisan 2015 tarihinde Ermenistan'da çeşitli devlet başkanları ile resmi akşam yemeğinde yaptıkları konuşma.

Şekil 3 Cumhurbaşkanı Sarkisyan'ın Nisan 2015'te yapmış olduğu konuşmalarda ağırlıklı olarak kullanılan stratejilerin dağılımı

4.2.1. Ermenistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın Nisan 2015'teki Konuşma ve Mesaj Metinlerinden *İma Yollu Stratejiler*e (Referential) Örnekler:

Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın 10 Nisan 2015 tarihinde İtalya'daki bir akşam yemeğinde İtalyan parlamenterlere yaptıkları konuşmanın bir bölümü 1915 Olayları ile ilgilidir. Söz konusu konuşmanın bir kısmına incelenmek üzere aşağıda yer verilmiştir:

> Parlamentolar arası işbirliği ilişkilerimizin kilit unsurudur. Hem İtalyan hem de Ermeni meclislerinde dostluk grupları olduğunu belirtmekten memnuniyet duyuyorum. Temennim şudur ki, Ermeni ortaklarınızla aktif diyaloğu teşvik edebilmeniz ve Ermenistan-Türkiye işbirliği gündemini zenginleştirme münasebetiyle Dağlık Karabağ'ın yanı sıra Ermenistan'a da ziyaretler yapabilmenizdir. Bu arada, bu konudaki ihtilaf hakkında kesin bilgi almak için Almanya, İsviçre, Fransa, İngiltere, Danimarka gibi farklı Avrupa ülkelerinin parlamentolarından Dağlık Karabağ'ı ziyaret eden ülke Milletvekillerinin sayısı giderek artmaktadır. Çünkü Avrupalı meslektaşlarımız Dağlık Karabağ sorunu hakkında nesnel ve gerçeğe dayalı bilgi almak istemektedirler. Özellikle Dağlık Karabağ Cumhuriyeti'nin köklü bir hakikat olduğu düşünülürse, gelişimi demokratik değerlere ve insan haklarına sıkı sıkıya bağlı bir devlettir. Bu nitelendirme sadece benim değil aynı zamanda yetkili uluslararası kuruluşlar tarafından da bu şekilde nitelendirilmektedir. Bu fırsattan istifade ederek, bir kez daha bizim için hayati bir mesele olan Dağlık Karabağ sorunundaki tarafsız ve dengeli pozisyonu için İtalya hükümetine şükranlarımı sunuyorum (Sarkisyan, 2015a).

Parlamentoların, genel olarak devletlerin yasama işlemlerini yürüten ve karar alma mekanizmasında önemli bir rolü olan kurumlar olduğunu söylemek mümkündür. Ermenistan'ın da diğer devletlerle olan ilişkilerinde parlamentolar arası işbirliğini aktif bir şekilde kullandığı yadsınamaz bir gerçektir. Bu alıntıda da İtalyan parlamenterlerden Ermeni iddialarıyla ilgili konularda açık bir şekilde destek talep edildiği görülmektedir ve destek talep edilen konulardan biri de Dağlık Karabağ konusudur. Dağlık Karabağ sorunu Azerbaycan ile Ermenistan arasında yaklaşık otuz yıldır devam eden ve zaman zaman çatışmaların ve can kayıplarının olduğu uluslararası bir sorundur. Alıntıda bu konuyla ilgili İtalya'nın da desteği talep edilerek anlaşmazlığa ilişkin kesin ve doğru bilgilerin de Ermeniler tarafından temin edildiği, dolayısıyla Azerbaycan ve Azerbaycan'ı destekleyenler gibi diğer bilgi kaynaklarının objektif ve gerçeğe dayalı olamayabileceği vurgulanmaktadır. Başka bir deyişle, Dağlık Karabağ anlaşmazlığına ilişkin kesin ve doğru bilgileri sağladığını iddia eden "biz" yani Ermenistan'ın olumlu tarafları ile objektif ve gerçeğe dayalı bilgiler sağlamadığını iddia ettiği "onlar" yani Azerbaycan ve Azerbaycan'ı destekleyenlerin olumsuz taraflarının vurgulanmak istendiğini söylemek mümkündür.

Ermenistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan (2008-2018)

İma yollu stratejiler kapsamında bir diğer örnek ise Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın 11 Nisan 2015 tarihinde Vatikan'daki Ermenistan Cumhuriyeti Büyükelçisinin ev sahipliğini yaptığı akşam yemeğinde yaptığı, bir bölümü 1915 Olayları ile ilgili olan konuşmasıdır. Söz konusu konuşmanın bir kısmına incelenmek üzere aşağıda yer verilmiştir:

> **Bizim** için, Ermeni Soykırımı'nın uluslararası olarak tanınması yalnızca, **insanlığa karşı işlenen en müthiş suçlardan birisi** olan 20. yüzyılın ilk soykırımını planlayan ve gerçekleştiren **caniler**in kınanması anlamına gelmemektedir. **Bizim tüm çabamız** sadece **masum kurbanlarımız**ın, büyük annelerimizin ve büyük babalarımızın hatırasını ebedileştirmeyi hedeflemek değildir, **adaleti ve sonraki neslin haklarını yeniden geri kazandırmak**tır. **Bizim mücadelemiz her şeyden önce uygar dünyaya ve insanlığa**, dünyamızın **o müthiş suç**un bir sonucu olarak

> yetersiz kaldığı **aşk ve mutluluk, inanç ve güven, umut ve heyecan** gibi **en büyük medeniyet değerlerine dönme**yi amaçlamaktadır. İtalyan halkının en büyük mahdumlarından biri olan Alessandro Manzoni, suçluların sadece suçlarının değil, aynı zamanda onların kurbanlarının **kalplerine nüfuz eden karanlığın** sebep olduğu tüm kötülüklerin de suçlu olduklarını belirtmiştir. **Bizim çabamız, geçtiğimiz yüzyılda milyonlarca insanın kalbine giren karanlığı dağıtmayı ve adalet inancıyla ruhlarını aydınlatmayı amaçlamak**tadır (Sarkisyan, 2015b).

Sarkisyan'ın açıklamalarına genel olarak bakıldığında alıntının tümüne hâkim olan "biz" vurgusu göze çarpmaktadır. Bu çerçevede, Ermenilerin olumlu tarafları ön plana çıkarılmış ve bu yapılırken de çeşitli sıfatlar ve etiket kelimelerden yararlanılmıştır. Örneğin, "biz" yani Ermenilerin olumlu taraflarından bahsedilirken "Bizim tüm çabamız…adaleti ve sonraki neslin haklarını yeniden geri kazandırmak" (All our endeavors… restoring justice and the rights of their descendants), "Bizim mücadelemiz her şeyden önce uygar dünyaya ve insanlığa, …en büyük medeniyet değerlerine dönmek" (Our fight is first of all aimed at returning to the civilized world and humanity, …the greatest civilizational values), "Bizim çabamız, geçtiğimiz yüzyılda milyonlarca insanın kalbine giren karanlığı dağıtmak ve adalet inancıyla ruhlarını aydınlatmayı amaçlamak" (Our efforts are aimed at dispersing the darkness which has penetrated into the hearts of million people over the last century and lightening their souls with the belief in justice) gibi ifadelere yer verildiği görülmektedir.

Diğer taraftan, *ima yollu stratejiler*de oluşturulan iç ve dış gruplar (biz-onlar ayrımı), *eğretileme* (metaphor), *düz değişmece* (metonym) veya *ad aktarması* (synecdoche) gibi dilsel araçlar yoluyla da yapılabilmektedir. Bir kelimeyi veya kavramı kabul edilenin dışında başka anlamlara gelecek biçimde kullanmaya ise *eğretileme* (metaphor veya mecaz) denilmektedir (Türk Dil Kurumu [TDK], 2018). Bu anlamda konuşmadaki "kurban" ifadesini *eğretilemeye* (metaphor veya mecaz) örnek olarak göstermek mümkündür. Dolayısıyla "kurban" ifadesinin kulanılması da bu stratejiden yararlanıldığını göstermektedir.

*İma yollu strateji*nin baskın olarak kullanıldığı yukarıdaki bu alıntıda aynı zamanda *yüklemleme* ve *kuvvetlendirme stratejileri*ne ilişkin örnekler de bulunmaktadır:

Alıntıda, "biz" vurgusu yapılırken pozitif veya negatif anlamda çağrışım oluşturan çeşitli kelimeler kullanılarak *yüklemleme stratejisi* kullanılmıştır. Örneğin, Ermenilerin olumlu taraflarından bahsederken pozitif anlamlar atfedilen "masum kurbanlarımız", "aşk ve mutluluk, inanç ve güven, umut ve heyecan gibi en büyük medeniyet değerlerine dönmek"

gibi ifadeler ile suç işleyenler iddiasıyla [o dönemdeki Türkler kastedilerek] negatif anlamda "soykırım", "caniler" ve "kalplerine nüfuz eden karanlık" gibi ifadeler kullanılmıştır.

Sarkisyan'ın konuşmasında dikkat çeken bir diğer husus da konuşmada ifadelerin ve cümlelerin anlamları üzerinde değişiklikler yapılarak söylemsel ifadenin gücünün artırılması veya azaltılması olmuştur. Örneğin, "insanlığa karşı işlenen en müthiş suçlardan birisi" (one of the most terrific crimes that has ever been committed against humanity), "o müthiş suç" (that terrific crime), "milyonlarca insanın kalbine giren karanlık" (the darkness which has penetrated into the hearts of million people) ifadeleri konuşmanın etkisel gücünü artıran *kuvvetlendirme stratejisi*dir. Bununla birlikte, Ermeni tarafı için kullanılan "masum kurbanlarımız" ifadesi olumlu etikete bir örnek olarak gösterilebilir. Aynı zamanda *ima yollu strateji* kapsamında bu ifadeyle onları kurban eden birilerinin var olduğu vurgulanmakta ve Ermenilerin "kurban/masum", Türklerin ise "suçlu/zalim" olduğu gibi bir anlam ima edilmektedir.

İma yollu stratejiler kapsamında bir diğer örnek olarak, Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın 22 Nisan 2015 tarihinde Erivan'da Soykırım Suçuna Karşı Uluslararası Sosyal ve Siyasal Küresel Forum'da yaptığı konuşmanın bir kısmına incelenmek üzere aşağıda yer verilmiştir:

> Tüm bu başarılar **Ermeni halkının yeniden canlanması**na dayanıyor. **Tüm zorluklara ve felaketlere rağmen evrensel insani değerlere olan inancı desteklemek, yeniden inşa etmek ve yaratmak için içindeki gücü bulma yeteneği** belki de, halkımızın en göze çarpan özelliğinin göstergesi olmuştur. Şimdiye dek, 1918'de yüzyıl önce kaybedilen Ermeni devleti yenilendi. Devamında, Sovyet döneminde Ermeni halkı, sayısız manevi ve maddi değeri yaratmış, böylece dünya bilimsel ve kültürel birikiminin zenginleştirilmesinde yer almıştır. **Ermeni halkının dirilişi**, yeni bağımsız Ermenistan Cumhuriyeti'nin egemen devletlerin uluslararası ailesine katılmasıyla, 1991'deki **ulusal uyanışı**yla sonuçlandı.
>
> Ermeni ulusu sadece anavatanda değil, aynı zamanda Diaspora'da da hayata döndü. **Ermeni Soykırımı** nedeniyle dünyanın birçok ülkesine sığınmış olan Ermenistan'ın erkek ve kız evlatları, onları kabul eden toplumlarla başarılı bir şekilde bütünleşmiş ve aynı zamanda Ermeni kimliklerini, Ermeni anavatanı ile olan derin bağlarını korumuşlardır.
>
> Bu nedenle, Ermeni Soykırımı Yüzüncü Yılında, **planladıkları soykırımı başarısızlığa uğrayan failler**i açıkça emin bir şekilde ilan ediyoruz. Dahası, **Ermeni ulusunu yok etme girişimleri**ne verdiğimiz cevap, **artık tersine çevrilmesi mümkün olmayan sürekli devam eden yeniden dirilişimiz**dir (Sarkisyan, 2015d).

Yukarıdaki açıklamalara benzer şekilde, çeşitli dilsel araçlar kullanılarak "biz" ve "onlar" (in-groups ve out-groups) ayrımının yapıldığı görülmektedir. Bu ayrım yapılırken de "biz"

yani Ermeniler ve Ermeni iddialarını destekleyenler ile Ermeni diasporasının olumlu yönleri ön plana çıkarılırken, "onlar" yani Ermeni iddialarını kabul etmeyenler ve "Ermeni soykırımı"nı gerçekleştirdiği iddia edilenlerin olumsuz yönleri ön plana çıkarılmıştır. Örneğin, "biz" yani Ermeniler ve Ermeni iddialarını destekleyenler ile Ermeni diasporasından bahsederken "Ermeni halkının yeniden canlanması" (the revival of the Armenian people), "tüm zorluklara ve felaketlere rağmen evrensel insani değerlere olan inancı desteklemek, yeniden inşa etmek ve yaratmak için içindeki gücü bulma yeteneği" (upholding the faith toward the universal human values, in spite of all the complications and calamities, and the ability to find the strength within to build and create anew), "Ermeni halkının dirilişi … ulusal uyanışı" (the revival of the Armenian people… national awakening), "artık tersine çevrilmesi mümkün olmayan sürekli devam eden yeniden dirilişimiz" (our ongoing revival that is now no longer reversible) gibi olumlu çağrışımlar oluşturan ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Diğer taraftan "onlar" yani Ermeni iddialarını kabul etmeyenler ve "Ermeni soykırımı"nı gerçekleştirenlerden bahsederken "planladıkları soykırımı başarısızlığa uğrayan failler" (the perpetrators of the genocide failed to achieve what they planned), "Ermeni ulusunu yok etme girişimleri" (the attempt to annihilate the Armenian nation) ifadelerinin, özellikle de suçlu anlamına gelen "failler" ve "yok etme girişimi" gibi olumsuz çağrışımlar oluşturan sözcüklerin, kullanıldığı görülmektedir.

4.2.2. Ermenistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın Nisan 2015'teki Konuşma ve Mesaj Metinlerinden *Yüklemleme Stratejileri*ne (Predication) Örnekler:

Yüklemleme stratejisi ile kişi, nesne, ülke, olay gibi aktörlere, sıfatlar ve etiket kelimler (flag words) ya da stigma kelimeler (stigma words) vasıtasıyla küçümseyici veya takdir edici, pozitif veya negatif anlamlar atfedildiği daha önce belirtilmişti. Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın 10 Nisan 2015 tarihinde İtalya'daki bir akşam yemeğinde İtalyan parlamenterlere yaptıkları konuşmanın bir bölümü 1915 Olayları ile ilgilidir. Söz konusu konuşmanın bir kısmına, yüklemleme stratejisine örnek olarak incelemek üzere aşağıda yer verilmiştir:

> 2015 yılı Ermeniler için eşi benzeri olmayan bir yıldır, çünkü bu yıl, 20. yüzyılın ilk soykırımı olan Ermenilerin **büyük felaket**inin **(Meds Yeghern)** 100. yıldönümüdür. İlki **Ermeni soykırımı** olan ama ne yazık ki Holokost, Ruanda, Kamboçya, Sudan gibi insanlığa karşı işlenen suçların yolunu açtığı son soykırım da değildir. Sadece

> birkaç gün içinde, 24 Nisan'da tüm dünyadaki Ermeniler, uluslararası toplumun temsilcileriyle birleşerek, tüm soykırımlara hayır diyecekler ve Arjantin'den İtalya'ya, ABD'den Ermenistan'a kadar çok sayıda kilisenin çanı çalacak. O gün kardeş kiliselerin çanları çok gürültülü bir şekilde çalacak ya da en azından bize öyle gelecek (Sarkisyan, 2015a).

I. Dünya Savaşı esnasında 1915 yılında yaşanan acı olaylar hem Türklerin hem de Ermenilerin oldukça zor ve sıkıntılı günler yaşamasına sebep olmuştur. Bu yüzden, bu acı olayların 100. yılı olan 2015 yılına her iki tarafa da ayrı bir önem atfetmektedir. Her iki taraf da 1915'de yaşananlara kendi penceresinde bakarak yaşanan acıları tarif ederken ve nitelendirirken elbette birbirlerinden ayrılmaktadır. Ermeni tarafında, "Büyük Felaket" anlamına gelen "Meds Yeghern" ifadesi de yaşananları tanımlamada kullanılan ifadelerden biridir ve bu ifade söz konusu olayları tanımlamada artık bir etiket haline gelmiştir. Meds Yeghern ifadesiyle karşılaşıldığında doğrudan Ermenilerin 1915'de yaşadıkları akla gelecektir. Başka bir deyişle Meds Yeghern ifadesine *yüklememe*de bulunulduğunu söylemek mümkündür.

Dünyadaki tüm ülkeler ile uluslararası kurum ve kuruluşlar soykırıma ve insanlığa karşı işlenen suçlara karşıdır. Sarkisyan tarafından yapılan konuşmalarda, geçmişte soykırım veya insanlığa karşı işlenen suçlar olarak kanıtlandığı bilinen ve herkesin şiddetle karşı çıktığı Holokost, Ruanda, Kamboçya ve Sudan örneklerinin sık sık verildiği görülmekte ve bu örneklerle birlikte "Ermeni soykırımı" da aynı şekilde yer almaktadır. Geçmişte soykırım veya insanlığa karşı işlenen suçlar olarak kanıtlanan bu örneklerle birlikte Ermeni soykırımı ifadesinin de kullanılmasının sebebinin, uluslararasında bir farkındalık oluşturularak Ermenilerin hedeflerine daha kolay ulaşmak için bir destek bulma amacı olduğu söylenebilir.

Yüklemleme stratejisi kapsamında değerlendirilebilecek bir diğer örnek olarak, Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın 22 Nisan 2015 tarihinde Erivan'da Soykırım Suçuna Karşı Uluslararası Sosyal ve Siyasal Küresel Forum'da yaptığı konuşmanın bir kısmına incelenmek üzere aşağıda yer verilmiştir:

> Bu Forum, **Ermeni Soykırımının Yüzüncü Yılı**'nın anıldığı başlıca etkinliklerden biridir. Bildiğiniz gibi, dünyanın dört bir yanında düzenlenen anma etkinlikleri dört temel şart tarafından destekleniyor. Bunlar, **anma, şükran, önleme** ve **canlanma**dır. Bunlar aynı zamanda, Ermenistan Cumhuriyeti ve farklı ülkelerdeki soykırım nedeniyle ortaya çıkan Ermeni diasporası topluluklarının, uluslararası topluma ve gelecek nesillere yüzüncü yıl boyunca ulaştırmak istedikleri mesajlardır. Bu dört kavram, insanlık tarihi boyunca işlenen diğer tüm soykırım suçlarının anılması için de son derece semboliktir…. Bu bağlamda **yeniden canlanma**, bizim en önemli

> mesajlarımız arasında sonuncusudur. Yüz yıl önce Ermeni halkı **tarihlerinin en karanlık ve acımasız sayfası** vasıtasıyla **hayatta kaldı**. **Atalarımızın başına gelen felaket gerçekten de eşi benzeri görülmemiş bir ölçekteydi**. Bugün, yüz yıl sonra, **Ermeni halkı, şehitlerini anıyor** ve **bağımsız ve özgür devlet Artsakh** ile Ermeni kimliğini korumak ve Ermenistan'ı uygun bir şekilde geliştirmek için çabalayan diaspora ile dünyaya gösteriyor. Artık **bizim temel amacımız, evrensel uygarlığın gelişimine yeniden katkıda bulunmaktır** (Sarkisyan, 2015d).

Alıntının ilk kısmında da "Ermeni Soykırımının Yüzüncü Yılı" başlığıyla dünyanın dört bir yanında gerçekleştirilen tüm anma etkinliklerinin temel olarak dört kavrama dayandırıldığından bahsedilmektedir. Bu anma etkinliklerine pozitif anlamlar atfeden ve olumlu bir çağrışım oluşturan "anma" (remembrance), "şükran" (gratitude), "önleme" (prevention) ve "canlanma" (revival) kavramları da *yüklemleme stratejisi* kapsamında olumlu etiketler olarak değerlendirilebilir.

Bununla birlikte, bu dört kavramın, yüz yıl boyunca uluslararası topluma ve gelecek nesillere ulaştırmak istedikleri bir mesaj ve işlenen tüm soykırım suçlarının anılması için de son derece sembolik olduğu ifade edilmiştir. Bu ifadelerin kullanılma sebebinin, bu dört kavramın bir etiket haline getirilmesine yönelik olduğunu söylemek mümkündür.

Sıfatlar ve etiket kelimeler (flag words) ya da *stigma* kelimeler (stigma words) gibi çeşitli retorik araçlar vesilesiyle *yüklemleme stratejisi* kapsamında söylem şekillendirilebilmektedir. Alıntının ikinci kısmında da söylemin etkisel gücü artırılarak *kuvvetlendirme stratejisi*yle birlikte çeşitli *stigma* kelimeler kullanılmıştır. Yaşanan acı olayları gerçekleştirdiği iddia edilenlerin olumsuz taraflarını vurgulamak adına kullanılan "tarihlerinin en karanlık ve acımasız sayfası" (the darkest and brutal page of their history) ve "atalarımızın başına gelen felaket gerçekten de eşi benzeri görülmemiş bir ölçekteydi" (The calamity that befell upon our ancestors was indeed unprecedented by its scale) ifadeleri hem *kuvvetlendirme stratejisi*ne hem de kullanılan *stigma* kelime gruplarına örnektir.

Ermenilerin olumlu taraflarını vurgulamak adına kullanılan "yeniden canlanma" (revival), "hayatta kalma" (survived), "Ermeni halkı, şehitlerini anıyor" (Armenian people commemorates its martyrs), "bağımsız ve özgür devlet Artsakh" (independent state, emancipated Artsakh), "bizim temel amacımız, evrensel uygarlığın gelişimine yeniden katkıda bulunmaktır" (our overarching objective is to contribute anew to the development of universal civilization) ifadeleri ise olumlu çağrışımlar oluşturan sıfatlar ve etiket kelime gruplarına örnektir.

Yüklemleme stratejisi kapsamında değerlendirilebilecek bir diğer örnek olarak, Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın 24 Nisan 2015 tarihinde Erivan'daki Ermeni Soykırım Anıtı'nın bulunduğu Tsitsernakaberd'de yaptıkları konuşmanın bir kısmına incelenmek üzere aşağıda yer verilmiştir:

> **Binlerce yıldır anavatanlarında, medeniyetlerinin beşiğinde yaşayan** Ermeni halkının batısındakiler, ordunun, polisin, diğer kurumların ve özellikle bu amaç için hapishanelerden serbest bırakılan suçlular tarafından oluşturulmuş çetelerin katılımıyla devlet-planlı bir düzenlemeyle yerlerinden edilmiş ve yok edilmiştir…. Dün Ermeni Apostolik Kilisesi **Ermeni Soykırımı'nın şehitleri**ni **aziz** olarak yüceltti. Artık kurban değiller. Onlar**, adalet isteyen cennetin askerleri; ölüm ve kötülük karşısında galip gelen ve kanı dökülen azizler**dir (Sarkisyan, 2015f).

Alıntıda, olumlu veya olumsuz anlamlar yükleyen bazı ifadeler yoluyla *yüklemleme stratejisi*nden yararlanılmıştır. Ermeni halkı "Binlerce yıldır anavatanlarında, medeniyetlerinin beşiğinde yaşayan" ifadesiyle olumlu çağrışım oluşturacak şekilde nitelendirilirken, Ermeni halkının yerlerinden edilmesi ve yok edilmesi için hapishanelerden serbest bırakılan suçluların oluşturduğu çeteler iddiası ve bu çetelerle Osmanlı Devletinin ordusunun, polisinin, diğer kurumlarının aynı şekilde zikredilmesi, daha da kötüsü tüm bunların devlet-planlı bir şekilde yapılmasıyla ilgili ifadeler, Osmanlı Devleti hakkında olumsuz çağrışım oluşturacak şekilde kullanılmıştır. Başka bir deyişle, hapishanelerden serbest bırakılan suçlular, çeteler, yerlerinden eden, yok eden gibi olumsuz çağrışımda bulanan kelimeler *stigma* kelimelerdir ve bu kelimelerle o dönemki Osmanlı Devletine olumsuz bir anlam yüklemenin hedeflendiğini söylemek mümkündür.

Alıntının ikinci kısmında, "Ermeni Soykırımı'nın şehitleri" (the martyrs of the Armenian Genocide), "adalet isteyen cennetin askerleri" (heavenly soldiers calling for justice), "ölüm ve kötülük karşısında galip gelen ve kanı dökülen azizler" (saints, whose blood was shed, victorious over death and evil) gibi ifadelerle olumlu yüklemleme yapılırken kullanılan bu sıfatlar ve etiket kelimeler olumlu yüklemlemeye iyi birer örnek olarak gösterilebilir. Yani, kullanılan bu sıfatlar ve etiket kelimelerle 1915 Olayları sırasında hayatını kaybeden Ermenilere yönelik pozitif anlamlar atfedilmektedir.

*Yüklemleme stratejisi*nin baskın olarak kullanıldığı yukarıdaki bu alıntıda aynı zamanda *uslamlama stratejisi*ne ilişkin örnek de yer almaktadır. Örneğin, Sarkisyan'ın konuşmasına ait yukarıda yer alan alıntının ilk kısmında, Ermenilerin anavatanlarından çıkarıldığı ve yok edildiği, bunun da doğrudan devlet tarafından planlanarak gerçekleştirildiği vurgulanarak o

dönemdeki Osmanlı Devleti için *sorumluluk yükleme toposu*nun (burdening topos) kullanıldığını söylemek mümkündür.

4.2.3. Ermenistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın Nisan 2015'teki Konuşma ve Mesaj Metinlerinden *Uslamlama Stratejileri*ne (Argumentation) Örnekler:

Uslamlama stratejisi, olumlu ya da olumsuz söylemleri meşrulaştırmak amacıyla *topos*lar aracılığıyla ifadeleri sonuca bağlayan bazı önermeler oluşturmak suretiyle yapılabilmektedir. Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın 11 Nisan 2015 tarihinde Vatikan'daki Ermenistan Cumhuriyeti Büyükelçisinin ev sahipliğini yaptığı akşam yemeğindeki konuşmanın bir bölümü 1915 Olayları ile ilgilidir. Söz konusu konuşmanın bir kısmına, konuşmada kullanılan uslamlama stratejilerini incelemek üzere aşağıda yer verilmiştir:

> Tarih, Ermenistan'ın bağımsızlığının tekrar kazanılmasından sonra yeni bir niteliğe sahip olduğu varsayılan, karşılıklı güven ve saygıyla anılan Ermeni-İtalyan tarihi ilişkisine yeni bir anlam katan sayfalarına dönüyor. Bugün yoğun bir işbirliği gündemi ve yeni programlarımız var. Sadece birkaç gün içinde başlayacak olan önemli Ermeni Soykırımının Yüzüncü Yılı etkinliklerinin arifesinde İtalya ve Vatikan'ı [Kutsal Makam] ziyaret etmem elbette bir tesadüf değil. **Vatikan ve İtalya Temsilciler Meclisi, beş İtalyan vilayeti ve 60 belediye meclisi**, sadece Ermeni halkıyla dayanışma tezahürü olarak değil, aynı zamanda evrensel değerlere sadakat olarak gördüğümüz Ermeni Soykırımı'nı da kabul etmişlerdir. **Dünya çapındaki Katolik Kiliselerinin lideri Papa Francis**'in, Aziz Petrus Bazilikası'ndaki Ermeni Ritleri'ne sadakat için Solemn Mass'e yarın başkanlık etmesi bizim için çok önemli. Hıristiyan dünyası dayanışmasını halkımızla simgeleyen Ermeni Apostolik Kilisesi tarafından Ermeni soykırım kurbanlarının azizlik mertebesine yükseltilmesinden iki hafta önce gerçekleşen bu benzeri görülmemiş ekmek ve şarap ayini düşüncesi için Mukaddes Peder Papa Francis'e son derece minnettarız (Sarkisyan, 2015b).

Papalık makamı altında Roma Katolik Kilisesi Hükümetini temsil eden ve bir diğer adı Vatikan olan Kutsal Makam'ın Hristiyan dünyasında önemli bir yeri vardır. Bu nedenle, "Ermeni Soykırımının Yüzüncü Yılı" etkinliklerinin hemen öncesinde İtalya ve Vatikan'ın Ermeniler tarafından Cumhurbaşkanı düzeyinde ziyaret edilmesinin de sembolik bir önem taşıdığını söylemek mümkündür. Çünkü Vatikan'ın ve Dünya çapındaki tüm Katolik Kiliselerin lideri Papa Francis'in ziyaret edilmesi tüm Hristiyan dünyasında ses getirecektir ve Papa Francis'in Ermenilerin iddialarına olumlu yaklaşması Ermeniler için oldukça önemli bir destek olacaktır. Başka bir deyişle Ermeniler belli bir güce sahip otoriteden faydalanmak istemektedir. Bu çerçevede burada *otorite toposu*nun kullanıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca, Vatikan'ın ve İtalya Temsilciler Meclisi'nin, beş İtalyan vilayetinin ve 60 belediye

meclisinin "Ermeni soykırımı" iddialarını tanımalarına dair sayı verilerek ifade edilmesi de *sayı/miktar* (numbers) *toposu* kullanıldığını göstermektedir.

Uslamlama stratejisi kapsamında bir diğer örnek olarak, Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın 22 Nisan 2015 tarihinde Erivan'da Soykırım Suçuna Karşı Uluslararası Sosyal ve Siyasal Küresel Forum'da yaptığı konuşmanın bir kısmına incelenmek üzere aşağıda yer verilmiştir:

> Son zamanlarda, uluslararası kuruluşların gündemleri, küçük ve büyük devletler tarafından uygulanan diplomatik çabalar ve uluslararası medyanın başlıkları özellikle insanlığın karşı karşıya kaldığı muazzam zorluklardan birini ele alıyor. Aşırıcılık ve hoşgörüsüzlüğün şiddete neden olduğu ve hatta bazı yerlerde azınlıklara karşı soykırımsal faaliyetlerde bulunulduğu, modern uygarlığın beşiği olan Ortadoğu'dan bahsediyorum. Bu uluslararası topluma yapılan bir uyarıdır. Soykırım suçları ve diğer insanlık suçları hala işlenmeye devam etmektedir. Bu suçlara son vermek için uluslararası kuruluşların, devletlerin ve sivil toplumun hep birlite sağlam ve istikrarlı bir çaba göstermesi gerekmektedir. ….
>
> Değerli katılımcılar,
>
> **Soykırım suçunun işlenmesi, hem belirli bir devlet veya toplumdaki iç gelişmelerin bir sonucu hem de tüm uluslararası ilişkiler sisteminin başarısızlığıdır. Cezasızlığın, soykırım suçunun tekrarlanmasının bir ön şartı olduğu birçok kez kanıtlanmıştır.** Ermeni Soykırımı ve Holokost, sırasıyla Birinci ve İkinci Dünya Savaşı esnasında işlendi. **Uluslararası toplum, bu ve benzeri diğer soykırım suçlarını önlemekte aciz kaldığını ispatlamış oldu**. Anma, günümüzde, küresel medeniyetin soykırım suçlarından sonra uğradığı **muazzam kayıpları ortaya çıkarmanın tek olası yolu**dur. **Böylesine çirkin bir suç**un sonucunda insani değerlerin bozulmasının kapsamını ve seviyesini **kelimelerle açıklamak imkânsızdır**….
>
> Değerli katılımcılar
>
> Soykırımın **tanınması, kınanması ve sonuçlarının ortadan kaldırılması** yönünde sürdürdüğümüz çabaların yanı sıra, soykırım suçlarının önlenmesi de dış politika gündemimizdeki önemli bir görevdir. Bu çabalar, geçmişteki soykırım suçlarının tanınması ve kınanması için birbirleriyle ilişkili olduğundan, insanlığa karşı işlenen suçların önlenmesinde çok önemli bir rol oynadığını söylemeye gerek yoktur. Bu nedenle, soykırımın önlenmesine büyük önem veriyoruz ve bir kez daha insan uygarlığıyla bağdaşmayan suçlarla mücadeledeki kararlılığımızı ve politik irademizi vurgulamak istiyoruz.
>
> Ermenistan, uluslararası toplumun soykırım suçunun önlenmesi için gösterdiği çabaya uzun yıllardır aktif bir biçimde katkı sağlamaktadır. BM'nin girişimlerimiz üzerine aldığı ilgili kararlar, sağladığımız katkıların birer göstegesidir. En sonuncusu, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi tarafından bu yılın Mart ayında kabul edildi. Diğerlerinin yanı sıra, karar, soykırım suçları ve insanlığa karşı işlenen suçları uluslararası kamuoyu tarafından kınadı; çünkü kamu inkârları, daha fazla ihlal riski yarattı ve soykırımın önlenmesi için sarf edilen çabayı zayıflattı….
>
> İşlenen soykırım suçlarının tanınması ve kınanması için soykırımı oluşturacak koşulların ve inkarın ortadan kaldırılmasıyla birlikte, **uluslararası toplumun yetersizliği, tutarsızlığı, birlik olamayışı ve kararsızlığı da insanlığa karşı işlenen suçlara ve soykırımın tekrarlanmasına sebep olmaktadır.** Parlamentolar

> ve üyeleri, demokratik değerlerin köşe taşları olarak, bu açıdan önemli bir rol oynamaktadırlar….
>
> Sonuç olarak, yinelemek isterim ki bugünkü Forum, yapılacak tartışmalarla birlikte, uluslararası topluma aşağıdaki güçlü ve pragmatik mesajı gönderecektir: soykırım suçları en azından insanlık için bir tehdit olmaktan çıkmış, soykırımın sonuçlarının üstesinden gelmek ve soykırımı önlemek en önemli öncelik haline gelmiştir. Geçmişin dersleri bizi bunu yapmakla yükümlü kılıyor. **Uygar insanlık**, soykırımın kötülüğünü ve onun altında yatan koşulları ortadan kaldırmak için eninde sonunda çabalarını birleştirecektir.
>
> Evrende her şeyin birbirine bağlı olduğu bilinen bir gerçektir. Aynı durum medeniyet için de geçerlidir. Zira insanlık içinde barındırdığı tüm ırksal, ulusal, kültürel ve dinsel farklılıklarla birlikte uyumlu ve süreklilik arz eden bir yapı inşa etmektedir. Soykırım, **küresel uygarlık** ağacından bir dalı koparmaya kasteden bir suçtur. Herhangi bir dal kaybı, ağacın kalanı için ölümcül olabilir.
>
> Bu yüzden, "Bir daha asla" demeye kararlı olmak, hepimizi birleştiren **evrensel hedef**e olan mütevazı katkımızı - soykırım suçunu önlenmesi için uluslararası toplumun misyonunun daha yeterli bir çaba ile - gerçekleştirmesini sağlayalım (Sarkisyan, 2015d).

Sarkisyan'ın konuşmasından yapılan alıntının ilk paragrafında, soykırım ve insanlığa karşı işlenen diğer suçlarla uluslararası boyutta neden ve nasıl mücadele edilmesi gerektiğine dikkat çekilmek istenmiştir. Uluslararası kuruluşların, tüm devletlerin ve uluslararası medyanın bu suçları ele aldığından bahsederek, aşırıcılık ve hoşgörüsüzlük nedeniyle Orta Doğuda bu suçların ortaya çıktığının vurgulanması ile tehdidin devam ettiği argümanları öne sürülerek; uluslararası örgütler, devletler ve sivil toplum tarafından sağlam ve istikrarlı çabalar gerektirdiği sonucuna varılmak istenmektedir. Bu kapsamda burada *tehlike ve tehdit* (danger and threat) *toposu*nun kullanıldığını söylemek mümkündür. Başka bir deyişle metinde, soykırım ve insanlığa karşı işlenen diğer suçların tehdidinin, uluslararası toplumun sağlam ve istikrarlı çabalarıyla ortadan kaldırılmaması halinde tehlikeli sonuçları olabileceği, bu nedenle gerekli önlemler alınması gerektiği mesajı verilmektedir.

Yukarıdaki alıntının ikinci paragrafında da soykırım suçunun işlenmesiyle ilgili olarak konuşmacının savunduğu fikirleri doğrulamak ve bu fikirlere meşruiyet kazandırmak amacıyla *tehdit* (threat) *toposu* kullanılarak uslamlama stratejisinden ve çeşitli kanıtlardan yararlanılmıştır. Soykırım suçunun engellenememesinin nedeni olarak, uluslararası ilişkiler sisteminin başarısızlığı ve cezasızlığı gösterilmektedir. Buna örnek olarak I. ve II. Dünya Savaşı sırasında işlenen Ermeni Soykırımı ve Holokost gösterilmiştir. Uluslarlar arası toplum açısından I. Dünya Savaşı esnasında Ermeni soykırımının önlenmesinde başarısız olunması ve sorumluların cezasız kalması, devamında II. Dünya Savaşı esnasında Holokostun yaşanmasının sebebi olarak gösterilmektedir. Yani, bu alıntıda vurgulanmak

istenen, uluslararası sistem başarısızlığa devam eder ve bu tür suçlar cezasız kalırsa soykırım suçlarının işlenmeye devam edebileceğidir.

Yukarıdaki alıntının üçüncü ve dördüncü paragrafında, günümüzde gerçekleştirilen veya gelecekte gerçekleştirilmesi muhtemel soykırım suçlarının önüne geçilebilmesi için geçmişte gerçekleştirilen soykırım suçlarının tanınması ve kınanması gerektiğine vurgu yapıldığı görülmektedir. Buradan yola çıkarak, geçmişte gerçekleştirildiği iddia edilen sözde Ermeni soykırımının da tanınması ve kınanmasına atıfta bulunulduğunu söylemek mümkündür. Yani, geçmişte gerçekleştirildiği iddia edilen sözde Ermeni soykırımı tanınmaz ve kınanmaz ise gelecekte gerçekleştirilmesi muhtemel soykırım suçlarının önlenemeyeceği mesajı verilmektedir. Bu kapsamda konuşmacı çeşitli olumlu nitelendirmeler yoluyla konuşmasında yer alan düşünceleri bir bakıma meşrulaştırma yoluna giderek *tehlike ve tehdit* (danger and threat) *toposu*nu kullanmaktadır. Ermeni tarafının soykırım ve insanlığa karşı işlenen suçlarla mücadelede kararlı olduğunu vurgulamak adına dünyadaki en büyük uluslararası çatı kuruluş olan Birleşmiş Milletler'de alınan kararlar örnek gösterilerek Ermenistan'ın bu kararların alınmasında aktif rol oynadığı vurgulanmıştır.

Yukarıdaki alıntının beşinci paragrafında, insanlığa karşı işlenen suçların ve soykırımın önlenmesi ve tekrarlanmaması için uluslararası toplumu birliğe, kararlılığa, yeterliliğe ve tutarlılığa sevk etme görevi parlamentolara ve kanun koyuculara bırakılmıştır. İnsanlığa karşı işlenen suçların ve soykırımın önlenmesi ve tekrarlanmaması tüm insanlığın talep edeceği bir husustur. Bu kapsamda, Parlamentolar ve üyeleri için *sorumluluk toposu*nun kullanıldığını söylemek mümkündür.

Yukarıdaki alıntının son paragrafında ise soykırımla mücadele etme ve soykırımı önlemenin yanı sıra geçmişte yaşanan soykırımların sonuçlarının üstesinden gelmek de oldukça önemli olduğundan bahsedilmektedir. Dolayısıyla, alıntıda, üstesinden gelinecek bu hususun ancak "uygar insanlık", "medeniyet" "küresel uygarlık" ve "evrensel hedef" gibi insanlığın ortak değerlerine vurgu yapan ifadeler kullanılarak dinleyiciye aktarılmak istenmiştir. Bu argümanlar çerçevesinde *insanlık* (humanitarianism) *toposu*nun kullanıldığını söylemek mümkündür. Başka bir deyişle, soykırım suçunun önlenmesi için uluslararası toplumun amacı ve görevinin "uygar insanlık", "medeniyet" "küresel uygarlık" ve "evrensel hedef" gibi insanlığın ortak değerlerine sahip çıkmak olduğu dile getirilmiştir.

*Uslamlama stratejileri*nin baskın olarak kullanıldığı yukarıdaki bu alıntıda aynı zamanda *kuvvetlendirme stratejisi*ne ilişkin örnekler de bulunmaktadır: İkinci paragrafın son iki cümlesinde ise anma ve soykırım kavramı tanımlanırken söylemsel ifadenin gücünü artırmak amacıyla çeşitli anlatımlara yer verilerek *kuvvetlendirme stratejisi* uygulanmıştır. Örneğin, "muazzam kayıplar" (enormous losses), "ortaya çıkarmanın tek olası yolu" (the only possible way to reveal), "böylesine çirkin bir suç" (such a heinous crime), "kelimelerle açıklamak imkânsız" (impossible to describe by words) ifadeleri kullanılmıştır.

Uslamlama stratejisi kapsamında, Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın 24 Nisan 2015 tarihinde Erivan'daki "Ermeni Soykırım Anıtı"nın bulunduğu Tsitsernakaberd'de yaptıkları konuşmanın bir kısmına incelenmek üzere aşağıda yer verilmiştir:

> İnsanoğlu "bir daha asla" yeminini bir kez daha bozmadan önce bu soruna çözüm bulmalıyız. Görünen o ki, Ermeni Soykırımı Yüzüncü Yıl Dönümü, bu **suç**lara karşı uluslararası mücadelede yeni bir dönüm noktası haline gelmiştir: son dönemde, dünyadaki ülkeler ve uluslararası örgütler, 20. yüzyılın ilk Soykırımı'nı kabul etti, bazıları da tanıdıklarını teyit etti ve diğerleri de inkar girişimlerini suçlu buldu. Böylelikle, soykırımı tanımanın **dünya tarihinin karanlık sayfalarına ışık tutmanın ve bu tür sayfaların bir daha yazılmasının engellenmesinin tek yolu olduğu**na dair inanç paylaşılmış oldu (Sarkisyan, 2015f).

Genel olarak bu ve bundan önceki alıntılarda Sarkisyan, dünyadaki her ülkenin ve toplumun doğru bulmadığı soykırım veya insanlık suçlarına karşı, insanoğlunu veya insanlığı birlikte çalışma ve çözüm bulma konusunda çaba göstermeye davet etmiştir. Bu bağlamda da alıntının ilk cümlesinde olduğu gibi *sorumluluk toposu* ön plana çıkmaktadır. Bu sorumluluğun yerine getirilmesinde yani soykırıma veya insanlık suçlarına karşı uluslararası mücadele edilmesinde, 1915'te Ermenilerin maruz kaldıkları acıların dünyadaki ülkeler ve uluslararası örgütler tarafından onaylandığı ve kabul edildiği örnek olarak gösterilmiştir. Ardından, bu suçların kabul edilmesinin "dünya tarihinin karanlık sayfalarına ışık tutmanın ve bu tür sayfaların bir daha yazılmasının engellenmesinin tek yolu olduğu" belirtilmiştir. Başka bir deyişle, yapılan soykırımları ve işlenen insanlık suçlarını kabul etmenin, tüm dünya ülkelerinin sorumluluğu olduğu vurgulanmaktadır.

4.2.4. Ermenistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın Nisan 2015'teki Konuşma ve Mesaj Metinlerinden *Derinlik Kazandırma Stratejileri*ne (Perspectivation) Örnekler:

Derinlik kazandırma stratejileri, diğer bir deyişle konuşmacının bakış açısını yansıtan stratejiler (perspectivation) kapsamında, olayları ve ifadeleri raporlama, betimleme, öyküleme/anlatım veya alıntılama yoluyla konuşmacının bakış açısını ortaya koyan ifadeler incelenmektedir. Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın 22 Nisan 2015 tarihinde Erivan'da Soykırım Suçuna Karşı Uluslararası Sosyal ve Siyasal Küresel Forum'da yapılan konuşmanın bir kısmına gerinlik kazandırma stratejilerine örnek olarak incelenmek üzere aşağıda yer verilmiştir:

> "Onların ölümünü unutmak, onları ikinci kez öldürmeye benzer" diyen, Holokosttan sağ kurtulmayı başaran ve Nobel Ödülü sahibi **Elie Wiesel**'e katılmamak imkânsızdır. Aynı zamanda, anma, soykırım suçunu işleyenlerin kendi tarihleriyle yüzleşen torunları için en iyi çare ve adaleti yeniden tesis etmek için en iyi fırsattır.
>
> Kamboçya, Ruanda, Darfur ve başka yerlerde işlenen soykırım suçları (Meds Yeghern, Shoah) hem kurbanların hem de faillerin varisleri tarafından anılacaktır. Uzlaşma yolu, inkarla değil belleğin bilinciyle kaplanmıştır…. Soykırım suçlarını hatırlatmamızda, yaşayan ruhlarımızın binlercesini koruyan insani erdemleri kabul etmek için minnettarlık kavramına özel bir önem verilmiştir. Holokost döneminde Irena Sendler ve Raoul Wallenberg'in, Kamboçya Soykırımı sırasında Van Chhuon'un, Ruanda Soykırımı sırasında Paul Rusesabagina'nın faaliyetleri gibi sayısız anlatı vardır; hepsi kurtardıkları insanların fiziksel güvenliğini sağladılar ve zulmün ve nefretin ezici hâkimiyetinin olduğu zamanlarda onlara umut verdiler.
>
> "Soykırım" teriminin yasal tanımında ve bu suç için cezalandırma mekanizmalarının geliştirilmesinde Uluslararası hukuk uzmanları ve tarihçilerin önemli katkıları olmuştur. Aynı şekilde, şüphesiz, tereddüt etmeden bu konuda öncülük görevini üstlenen sosyal ve politik çevrelerin, gazetecilerin ve parlamenterlerin de katkıları olmuştur. Yukarıda sözü edilen, Ermeni Soykırımı meselesi için de geçerlidir. 1915-16'da dünya basını **Ermeni katliamları**nı tarif eden **korkunç makalelerle** doluydu. The New York Times, 1915'te, "Osmanlı İmparatorluğuna Katliamları Durdurmak için İtiraz" gibi başlıklarla, yaklaşık 145 makaleyi geniş ölçüde yayınladı. Gazete, Ermeni halkına karşı işlenen suçu "**sistematik**", "**yetkili**" ve "**hükümet tarafından organize edilmiş**" olarak nitelendirdi (Sarkisyan, 2015d).

Alıntının ilk kısmında 1915'te yaşanılanların her zaman hatırlanacağı ve anılacağından bahisle özellikle Holokostu yaşamış ve "Onların ölümünü unutmak, onları ikinci kez öldürmeye benzer" ifadesini kullanan Nobel Ödülüllü Elie Wiesel'den alıntı yapılarak anlatıma

derinlik kazandırma amaçlanmıştır. Başka bir deyişle, anlatılmak istenen konu, Kamboçya[19], Ruanda[20], Darfur[21]'da olan soykırımlar gibi örnekler verilerek veya yukarıdaki gibi alıntı yapılarak yaşananları sebep ve sonuçlarıyla dinleyicinin zihninde değerlendirmesi ve şekillendirmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda burada *derinlik kazandırma stratejisi*nin kullanıldığını söylemek mümkündür. Aynı şekilde, söylemde bir kelimenin veya bir konunun tanımlamasının yapılması da konuşmaya derinlik kazandırmaktadır. Burada da Sarkisyan tarafından "anma" kelimesi tanımlanmış ve anmanın, günümüzde Ermenilerin savundukları iddiaları kabul etmeyenler [Türkiye ve Türkiye'yi destekleyenlerin kastedildiği söylenebilir] için geçmişle bir yüzleşme olduğu, bunun da en iyi çözüm ve fırsat olduğu ifade edilmiştir.

Sarkisyan dinleyicilere tarihteki yaşanan gerçeklikleri hatırlatmayı amaçlamıştır. Bu kapsamda, Holokost sırasındaki faaliyetlerinde Irena Sendler ve Raoul Wallenberg, Kamboçya Soykırımı sırasında Van Chhuon, Ruanda Soykırımı sırasında Paul Rusesabagina gibi örneklerden yararlanılarak anlatımda *derinlik kazandırma stratejisi* kullanılmıştır.

Alıntının son kısmında ise, Ermeni soykırımını vurgulamak amacıyla önce genel bir "soykırım" tanımı yapılmış ardından soykırım suçu ile mücadelede sosyal ve politik çevrelerin, gazetecilerin ve parlamenterlerin oldukça önemli katkıları olduğu üzerinde durulmuştur. Ardından "Ermeni soykırımı"na vurgu yapılarak anlatıma derinlik kazandırmak ve dinleyicilerin kendi zihinlerinde yapacağı değerlendirmeyi yönlendirmek amacıyla dünyanın önde gelen gazetelerinden biri olan, The New York Times'tan örnek verilmiştir. Söz konusu gazetenin, 1915'te, "Osmanlı İmparatorluğuna Katliamları Durdurmak için İtiraz" gibi başlıklar attığı ve konuyla ilgili yaklaşık 145 makale yayınladığı vurgulanmıştır. Ayrıca gazetenin, Ermeni halkına karşı işlenen suçu "sistematik", "yetkili" ve "hükümet tarafından organize edilmiş" olarak nitelendirdiği ifade edilmiştir. Bu kapsamda *derinlik kazandırma stratejisi*nin kullanıldığını söylemek mümkündür.

[19] Kamboçya soykırımı, Kamboçya'da 1975 ve 1979 yılları arasında gerçekleşen soykırımdır ve nüfusun yaklaşık yüzde 20'sine denk gelen 1.5 milyon civarındaki insanın ölümü ile sonuçlandığı tahmin edilmektedir. Pol Pot liderliğinde Kızıl Kmerler hareketi üyeleri tarafından gerçekleştirilmiştir (Ceyhan, 2017, para. 4).

[20] 1994'te Ruanda'da üç ay içinde Hutular tarafından 800 binden fazla Tutsinin öldürülmesi olayıdır. Günlük ölüm oranı, Nazi ölüm kamplarının en az beş katı olmuştur ve 100 gün içinde Ruanda'daki Tutsi nüfusu % 50 oranında yani yarı yarıya azalmıştır (Çakmak, 2011).

[21] Sudan'ın batısında yer alan Darfur bölgesinde 2003 Şubat'ında başlayan ayaklanmalar neticesinde birçok insanın hayatını kaybetmesidir (İnsel 2004).

Derinlik kazandırma stratejisi kapsamında bir diğer örnek olarak, Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın 24 Nisan 2015 tarihinde Erivan'daki "Ermeni Soykırım Anıtı"nın bulunduğu Tsitsernakaberd'de yaptıkları konuşmanın bir kısmına incelenmek üzere aşağıda yer verilmiştir:

> Ne yazık ki, **Nisan ayı sadece Ermeni halkının değil, tüm insanlığın tarihinde kara bir leke bıraktı. Nisan ayı, aynı zamanda Holokost'un yaşandığı, Ruanda ve Kamboçya'da soykırım suçlarının işlendiği aydır**. Her Nisan ayında olduğu gibi bugün de buradayız, Ermeni Soykırımı Anıtı olan Tsitsernakaberd'de şunu ilan ediyoruz: Dünyanın hiçbir yerinde tarihin yeni utanç verici bölümlerini anmak için yeni bir anıt kurmaya gerek kalmasın! Yeni bir Tsitsernakaberd'a, **Yad Vashem'e, ölüm tarlalarına ve Gisozi'ye daha fazla ihtiyaç olmasın**!.... Hatıraya ve sorumluluğa bağlı olan politikamızın amacı, insanlığa karşı gelecekteki suçların önlenmesi için etkili yöntemler oluşturmaktır. **Papa Francis**'in söylediği gibi, "**Kötülüğün gizlenmesi ya da inkar edilmesi tıpkı kanayan bir yarayı sarmayarak kanamasına müsaade etmek gibidir**". Yara kanıyor, çünkü dünyada çok fazla tarafsızlık, sessizlik ve inkar ve hala çok az insanlık var.
>
> Yüzyıllardır, hümanizmin ve yardımseverliğin, uluslararası insan hakları mekanizmalarının oluşumunu sağlayan itici bir güç olduğunu unutmayalım. Henry Dunant'ın Kızılhaç Uluslararası Komitesi'ni oluşturmasına ilham veren şey ahlaki özlemler ve evrensel değerlerdi. Ahlaki değerler ve Ermeni Soykırımı'nın korkunç gerçekliği, Raphael Lemkin'nin "soykırım" terimini ortaya atmasına neden oldu ve ne yazık ki Onu bu terimi tekrar tekrar kullanmak zorunda bıraktı. Şu bir gerçektir ki, **Lemkin'e soykırımın ne olduğu sorulduğunda Ermenilere olan şeydir cevabını verdi** (Sarkisyan, 2015f).

Tarihte yapılan soykırımların genellikle Nisan ayına denk geldiğinden yola çıkılarak Ermenilerin de yaşadığı acı olayların anma günü olarak kabul edilen 24 Nisan tarihine vurgu yapılmaktadır. Holokost ile Ruanda ve Kamboçya'da gerçekleşen soykırımlara atıfta bulunarak ve bu soykırımların Ermenilerin 1915'te yaşadıkları arasında bağlantı kurularak *derinlik kazandırma stratejisi* kullanıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca, Sarkisyan'ın, tarihte yapılan soykırımların genellikle Nisan ayına denk geldiğinden bahisle açıklama yapması kapsamında, Ermeniler tarafından soykırım anma günü olarak ilan edilen 24 Nisan tarihinin bilinçli olarak seçildiği şeklinde değerlendirme yapmak mümkündür. Çünkü, 24 Nisan tarihi Ermenilerin hayatını kaybettiği veya tehcir edildiği bir tarih değil bazı Ermenilerin tutuklandığı tarihtir.

Diğer taraftan, Sarkisyan konuşmasında Ermenilerin "soykırım anıtı" olarak ilan ettiği Tsitsernakaberd'ı, Kudüs'teki Yad Vashem[22] ve Ruanda'daki Gisozi örnekleriyle birlikte

[22] Yad Vashem, Yahudilerin uğradığı soykırımı (holokostu) hatırlatmak amacıyla çeşitli arşiv bilgilerinin ve müzelerin olduğu Kudüs'te yer alan bir anıttır ("The Holocaust Resource Center", t.y.)

anarak Ermenilerin 1915'te yaşadıklarının tıpkı Kudüs ve Ruanda'daki gibi bir "soykırım" olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır. Bu benzetmelerle aslında anlattıklarına derinlik kazandırmaya ve "Ermeni soykırımı" ile ilgili dünya çapında bir farkındalık oluşturmaya çalıştığını söylemek mümkündür.

Papa Francis, dünyada 1,2 milyar üyesi bulunan Katolik Kilisesi'nin ruhanî lideridir. Sarkisyan, söyleminde dinleyicilerin zihninde olayları değerlendirmesi amacıyla alıntı yapılabilecek en üst düzeydeki dini lider olan Papa Francis'in "Kötülüğün gizlenmesi ya da inkar edilmesi tıpkı kanayan bir yarayı sarmayarak kanamasına müsaade etmek gibidir" sözüne atıfta bulunarak *derinlik kazandırma stratejisi* kullanmıştır.

Yukarıda yer alan konuşmanın son paragrafında, önyargısız ve tarafsız bir şekilde insanlara yardım sunmayı amaçlayan en büyük uluslararası örgütün fikir babası Henri Dunant ile soykırım terimini bulan ve soykırımı "Ermenilere olan şey" olarak tanılayan Raphael Lemkin'e atıfta bulunulması *derinlik kazandırma stratejisi*nin kullanıldığını gösteren diğer örneklerdir.

4.2.5. Ermenistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın Nisan 2015'teki Konuşma ve Mesaj Metinlerinden *Kuvvetlendirme-Yumuşatma Stratejileri*ne (İntensification, Mitigation) Örnekler:

Kuvvetlendirme, yumuşatma stratejileri kapsamında, konuşmanın eyleyici gücünü artıran veya azaltan ifadelerin kullanılıp kullanılmadığına bakılacaktır. Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın 22 Nisan 2015 tarihinde Erivan'da "Soykırım Suçuna Karşı Uluslararası Sosyal ve Siyasal Küresel Forum"da yapılan konuşmanın bir kısmına metin içindeki kuvvetlendirme-yumuşatma stratejilerini incelemek üzere aşağıda yer verilmiştir:

> Forumda tartışılacak konulardan biri, soykırımın sonuçlarının üstesinden gelmede hafızanın ve hakikatin rolüdür. Bu gerçekten meseleyi netleştirmenin en doğru yoludur. Çünkü söz konusu soykırım suçları olduğunda geçmişin anılması ile bugünün gerçekliği kaçınılmaz olarak iç içe geçmektedir. Soykırım, **öyle büyük bir suç** ve **maruz kalınan öyle şiddetli bir zarar**dır ki, soykırımın etkisi **on yıllar sonra dahi** tüm uluslararası toplumla birlikte **hem kurbanların hem de faillerin** torunları tarafından da hissedilmektedir.
>
> Bizim için Ermeniler için anma, ahlaki bir yükümlülüktür ve aynı zamanda, vazgeçilemez bireysel ve kolektif haktır. **Yüzbinlerce insanın maruz kaldığı insanlık dışı acılar**, **bin yıldır insanımızın biriktirdiği maddi ve manevi mirasın yitirilmesi**, **20. yüzyılın önemli bir kısmının yok edilmesi**, **Konstantinopolis'te ikamet eden Ermeni aydınların kitlesel katliamları**ndan dolayı **bir buçuk milyon**

> **kurban**ı anmak bizim ahlaki görevimiz ve hakkımızdır. Anma etkinlikleri için "hatırlıyorum ve talep ediyorum" sloganını benimsemiş olmamızın sebebi bu hak ve görev arasındaki bağlılıktan dolayıdır (Sarkisyan, 2015d).

Konuşmanın yukarıda yer alan bölümünün ilk paragrafında, gerçekleştirdiği iddia edilen soykırım suçlarının ardından gelen nesillerin uzun yıllar bu suçların etkilerine maruz kaldıkları ve bunun üstesinden gelmenin de ancak geçmişi anmakla olacağı açıklanmaktadır. Soykırım kavramı betimlenirken söylemin etkisel gücünü artırmak amacıyla çeşitli ifadelere yer verilerek *kuvvetlendirme stratejisi* kullanılmıştır. Örneğin, "öyle büyük bir suç" (crime of such a vast scale), "maruz kalınan öyle şiddetli bir zarar" (with such a severe damage inflicted), "on yıllar sonra dahi" (even many decades later) ve "hem kurbanların hem de faillerin" (of both the victims and perpetrators) gibi ifadeler yer verilmiştir.

Konuşmanın yukarıda yer alan bölümünün ikinci paragrafında yer alan ifadeleri, 1915'de yaşanan acı olayları vurgulamak ve konuşmanın etkisel anlamda gücünü artırmak amacıyla *kuvvetlendirme stratejisi* kapsamında değerlendirmek mümkündür. Örneğin, "bir buçuk milyon kurban" (a half milion of victims), "yüzbinlerce insanın maruz kaldığı insanlık dışı acılar" (inhumane sufferings endured by the hundreds of thousands), "bin yıldır insanımızın biriktirdiği maddi ve manevi mirasın yitirilmesi" (loss of the material and spiritual heritage accumulated by our people throughout millenia), "20. yüzyılın önemli bir kısmının yok edilmesi" (extermination of the substantial part of the early 20th century) gibi ifadeler söylemsel ifadenin gücünü artırmak amacıyla kullanılmıştır.

Kuvvetlendirme-yumuşatma stratejisi kapsamında, Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın 24 Nisan 2015 tarihinde Erivan'daki "Ermeni Soykırım Anıtı"nın bulunduğu Tsitsernakaberd'de yaptıkları konuşmanın bir kısmına incelenmek üzere aşağıda yer verilmiştir:

> Bugün Ermeni Soykırımı'nın **kurbanlar**ını anmak için Tsitsernakaberd Tepesi'ndeyiz. Yüz yıl önce bu gün, 24 Nisan'da, 20. yüzyılın **en ağır suçlar**ından birinin, kapsamlı bir şekilde yürürlüğe girmesiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti ve imparatorluğun diğer şehirlerindeki Ermeni entelektüellerinin **kitlesel** tutuklanmalarına başlandı. Bu Ermeni askerlerinin silahsızlanması ve **katliam**ından önce gerçekleşmişti. Ardından, 1915'de ve takip eden yıllarda olanlar, içerdiği şiddet ve sonuçları açısından **eşi benzeri görülmemiş**tir….**Hiçbir söz hiçbir lisan, bir milletin topyekün yaşadığı bu şeyi anlatmaya yetmez. İnsan ırkının hayal edilemez zulümleri sonsuz sessizlik içinde gizlendiğinden, yaklaşık 1.5 milyon insan sadece Ermeni olduğu için katledildi.** Bazıları hayatta kaldı, onların hayat hikâyeleri de gelecek nesillere tarihsel vasiyetler olarak aktarıldı…. Dün Kutsal Eçmiadzin Ana Makamı'nda içtenlikle sunulan temsili ayinle ve **dünyanın her köşesinde Kardeş Kiliseler**'in ahenkli çanlarıyla iç içe geçmiş **bu mesaj gökyüzüne**

> **yükselerek inkarın yüz yıllık karanlığı**nı dağıtsın ve 21'inci yüzyılda, modern çağda bile **soykırımın dehşetini yaşayanların acıları**na son versin. Bize ulaşan vasiyet budur ve gelecek nesillere aktarmamız bizim görevimizdir (Sarkisyan, 2015f).

Bu stratejide, konuşmacının amacı doğrultusunda ifadelerin veya cümlelerin anlamları üzerinde değişiklikler yapılarak söylemsel ifadenin gücünü artırmak veya azaltmak mümkündür. Bu alıntının ilk kısmında da "kurbanlar" (victims), "en ağır suçlar" (gravest crimes), "katliam" (massacre) "eşi benzeri görülmemiş" (unprecedented) gibi her cümlede bulunan kuvvetlendirici ifadeler yoluyla söylemin etkisel gücü artırılmak istenmiştir.

Konuşmanın yukarıda yer alan bölümünün ikinci kısmındaki "Hiçbir söz hiçbir lisan, bir milletin topyekün yaşadığı bu şeyi anlatmaya yetmez. İnsan ırkının hayal edilemez zulümleri sonsuz sessizlik içinde gizlendiğinden, yaklaşık 1.5 milyon insan sadece Ermeni olduğu için katledildi" cümlesindeki ifadelerin, söylemin etkinliğini artırmak amacıyla kullanılan *kuvvetlendirme stratejisi*ne tam olarak uyan bir örnek olduğunu söylemek mümkündür.

Konuşmanın yukarıda yer alan bölümünün son kısmındaki "bu mesaj gökyüzüne yükselerek" (this message rise to the skies), "dünyanın her köşesindeki kardeş kiliseler" (sister Churches in all corners of the World), "inkârın yüzyıllık karanlığı" (hundred-year-long darkness of denial), "soykırımın dehşetini yaşayanların acıları" (suffering of people experiencing) gibi ifadeler aracılığıyla söylemin etkinliği artırılmak hedeflenmiş ve *kuvvetlendirme stratejisi* kullanılmıştır.

4.3. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Ahmet Davutoğlu'nun 1915 Olaylarının 100. Yıl Dönümü ile İlgili 20 Nisan 2015'te Yayınladığı Açıklama Metninden Örnekler

Nisan 2015'de Başbakan olarak görevde bulunan Ahmet Davutoğlu'nun "Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılış döneminde hayatını kaybeden Osmanlı Ermenilerine ilişkin açıklaması" 20 Nisan 2015 tarihinde yayınlanmıştır. Aynı şekilde, açıklamanın İngilizce ve farklı dillerdeki çevirileri de 21 Nisan 2015 tarihinde yayınlanmıştır. Söz konusu açıklama metnine incelenmek üzere aşağıda yer verilmiştir (örneklerin daha net görülmesi ve anlaşılabilmesi için metin içinde kalın yazı tipi kullanılmıştır):

> Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarında, asırlardır barış ve kardeşlik içinde bir arada yaşamış olan farklı etnik ve dini kökenden pek çok **Osmanlı vatandaşı**, **hafızalarda derin izler bırakan büyük acılar** yaşadılar.

Birinci Dünya Savaşı koşullarında bu acıları yaşayan, farklı etnik ve dini kökene mensup milletlerin torunları olarak yaşananları anlıyor, hayatını kaybeden **masum Osmanlı Ermenileri**ni saygıyla anıyor, torunlarına taziyelerimizi sunuyoruz.

Osmanlı Ermenilerinin hatırasına ve Ermeni kültürel mirasına sahip çıkmak Türkiye için tarihi ve insani bir görevdir.

Bu anlayışla, **bu yıl 24 Nisan günü Ermeni Patrikhanesince düzenlenecek dini bir törenle, Osmanlı Ermenileri tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de anılacaktır**

Cumhurbaşkanımız **Recep Tayyip Erdoğan'ın Başbakan olduğu dönemde, 23 Nisan 2014 tarihinde yayınladığı mesaj**da belirtildiği gibi, **Türkiye ve Ermenistan'ın, birlikte, kendilerine yakışır bir törenle Osmanlı Ermenilerini anmaları** çok daha anlamlı olurdu.

Tarih siyasete alet edilmediğinde, bu olgun ve erdemli duruşun gerçekleştirileceğine inanıyoruz.

Kadim Anadolu medeniyeti tarihimize sahip çıkmayı, sevincimizi ve acımızı birlikte anmayı, yaralarımızı birlikte sarmayı ve geleceğe birlikte bakmayı öğretmiştir.

Hrant Dink'in ölüm yıldönümü vesilesiyle 20 Ocak 2015 tarihinde yayınladığım mesajda ifade ettiğim üzere 'iki kadim halkın birbirini anlama ve birlikte geleceğe bakma olgunluğuna ulaşmaları mümkündür.

Bugün de, tarihi sorumluluğumuzun ve insani görevimizin bir gereği olarak, acılar arasında ayırım gözetmeden yüzyıl önce yaşanan olaylarda hayatını kaybedenleri saygıyla hatırlıyoruz,

Öte yandan, acılarımızın hafiflemesi için hayatını kaybedenleri hatırlamak kadar, geçmişle dürüstçe yüzleşmenin de önemli olduğuna inanıyoruz.

Birinci Dünya Savaşı'nda yaşananların nedenlerini ve sorumlularını tespit etmek mümkündür.

Ne var ki, her şeyi tek bir kelimeye indirgeyerek, sorumluluğu genellemeler yoluyla sadece Türk milletine yüklemek, hatta bunu bir **nefret söylemi**yle birleştirmek **vicdanen de hukuken de sorunlu**dur.

Yüz yıl önce Türk ve Müslüman Osmanlı vatandaşlarının maruz kaldığı sürgün ve katliamların derin izleri bugün de hafızalardadır.

Bu **gerçeği görmezden gelmek**, **acılar arasında ayırım gözetmek**, **tarihi bakımdan yanlış** olduğu kadar **vicdanen de kabul edilemez**.

Nitekim geride bıraktığımız yıllar, çatışan hafızaların birbirine dayatılmasının sonuç getirmeyeceğini göstermiştir.

Bu çerçevede, tüm Osmanlı vatandaşlarının hafızasına ve vicdanına saygı gösterilmesi, seslerine kulak verilmesi gerekmektedir.

Hakikate ulaşmak için adil hafıza, duygudaşlık, saygılı bir dil, makul ve nesnel bakış yeterlidir.

Türkiye, tüm görüşlerin serbestçe dillendirilip, özgürce tartışılabildiği, her türlü belge ve bilginin soruşturulabildiği bir ortam sağlayarak, ortak geleceği inşa etme hedefi doğrultusunda önemli pozitif adımlar atmaktadır.

Yüz yıl önce, sevinç ve hüzünde aynı kaderi paylaşmış iki halkın torunları olarak bize düşen ortak sorumluluk, yüzyılın yaralarını sarıp, insani bağlarımızı yeniden tesis etmektir.

> Türkiye, bu sorumluluğa kayıtsız kalmayacak, dostluk ve barış için elinden geleni yapmaya devam edecektir.
>
> Bütün üçüncü taraflara da tarihi yaraları deşmek yerine, adil hafızaya ve ortak barışçıl geleceğe dayalı bir tutum benimsenmesi çağrısında bulunuyoruz.
>
> Bu duygu ve düşüncelerle, 1915 yılında, **tehcir sırasında hayatını kaybeden** Osmanlı Ermenilerini bir kez daha saygıyla anıyor, çocuklarının ve torunlarının acılarını paylaşıyoruz (Davutoğlu, 2015b).

Açıklamanın ilk cümlesinde, etnik ve dini kökeni farklı birçok insanın uzun yıllar birlikte yaşadığı ve bu insanların "Osmanlı vatandaşı" olduğu ön plana çıkarılarak, tüm farklılıkları kapsayan, içinde bulunduran ve koruyan bir Osmanlı İmparatorluğu vurgusu yer almaktadır. Diğer taraftan I. Dünya Savaşı döneminde Osmanlı vatandaşlarının yaşadığı acıların büyüklünü anlatmak amacıyla söylemsel ifadenin gücü "hafızalarda derin izler bırakan büyük acılar" ifadesiyle artırılarak *kuvvetlendirme stratejisi* kullanılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Ahmet Davutoğlu (Eylül 2014 – Mayıs 2016)

Açıklamanın girizgâh niteliğinde olan ilk üç paragrafında ise genel olarak Türk ve Ermeni vatandaşların asırlardır bir arada yaşadığı, ortak tarihi geçmişte aynı acıları paylaştığı ve bu yaşanan acılar sebebiyle Türkiye'nin de Ermenilerin hatırası ve kültürel mirasına sahip çıkması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu nedenle burada hem *tarih toposu*nun, hem *hümanizm toposu*nun, hem de *sorumluluk toposu*nun bir arada kullanıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca, burada "masum Osmanlı Ermenileri" vurgulanarak ve bu şekilde bir ayrıma gidilerek o dönemde masum olmayan Ermenilerin de varlığına dikkat çekilmektedir. Başka bir deyişle, diğer masum olmayan Ermenilerin varlığı da ima edilmektedir.

Açıklamanın ikinci ilâ beşinci paragraflarında yer alan I. Dünya Savaşı koşullarında hayatını kaybeden masum Osmanlı Ermenilerinin saygıyla anılması, "Osmanlı Ermenilerinin hatırasına ve Ermeni kültürel mirasına sahip çıkmak Türkiye için tarihi ve insani bir görev" olduğuna dair ifadenin yer alması, 24 Nisan'da Ermeni Patrikhanesince düzenlenecek dini bir törenle Osmanlı Ermenilerinin de anılacak olması ve "Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip

Erdoğan'ın Başbakan olduğu dönemde, 23 Nisan 2014 tarihinde yayınladığı mesajda belirtildiği gibi, 'Türkiye ve Ermenistan'ın, birlikte, kendilerine yakışır bir törenle' Osmanlı Ermenilerini anmaları çağrısında bulunması" ile ilgili ifadeler ileri sürülen birer argüman olarak değerlendirilerek 1915 Olayları ve Ermenistan ile ilişkiler konusunda Türkiye için *yük/sorumluluk alma* (burdening, weighting) *toposu*nun kullanıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca pozitif anlamlar taşıyan bu ifadelerin, ima yollu stratejiler kapsamında Türkiye'nin olumlu taraflarını ön plana çıkarmak ve "biz" vurgusu oluşturmak (bizim olumlu taraflarımız) amacıyla kullanıldığı da söylenebilir.

Açıklamanın altıncı ilâ dokuzuncu paragraflarında, genel olarak hem Türk hem Ermeni tarafına geçmiş ve gelecek için birlikte hareket etme tavsiyesi yer almaktadır. "Tarih siyasete alet edilmediğinde" ifadesiyle özellikle Türk tarafının her fırsatta dile getirdiği 1915 Olaylarıyla ilgili gerçeklerin ortaya çıkarılması için siyasetçilerin değil tarihçilerin çalışma yürütmesi gerektiği ve tüm tarafların arşivlerini açarak ortak bir komisyon kurması gerektiği önerileri akla gelmektedir. Diğer taraftan bu ifadeyle Ermenilerin ya da Ermeni iddialarını savunanların, tarihi siyasete alet ettiğine ilişkin imada bulunulduğu söylenebilir. Bu kapsamda, gerçeklerin ortaya çıkarılmasını talep eden taraf olarak sözkonusu öneriler ışığında bilhassa "Tarih siyasete alet edilmediğinde" ifadesiyle *gerçeklik/hakikat toposu*nun kullanıldığı söylemek mümkündür. Ayrıca, dokuzuncu paragrafta yer alan "acılar arasında ayrım gözetmeden" ifadesi de dikkat çeken ifadeler arasındadır. Bu ifadeyle o dönemde sadece Ermeni vatandaşlarının hayatını kaybettiği inkar edilmeyerek, savaş koşullarında bir çok insanın da yaşamını yitirdiği ve büyük acılar çektiği vurgulanmaktadır. Bu kapsamda Ermeni tarafına, söz konusu ifadenin benzeri olarak çok sık kullanılan "acıları yarıştırmama" veya "acılar arasında ayrım gözetmeden" çağrıları *adalet/hakkaniyet toposu*na örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca negatif anlamlar taşıyan bu ifadelerin, *ima yollu stratejiler* kapsamında Ermenilerin ya da Ermeni iddialarını savunanların olumsuz taraflarını ön plana çıkarmak ve "onlar" vurgusu oluşturmak (onların olumsuz tarafları) amacıyla kullanıldığı da söylenebilir. Diğer taraftan, özellikle Başbakan Davutoğlu tarafından benimsenen bu sözkonusu "acılar arasında ayrım gözetmeden" söylemiyle ilgili olarak 28 Nisan 2015 tarihinde Agos gazetesine röportaj veren Şükrü Hanioğlu şu açıklamada bulunmuştur:

> Tabiî her toplumun acıları var. Coğrafyamız yaklaşık iki yüz yıllık bir zaman diliminde çok uluslu bir imparatorluğun ulus-devletlere ayrışması sürecini, bu gelişmenin beraberinde getirdiği büyük acılar ve trajedilerle beraber yaşamıştır. Bu süreçte acı yaşamayan bir toplum katmanının olması mümkün değil. Doğal olarak bunları dile getirmek anlamlıdır. Bunun yanı sıra "ortak acı" kavramını toplumun bir

> bölümünün yaşadığı trajedileri diğerlerinin de hissetmesi ve paylaşması olarak yorumlamamız mümkün. Unutmayalım ki, Ermeniler ve diğerleri bir "biz"in parçaları idiler. Bunun yanı sıra tehcir kervanına dâhil edilen ve önemli bir bölümü hayatını kaybeden Ermeniler, diğerlerinin vatandaşı, arkadaşı, komşusu, iş ortağı, işvereni, işçisi durumundaydılar, dolayısıyla onların acısını diğerlerinin de hissetmesi ve bunun "ortak bir acı"ya dönüşmesi normal. Ancak bunları ifade ederken "acıları yarıştırma" ile farklı acılar üzerinden 1915 Tehciri'ni "olağanlaştırma" ve ona "meşruiyet kazandırma"nın yanlış olduğunu vurgulamak gerekir. Örneğin, 93 Harbi ve Balkan Savaşları sonrasında Rumeli Müslümanlarının çektikleri acılar, uğradıkları katliamlar, Birinci Dünya Savaşı sırasında Ermenilerin başına gelenleri olağanlaştırmaz ve onlara meşruiyet kazandırmaz. Buna ek olarak, 1915 Tehciri, kapsam ve neticeleri açısından çok büyük bir olay, 20. yüzyılın en önemli trajedilerinden birisidir, bunu da gözden uzak tutmamak gereklidir (2015).

Açıklamada ayrıca, beşinci paragrafta Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Başbakan olduğu dönemde, 23 Nisan 2014 tarihinde yayınladığı mesaja ve sekizinci paragrafta Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun Hrant Dink'in ölüm yıldönümü vesilesiyle 20 Ocak 2015 tarihinde yayınladığı mesaja atıfta bulunulması, bu açıklamanın muhatapları için "Türk tarafı son yıllarda Ermenilere olumlu bir şekilde yaklaşmakta veya barış eli uzatmakta" mesajlarını içermektedir. Başka bir deyişle, bir bakıma geçmişte bu olumlu mesajların da Türkler tarafından yayınlandığı hatırlatılarak bu mesajı alanların kendi zihinlerinde bir değerlendirme yapmaları beklenmektedir. Bu kapsamda söz konusu atıfta bulunulan mesajlar yoluyla *derinlik kazandırma stratejisi*nin kullanıldığı söylenebilir.

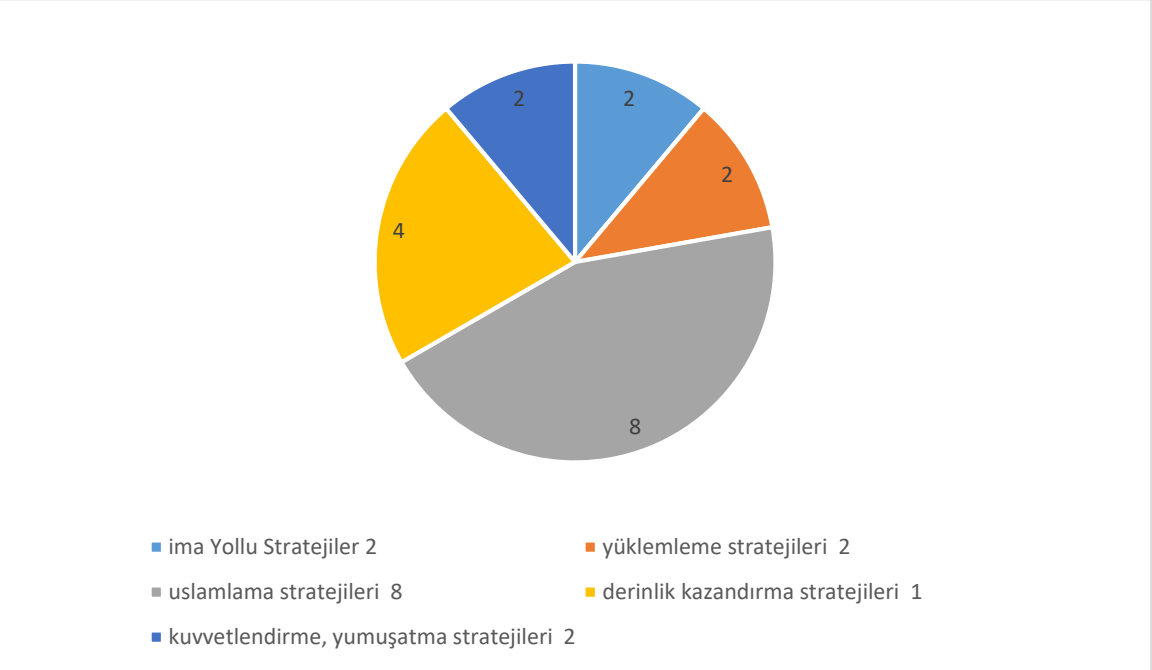
Açıklamanın 10. ve 11. paragraflarında I. Dünya Savaşı esnasında yaşananların nedenlerinin ve sorumluların tespit edilmesinin mümkün olduğu argümanı öne sürülerek geçmişle yüzleşmenin önemli olduğu ifade edilmiş ancak bu yüzleşmenin "dürüst" yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu kapsamda bu ifadelerle *sorumluluk toposu*nun kullanıldığını söylemek mümkündür. Esasında "geçmişle dürüstçe yüzleşmek" ile ilgili kastedilen husus 12. paragraftaki "soykırım" kelimesine atıfta bulunan "her şeyi tek bir kelimeye indirgeyerek" ifadesidir. Başka bir deyişle burada, "soykırım" gibi genellemelerde bulunularak bir nefret söylemiyle tüm sorumluluğu Türk milletine yüklemenin vicdanen ve hukuken sorunlu olduğu belirtilmiştir. Vicdanen sorunludur, çünkü savaş döneminde Ermenilerle birlikte birçok farklı milletten ve dinden insan da hayatını kaybetmiş ve büyük acılar yaşamıştır. Hukuken sorunludur, çünkü "Ermeni soykırımı" dünyada tanınmış değildir. Günümüzde, 29 ülke ve kurum sözde Ermeni soykırımı konusunda karar almıştır ve bu kararların da Türkiye'ye karşı siyasi sebeplerle alınabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Açıklamanın 12. paragrafında dikkat çeken bir diğer ifade son yıllarda özellikle Avrupa'daki kurumlarda oldukça sık kullanılan "nefret söylemi" (hate speech) ifadesidir. Bu ifadenin de uluslararası toplumda bir farkındalık oluşturmak amacıyla uluslararası nitelik taşıyan bu açıklamada yer almış olabileceği akla gelmektedir. Çünkü Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi nefret söylemini, "ırkçı nefreti, yabancı düşmanlığını, Yahudi düşmanlığını veya hoşgörüsüzlüğe dayalı diğer her türlü nefret biçimini yayan, kışkırtan, teşvik eden veya meşrulaştıran her türlü ifade biçimini kapsar" (Weber, 2009, s. 3) şeklinde tanımlanmaktadır. Dolayısıyla nefret söylemi, dünyanın hiçbir yerinde kabul edilmeyen ve kamu barışını bozan bir suçtur. Bu kapsamda, 12 ilâ 14. paragraflarda yer alan "nefret söylemi" (with hate speech), "vicdanen de hukuken de sorunlu" (both morally and legally problematic), "Türk ve Müslüman Osmanlı vatandaşlarının maruz kaldığı sürgün ve katliamların derin izleri" (The scars left by the exile and massacres that Turkish and Muslim Ottomans), "gerçeği görmezden gelmek" (To ignore this fact), "acılar arasında ayırım gözetmek" (discriminate between pains suffered), "tarihi bakımdan yanlış" ve "vicdanen de kabul edilemez" (as questionable historically as it is mistaken morally) ifadeleri soykırım iddiasında bulunan Ermenilere veya Ermeni iddialarını destekleyenlere negatif anlamlar atfeden *stigma* kelimeler veya ifadeler olduğundan burada *yüklemleme stratejisi*nin de kullanıldığını söylemek mümkündür.

Açıklamanın 15 ilâ 21. paragraflarında genel olarak, bu güne kadar, Türk ve Ermeni taraflarının çatışan hafızalarını birbirlerine dayatmalarının bir sonuç getirmeyeceğinden bahisle iki tarafa da "hakikate ulaşmak için adil hafıza, duygudaşlık, saygılı bir dil, makul ve nesnel bakış" çağrısında bulunulmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye'nin de bu çağrıya uymak adına; tüm görüşlerin serbestçe dillendirilebildiği, özgürce tartışılabildiği, her türlü belge ve bilginin soruşturulabildiği bir ortam sağlayarak önemli pozitif adımlar attığı da örnek olarak belirtilmiştir. Ayrıca, bu ortak sorumluluğu sadece Ermeni tarafının değil bütün üçüncü tarafların da üstlenmesi gerektiği çağrısında bulunulmuştur. Bu nedenle, tüm taraflara "adil hafızaya ve ortak barışçıl geleceğe dayalı bir tutum" benimseme sorumluluğu yüklendiğinden burada *sorumluluk toposu* (responsibilty topos) kullanılmıştır.

Açıklamanın 13. ve son paragraf olan 22. paragrafında, benzer olaylar için farklı etiketlerin kullanıldığı görülmektedir. 13. paragrafta "Türk ve Müslüman Osmanlı vatandaşları" için "maruz kaldığı sürgün" ifadesi kullanılırken, 22. paragrafta Ermenilerden bahsedilirken "tehcir" (İngilizce metinde "başka yerde iskan etme, yer değiştirme" anlamına da gelen

"relocation" ifadesi kullanılmıştır) ifadesi kullanılmıştır. Bununla birlikte, 13. paragrafta "Türk ve Müslüman Osmanlı vatandaşları"nın ölümlerinden bahsedilirken "katliamlar" veya "katliamların derin izleri" ifadesi kullanılmış, Ermenilerin ölümünden bahsedilirken "hayatını kaybeden" ifadesi kullanılmıştır. Burada olaylar anlatılırken belli negatif veya pozitif özellikler yükleyen ifadeler (sürgüne maruz kalanlar & yer değiştirenler; katliamlar & hayatını kaybedenler) yoluyla söylemde anlatılmak istenen unsurlar olumlu veya olumsuz olarak etiketlenerek *yüklemleme stratejisi*nin kullanıldığı görülmektedir. Bu ifadeleri aynı zamanda *kuvvetlendirme-yumuşatma stratejisi*ne örnek olarak göstermek mümkündür. Türk tarafının yaşadıkları anlatırlırken anlam kuvvetlendirilmiş, Ermeni tarafının yaşadıkları anlatılırken anlam yumuşatılmıştır.

Şekil 4 Başbakan Davutoğlu'nun 20 Nisan 2015'te yayınlamış olduğu açıklamasında ağırlıklı olarak kullanılan stratejilerin dağılımı

4.4. Ermenistan Cumhuriyeti Başbakanı Hovik Abrahamyan'ın 1915 Olaylarının 100. Yıl Dönümü ile İlgili 24 Nisan 2015'te Yayınladığı Mesaj Metninden Örnekler

Nisan 2015'de Başbakan olarak görevde bulunan Hovik Abrahamyan'ın "Ermeni Soykırımı Kurbanlarını Anma Günü Mesajı" 24 Nisan 2015 tarihinde yayınlanmıştır. Söz konusu mesaj metnine incelenmek üzere aşağıda yer verilmiştir (örneklerin daha net görülmesi ve anlaşılabilmesi için metin içinde kalın yazı tipi kullanılmıştır):

Sevgili yurttaşlar,

> Bugün **Ermeni soykırımının yüzüncü yılı** anılıyor. I. Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Türkiye'sinin yöneticileri **korkunç bir suç planladı ve gerçekleştirdi**. Bütün dünyada **Ermeniler ve uygar insanlar 20. yüzyılda işlenen ilk soykırım**ı hatırlar ve kınar.
>
> **1.5 milyon masum kurbanımız**ı anarken, onların acı çektikleri yollara geri dönüp bakarak ebedi hatıralarına boyun eğiyoruz. Soykırımın 100. yıldönümünü anma törenleri "**hatırlıyorum ve talep ediyorum**" sloganı altında tüm dünyada düzenlenmektedir. Her geçen yıl daha fazla sayıda ülke, Ermeni Sorkıyımını tanıyor ve kınıyor. Aslında Ermeni soykırımını tanıma ve kınama tüm insalığın gelecek nesillere karşı bir sorumluluğudur.
>
> Bugün, bizler **Meds Yeghern**den kurtulanları, **insanlık dışı acılar yaşayanlar**ı ve **göç etmeye mahkûm edilenleri**, Anavatan Ermenistan'da ve Diasporada direnmek için yeterli güce sahip olduğunu kanıtlayanları, Ermeni adını ve kimliğini koruyanları hatırlıyoruz.
>
> Soykırımın kınanması ve önlenmesi için **tarihi adaleti yeniden kurma mücadelesi** için Ermeni halkına katılmış olan tüm ülkelere, uluslararası örgütlere ve bireylere şükranlarımı sunuyorum.
>
> Ermeni Soykırımının masum kurbanlarının hatıraları takdirle anılırken, soykırımdan kurtulan bir ulus olarak **biz**, harekete geçme, birlikte ilerleme, vatanımızı geliştirme ve güçlendirme görevleriyle birbirimize bağlıyız (Abrahamyan, 2015).

Abrahamyan'ın mesajında genel olarak *yüklemleme stratejis*inin sıkça kullanıldığı görülmektedir. Daha önce, *yüklemleme stratejisi* ile aktörlere (kişi, ülke, nesne, olay gibi) küçümseyici veya takdir edici, pozitif veya negatif anlamlar atfedilebildiği ve bu yapılırken de sıfatlar ve etiket kelimeler (flag words) ya da stigma kelimeler (stigma words) gibi çeşitli retorik araçlardan yararlanılabildiği belirtilmişti. Burada da Ermenilere ait tüm unsurlara takdir edici veya pozitif anlamda sıfatlar veya etiket kelimeler vasıtasıyla yüklemlemede bulunulurken Ermenilere ait olmayan unsurlar olumsuz çağrışımlar oluşturan stigma kelimelerle nitelendirilmiştir. Örneğin 24 Nisan tarihi nedeniyle "Ermeni soykırımının yüzüncü yılı" olarak etiketlenmesi; yine aynı şekilde yaşananların "20. yüzyılda işlenen ilk soykırım" olarak nitelendirilmesi; anma törenlerinde bir etiket haline getirilmesi amacıyla kullanılan "hatırlıyorum ve talep ediyorum" (I remember and demand) sloganı; Ermeni soykırımı denildiğinde artık bir etiket haline geldiği için akla ilk gelen ifadelerden biri olan "Meds Yeghern" ibaresinin kullanılması; Ermeni halkını destekleyenler için "tarihi adaleti yeniden kurma mücadelesi" (to struggle for the restoration of historical justice) içinde bulunduklarına dair pozitif anlamda bir hatırlatmanın yapılması gibi ifadeler ile Ermenilere ve Ermeni iddialarını destekleyenlere olumlu anlamlar çağrıştıran sıfatlar ve etiket kelimeler kullanılarak mesaj söyleminde *yüklemleme stratejis*inin uygulandığını söylemek mümkündür. Diğer taraftan, negatif anlamda kullanılan ve olumsuz çağrışımlar oluşturan "korkunç bir suç planladı ve gerçekleştirdi" (Ottoman Turkey's rulers planned and carried

out a monstrous crime) ifadesi ile “insanlık dışı acılar yaşayanlar” ve “göç etmeye mahkûm edilenler” (who went through inhuman sufferings and, forced to emigrate) ifadeleriyle I. Dünya Savaşı yıllarındaki Osmanlı Türkiye’sinin yöneticilerine olumsuz anlamlar atfedilerek yüklemlemede bulunulduğu görülmektedir.

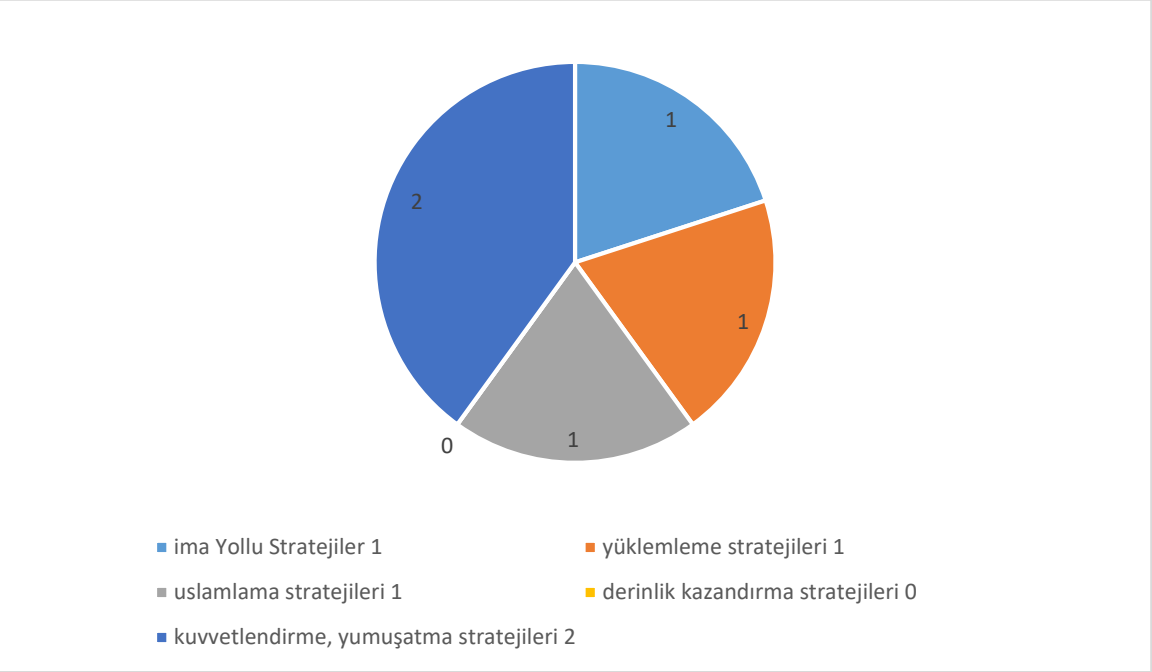

Ermenistan Cumhuriyeti Başbakanı Hovik Abrahamyan (Nisan 2014 - Eylül 2016)

Mesajın ilk paragrafında, ima yollu stratejiler kapsamında “biz” ve “onlar” (in-groups ve out-groups) ayrımının yapıldığı görülmektedir. Bu ayrım yapılırken de “biz” yani Ermeniler ve Ermeni iddialarını destekleyenlerin olumlu yönleri ön plana çıkarılırken, “onlar” yani Ermeni iddialarını kabul etmeyenler ve “Ermeni soykırımı”nı gerçekleştirdiği iddia edilenlerin olumsuz yönleri ön plana çıkarılmıştır. “Onlar” yani Ermeni iddialarını kabul etmeyenler ve “Ermeni soykırımı”nı gerçekleştirdiği iddia edilenlerden bahsedilirken “korkunç bir suç planladı ve gerçekleştirdi” denilerek olumsuz yönler vurgulanmış, ardından “biz” yani Ermeniler ve Ermeni iddialarını destekleyenlerden bahsedilirken “Ermeniler ve uygar insanlar. 20. yüzyılda işlenen ilk soykırımı hatırlar ve kınar.” ifadesi kullanılmıştır. Ermeniler, “uygar insanlarla” birlikte anılarak olumlu tarafları ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır.

Mesajın ikinci paragrafında yer alan “1.5 milyon masum kurbanımız” (our 1.5 million innocent victims) anlatımı da dikkat çekmektedir. Bu anlatımdaki “1.5 milyon” ifadesinin *kuvvetlendirme stratejisi* kapsamında o dönemde hayatını kaybedenlerin çokluğunu vurgulamaya yönelik söylemin etkisel gücünü artırmak; “masum kurbanımız” ifadesiyle de *yumuşatma stratejisi* kapsamında o dönemde hayatını kaybedenlerin suçsuzluğunu ve zararsızlığını vurgulamaya yönelik söylemin etkisel gücünü azaltmak amacıyla kullanıldığını söylemek mümkündür.

Mesajın son paragrafında ise Abrahamyan, Ermeni vatandaşlara hitaben "harekete geçme, birlikte ilerleme, vatanımızı geliştirme ve güçlendirme" (we are bound by duty to mobilize, move forward together, develop and strengthen our homeland) ile yükümlü olduklarını net bir şekilde ifade ettiğinden dolayı *sorumluluk toposu*nun kullanıldığını söylemek mümkündür. Söz konusu yükümlülüklerin argümanı da o dönemde hayatını kaybedenlerin hatıralarını günümüzde takdirle anmaları ve "soykırımdan kurtulan bir ulus" olduklarının hatırlatılmasıdır.

Şekil 5 Başbakan Abrahamyan'ın 24 Nisan 2015'te yayınlamış olduğu mesajında ağırlıklı olarak kullanılan stratejilerin dağılımı

4.5. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun 1915 Olaylarının 100. Yıl Dönümü ile İlgili 20 Nisan 2015'te Yaptığı Konuşma Metninden Örnekler

Nisan 2015'de Dışişleri Bakanı olarak görevde bulunan Mevlüt Çavuşoğlu'nun 20 Nisan 2015 tarihinde Washington'daki Carnegie Uluslararası Barışa Destek Kurumu'nda yaptığı konuşmanın bir kısmı 1915 Olaylarına ve Ermenilerle ilişkilere ilişkindir. Konuşma metninin söz konusu kısmına incelenmek üzere aşağıda yer verilmiştir (örneklerin daha net görülmesi ve anlaşılabilmesi için metin içinde kalın yazı tipi kullanılmıştır):

> İkincisi, Türk-Ermeni ilişkileri. Bu iki eski millet arasındaki ayrılığı aşmak için 2009'dan beri çalışıyoruz: yüzyıllar boyunca barış ve uyum içinde bir arada yaşayan iki millet.

> Bir noktayı vurgulamama izin verin: Türkiye **Ermenilerin acısını paylaşmak**tadır. İki millet arasındaki **empatiyi yeniden kurmak** için **sabır ve kararlılıkla** çalışıyoruz.
>
> **Sadece diyalog yoluyla huzurlu bir ortak gelecek inşa edebileceğimize** inanmaya devam ediyoruz.
>
> Bu bağlamda, geçen yıl **1915 Olaları**yla ilgili Cumhurbaşkanımızın mesajı tarihi bir adımdı. Başbakanımızın Ocak ayındaki son açıklaması da insancıl bakış açımızı temsil eden bir başka adımdı.
>
> Sadece birkaç saat önce, Başbakan Davutoğlu, I. Dünya Savaşı'nın trajik koşulları altında hayatını kaybeden Osmanlı Ermenilerine taziyelerini sundu.
>
> Ayrıca, dünya çapındaki anma törenlerine paralel olarak, 24 Nisan'da İstanbul'da Ermeni Patrikhanesinde bir tören düzenleneceğini de açıkladı.
>
> Bu tarihi öneme sahip bir adımdır.
>
> Bu yolda devam edeceğiz. Hem sorunun tarihi yönünü ele alan hem de **Dağlık Karabağ sorunu**nu çözmeye yardımcı olan bir çerçeve için çalışmaya devam edeceğiz (Çavuşoğlu, 2015).

Konuşmanın 1915 Olaylarıyla ilgili kısmına giriş niteliğinde olan ilk paragrafta, Türklerin ve Ermenilerin yüzyıllardır birlikte barış ve huzur içinde yaşayan iki millet olduğu vurgulanarak, 2009 yılında iki tarafın da imzaladığı diplomatik ilişkilerin kurulması ve ilişkilerin geliştirilmesine dair iki protokole atıfta bulunulmuştur. Başka bir deyişle, iki taraf arasındaki uzlaşmazlığın üstesinden gelmek amacıyla 2009 yılından beri çalışıldığı vurgulanmaktadır. Bunun sebebi, 2009 yılında imzalanan Protokollerin –yürürlüğe girmese de- iki taraf arasındaki uzun süredir yapılan en somut çalışmalardan biri olmasıdır. 2015 yılında, ABD'de yapılan bu konuşmada, dinleyicileri ikna etmek, dinleyicilerin kendi zihinlerinde konuyu değerlendirmelerini sağlamak ve bir bakıma söz konusu uzlaşmazlığı çözmek için "2009'dan beri çalışıldığı" mesajını vermek amacıyla iki taraf arasında 2009'da yapılan bu çalışmanın somut bir gösterge olarak dinleyicilere sunulduğunu söylemek mümkündür. Bu kapsamda, buradaki söylemde *derinlik kazandırma stratejisi*nin kullanıldığını söylenebilir.

İkinci ve üçüncü paragrafta, Türk ve Ermeni ilişkilerinin olumlu yönde gelişme göstermesi amacıyla Türkiye'nin olumlu çabası ve tutumu ön plana çıkarılmaktadır. Bunun için dinleyicilere verilmek istenen mesajda bazı olumlu çağrışımlar oluşturan ifadeler kullanılmıştır. Bu kapsamda "Ermenilerin acısını paylaşmak" (shares the suffering of Armenians), "sabır ve kararlılıkla" (with patience and resolve), "empatiyi yeniden kurmak" (to re-establish empathy), "sadece diyalog yoluyla" (only through dialogue) ve "huzurlu bir ortak gelecek inşa edebileceğimize" (we can build a peaceful common future) gibi pozitif

özellikler yükleyen söylemler nedeniyle *yüklemleme stratejisi*nden faydalanıldığını söylemek mümkündür.

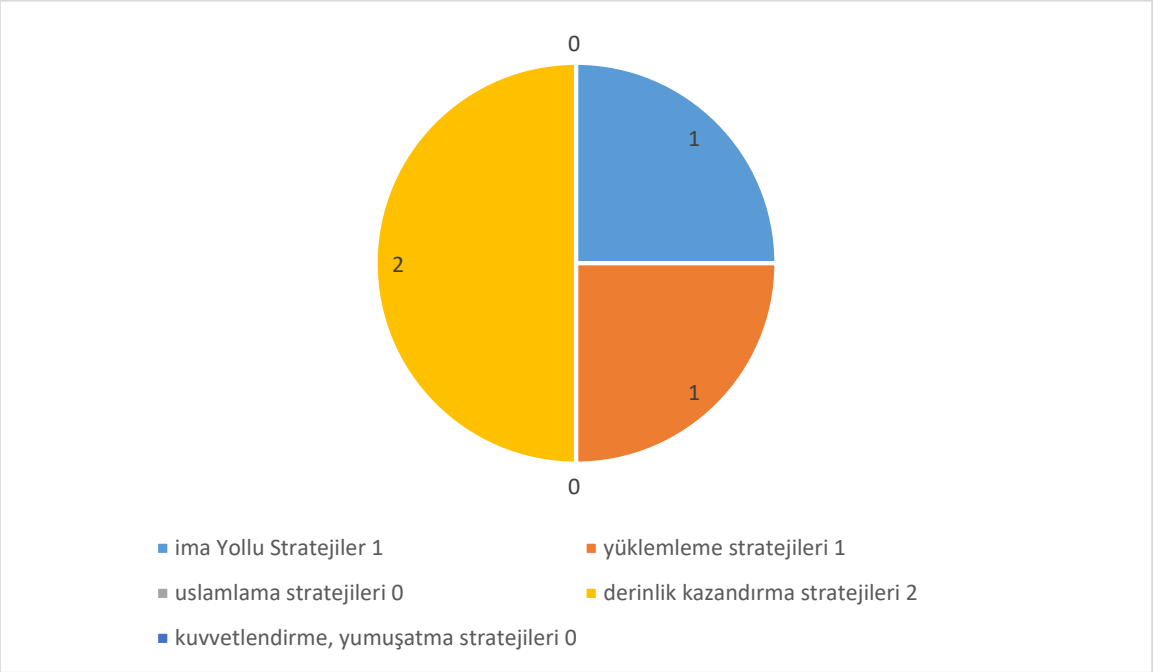

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu

Konuşmanın devamında, 1915 Olayları ve Ermenilerle ilişkilere yönelik Türkiye'nin attığı olumlu adımlardan üç tanesi dinleyicilere örnek olarak sunulmuştur. Bu kapsamda Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Başbakan olduğu dönemde, 23 Nisan 2014 tarihinde yayınladığı mesaja, Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun Hrant Dink'in ölürülmesinin yıldönümü vesilesiyle 20 Ocak 2015 tarihinde yayınladığı mesaja ve dünya çapındaki anma törenleriyle birlikte 24 Nisan'da İstanbul'daki Ermeni Patrikhanesinde de bir tören düzenleneceğine atıfta bulunulması, bu konuşmanın muhatapları için "Türk tarafı son yıllarda Ermenilere olumlu bir şekilde yaklaşarak iyi niyet adımları atmakta veya Ermenistan ile olan sorunlarını çözme yolunu benimsemekte" mesajlarını içermektedir. Başka bir deyişle, Türk tarafının son yıllarda ilişkilerin düzelmesine yönelik olumlu adımlar attığı hatırlatılarak bu konuşmayı dinleyenlerin kendi zihinlerinde bir değerlendirme yapmaları beklenmektedir. Bu çerçevede söz konusu atıfta bulunulan mesajlar ve hatırlatmalar yoluyla *derinlik kazandırma stratejisi*nin kullanıldığı söylemek mümkündür.

Diğer taraftan, ABD'de yapılan bu konuşma içerisinde bir kez geçen ve I. Dünya Savaşı döneminde yaşanan acıları anlatmak amacıyla Türk tarafının yüklemlemede bulunduğu "1915 Olayları" ifadesi dikkat çekmektedir. Yaşananları *büyük felaket* anlamına gelen "Meds Yeghern" ifadesiyle nitelendiren ve Ermeni diasporasının etkili olduğu bilinen ABD'de Mevlüt Çavuşoğlu tarafından yapılan konuşmada yaşananların "1915 Olayları" şeklinde ifade edilmesinin taraflar için oldukça önem arz ettiği ortadadır. Yaşananlara yönelik Türklerin, Ermenilerin ve ABD'nin kullandığı ifadeler konuya yönelik farklı bakış açılarını yansıttığı için söylemin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Konuşmanın 1915 Olaylarıyla ilgili kısmına genel olarak bakıldığında giriş paragrafından son cümleye kadar "biz" yani Türkiye'nin olumlu tarafları vurgusu ön plandadır. Örneğin Türkiye'nin Ermenilerin acısını paylaştığı, iki millet arasındaki empatiyi kurmak için sabır ve kararlılıkla çalıştığı, ortak gelecek inşa edilebileceğine inanmaya devam ettiği ve son yıllarda Cumhurbaşkanı ve Başbakan seviyesinde Ermeniler için olumlu mesajlar yayınladığı ile Olayların yüzüncü yılında İstanbul'daki Ermeni Patrikhanesinde bir tören düzenlenmesini desteklediği gibi konular konuşmada özellikle vurgulanmıştır. Diğer taraftan, tüm bu pozitif anlamlar taşıyan ifadelerin sonunda ise "onlar" yani Ermenilerin olumsuz taraflarını ön plana çıkarmak adına Ermenistan tarafından işgal edilerek birçok çatışma ve ölümlerin yaşanmasına sebep olan "Dağlık-Karabağ sorunu" hatırlatılmıştır. Bu kapsamda burada *ima yollu stratejiler*in kullanıldığını söylemek mümkündür.

Şekil 6 Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'nun 20 Nisan 2015'te yapmış olduğu konuşmada ağırlıklı olarak kullanılan stratejilerin dağılımı

4.6. Ermenistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Edward Nalbandyan'ın 1915 Olaylarının 100. Yıl Dönümü ile İlgili 23 Nisan 2015'te Yaptığı Konuşma Metninden Örnekler

Nisan 2015'de Dışişleri Bakanı olarak görevde bulunan Edward Nalbandyan'ın "Soykırım Suçuna Karşı" Küresel Forum'undaki kapanış konuşması 23 Nisan 2015 tarihinde gerçekleşmiştir. Söz konusu konuşma metnine incelenmek üzere aşağıda yer verilmiştir:

Sayın Meclis Başkanı,

Sayın Kardinal,

Değerli misafirler,

Forum'un değerli katılımcıları,

Hanımefendiler ve Beyefendiler,

Forumun tüm katılımcılarına teşekkür etmek ve hem bu iki gün boyunca üç panelde moderatör olarak görev alan Luis Moreno Ocampo, Geoffrey Robertson, Frank Chalk, Patrick Devedjian Nikolay Rizhkov ve siz sevgili Barones Cox'a hem de panelist olarak Forumda konuşma yapan milletvekillerine, ruhani liderlere, siyaset bilimcilere, uzmanlara şükranlarımı sunmak istiyorum. Mesajların çeşitliliği, derinliği ve önemi, uluslararası toplumun soykırımlarla ve insanlığa karşı işlenen suçlarla mücadelenin hiçbir alternatifi olmadığını göstermektedir.

Son yüz yılda insanlığın korkunç deneyimleri, uluslararası siyasette çığır açan değişimler, küresel siyasi süreçlerdeki insan haklarının yeni algıları, soykırımların önlenmesinin insanlığın başlıca hedeflerinden biri olması gerektiğini teyit etmektedir. **Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan**'ın açılış konuşmasında belirttiği gibi, Ermenistan'daki organizasyonların düzenlenmesiyle birlikte, Ermeni Soykırımının Yüzüncü Yılını anma, soykırımların önlenmesine yönelik uluslararası çabalara artan katılımlarımıza da büyük bir önem veriyoruz. Bu nedenle, tüm dünyaya göndermek istediğimiz en önemli mesajlardan biri, uygar dünyayı, geçmiş ve şimdiki nesilleri birleştiren asil bir hedef olarak soykırımın önlenmesinin mecburi olduğudur. Soykırımın önlenmesi hususu, zamanın siyasi gündemlerine bakmaksızın, herhangi bir siyasi çıkara maruz bırakılmamalı ve kenara itilmemelidir. Dün yaptığı konuşmada **Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Thorbjørn Jagland**, Ermenistan'ın soykırımı uluslararası ölçekte önleme çabalarına katkısını çok takdir etti ve bu çabaların devam etmesi çağrısında bulundu.

Soykırımların tekrarlanmasına izin vermek istemiyorsak, geçmiş soykırımlara neden olan koşulları tanımlamakla yükümlü olduğumuz gerçeği unutulmamalıdır. Forumun bazı katılımcıları, bu korkunç suçun nedenlerine etraflıca değindi. Ermeni soykırımının ardından uluslararası tepki, yargı ve sosyal çevreler arasında suçların suçuyla ilgili farkındalığın artmasına ya da **William Schabas** gibi, soykırımın, insanlığa karşı suçun en uç şekli olduğunu ifade etmesine katkıda bulundu. Bu bağlamda **Daniel Feirstein**, Ermeni Soykırımının Soykırım Araştırmacıları Derneğinin temel öncelikleri arasında olduğuna dair ilginç gerçeği ortaya koydu.

Forumun açılışında belirtildiği gibi, **24 Mayıs 1915'te Rusya, Fransa ve Büyük Britanya'nın özel beyannamesi**nde "**insanlığa ve medeniyete karşı suç**" olarak Ermenilere ne olduğuyla ilgili nitelendirmelerini bir kez daha hatırlamak istiyorum. **1919'da Osmanlı Mahkemesi'nin iddianamesi**, Ermenilerin büyük çaplı katliamlarını düzenlemekten bizzat sorumlu olan Jön Türklerin liderlerini belirledi. 1929'da **Winston Churchill** Ermeni katliamlarını "Holokost " olarak nitelendirdi ve "bu suç siyasi nedenlerle planlandı ve gerçekleştirildi. Bu bölgelerdeki bir Hıristiyan ırkını temizlemek için bizzat fırsat sunuldu" ifadesini ekledi. Forumumuzun katılımcılarından biri olan **Donna Lee Frieze, daha sonra Rafael Lemkin**, Ermenilerin yaşadıklarına atıfta bulunarak "soykırım" terimini icat etti.

Ermeni Soykırımı uluslararası toplum tarafından geniş çapta kınandı. Bu tepki, Avrupa ülkelerinde, ABD ve Rusya'da ve Arap dünyasında eşit derecede yankılandı. Bir dizi aydın, devlet adamı, halk ve dini aktivist, Ermenilere karşı yapılanların kabul edilemezliğine dikkat çekti ve büyük güçleri Ermeni soykırımının fikir babalarını cezalandırmaya ve bu felaketin sonuçlarının ortadan kaldırılmasına elverişli koşullar

oluşturmaya çağırdı. Forumumuzun katılımcıları **Henry Theriault** ve **Patrick Dumberry** bu konunun yasal yönlerini ele aldı. Uluslararası tepki, Ermenilerin yaşadıklarının sadece bir ulusun felaketi olarak değil, insanlığa karşı işlenen bir suç olarak algılandığını ifade etti. Yair Auron'un haklı olarak belirtti gibi, Ermeni soykırımı, sadece Ermeni ve Türkler arasında bir sorun değil, tüm insanlığın sorunudur.

Bununla birlikte, 20. Yüzyıl boyunca Ermeni soykırımını takip eden farklı zulümler de önlenemedi. Bunun nedeni ve öğrenilmesi gereken ana ders, uluslararası soykırım önleme çabalarının gerekli kararlılığı, tutarlılığı ve dayanışmayı uygulayamaması ve ilgili siyasi ve yasal sonuçların yapılmamasıdır.

Forumun değerli katılımcıları,

27 Mart'ta Cenevre'de **BM İnsan Hakları Konseyi**, Ermenistan tarafından başlatılan ve 71 devlet tarafından birlikte yazılan **Soykırım Önleme Kararı**'nı kabul etti. Bu Karar, uluslararası toplumun soykırımı ortak önleme çabaları bağlamında önemli bir yere sahiptir. Bu Karar, önceki yıllarda Ermenistan tarafından başlatılan BM İnsan Hakları Konseyi Soykırım Önleme Kararları ışığıda soykırımın önlenmesi için temel önlemleri tanımlamaktadır.

Soykırım atmosferinin teşhisi ve erken uyarı etkin mekanizmalarının oluşturulması, uluslararası ve bölgesel kuruluşların gündeminde sağlam bir yere sahip olmalıdır. Dün **Holokost Kudüs Enstitüsü Direktörü Profesör Israel Charny** bu konuda etkileyici bir sunum yaptı. Son on yılda hem Birleşmiş Milletler hem de insan hakları örgütleri, erken uyarı ve değerlendirme kapasitelerinin geliştirilmesinde önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Bu başarıların sürekliliği garanti edilmelidir. Aynı zamanda buna caydırıcı mekanizmaların somut hale getirilmesi de eşlik etmelidir. Ne yazık ki Ortadoğu'da aşırılıkçılar tarafından ortaya konan şiddet, bin yıllık medeni değerlere karşı vandalizm ve sivil nüfusa karşı yapılan vahşilik uluslararası toplumun hala bu konularda yapacak çok şeyi olduğunu göstermektedir. Burada, bu sorunları kapsamlı bir şekilde ele aldığı için **Frank Chalk**'a teşekkür etmek istiyorum.

Soykırımın önlenmesinin bir sonraki önemli boyutu, insan hakları koruma mekanizmalarının iyileştirilmesinin yanı sıra hem toplumlarda hem de farklı milletler arasındaki ilişkilerde toleransın derinleştirilmesidir. Demokrasinin güçlendirilmesi, etnik ve dini azınlıkların haklarının korunması ve adil temsili, eğer güçlendirilir ve teşvik edilirse, en aşırılık yanlısı grupların ve ideolojilerin bile yıkıcı niyetlerinin ortadan kaldıramadığı sağlam direkler halini alır. Yabancı düşmanlığı, ayrımcılık ve düşmanlıkların yayılmasına karşı verilen mücadeledeki tutarlılık, soykırım atmosferinin oluşmasını önlemek için vazgeçilmezdir, çünkü soykırım kötülüğünün tohumları yavaş yavaş bu olumsuzluklar tarafından beslenir.

Soykırımların önlenmesinin önemli boyutlarından biri, eğitim programları ve anma yoluyla farkındalık yaratmaktır. Anma soykırımın sonuçlarını ortadan kaldırmada da önemlidir, **Türk entelektüel Cengiz Aktar** bu konuda ilginç bir sunum yaptı. Burada, **Rwanda Soykırımından kurtulan Bayan Esther Mujawayo**'ya, soykırımın sonuçlarını ortadan kaldırmada psikolojik yönlerin komplikasyonlarına ilişkin müstesna konuşmaları için özel bir minnettarlık sunmak istiyorum. Bir yıl önce Ermenistan tarafından başlatılan ve soykırımın önlenmesi için özel olarak tahsis edilen BM İnsan Hakları Konseyi'nin üst düzey toplantısında **Bayan Esther Mujawayo**'nın noksansız dokunaklı bir sunum yaptığını hatırlıyorum.

Soykırımların farkındalığını artırmaktan bahsederken, geçmiş soykırımların sonuçlarının tanınması, kınanması ve ortadan kaldırılması olmadan herhangi bir adımın yarım kalacağını açıkça anlamalıyız. Bu bağlamda, bugün insanlığın

karşılaştığı zorluklardan birinin, -**Michael Bohlander**'ın kapsamlı bir konuşma yaptığı- soykırımların inkar edilmesinin üstesinden gelmek olduğunu güvenle ifade edebiliriz. Bu kınanabilir meseleye karşı yapılan mücadele, soykırım atmosferinin yaratılmasına veya kitlesel zulümleri önleme çabalarına karşı koymak kadar önemlidir. Bu konulara **Donald Bloxham** tarafından baştan sona değinildi. Ben Ermeni soykırımının Yüzüncü yılı vesilesiyle Aziz Petrus Katedrali'ndeki ayin sırasında **I Papa Francis'in bilge sözlerini bir kez daha hatırlamak istiyorum**: "**Kötülüğün gizlenmesi ya da inkar edilmesi tıpkı kanayan bir yarayı sarmayarak kanamasına müsaade etmek gibidir**"

İfade özgürlüğü kisvesi altında soykırımı inkar girişimleri ve insanlığa karşı suçlar aynı derecede kınanabilir. Günümüzde, mağdurların acısının en aza indirilmesi, failler ile mağdurların acıları arasında bir eşitlik kurulması ve mağdurların uğradığı zararlarının önemsizleştirilmesi, inkar için uygulanan araçlar arasındadır. Son zamanlarda biz inkarın bu yeni stratejine sık sık tanık oluyoruz. **Roger Smith**'in belirttiği gibi, argümanlar aynı kalırken inkar taktikleri değiştirilmektedir.

Forumun değerli katılımcıları,

BM İnsan Hakları Konseyi Soykırım Önleme Kararı'nın ana unsurlarından biri, soykırım reddinin ve insanlığa karşı suçların kınanmasıdır. İnkar, görevdeki makamları geçmişte işlenen suçlara suç ortağı yapar. İnkar uzlaşmaya kapıyı açmıyor, insanlığa karşı yeni suçlara kapıyı açıyor. Yair Auron bu konuda değerli gözlemlerde bulundu. **Ragıp Zarakolu dünkü sunumunda Türk Hükümetinin politikasını Mehter Marşı'yla kıyaslaması dikkat çekicidir - bir adım ileri, iki adım geri.**

Forumun değerli katılımcıları,

Forum sırasında ortaya çıkan fikirlerin ve önerilerin soykırımın önlenmesine yönelik uluslararası çabalara önemli bir katkı sağlayacağından eminim. Hazretleri Garegin II ve din adamlarının foruma değerli katılımları için özel teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Ermenistan Millet Meclisi Başkanı Galust Sahakyan'a ve Forumun çalışmalarına önemli katkılarından dolayı dünyanın dört bir yanından gelen tüm parlamenterlere şükranlarımı sunmak istiyorum.

Konuşmamı sonlandırırken, geçen ay boyunca kabul edilen çok önemli belgeleri hatırlamak istiyorum - BM İnsan Hakları Konseyi'nin Soykırım Önleme Kararı, Avrupa Parlamentosu Kararı, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Beyanı ve tabii ki Papa Francis beyanı. Bu önemli adımlar, 21.yüzyılda insanlığın birliğine ve nihayetinde, soykırımların önlenmesi, geçmiş soykırımların tanınması, kınanması ve inkar edilmemesi inancına dayanarak gerçekten etkili önleme mekanizmaları geliştirebilecek. Erivan Küresel Forumu'nun tartışmaları boyunca Küresel Forum'un Taslak Kararı'nın özetlenmiş halinde görüldüğü gibi yeni fikirler ve yapıcı öneriler ortaya konulduğunu zaten vurgulayabiliriz. Soykırım suçunun önlenmesinin müşterek bir şekilde gerçekleştirilmesi yolunda Forumda alınan kararların, bir rehber olarak kabul edileceğine inanıyorum.

Teşekkür ederim (Nalbandyan, 2015).

Edward Nalbandyan'ın yukarıda yer alan konuşmasına genel olarak bakıldığında Ermeni iddialarına destek veren şahıs ve kurumların ifadelerine sık sık atıfta bulunulduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu konuşmada daha çok *derinlik kazandırma stratejisi*nin kullanıldığını söylemek mümkündür.

Konuşmasında tümdengelim mantığına yer veren Nalbandyan öncelikle uluslararasında insan hakları, soykırımın önlenmesi ve soykırımın sonuçlarıyla mücadele gibi tüm insanlığı ilgilendiren hususları açıklamış, ardından Ermenistan'ın bu konularda yürüttüğü faaliyetleri vurgulayarak Ermenilerin soykırıma uğradığı iddiasını dile getirmiştir.

Ermenistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Edward Nalbandyan (Nisan 2008 – Mayıs 2018)

Çeşitli seviyelerde devlet yetkililerinin olduğu Forum'da yapılan bu konuşmanın ikinci paragrafının genel çerçevesini soykırım meselesini siyasi gündemlerden dolayı göz ardı etmeden ele alarak soykırımın önlenmesi ve soykırımla mücadele edilmesi gerektiği, hatta bunun mecburi olduğu mesajı oluşturmaktadır. Bu nedenle burada *sorumluluk toposu*nun kullanıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca, bu kısımda Ermenistan'ın düzenlediği organizasyonlar aracılığıyla soykırımların önlenmesine yönelik uluslararası çabalara sunduğu katkıdan dolayı Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'a ve yaptığı bir konuşmada Ermenistan'ın soykırımı uluslararası ölçekte önleme çabalarına katkısını çok takdir ettiğini ve bu çabaların devam etmesi çağrısında bulunduğunu dile getiren Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Thorbjørn Jagland'a atıfta bulunulmuştur. Bu nedenle *derinlik kazandırma stratejisi*nin kullanıldığını söylemek mümkündür.

Konuşmanın önceki paragraflarında olduğu gibi dördüncü paragrafında da çeşitli atıflara yer verilmiştir. Konuşmacı kendi fikirlerinin doğruluğunu dinleyicilere kabul ettirmek amacıyla çeşitli atıflar, tanımlamalar ve örneklendirmeler gibi yöntemlere başvurmaktadır. Bunun sebebi dinleyicinin zihninde anlatılanların değerlendirmesini yaptırmak ve bir bakış açısı kazandırmaktır. Bu kapsamda konuşmanın dördüncü paragrafının ilk cümlesinde Nalbandyan tarafından Ermenilerin yaşadıklarıyla ilgili olarak 24 Mayıs 1915'te Rusya, Fransa ve Büyük Britanya'nın özel beyannamesindeki "insanlığa ve medeniyete karşı suç" nitelendirmeleri hatırlatılmıştır. Ardından, o dönemde Ermenilerin yaşadıklarından sorumlu

olanların belirlendiği iddia edilen 1919'daki Osmanlı Mahkemesi'nin iddianamesi kanıt olarak gösterilmektedir. Devamında, yine 1929'da Winston Churchill'in Ermenilerin yaşadıklarıyla ilgili "Holokost" olarak nitelendirmede bulunduğu ve "bu suç siyasi nedenlerle planlandı ve gerçekleştirildi. Bir Hıristiyan ırkının bu bölgelerini temizlemek için bizzat fırsat sunuldu" ifadesini kullandığı belirtilmiştir. Sonrasında ise soykırım terimini icat eden dahası bu terimi Ermenilerin yaşadıklarına atıfta bulunarak dile getiren Donna Lee Frieze ve Rafael Lemkin'in isimlerine yer verilmiştir. Bu kapsamda dinleyicilerin olayların doğruluğunu veya yanlışlığını mütalaa etmesine yönelik yukarıda yer alan söz konusu örneklere ve atıflara Nalbandyan'ın konuşmasında özellikle yer vermesi burada *derinlik kazandırma stratejisi*nin kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca, bu paragrafta *yüklemleme stratejileri* kapsamında bazı negatif özellikler yükleyen ifadeler vasıtasıyla hedeflenen özne veya unsurlar [Türk tarafı veya Ermeni iddialarını kabul etmeyenler] negatif olarak etiketlenmiştir. Örneğin, 24 Mayıs 1915'te dönemin büyük güçlerinin yayınladığı beyannamesinde Ermeniler için "insanlığa ve medeniyete karşı suç" ifadesinin kullanıldığını dile getirmesi, 1919'da Osmanlı Mahkemesi tarafından hazırlanan iddianamede o dönemdeki Türkler için "Ermenilerin büyük çaplı katliamlarını düzenlemekten bizzat sorumlu olan Jön Türklerin liderlerini belirledi" ifadesinin kullanılması, 1929'da Winston Churchill'in Ermenilerin yaşadıklarını, (tüm dünya tarafından soykırım olduğu kabul edilen ve şiddetle kınanan) "Holokost " olarak nitelendirdiğinin ifade edilmesi ve Donna Lee Frieze ile Rafael Lemkin tarafından Ermenilere yaşadıklarına atıfta bulunarak "soykırım" terimini icat ettiklerinin yer alması Türk tarafını veya Ermeni iddialarını kabul etmeyenleri olumsuz etiketlemeye örnek olarak gösterilebilir. Çünkü bu ifadeler Türk tarafı veya Ermeni iddialarını kabul etmeyenler hakkında dinleyicide olumsuz bir çağrışım oluşturması amacıyla kullanılan *stigma* kelimelerden oluşmaktadır.

Aynı şekilde konuşmanın beşinci paragrafında da çeşitli büyük devletlere ve şahıslara atıfta bulunularak sözde Ermeni soykırımının Avrupa ülkeleri, ABD, Rusya ve Arap dünyası tarafından kınandığı, ayrıca bazı aydınların, devlet adamlarının ve aktivistlerin de Ermenilere karşı yapılanların kabul edilemezliğini ve büyük devletlerin bu yapılanlara sebep olanları cezalandırması gerektiğini dile getirdikleri ifade edilmiştir. Yine Forum'daki konuşmalarında Ermeni iddialarının yasal yönlerine değinen Henry Theriault ve Patrick Dumberry ile sözde Ermeni soykırımının tüm insanlığın konusu olduğunu ifade eden Yair Auron'a atıflar yapılması *derinlik kazandırma stratejisi*nin kullanıldığını göstermektedir.

Konuşmanın altıncı paragrafında, uluslararası soykırım önleme çabalarında yeterli kararlılık, tutarlılık ve dayanışma gösterilmemesine ve konuyla ilgili yeterli siyasi ve yasal girişimde bulunulmadığına vurgu yapılmıştır. Böylelikle Ermenilerin soykırım iddialarının sonrasında da dünyada zulümlerin önlenemediği ifade edilmiştir. Bu genel açıklamadan sonra Nalbandyan, uluslararası soykırım önleme çabalarının Ermenistan öncülüğünde BM İnsan Hakları Konseyi'nde dile getirildiğini ve Soykırım Önleme Kararı'nın kabul edildiğini vurgulamıştır. Bu çerçevede açıklamalarını sürdüren Nalbandyan, Soykırım atmosferinin teşhisi ve erken uyarı etkin mekanizmalarının oluşturulmasının öneminden ve gerekliliğinden bahsederek Holokost Kudüs Enstitüsü Direktörü Profesör Israel Charny'nin bu konudaki konuşmasına atıfta bulunmuş ve günümüzde Ortadoğu'daki aşırılıkçılar tarafından ortaya konan şiddeti örnek olarak göstermiştir. Neticede, uluslararası ve bölgesel kuruluşların soykırım önleme çabalarını kararlı ve tutarlı bir şekilde yürüterek sürekli gündemlerinde tutması ile soykırım atmosferinin teşhisi ve soykırımı caydırıcı mekanizmaların somut hale getirilmesi gerektiğinin altı çizilerek *sorumluluk toposu*nun kullanıldığını söylemek mümkündür.

Önceki paragrafın devamı olarak konuşmanın yedinci paragrafında soykırımın önlenmesinin başka bir boyutu ele alınmıştır. Bu kapsamda, soykırımın önlenmesiyle ilgili oluşturulmuş veya oluşturulması planlanan yasal çerçevelerin dışında farklı toplum ve milletler arasındaki ilişkilerde toleransın derinleştirilmesi, demokrasinin güçlendirilmesi, etnik ve dini azınlıkların haklarının korunması ve adil temsili ile yabancı düşmanlığı, ayrımcılık ve düşmanlıkların yayılmasına karşı birlik olunması gerektiğine değinilmiştir. Bununla birlikte, eğitim ve anma programlarının düzenlenmesinin önemi de ayrıca vurgulanmıştır. Bu konuyla ilgili olarak Türk entelektüel Cengiz Aktar'ın yaptığı sunuma ve Rwanda Soykırımından kurtulan, soykırımın sonuçlarını ortadan kaldırmada psikolojik yönlerin komplikasyonlarına ilişkin konuşma yapan Bayan Esther Mujawayo'ya atıfta bulunularak *derinlik kazandırma stratejisi* kullanılmıştır. Dikkat edilirse bu stratejide konuşmacı, konuyla ilgili önce kendi bakış açısını ortaya koymakta ve çeşitli tanımlamalarda bulunmakta ardından kendi düşüncesini desteklemek ve kendi düşüncesinin doğruluğunu ortaya koymak amacıyla da çeşitli kişi ve kurumlara atıfta bulunmakta veya onlardan örnekler vermektedir. Böylece konuşmacının dile getirdiği konuya kendi düşünceleri doğrultusunda bir bakış açısı kazandırdığını söylemek mümkündür.

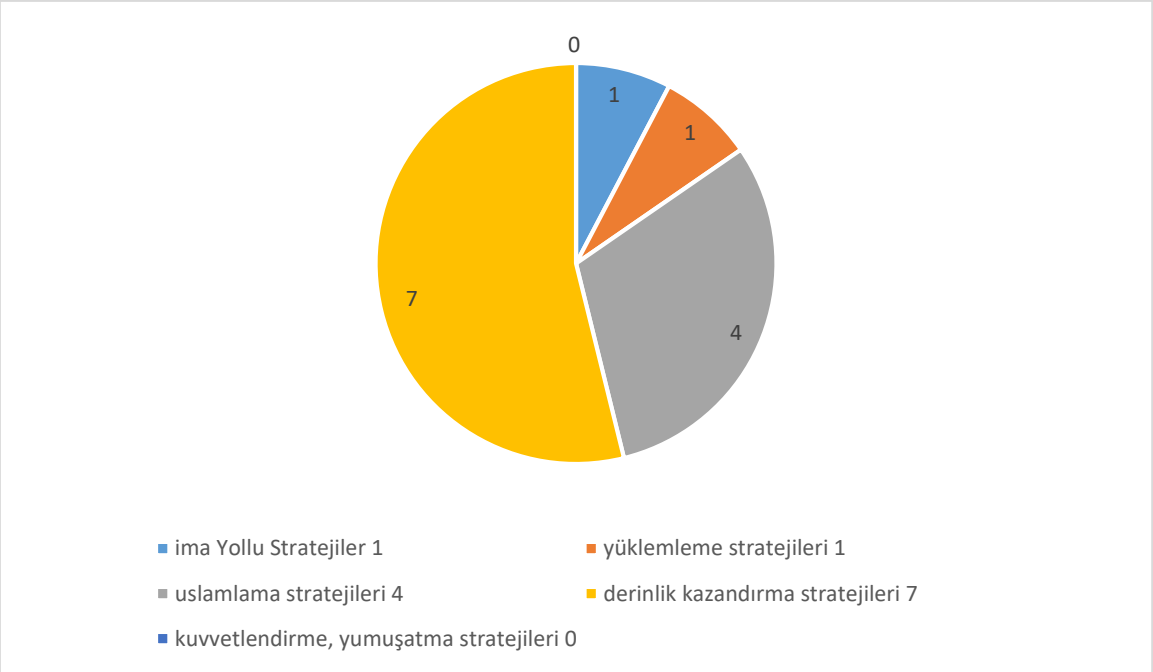
Konuşmanın dokuzuncu paragrafında, geçmişte yaşanan soykırımların etkisi ortadan kaldırılmaz, bu soykırımlar kınanmaz ve tanınmazsa bu konuda atılacak herhangi bir adımın yarım kalacağı mesajından bahisle Ermeni soykırım iddialarının da tanınması gerektiği aksi halde uluslararası toplumun bu konuda gerçekleştirdiği faaliyetlerinin yarım kalacağı mesajının üstü kapalı olarak dinleyicilere verildiğini söylemek mümkündür. Bu kapsamda burada *tehdit ve tehlike toposu* kullanılmıştır. Çünkü, *tehdit ve tehlike toposu* daha önce de belirtildiği gibi "eğer belirli bir eylemin tehlikeli sonuçları varsa onu yapmaktan kaçınmalı ya da belirli tehditler varsa, gerekli önlemler alınmalıdır" (Düzgit, 2011, s. 56) ifadeleriyle açıklanmıştır. Yani, burada verilen mesaja göre; Ermeni soykırım iddiaları tanınmalıdır, aksi halde uluslararası toplum tarafından yapılan çalışmalar yarım kalacaktır. Ayrıca, her paragrafta olduğu gibi burada da çeşitli şahıslara atıfta bulunularak *derinlik kazandırma stratejisi* uygulanmıştır. Bu çerçevede, konuşmasında soykırımların inkar edilmesinin üstesinden gelmenin insanlığın karşılaştığı zorluklardan biri olduğunu dile getiren Michael Bohlander ve konuşmasında soykırımların kınanması için verilen mücadeleden bahseden Donald Bloxham ile Ermeni soykırımının yüzüncü yılı vesilesiyle Aziz Petrus Katedrali'ndeki ayin sırasında Papa Francis'in ifade ettiği "Kötülüğün gizlenmesi ya da inkar edilmesi tıpkı kanayan bir yarayı sarmayarak kanamasına müsaade etmek gibidir." sözüne atıfta bulunmak örnek olarak gösterilebilir.

Konuşmanın onuncu ve on birinci paragrafları soykırımın inkârıyla ilgilidir. İnkârın tanımı "görevdeki makamları geçmişte işlenen suçlara suç ortağı yapar. İnkâr uzlaşmaya kapıyı açmıyor, insanlığa karşı yeni suçlara kapıyı açıyor." şeklinde yapılarak ve bu konuyla ilgili BM İnsan Hakları Konseyi Soykırım Önleme Kararı ile Yair Auron ve Ragıp Zarakolu'nun açıklamalarına atıfta bulunarak *derinlik kazandırma stratejisi*nin kullanıldığını söylemek mümkündür. Burada dikkat çeken husus Ermeni soykırım iddialarını inkar eden tarafın Türkiye olarak gösterilmesi ve bu konudaki Türk Hükümetinin politikasının da Mehter Marşı'na benzetilerek "bir adım ileri, iki adım geri" şeklinde tanımlanması olmuştur.

Nalbandyan'ın konuşmasının buraya kadarki neredeyse tüm paragraflarında olduğu gibi kapanış paragrafı olan son paragrafında da soykırım ve özellikle Ermeni soykırımı iddialarıyla ilgili olarak alınan önemli kararlara ve ifadelere atıfta bulunulmuştur. Dünyadaki önemli kişi ve kurumların kararlarına, BM İnsan Hakları Konseyi'nin soykırım önleme kararına, Avrupa Parlamentosu kararına, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi beyanına ve Hristiyan alemi için önemli bir şahıs olan Papa Francis'in beyanına atıfta bulunularak çeşitli

otoritelerin Ermenilerin tarafında olduğunun vurgulanmak istendiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda *otorite toposu*nun kullanıldığını söylenebilir.

Konuşmanın geneline bakıldığında *ima yollu stratejiler* kapsamında "biz" ve "onlar" (in-groups ve out-groups) ayrımının yapıldığı da görülmektedir. Bu ayrım yapılırken de "biz" yani Ermeniler ve Ermeni iddialarını destekleyenlerin olumlu yönleri ön plana çıkarılırken, "onlar" yani Ermeni iddialarını kabul etmeyenler ve "Ermeni soykırımı"nı gerçekleştirdiği iddia edilenlerin olumsuz yönleri ön plana çıkarılmıştır. Örneğin, "onlar" yani Ermeni iddialarını kabul etmeyenler ve "Ermeni soykırımı"nı gerçekleştirdiği iddia edilenlerin olumsuz yönleri ön plana çıkarılırken, 1919'da Osmanlı Mahkemesi'nin iddianamesi kanıt olarak gösterilerek Mahkemenin, Ermenilerin büyük çaplı katliamlarını düzenlemekten bizzat sorumlu olan Jön Türklerin liderlerinin belirlediği iddia edilmektedir. Günümüzde ise, yaşanılanların inkar edilmesine yönelik mağdurların acısının önemsizleştirildiği iddiası ile Türk Hükümeti politikası eleştirilmekte ve "bir adım ileri, iki adım geri" şeklinde Mehter Marşı'na benzetilmektedir. Diğer taraftan, "biz" yani Ermeniler ve Ermeni iddialarını destekleyenlerin olumlu yönleri ön plana çıkarılırken, Ermenistan'ın soykırımların önlenmesine yönelik uluslararası çabalara artan katılımları, Ermenistan'ın öncülüğünde 71 devlet tarafından hazırlanan Soykırım Önleme Kararı'nın BM İnsan Hakları Konseyi kabul edilmesi ve Avrupa Parlamentosu'nun, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi'nin ve Papa Francis'in Ermenilerin iddialarını desteklemesi gibi hususlara yer verilmiştir.

Şekil 7 Dışişleri Bakanı Nalbandyan'ın 23 Nisan 2015'te yapmış olduğu konuşmada ağırlıklı olarak kullanılan stratejilerin dağılımı

Sonuç olarak, I. Dünya Savaşı esnasında yaşanan acı olayların üzerinden yüz yıl geçse dahi Türk ve Ermeni taraflarının belleklerinden silinmeyeceği ve ebediyen hatırlanacağı çok açıktır. Yukarıda yer alan konuşma veya mesaj metinleri yaşanan bu acı olaylara tarafların nasıl baktığını göstermekte ve bunun söylemlerini nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır.

Türkiye ile Ermenistan veya Ermeni disporası arasındaki ilişkilerin sağlam bir çerçeveye oturtulması öncelikle sağlıklı bir diyalog ile başlayacaktır. Bu diyalogun temelini ise kullanılan dil ve söylem oluşturacaktır. Bu konuda sadece Türk ve Ermeni tarafı değil, ABD, Fransa, İngiltere, Avrupa, Rusya ve Azerbaycan gibi üçüncü tarafların da somut adımlar atması gerekmektedir. Yukarıdaki konuşma ve mesaj metinleri örneklerinde görüldüğü gibi tarafların her fırsatta kendilerinin olumlu yönlerini, karşısındakinin ise olumsuz yönlerini ön plana çıkarması, karşılıklı olumsuz yüklemlemelerde bulunması, sadece kendi bakış açılarıyla olayları değerlendirmesi ve yaşananları gerçeklikten uzak bir şekilde abartarak veya önemsizleştirerek yansıtması sorunun derinleşerek daha köklü ve karmaşık bir hal almasına neden olmakta ve taraflar arasındaki ilk adım olan diyalog adımının dahi atılmasını engellemektedir. Dolayısıyla öncelikle karşılıklı olarak kullanılan dil ve söylemin taraflar arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine yönelik yapıcı ve onarıcı olması gerekmektedir.

BÖLÜM 5

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Postyapısalcılığa göre, söylem toplumsal bir olgudur ve her daim içinde bulunduğu sosyal yapı ve gerçekliklerle iç içedir. Söylem bir yandan bilgi, iktidar ve ideoloji gibi sosyal yapı ve gerçeklikler tarafından şekillendirilirken, diğer yandan bu sosyal yapı ve gerçekliklerin inşasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada, Postyapısalcılığın söz konusu söylem kavrayışından hareketle, Türk ve Ermeni taraflarının 1915 Olaylarının 100. yılına atfettikleri önem ve bu önem vesilesiyle bir parça daha hassaslaşan söylemleri ele alınmıştır. Bu çerçevede Türk ve Ermeni Cumhurbaşkanları, Başbakanları ve Dışişleri Bakanlarının 1915 Olaylarıyla ilgili gerçekleştirilen etkinliklerin, yapılan konuşmaların ve yayınlanan mesajların yoğunlaştığı 2015 yılının Nisan ayındaki resmi kurum sitelerinde yayınlanan konuşma ve mesaj metinleri incelenmiştir. Söz konusu metinler, ESÇ kuramcılarından Norman Fairclough'un *Üç Boyutlu Çerçeve* (Three Dimensional Framework) yaklaşımıyla analiz edilmiştir. Üç Boyutlu Çerçeve yaklaşımının ilk boyutu olan *Metin Boyutu*nda, ilgili metinler yine ESÇ kuramcılarından biri olan Rurt Wodak'ın *Söylemsel-Tarihsel Yaklaşımı'*nda (*discourse-historical approach*) kullandığı söylem stratejileri (ima yollu stratejiler, yüklemleme stratejisi, uslamlama stratejisi, derinlik kazandırma stratejisi ve kuvvetlendirme/yumuşatma stratejisi) göz önünde bulundurularak incelenmiştir. İkinci boyut olan ve metin boyutu ile toplumsal pratik boyutu arasında adeta bir köprü vazifesi gören *Söylemsel Pratik Boyutu*nda, analize tabi tutulan metinlerin üreticileri olan Türk ve Ermeni devlet yetkililerinin bu metinleri nasıl ürettiklerine, bu metinleri üretirken diğer metinlerden ve söylem düzeninden nasıl yararlandıklarına, ilgili konuşmaları nerede, kime karşı ve hangi amaçlarla yaptıklarına odaklanılmıştır. Üçüncü boyut olan *Toplumsal Pratik Boyutu*nda ilk olarak 1915 Olaylarının tarihsel arka planı analiz edilmiş ardından bu tarihsel

süreç ile Türk-Ermeni toplum yapıları arasındaki bağlantı ortaya konmaya çalışılmıştır. 2015 yılında yapılan konuşma ve yayınlanan mesaj metinlerinin oluşturulmasında, tarihi arka planda nelerin etkili olduğunun bilinmesi, analizin daha sağlıklı yapılması açısından önemlidir. Çünkü, metin veya söylem içinde bulunduğu sosyal yapıda (değer, norm, ideoloji, tarih, politika vb.) anlam kazanmaktadır. Bu tez kapsamında, Norman Fairclough'un *Üç Boyutlu Çerçeve* (Three Dimensional Framework) yaklaşımından yararlanılarak yapılan bu analizin amacı, Türkiye ve Ermenistan resmi söylemleri ile tarafların sahip oldukları sosyal yapılar arasındaki karşılıklı ilişkiyi ortaya çıkarmak, devlet yetkililerinin kullandıkları söylemler aracılığıyla içinde bulundukları sosyal yapıları nasıl tekrar tekrar inşa etiklerini gözler önüne sermektir.

1915 Olaylarının 100. Yılı olması sebebiyle 2015 yılına atfedilen önem oldukça büyüktür. Türkiye ile Ermenistan ve Ermeni diasporasının düzenlemeyi planladığı etkinlikler sadece ulusal sınırlarla kalmamış uluslararasında da büyük yankı uyandırmak için birçok faaliyetlerde bulunulmuş, kampanyalar oluşturulmuş ve çeşitli zirveler düzenlenmiştir. Türk ve Ermeni taraflarının 2015 yılını, 1915 Olaylarıyla ilgili iddialarına meşruiyet kazandırmak ve kendi haklılıklarını ortaya koymak amacıyla en iyi şekilde değerlendirmek istedikleri açıktır. 24 Nisan tarihi, Ermeniler ve Ermeni iddialarını kabul edenler tarafından "Ermeni soykırımını anma günü" olarak kabul edilmiştir ve her yıl çeşitli anma törenleri düzenlenmektedir. Dolayısıyla 1915 Olaylarının 100. Yıldönümüne denk gelen 2015 yılının Nisan ayı gerek Türk tarafı gerekse Ermeni tarafı için konuyla ilgili söylemlerin hassaslaştığı ve yoğunlaştığı bir dönem olmuştur. Bu nedenle, ilgili devlet yetkililerinin Nisan 2015'te yaptıkları konuşma ve yayınladıkları mesaj metinleri bu çalışmanın temel inceleme alanını oluşturmaktadır. Bu çerçevede, çalışmanın araştırma sorularının ilki olan "1915 Olaylarının 100. yıl dönümü taraflar için neden bu kadar önemlidir? Söylemler bu süreçte hangi amaçlar doğrultusunda, nasıl kullanılmıştır?" soruları cevaplanmıştır.

Türk tarafından Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2015 yılı Nisan ayında yaptığı beş konuşma ve yayınladığı bir mesaj metni ile Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun 20 Nisan 2015 tarihinde yayınladığı bir mesaj metni ve Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun 20 Nisan 2015 tarihinde yaptığı bir konuşma metni analiz edilmiştir. Ermeni tarafında ise benzer şekilde Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın 2015 yılı Nisan ayında yaptığı altı konuşma metni ile Başbakan Hovik Abrahamyan'ın 24 Nisan 2015 tarihinde yayınladığı bir mesaj

metni ve Dışişleri Bakanı Edward Nalbandyan'ın 23 Nisan 2015 tarihinde yaptığı bir konuşma metni analiz edilmiştir.

Analiz kapsamında, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2015 yılı Nisan ayında yaptığı beş konuşma ve yayınladığı bir mesaj metninde genel olarak, ima yollu stratejiler (referential) kapsamında 10, yüklemleme stratejileri (predication) kapsamında 8, uslamlama stratejileri (argumentation) kapsamında 15, derinlik kazandırma stratejileri (perspectivation) kapsamında 4, kuvvetlendirme, yumuşatma stratejileri (intensification, mitigation) kapsamında 10 ve toplamda 47 örneğin olduğu görülmektedir. Görüldüğü gibi, Erdoğan'a ait metinlerde en çok kullanılan strateji yukarıda da belirtildiği üzere *uslamlama,* en az kullanılan strateji ise olayların veya ifadelerin raporlanması, tanımlanması, öykülenmesi veya alıntılanması yoluyla söylemde bulunan öznenin kendi bakış açısını ortaya koyduğu *derinlik kazandırma*dır. Ayrıca Olayların yüzüncü yılı olarak ayrı bir önem atfedilen 2015 yılı boyunca 1915 Olayları ve Ermeni iddialarıyla ilgili Erdoğan'a ait toplam dokuz konuşma ve bir mesaj bulunmaktadır.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2015 yılı Nisan ayı boyunca yaptığı konuşmaların üçü[23] yabancı katılımcılara yönelik olmayan, Türkiye'de yapılmış ve Cumhurbaşkanlığı resmi sitesinde Türkçe yayınlanmıştır. Bu konuşmaların ana konuları farklı farklı olup, bir bölümünün 1915 Olayları ve Ermeni iddialarına ilişkin hususlar olduğu görülmektedir. Diğer taraftan Erdoğan'ın yaptığı konuşmaların ikisi[24] yabancı katılımcılara yönelik, Türkiye'de ve Kazakistan'da yapılmış ve Cumhurbaşkanlığı resmi sitesinde Türkçe yayınlanmıştır. Ancak, bu iki konuşma metninde 1915 Olayları ve Ermeni iddialarına ilişkin verilen mesajların medyada daha çok yer aldığı görülmektedir. Örneğin, Cumnurbaşkanı Erdoğan'ın *Çanakkale 100. Yıl Barış Zirvesi'*nde yaptıkları konuşmada ön plana çıkan mesajları şöyledir: "1915 olayları konusundaki Ermeni iddialarının, öne sürülen rakamlar başta olmak üzere, hepsi de mesnetsizdir", "Askeri arşivlerimizi açmaya hazırız", "Ey Avrupa Birliği" vb. *Türkiye-Kazakistan İş Forumu*'nda yaptıkları konuşmada ise "Bu karar bizim için yok hükmünde" gibi ifadelere vurgu yapılmaktadır. Başka bir deyişle ulusal ve uluslararası platformlarda özellikle Çanakkale 100. Yıl Barış Zirvesi gibi bir uluslararası platformda pek

[23] 14 Nisan 2015'te Türkiye İhracatçılar Meclisi Üyelerini Kabulde Yaptıkları Konuşma,
18 Nisan 2015'te Kocaeli'nde Toplu Açılış Töreninde Yaptıkları Konuşma,
25 Nisan 2015'te MÜSİAD 23. Genel Kurulu'nda Yaptıkları Konuşma,
[24] 23 Nisan 2015'te Çanakkale 100. Yıl Barış Zirvesi'nde Yaptıkları Konuşma,
16 Nisan 2015'te Türkiye-Kazakistan İş Forumu'nda Yaptıkları Konuşma.

çok milletten yabancı katılımcılara yönelik yapılan konuşmalar sayesinde Türkiye'nin 1915 Olaylarıyla ilgili fikir ve görüşleri tüm dünyaya rahatlıkla aktarılabilmektedir. Son olarak, Erdoğan'ın 24 Nisan 2015'te İstanbul Ermeni Patrikhanesi'nde yapılan dini törene gönderdiği mesaj metni Cumhurbaşkanlığı resmi sitesinde İngilizce olarak da yayınlanmıştır. Söz konusu mesajın yayınlanması da aynı şekilde ulusal ve uluslararası platformlarda iki ülke ilişkilerinin geliştirilmesi adına oldukça önemli bir adım olarak karşılanmıştır.

Erdoğan'ın yaptığı konuşmalarda ve yayınladığı mesajda sıklıkla I. Dünya Savaşı koşullarında hayatını kaybeden Ermeniler olduğu gibi Kafkasya'da, Kırım'da ve Balkanlar'da birçok Müslüman'ın da hayatını kaybettiği ve acılar yaşadığı, yaşanan hadiselerin gerçek boyutlarıyla ortaya konmasına ve Ermeni meselesinin tartışılmasına yönelik Türkiye'nin arşivlerini açmaya uzun yıllardır hazır olduğu ve Ermenistan'la birlikte üçüncü taraf ülkelerinin de arşivlerini açmaya davet ettiği vurgulanmaktadır. Ayrıca, I. Dünya Savaşı döneminde özellikle çeşitli güçlerin tahrikiyle hareket eden Ermeni çetelerinin, sivil halka yönelik saldırılara ve katliamlara giriştiğine, bunun neticesinde göç uygulamasına zorunlu olarak başvurulduğuna; Türkiye'nin Ermeni toplumunun geçmişte yaşadığı üzüntü verici hadiseleri bildiğine ve acılarını samimiyetle paylaştığına; Türkiye'nin Ermeni halkıyla herhangi bir sorunu, herhangi bir sıkıntısının olmadığına, Ermenilere karşı dostluk hislerinin hala canlı ve baki olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bunula birlikte, yaklaşık 40 bin Ermeni vatandaşının Türkiye'ye gelerek yerleştiği; Ermeni ASALA terör örgütünün 1970'li yıllardan 1990'lara kadar süren terör saldırılarında 40'ı aşkın Türk diplomatın ve ailelerinin hayatını kaybettiği; sağduyu sahibi Ermeni yöneticilerle insani ve vicdani olarak ortak bir yerde buluşulacağına samimiyetle inanıldığı, ortak bir geleceği inşa etmek için görüşmeye, konuşmaya daima hazır olunduğu da ifade edilmektedir.

Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Ahmet Davutoğlu'nun 20 Nisan 2015 tarihinde yayınladığı mesaj metninde ise genel olarak, ima yollu stratejiler (referential) kapsamında 2, yüklemleme stratejileri (predication) kapsamında 2, uslamlama stratejileri (argumentation) kapsamında 8, derinlik kazandırma stratejileri (perspectivation) kapsamında 4, kuvvetlendirme, yumuşatma stratejileri (intensification, mitigation) kapsamında 1 ve toplamda 17 örneğin olduğu görülmektedir. Görüldüğü gibi, Davutoğlu'na ait mesaj metninde en çok kullanılan strateji Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a ait metinlerde olduğu gibi *uslamlama stratejisi*dir. En az kullanılan strateji ise söylemsel ifadenin gücünü

artırmak amacıyla ifadeleri açıkça söylemek yerine ifadelerin abartıldığı ya da yumuşatıldığı *kuvvetlendirme, yumuşatma* stratejisi olmuştur. Ayrıca, Olayların yüzüncü yılı olarak ayrı bir önem atfedilen 2015 yılı boyunca 1915 Olayları ve Ermeni iddialarıyla Başbakanlık resmi sitesinde Davutoğlu'na ait "Hrant Dink'in ölüm yıldönümü vesilesiyle yaptıkları açıklama" (20 Ocak 2015) ve "Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılış döneminde hayatını kaybeden Osmanlı Ermenilerine ilişkin açıklama" (20 Nisan 2015) olmak üzere iki mesajın yayınlandığı görülmektedir.

Başbakan Davutoğlu'nun 20 Nisan 2015 tarihinde yayınladığı söz konusu mesaj, hem Başbakanlık resmi sitesinde hem de Dışişleri Bakanlığının resmi sitesinde Türkçe, Ermenice, İngilizce ve birçok farklı dilde yayınlanarak tüm dünyaya Türk tarafının 1915 Olaylarına ve Ermenilere yönelik bakış açısını açık bir şekilde bu söz konusu mesajın Türk tarafının, 1915 Olaylarına ilişkin görüşlerini ve Ermenilere karşı olumlu yaklaşımlarını uluslararası arenada geniş kitlelere ulaştırma amacıyla birçok farklı dilde yayınlandığını söylemek mümkündür. Davutoğlu'nun yayınladığı mesajda, acılar arasında ayrım yapılmaması gerektiğine, geçmişte yaşananlarla dürüstçe yüzleşilmesi gerektiğine, "yaşananların nedenlerini ve sorumlularını tespit etmek mümkündür" ifadesiyle arşivler üzerinden araştırmalar yapılması gerektiğine, "çatışan hafızaların" birbirine dayatılmasının sonuç getirmeyeceğine, hakikate ulaşmak için adil hafıza, duygudaşlık, saygılı bir dil, makul ve nesnel bir bakışın yeterli olduğuna ve Türkiye'nin dostluk ve barış için elinden geleni yapmaya devam edeceğine vurgu yapılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun 20 Nisan 2015 tarihinde Washington'daki Carnegie Uluslararası Barışa Destek Kurumu'nda yaptığı konuşma metninde ise genel olarak, ima yollu stratejiler (referential) kapsamında 1, yüklemleme stratejileri (predication) kapsamında 1, derinlik kazandırma stratejileri (perspectivation) kapsamında 2 olmak üzere toplamda 4 örnek tespit edilmiştir. Görüldüğü gibi, Çavuşoğlu'a ait konuşma metninde *uslamlama* ve *kuvvetlendirme, yumuşatma stratejileri*ne rastlanmamıştır. Çavuşoğlu'nun en çok kullandığı strateji ise *derinlik kazandırma* stratejisinin olduğu görülmüştür. Çavuşoğlu konuşmasında *derinlik kazandırma stratejisi* kapsamında, 2009 yılında iki tarafın da imzaladığı diplomatik ilişkilerin kurulması ve ilişkilerin geliştirilmesine dair iki protokole ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Başbakan olduğu dönemde, 23 Nisan 2014 tarihinde yayınladığı mesaj ile Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun Hrant Dink'in ölüm yıldönümü vesilesiyle 20 Ocak 2015 tarihinde

yayınladığı mesaja atıfta bulunmuştur. Ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın resmi internet sitesinde 1915 Olaylarıyla ilgili olarak Mevlüt Çavuşoğlu'nun bir mesaj yayınlamadığı ancak Cumhurbaşkanı ve Başbakan'ın konuyla ilgili yayınladıkları mesajlara yer verildiği görülmektedir.

Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun 20 Nisan 2015 tarihinde Washington'daki Carnegie Uluslararası Barışa Destek Kurumu'nda yaptığı konuşma İngilizcedir ve yabancı katılımcılara hitaben yapılmıştır. Dışişleri Bakanlığı'nın resmi sitesinde de İngilizce olarak yayınlanmıştır. Söz konusu konuşmanın, yüz yıl önce yaşanan acı olayları "büyük felaket" (Meds Yeghern) olarak değerlendiren ve Ermeni lobisinin etkili olduğu bilinen Amerika'da yapılmış olması Türkiye'nin Ermenilere ve 1915 Olaylarına yaklaşımını temsil etmesi açısından oldukça önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Konuşmasında yumuşak bir dil kullanan Çavuşoğlu, Türk-Ermeni ilişkilerinin iyileştirilmesi ve sorunların çözümü için Türk tarafının sarf ettiği çabaları ispat etmek adına 2009'da imzalanan protokollere ve bu protokollerin tarihi bir adım olduğuna vurgu yapılmıştır. Ayrıca, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 23 Nisan 2014 tarihinde yayınlanan mesajına, Başbakan Davutoğlu'nun Hrant Dink'in ölüm yıldönümü vesilesiyle 20 Ocak 2015 tarihinde yayınlanan mesajına ve Olayların yüzüncü yılında İstanbul'daki Ermeni Patrikhanesi'nde düzenlenecek dini bir törene atıfta bulunarak Türk tarafının konuya verdiği ehemmiyeti dile getirilmiştir.

Ermenistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın 2015 yılı Nisan ayında yaptığı altı konuşmada ise genel olarak, *ima yollu stratejiler* (referential) kapsamında 6, *yüklemleme stratejileri* (predication) kapsamında 12, *uslamlama stratejileri* (argumentation) kapsamında 18, *derinlik kazandırma stratejileri* (perspectivation) kapsamında 11, *kuvvetlendirme, yumuşatma stratejileri* (intensification, mitigation) kapsamında 12 ve toplamda 59 örneğin olduğu görülmektedir. Görüldüğü gibi, Sarkisyan'a ait metinlerde en çok kullanılan strateji, Erdoğan'a ait metinlerde de olduğu gibi *uslamlama*, en az kullanılan strateji ise "biz" ve "onlar" (in-groups ve out-groups) ayrımı üzerinden çeşitli dilsel araçlar (seçilen tartışma konuları, tercih edilen kelimeler, aktif/pasif cümle yapıları) kullanılarak yapılan *ima yollu stratejiler*dir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ise metinlerinde *ima yollu stratejiye* sık sık başvurduğu görülmektedir. Ayrıca Olayların yüzüncü yılı olarak ayrı bir önem atfedilen 2015 yılı boyunca 1915 Olayları ve "Ermeni soykırımının yüzüncü yıl dönümü" ile ilgili Sarkisyan'a ait toplam 23 konuşma olduğu tespit edilmiştir.

Cumhurbaşkanı Sarkisyan'ın 2015 yılı Nisan ayı boyunca yaptığı konuşmaların tamamı yabancı katılımcılara yönelik ve Ermenistan Cumhurbaşkanlığı resmi internet sitesinde İngilizce olarak yayınlanmıştır. Cumhurbaşkanı Sarkisyan'ın yaptığı söz konusu konuşmaların konularının genel olarak "Ermeni soykırımının yüzüncü yıl dönümü" ve "soykırımla mücadele" vurgusu çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Cumhurbaşkanı Sarkisyan'ın konuşmalarının üçü[25] Vatikan ve İtalya'da yapılmıştır. Bu bağlamda, İtalya'da, özellikle Hıristiyan dünyasının merkezi konumundaki Vatikan'da yapılan konuşmalarını, 1915 Olaylarıyla ilgili Ermenilerin savundukları iddialara güçlü bir destek bulma çabası olarak değerlendirmek mümkündür. Çünkü metinlerde sık sık Papa'ya atıfta bulunulduğu ve İtalya Parlamentosu'nun Ermenileri destekleyici kararlar almasına vurgu yapıldığı görülmektedir. Diğer üç[26] konuşmanın ise Ermenistan'da yabancı katılımcıların da yer aldığı etkinliklerde yapıldığı görülmektedir.

Cumhurbaşkanı Sarkisyan'ın yaptığı konuşmalarda sıklıkla, 2015 yılının Ermenilerin "büyük felaketi"nin 100. Yıl Dönümü olduğu ve dolayısıyla bu yıla büyük bir önem atfettikleri; Holokost, Ruanda, Kamboçya, Sudan gibi insanlığa karşı işlenen suçlarla Ermenilerin 1915'te yaşadıklarının benzer olduğu; "soykırım"ın tanınması, kınanması ve sonuçlarının ortadan kaldırılması gerektiği; soykırımın ve insanlığa karşı işlenen suçların önlenmesi ve bu suçlarla mücadele edilmesi için uluslararası örgütler, devletler ve sivil toplum tarafından sağlam ve istikrarlı çabalar gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca Cumhurbaşkanı Sarkisyan'ın yaptığı konuşmalarda savunduğu konuları desteklemek adına birçok şahsa, devlete, kuruma ve olaylara atıfta bulunulduğu ve bunlardan çeşitli örnekler verildiği de görülmektedir.

Ermenistan Cumhuriyeti Başbakanı Hovik Abrahamyan'ın 24 Nisan 2015 tarihinde yayınladığı mesaj metninde, genel olarak ima yollu stratejiler (referential) kapsamında 1,

[25] 10 Nisan 2015 tarihinde İtalya'daki bir akşam yemeğinde İtalyan parlamenterlere yaptıkları konuşma,
11 Nisan 2015 tarihinde Vatikan'daki Ermenistan Cumhuriyeti Büyükelçisinin ev sahipliğini yaptığı akşam yemeğindeki konuşma,
11 Nisan 2015 tarihinde Napoli'deki Taş-Haç açılış töreni ve Tezhipçi Aziz Gregory'nin eski eserlerinin geri dönüşü hakkındaki konuşmaları.
[26] 22 Nisan 2015 tarihinde Erivan'da Soykırım Suçuna Karşı Uluslararası Sosyal ve Siyasal Küresel Forum'da yaptığı konuşma,
24 Nisan 2015 tarihinde Erivan'daki Ermeni Soykırım Anıtı'nın bulunduğu Tsitsernakaberd'de yaptıkları konuşma,
24 Nisan 2015 tarihinde Ermenistan'da çeşitli devlet başkanları ile resmi akşam yemeğinde yaptıkları konuşma.

yüklemleme stratejileri (predication) kapsamında 1, uslamlama stratejileri (argumentation) kapsamında 1, kuvvetlendirme, yumuşatma stratejileri (intensification, mitigation) kapsamında 2 ve toplamda 5 örneğin olduğu görülmektedir. Başbakan Hovik Abrahamyan'ın söz konusu yayınlanan mesaj metninde görüldüğü üzere en çok kullanılan strateji *kuvvetlendirme/yumuşatma*, hiç kullanılmayan strateji ise *derinlik kazandırma*dır. Ayrıca, Olayların yüzüncü yılı olarak ayrı bir önem atfedilen 2015 yılı boyunca Başbakanlık resmi sitesinde 1915 Olayları ve Ermeni iddialarıyla ilgili Başbakan Abrahamyan'a ait toplam bir konuşma ve bir mesaj metni olduğu tespit edilmiştir.

Başbakan Abrahamyan'ın 24 Nisan 2015 tarihinde yayınlanan söz konusu mesajı, Başbakanlık resmi internet sitesinde İngilizce olarak yayınlanmıştır. Başbakan Abrahamyan'ın yayınladığı "Ermeni Soykırımı Kurbanlarını Anma Günü Mesajı"nda genel hatlarıyla, I. Dünya Savaşı sürecinde Osmanlı Türkiye'sinin hükümdarlarının yaşanan acı olayları planlayarak gerçekleştirdiği, "Soykırımın" 100. Yıldönümü Anma Törenleri kapsamında 1,5 milyon masum kurbanın anıldığı, "Ermeni soykırımını" tanıyan ve kınayan ülke sayısının giderek arttığı ve Ermeniler olarak harekete geçme, birlikte ilerleme, vatanı geliştirme ve güçlendirme görevleriyle Ermenistan'a bağlı oldukları ile ilgili hususların üzerinde durduğu görülmektedir.

Ermenistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Edward Nalbandyan'ın 23 Nisan 2015 tarihinde "Soykırım Suçuna Karşı" Küresel Forum'undaki kapanış konuşmasında, genel olarak ima yollu stratejiler (referential) kapsamında 1, yüklemleme stratejileri (predication) kapsamında 1, uslamlama stratejileri (argumentation) kapsamında 4, derinlik kazandırma stratejileri (perspectivation) kapsamında 7 ve toplamda 13 örneğin olduğu görülmektedir. Bu çerçevede Nalbandyan'ın metninde *kuvvetlendirme/yumuşatma stratejisi*ne hiç rastlanmamış, en çok kullanılan strateji ise *derinlik kazandırma* olduğu görülmüştür. Dışişleri Bakanı Nalbandyan'ın konuşmasında uluslararası ve ulusal birçok kurum, kuruluş ve devlet ile Forum'a katılımda bulunan birçok şahsa atıfta bulunulduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Dışişleri Bakanı Nalbandyan'ın 1915 Olaylarıyla ilgili savunduğu görüşleri ve ortaya attığı iddiaları katılımcılara kabul ettirmek ve onları ikna etmek amacıyla sık sık Forum'da konuşma yapan katılımcılar ile uluslararası kurum ve kuruluşlara atıfta bulunulduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca, Olayların yüzüncü yılı olarak ayrı bir önem atfedilen 2015 yılı boyunca Dışişleri Bakanlığı resmi internet sitesinde 1915 Olayları ve Ermeni iddialarıyla

ilgili Dışişleri Bakanı Nalbandyan'a ait toplam yedi konuşma metninin olduğu tespit edilmiştir.

İngilizce olarak yayınlanan söz konusu konuşma metninde Dışişleri Bakanı Nalbandyan genel olarak, soykırım önleme çalışmalarının Ermenistan'ın önderliğinde tüm Avrupa ve Birleşmiş Milletler'in de desteğiyle devam ettiğini; büyük devletlerin, çeşitli devlet adamlarının, araştırmacıların ve tarihçilerin 1915'te yaşananları "soykırım" olarak nitelendirdiğini; uluslararası soykırım önleme çabalarının gerekli kararlılığı, tutarlılığı ve dayanışmayı göstermesi ve ilgili siyasi ve yasal çalışmaların yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca, BM İnsan Hakları Konseyi'nin Ermenistan'ın çalışmalarıyla Soykırım Önleme Kararı'nı kabul ettiğinden ve soykırım atmosferinin teşhisi ve erken uyarı etkin mekanizmalarının oluşturulması için caydırıcı mekanizmaların somut hale getirilmesi gerektiğinden de bahsetmiştir. Bununla birlikte, soykırımların önlenmesinin önemli boyutlarından birinin de eğitim programları ve anma yoluyla farkındalık yaratmak olduğu ve son olarak tekrar BM İnsan Hakları Konseyi'nin soykırım önleme kararına, Avrupa Parlamentosu kararına, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi beyanına ve Papa Francis'in beyanına vurgu yapıldığı da görülmektedir.

Araştırma sorularının ikincisi olan "Türk ve Ermeni taraflarının devlet ideolojilerini yansıtacak söylemleri kurarken kullandıkları genel stratejiler nelerdir?" sorusunun cevabı buraya kadar yapılan açıklamalarda yer almaktadır. Bu açıklamalar ışığında, tarafların kullandıkları stratejilerin ve söylemlerinin farklı yönlerden karşılaştırmalı bir şekilde yorumuna ise aşağıda yer verilmiştir. Dolayısıyla araştırma sorularının üçüncüsü olan "Türk ve Ermeni söylemleri hangi açıdan farklılık göstermektedir? Bu farklılıkların iddia edilen gerçekliklerin inşasındaki rolü nedir?" soruları cevaplanmıştır.

Bu çalışma, Türk ve Ermeni taraflarının 1915'te yaşananlara ilişkin yaklaşımlarını ortaya koyarak karşılaştırma ve değerlendirme imkânı da sunmaktadır. Örneğin çalışma kapsamında 1915 Olaylarının yüzüncü yılı olmasından dolayı büyük önem atfedilen 2015 yılında, Türk ve Ermeni devlet yetkililerinin konuyla ilgili yaptıkları konuşma ve yayınladıkları mesaj sayılarını karşılaştırmak mümkündür. Bu kapsamda, Tablo 1'de de görüldüğü üzere, ilgili kurumların resmi sitelerinde yayınlanan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a ait dokuz konuşma ve bir mesaj, Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'a ait 23 konuşma, Başbakan Ahmet Davutoğlu'na ait iki mesaj, Başbakan Hovik Abrahamyan'a ait

bir konuşma ve bir mesaj, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'na ait bir konuşma ve Dışişleri Bakanı Edward Nalbandyan'a ait yedi konuşma metni olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, genel olarak konuşma sayılarına bakıldığında 1915 Olaylarıyla ilgili konulara Ermeni devlet yetkililerinin 2015 yılı boyunca yaptıkları konuşmalarında daha fazla yer verdiği (iki katından biraz daha fazla olduğu) görülmektedir. Özellikle Sarkisyan'ın 2015 yılı boyunca 1915 yılında yaşananları fırsat bulduğu her konuşmasında dile getirdiğini söylemek mümkündür.

Tablo 1 İki ülke devlet adamlarına ait ilgili devlet kurumlarının resmi sitelerinde 2015 yılı boyunca yayınlanan konuşma ve mesajların sayıları

	Yapılan Konuşma Sayısı	Yayınlanan Mesaj Sayısı
Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan	9	1
Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan	23	
Başbakan Ahmet Davutoğlu		2
Başbakan Hovik Abrahamyan	1	1
Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu	1	
Dışişleri Bakanı Edward Nalbandyan	7	

Benzer şekilde, tarafların kullandıkları stratejiler açısından da karşılaştırma yapmak mümkündür. İlk olarak, iki taraf Cumhurbaşkanlarına ait metinler ele alındığında, Tablo 2'de de görüldüğü üzere, iki Cumhurbaşkanının da en çok kullandığı strateji *uslamlama stratejisi* olmuştur. Yani iki lider de söylemlerini meşru hale getirmek amacıyla çeşitli argümanlar/önermeler ileri sürerek bunu toposlar aracılığıyla bir sonuca bağlamayı hedeflemiştir. Ayrıca, aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere strateji örnekleri sayısına bakıldığında aradaki farkın en çok *derinlik kazandırma stratejisi*nde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Sarkisyan'ın söyleminde olayları veya ifadeleri daha çok raporladığını, tanımladığını, öyküleidiğini veya alıntıladığını söylemek mümkündür.

Diğer taraftan dikkat çeken bir diğer husus ise Erdoğan'ın ima yollu stratejileri Sarkisyan'a göre söylemlerinde daha fazla kullanmış olmasıdır. Sarkisyan'ın ise yüklemleme stratejisini Erdoğan'a göre daha fazla kullanmış olmasıdır. Bu bağlamda Erdoğan'ın söylemlerinde "biz" ve "onlar" (in-groups ve out-groups) ayrımını sıklıkla kullandığını söyleyebiliriz. Sarkisyan'ın ise duyulduğunda olumlu anlamlar çağrıştıran etiket kelimeleri (Ermeni tarafı için) veya olumsuz anlamlar çağrıştıran stigma kelimeleri (Türk tarafı için) sıklıkla

kullandığını söyleyebiliriz. Ayrıca, iki cumhurbaşkanın da kuvvetlendirme-yumuşatma stratejisine oldukça sık başvurduğu ve rakamların birbirlerine yakın olduğu görülmektedir.

Bir diğer dikkat çeken husus ise Erdoğan'ın Nisan 2015'te yapmış olduğu beş konuşması ve yayınlamış olduğu bir mesajında sık sık arşivlerin açılması ve çalışmaların siyasiler üzerinden değil tarihçiler üzerinden yapılması gerektiği vurgusudur. Bu kapsamda, Erdoğan, doğrunun ve hakikatin ortaya çıkarılması adına Türkiye'nin uzun yıllardır arşivlerinin açık olduğunu, hatta askeri arşivlerini de açmaya hazır olduğunu, varsa Ermenistan'ın da arşivlerini açmasını, hatta üçüncü taraf ülkelerinin de arşivlerini açması gerektiğini dile getirerek ortak komisyon kurulması çağrısında bulunmuştur. Ancak Ermeni devlet yetkililerinin yaptıkları konuşmalarda ve yayınladıkları mesajlarda bu açık çağrıya herhangi bir cevap verilmediği görülmektedir.

Tablo 2 İki ülke Cumhurbaşkanlarının Nisan 2015'te yayınladıkları metinlerde kullandıkları strateji örneklerinin sayıları

	İma Yollu Strateji	Yüklemleme Stratejisi	Uslamlama Stratejisi	Derinlik Kazandırma Stratejisi	Kuvvetlendirme-Yumuşatma Stratejisi
Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan	10	8	15	4	10
Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan	6	12	18	11	12

Türk ve Ermeni Başbakanlarına ve Dışişleri Bakanlarına ait metinler Cumhurbaşkanlarına kıyasla sayıca daha az ve kısa olduğundan metinlerdeki stratejilere verilebilecek örnek sayısı da azdır. Metinlere ve metinlerin analizlerine önceki bölümde yer verilmiş ve yukarıda devlet yetkililerinin söylemlerinde en çok ve en az hangi stratejileri kullandıkları belirtilmiştir. Ancak iki ülke Başbakanlarının yayınladıkları mesajlar karşılaştırıldığında Ahmet Davutoğlu'nun yayınladığı mesajlar daha ılımlı, dostane, yapıcı ve işbirliğine önem veren ifadeler içerdiği, Hovik Abrahamyan'ın yayınladığı mesajda ise daha katı, suçlayıcı ve işbirliğinden uzak ifadeler içerdiği görülmekledir. Aynı şekilde iki ülke Dışişleri Bakanlarının yaptıkları konuşmalar karşılaştırıldığında da metinlerde karşılıklı olarak benzer nitelikte ifadelerin yer aldığı da görülmektedir.

Tablo 3 İki ülke Başbakanlarının ve Dışişleri Bakanlarının Nisan 2015'te yayınladıkları metinlerde kullandıkları strateji örneklerinin sayıları

	İma Yollu Strateji	Yüklemleme Stratejisi	Uslamlama Stratejisi	Derinlik Kazandırma Stratejisi	Kuvvetlendirme-Yumuşatma Stratejisi
Başbakan Ahmet Davutoğlu	2	2	8	4	1
Başbakan Hovik Abrahamyan	1	1	1	0	2
Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu	1	1	0	2	0
Dışişleri Bakanı Edward Nalbandyan	1	1	4	7	0

Taraflara ait metinlerin hangi dilde yayınladıkları verilmek istenen mesajın geniş kitlelere ulaştırılabilmesi açısından önemlidir. Ermeni devlet yetkililerine ait metinlerin tamamının ilgili resmi kurum sitelerinde İngilizce yayınlandığı görülmektedir. Türk devlet yetkililerine ait metinlerle ilgili olarak ise Erdoğan'ın konuşma metinlerinin Türkçe, diğer metinlerin ise İngilizce yayınlandığı görülmektedir. Bu kapsamda, 1915 Olaylarıyla ilgili 2015 yılı boyunca, kurumların resmi internet sitelerinde yayınlanan sözkonusu devlet yetkililerine ait İngilizce metin sayıları şu şekildedir: Cumhurbaşkanı Erdoğan'a ait 1 metin, Cumhurbaşkanı Sarkisyan'a ait 23 metin, Başbakan Davutoğlu'na ait 2 metin, Başbakan Abrahamyan'a ait 2 metin, Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'na ait 2 metin ve Dışişleri Bakanı Nalbandyan'a ait 7 metin. Burada görüldüğü üzere, Ermeni tarafının İngilizce metin sayısı 32, Türk tarafının İngilizce metin sayısı 4'tür. Tarafların İnglizce metin sayıları üzerinden bir karşılaştırma yaptığımızda Ermeni tarafının İngilizce yayınlanan metin sayısının Türk tarafına kıyasla oldukça fazla (sekiz katı) olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Ermeni devlet yetkililerinin yayınladığı konuşma ve mesaj metni sayısının daha fazla olduğu ve İngilizce olduğu göz önünde bulundurulduğunda, 1915 Olaylarıyla ilgili Ermenilerin iddialarının İnglizce sayesinde daha çok kişiye ulaşabileceği düşünülmektedir.

Türk devlet adamlarına ait konuşmalarda ve özelikle yayınlanan mesajlarda 1915 Olaylarına yönelik daha ılımlı söylemlerde bulunulduğu, ancak Ermeni devlet yetkililerine ait konuşmalarda ve yayınlanan mesajlarda daha katı söylemlerin yer aldığı görülmektedir. 1915 Olaylarına yönelik mesaj, konuşma ve açıklamalardan hareketle Ermenistan Türkiye ile kıyaslandığında uluslararası platformlardan daha fazla destek talep eden bir ülke konumunda olduğunu da söylemek mümkündür.

Çalışmanın, araştırma sorularının dördüncüsü ve beşincisi "Türk ve Ermeni sosyal yapılarının devlet yetkililerinin uluslararası platformlardaki söylemlerinin şekillenmesindeki rolü ve önemi nedir? ve Devlet yetkililerinin uluslararası platformlardaki söylemlerinin devlet ideolojilerinin pekiştirilmesi ve aktarılmasındaki rolü ve önemi nedir?" sorularıdır. Bu sorular birbiriyle bağlantılı ve söylemler ile toplumsal yapıların karşılıklı ilişkilerini ortaya çıkarmaya çalışan sorulardır. Bu soruların cevaplarına da buraya kadar yapılan açıklamalarda ve özellikle tarafların söylemlerinin analizinin yapıldığı önceki bölümde yapılan yorumlarda yer verilmiştir. 2015 yılı Nisan ayında yapılan konuşmalar ve yayınlanan mesajlar genel olarak, Türk ve Ermeni devlet yetkililerinin 1915 Olaylarına ilişkin söylemlerini yansıtan önemli unsurlardır. Gerek Türk tarafı gerekse Ermeni taraflarının geçmişte yaşanan olayları farklı şekillerde yorumlayarak söylemler geliştirdiği ve bu sayede içinde bulundukları sosyal yapıları yeniden inşa ettikleri görülmektedir. Dolayısıyla Türk ve Ermeni devlet yetkililerinin ulusal ve uluslararası platformlardaki söylemlerinin Türk ve Ermeni sosyal yapılarını yeniden inşa ettiği, diğer taraftan bu sosyal yapıların da devlet yetkililerinin söylemlerinde etkili olduğu sonucuna varmak mümkündür.

Sonuç olarak, devlet yetkililerinin ulusal ve uluslararası arenada, buldukları her fırsatta diğer taraf hakkında sürekli olumsuz yargılarda bulunması, genellemeler yapması veya tüm yaşananları tek bir kelimeye indirgemesi, Türk ve Ermeni halklarının günümüzde ve gelecekte birbirlerini anlamasının, tarafsız bir şekilde geçmişe bakmasının ve iki taraf arasında dostluğun ve barışın tesis edilmesinin önünde büyük engeller oluşturmaktadır. Bu nedenle, Türkiye ve Ermenistan arasında uzun yıllar devam eden sorunlara ve anlaşmazlıklara yönelik gerçekleştirilecek çözümlerin ilk basamağını, kurulacak sağlıklı bir diyalog ve bu diyalog çerçevesinde kullanılacak söylemin ve dilin oluşturacağını söylemek mümkündür.

Resmi söylemlerin böylesine ihtilaflı konularda, özellikle de uluslararası arenada büyük bir önem taşıdığı ve gerçeklerin, söylem sayesinde nasıl doğrulanabileceği ya da manipüle edilebileceği aşikârdır. Bu tez söylemin gücünün farkında olan Türk ve Ermeni devletlerinin, kimi zaman benzer kimi zaman farklı söylemsel stratejilerden yararlanarak, kendi gerçekliklerini yeniden inşa edip meşrulaştırmaya çalıştıklarını ortaya koymaya çalışmıştır.

Bu tez, Eleştirel Söylem Çözümlemesi yönteminden yararlanarak uluslararası ilişkiler disiplininde söylemin önemini ortaya koymaya çalışan akademik çalışmalardan biri olma

niteliği taşımaktadır. Bu yönüyle, söylem çözümlemesinden yararlanarak uluslararası ilişkiler disiplininde özellikle ihtilaflı konular hakkında incelemede bulunacak araştırmacılara yol göstermesi beklenmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Akçam T. (2016). 'Ermeni Meselesi Hallolunmuştur' Osmanlı Belgelerine göre Savaş Yıllarında Ermenilere Yönelik Politikalar. 7. Baskı. İstanbul: İletişim.

Akçam ve Kurt (2012). Kanunların Ruhu Enval-i Metruke Kanunlarında Soykırımın İzini Sürmek. İstanbul: İletişim.

Aktan G. (2007). Lozan Barış Antlaşması ve Ermeni Sorunu. Ömer Engin Lütem (Der.), Ermeni Sorunu Temel Bilgi ve Belgeler (ss. 25-32). Ankara: ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü.

Arı, T. (2013). Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İşbirliği. 8. Baskı. İstanbul: Alfa.

Arslan A. ve Güllü R.E. (2015). Sevk ve İskânın Yüzüncü Yılında-5 Bütün Yönleriyle Ermeni Meselesi El Kitabı. İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi.

Aydın M. (1996). Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 51 1, 71-114. DOI: http://dx.doi.org/10.1501/SBFder_0000001917

Aydın-Düzgit S. (2011). Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerine Post-Yapısalcı Yaklaşım: Almanya Örneğinde Dış Politika ve Söylem Analizi. Uluslararası İlişkiler, 8, 29 (Bahar), 49-70.

Aydın-Düzgit S. (2015). Post-Yapısalcı Yaklaşımlar ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları. Uluslararası İlişkiler, 12, 46, 153-168.

Ayhan, V. (2007). Bir Bilim Dalı Olarak Uluslararası İlişkilerin Gelişimi. Haydar Çakmak (Ed.), Uluslararası İlişkiler Giriş, Kavram ve Teoriler (ss. 1-9). Ankara:Platin.

Berktay H. (2000). Ermenileri özel örgüt öldürdü/Raportör: Neşe Düzel. Radikal Gazetesi Arşivi. Erişim Adresi: https://groups.google.com/forum/#!msg/soc.culture.turkish/HTvZFLkA9vY/FhWuGnlNJEEJ

Beyoğlu S. (2003). Ermeni Tehcirine Dair Araştırmalara Toplu Bir Bakış. Ermeni Araştırmaları 1. Türkiye Kongresi Bildirileri-I.Cilt. Erişim adresi: http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr ve Page=YayinIcerik ve IcerikNo=15

Beyoğlu S. (2008). Sevr ve Lozan'da Ermeni Sorunu. Akademik Bakış, 2, 3 (Kış), 125-138.

Bournoutian G. A. (2016). Ermeni Tarihi, Ermeni Halkının Tarihine Kısa Bir Bakış. (Ender Abadoğlu ve Ohannes Kılıçdağı, Çev.) İstanbul: Aras.

Büyükkantarcıoğlu S. N. (2012). Söylem İncelemelerinde Eleştirel Dilbilimsel Boyut: Eleştirel Söylem Çözümlemesi ve Ötesi. Ömer Özer (Ed.) Haberi Eleştirmek (s. 161-197) Konya: Literatürk.

Campbell D. ve Blaiker R. (2016). Poststructuralism. Erişim tarihi: 15/03/2018, Erişim adresi: https://www.researchgate.net/ publication/297833918_Poststructuralism

Ceydilek E. (2012). Constitution of Turkish self: A post-structuralist foreign policy analysis of JDP's foreign policy discourse on distant natural disasters (Türk kimliğinin inşası: AKP?nin uzak doğal afetlerle ilgili dış politika söyleminin post-yapısalcı analizi). (yüksek lisans tezi) Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez no: 323615).

Ceyhan İ. (2017). Kamboçya'nın Tarihinde Bir Soykırım Rejimi: Kızıl Kmerler. Erişim Adresi: https://gaiadergi.com/kambocyanin-tarihinde-bir-soykirim-rejimi-kizil-kmerler/ Erişim Tarihi: 08.02.2019.

Chouliaraki, L. ve Fairclough, N. (1999). Rethinking Critical Discourse Analysis. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Çakmak D. (2011). Soykırım Suçu: Suçun Gerçekleştiği Ruanda Örneği (1994) ve Suçun Gerçekleşmediği Ermeni Tehciri (1915), 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Bildiriler II. Cilt, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Erişim Adresi: http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/ULUSLARARASI-%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0L ER-2.-C%C4%B0LT.pdf (Erişim Tarihi: 08.02.2019).

Çelik H. ve Ekşi H. (2008). Söylem Analizi. Eğitim Bilimleri Dergisi, 27, 27, 99 – 117. Erişim adresi: http://dergipark.gov.tr/maruaebd/issue/365/2517

Çiçek K. (2006). Türk-Ermeni İlişkileri ve Tehcir. Mustafa Çalık (Der.), Ermeni Soykırım İddiaları (ss. 135-178) Ankara: Cedit Neşriyat.

Çoker F. (1994). Türk Parlamento Tarihi. Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, No:4 I.Cilt.

Demirtaş-Bagdonas Ö. (2012). Postyapısalcılık ve Dış Politika:Türkiye'nin Kıbrıs Söyleminde 'Milli Çıkar' ın İnşası. Efegil E. ve Erol M. (Ed.), Dış Politika Analizinde Teorik Yaklaşımlar: Türk Dış Politikası Örneği (ss. 53-82). Ankara: Barış Platin.

Demirtaş-Coşkun B. (2007). Post-modern Yaklaşım. Haydar Çakmak (Ed.), Uluslararası İlişkiler Giriş, Kavram ve Teoriler. Ankara: Platin.

Deveci-Bozkuş Y. (2011). Parlamento Kararları Çerçevesinde Soykırım İddialarının Yabancı Basında Yeniden İnşası (1965-2007). (Doktora Tezi) Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez no: 278428).

Deveci-Bozkuş Y. (2013). "Son Dönem İç ve Dış Politik Gelişmeleri Işığında Türk-Ermeni İlişkileri", Karadeniz Araştırmaları, 39, Güz, 39-52.

Devetak R. (2013). Post-yapısalcılık. (Muhammed Ağcan ve Ali Aslan, Çev.). Burchill S., Linklater A., Devetak R., Donnelly J., Nardin T., Paterson M., Reus-Smıt C. ve True J., Uluslararası İlişkiler Teorileri (ss. 247-284). 5. Baskı. İstanbul: Küre.

Doğan A. (2014). Sözlü ve Yazılı Odaklı Söylem Çözümlemesi. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Dördüncü M. (2009). 1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasından 1841 Londra Sözleşmesine Kadar Boğazlar Meselesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık, 11, 2, 73-89.

Edkins J. (2007). Poststructuralism. Martin Griffiths (Ed.), International Relations Theory for the Twenty-First Century An introduction (ss. 88-99). New York: Routledge.

Ercan Y. (2006). Ermeniler ve Ermeni Sorunu. Hasan Celal Güzel (Ed.) Osmanlı'dan Günümüze Ermeni Sorunu (ss. 77-106) Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Fairclough N. (1992). Discourse and Social Change. Cambridge: Polity Press.

Fairclough, I. ve Fairclough N. (2012). Political Discourse Analysis, A method for advanced students. Londra ve Newyork: Routledge.

Fairclough, N. (1989). Language and Power. London: Longman.

Fairclough, N. (1995). Critical Discourse Analysis: the critical study of language. London: Longman.

Fairclough, N. (2001). Critical discourse analysis as a method in social scientific research. Wodak, R. and Meyer, M. (Eds.). Methods of Critical Discourse Analysis (ss. 121-38). London: Sage.

Fairclough, N. (2003). Semiotic aspects of social transformation and learning. Rogers, R. (Ed.). An Introduction to Critical Discourse Analysis in Education (ss. 225-236). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

Fairclough, N. ve Wodak, R. (1997). Critical discourse analysis. Van Dijk, T. (Ed.), Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction (ss. 258-84). Cilt 2. London: Sage,

Fowler, R., Hedge, B., Kress, G. ve Trew, T. (1979). Language and Control. Londra: Routledge..

Goldstein J. S. ve Pevehouse J.C. (2017). Uluslararası İlişkiler. (Prof. Dr. Haluk Özdemir, Çev.). 2. Baskı. Ankara: BB101

Gürün K. (2012). Ermeni Dosyası. 7. Basım. Ankara: Bilgi

Halaçoğlu Y. (2012). Ermeni Tehciri. 21.Baskı. İstanbul: Babıali Kültür Yayınları.

Hall S. (1992). The West And The Rest:Dıscourse And Power. Stuart Hall, Bram Gieben, Open University, Formations of Modernity (ss. 184-227) Cambridge: Polity Press

Hanioğlu Ş. (2015). 1915'in tümüyle tarihçilere bırakılması anlamlı değil/Raportör: Emre Can Dağlıoğlu. Agos Gazetesi arşivi. Erişim adresi: http://www.agos.com.tr/tr/yazi/11319/1915in-tumuyle-tarihcilere-birakilmasi-anlamli-degil

Hür A. (2014). 1915'e ad ver(eme)mek: Aghed, Medz Yeghern, Soykırım. Erişim adresi: http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse-hur/1915e-ad-verememek-aghed-medz-yeghern-soykirim-1187604/ Erişim tarihi:03.06.2018.

İnsel A. (2004) Sudan: Katliam Karşısında Suskunluk, Birikim Dergisi, 184-185 - Ağustos-Eylül, Erişim Adresi: http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/4062/sudan-katliam-karsisinda-suskunluk#.XF1NbFwzbIU Erişim Tarihi: 08.02.2019

Kalloshyan K. (2014). Kilikya Ermeni Krallığının Doğuşu ve Çöküşü. Yeni Türkiye Dergisi, Eylül-Aralık, 60.

Kantarcı Ş. (2002). Tarih Boyunca Ermeni Sorunu. Şenol Kantarcı, Kamer Kasım, İbrahim Kaya ve Sedat Laçiner. Ermeni Sorunu El Kitabı (ss.5-58). Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Ankara Üniversitesi Basım Evi.

Kantarcı Ş. (2007). Tarih ve Uluslararası İlişkiler Boyutuyla Ermeni Dosyası. Ankara: Lalezar.

Kardaş T. ve Erdağ R. (2016). Postyapısalcılık ve Uluslararası İlişkiler. Ramazan Gözen (Der.), Uluslararası İlişkiler Teorileri (ss. 379-404). İstanbul: İletişim.

Kaymaz İ. Ş., (t.y.) Wilson Prensipleri ve Liberal Emperyalizm. Erişim adresi: http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-67-68-69/wilson-prensipleri-ve-liberal-emperyalizm. Erişim tarihi:27.09.2018.

Keskin İ. (2011). Sosyolojik Teoriler Bağlamında Yapısalcı Analizin İmkânı ve Sınırlılıkları. Beytülhikme, 1, 2, 63-88.

Khun T. S. (1970). The Structure of Scientific Revolution. Second Ed. Chıcago: The Unıversıty of Chıcago Pres.

Kolasi, K. (2014). Uluslararası İlişkilerde Post-Yapısalcılığın Katkıları ve Sınırları. Mehmet Şahin ve Osman Şen (Ed.), Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar (ss. 281-326). Ankara: Kripto.

Konukçu E. (2006). Osmanlılar ve Millet-i Sadıkadan Ermeniler. Hasan Celal Güzel (Ed.), Osmanlı'dan Günümüze Ermeni Sorunu (ss. 61-75). 3. Baskı. Ankara: Yeni Türkiye.

Kuran E. (2006). Ermeni Meselesinin Millerlerarası Boyutu. Hasan Celal Güzel (Ed.), Osmanlı'dan Günümüze Ermeni Sorunu (ss. 107-124). 3. Baskı. Ankara: Yeni Türkiye.

Lütem Ö. E. (2007). Lozan'dan Sonra Ermeni Sorunu. Ömer Engin Lütem (Der.), Ermeni Sorunu Temel Bilgi ve Belgeler (ss. 33-46). Ankara:ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü.

Lütem Ö. E. (2015). Türkiye ve Ermenistan Arasında Uzlaşı. Dinara Duisebayeva (Ed.), Sevk ve İskanın Yüzüncü Yılında-3 Ermeni Meselesi ve 1915 Olayları içinde Uluslararası Sempozyum Bildirileri 27-28 Nisan 2015. İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi.

Lütem Ö.E. (2015). Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Ermenistan'a Verilmek İstenen Topraklar. Dinara Duisebayeva (Ed.), Sevk ve İskanın Yüzüncü Yılında-2 Ermeni Meselesi ve 1915 Olayları içinde Ulusal Sempozyum Bildirileri. İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi

Mazıcı N. (2005). Uluslararası Rekabette Ermeni Sorunu'nun Kökeni 1878-1920. 2. Baskı. İstanbul: Pozitif.

McCarthy J. (2006). Birinci Dünya Savaşı'ndan İngiliz Propagandası ve Bryce Raporu. Hasan Celal Güzel (Ed.), Osmanlı'dan Günümüze Ermeni Sorunu (ss. 23-40). 3. Baskı. Ankara: Yeni Türkiye.

Meyer, M. (2001). Between theory, method, and politics: positioning of the approaches to CDA. Wodak, R. ve Meyer, M. (Ed.). Methods of Critical Discourse Analysis (ss. 14-31). London: Sage.

Oran B. (2018a). Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt I 1919-1980). 22. Baskı. İstanbul: İletişim.

Oran B. (2018b). Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt II 1980-2001). 16. Baskı. İstanbul: İletişim.

Ozan, E. (2014). Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkiler Disiplininin Doğuşu Üzerine Bir Değerlendirme. Akademik Bakış, 7, 14, 197-213.

Öğün B. (2013). Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikasında Söylem Ve Eylem: Türkiye-AB İlişkileri (Yüksek Lisans Tezi) Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez no: 348095).

Öke M.K. (2012). Ermeni Sorunu 1914-1923. İstanbul: İrfan.

Özcan A. ve Deveci-Bozkuş Y. (2017). İngiliz İdaresi Döneminde Kıbrıs'ta Ermeni Faaliyetlerinin İlk Yıllarına Bir Bakış. Osman Köse (Ed.), Tarihte Kıbrıs II (ss. 1163-1170). İstanbul: Akdeniz Kafkas Üniversitesi.

Özdemir C. (2001). Kimlik ve Söylem. Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2, 107-122.

Palabıyık S. M. (2007a). Ermeni Sorununa Giriş: Başlangıçtan Lozan Antlaşması'na Kadar. Ömer Engin Lütem (Der.), Ermeni Sorunu Temel Bilgi ve Belgeler (ss. 7-24). Ankara:ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü.

Palabıyık S. M. (2007b). Türkiye-Ermenistan İlişkileri (1918-2007). Ömer Engin Lütem (Der.), Ermeni Sorunu Temel Bilgi ve Belgeler (ss. 233-264). Ankara: ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü.

Palabıyık S. M. (2016). 1915 Olaylarını Anlamak: Türkler ve Ermeniler. 2. Baskı. İstanbul: Beta.

Paltridge B. (2008) Discourse Analysis. London: Continuum.

Pomiankowiski J. (1990). Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü "1914-1918 1. Dünya Savaşı". (Kemal Turan, Çev.). İstanbul: Kayıhan Yayınları.

Purvis T. ve Hunt A. (2014) Söylem, İdeoloji, Söylem, İdeoloji, Söylem, İdeoloji. . . (Simten Coşar, Çev.) Moment Dergi, 1, 1, 9-36. ISSN: 2148-970X DOI: https://doi.org/10.17572/mj2014.1.936

Sarınay Y. (2007). "Sevk ve İskân", Türk-Ermeni İhtîlafı Makaleler, (Ed.) Hikmet Özdemir, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:122, Ankara.

Sayın Y. ve Ateş D. (2012). Poststructuralism and the Analysis of International Relations, Turkish Journal of International Relations, 11, 2, 112-125.

Selen H.S. (1955). Bizans Devleti, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 10, 3, 64.

Sevgi L. (2015). Rakamlarla konuşmak: Bilimde okur/yazarlık ve toplumsal algılama. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/267561103_Rakamlarla_konusmak_Bilimde_okuryazarlik_ve_toplumsal_algilama

Sinkaya B. (2016). Ortadoğu Siyasetine Giriş: Temel Faktörler, Aktörler ve Dinamikler. ORSAM [Ortadoğu Araştırmaları Merkezi]. No 1, Nisan. Erişim Adresi: https://orsam.org.tr/tr/ortadogu-siyasetine-giris-temel-faktorler-aktorler-ve-dinamikler/

Sirmen K.S. (2009). Yabancıların Türkiye'den Sınırdışı Edilmesine İlişkin Temel Düzenlemeler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye Hakkında Verdiği Örnek Kararlar. Ankara Barosu Dergisi, 67, 3, Yaz, Erişim adresi: http://www.ankarabarosu.org.tr/siteler/ankarabarosu/tekmakale/2009-3/2.pdf

Smith P. (2005). Kültürel Kuram. İstanbul: Babil.

Sözen E. (1999). Söylem Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite. İstanbul: Paradigma.

Süslü A. (2013). Ermeniler, Tehcir ve Sonrası. 2. Baskı. Ankara: Berikan.

Şahin H. (2016). İlhanlıların Sosyo-Politik İlişkilerinde Dinî-Mezhebî Kabullerin Rolü, İLTED, Erzurum 2016/1, 45, 109-138.

Şahin M. ve Şen O. (2014). Giriş. Mehmet Şahin ve Osman Şen (Ed.), Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar (ss.8-12). Ankara:Kripto.

Şimşir B. N. (2006). Ermeni Meselesi 1774-2005. 3. Baskı. İstanbul: Bilgi.

Taşcıoğlu Ö. L. (2015). Türk-Ermeni İlişkilerinde Tarihi, Siyasi ve Hukuki Gerçekler. Ankara: Nobel.

Taşkıran C. (2006). Türk-Ermeni İlişkileri, Tehcir Olayı Sözde "Soykırım". Hasan Celal Güzel (Ed.), Osmanlı'dan Günümüze Ermeni Sorunu (ss. 211-226). 3. Baskı. Ankara: Yeni Türkiye.

Ural S. ve Çaykıran G. (2011). Robert Koçaryan Dönemi Ermenistan Dış Politikası. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (Journal of the Institute of Social Sciences), 8, Sonbahar, 107-136.

Uras E. (1987). Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi. 2. baskı, İstanbul: Belge.

Van Dijk, T.A. (2015). Critical Discourse Analysis. Tannen, D., Schiffrin, D. ve Hamilton, H. (Ed.), Handbook of Discourse Analysis (ss. 352-371). Oxford: Wiley-Blackwell.

Weber A. (2009) Nefret Söylemi El Kitabı. (Metin Çulhaoğlu, Çev.), Strazburg: Avrupa Konseyi Yayınları. Erişim adresi: http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/n/e/nefret-soylemi.pdf

Wodak R. (2001). What is CDA is about – a summary of its history, important concepts and its developments. Wodak, R. ve Meyer, M. (Ed.), Methods of Critical Discourse Anaysis (ss. 1-13). Londra: Sage.

Wodak R. ve Meyer M. (2001). Methods of Critical Discourse Anaysis. Londra: Sage

Yalvaç F. (2016). Giriş. Ramazan Gözen (Der.), Uluslararası İlişkiler Teorileri (ss. 31-65). İstanbul: İletişim.

Yarar H. (2002). Ermeniler ve Türk Ermeni İlişkileri. Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 13, 35 – 57.

İnternet Kaynakları

1915 olayları: Trump da Obama gibi 'Büyük Felaket' terimini kullandı. (2017, 24 Nisan) Erişim adresi: https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-39692252

Dışişleri Bakanlığı (2016). Uyuşmazlığın Tarihi Arka Planı. Erişim tarihi:12.10.2018 Erişim adresi: http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/2016/1915-olaylarina-dair-turk_ermeni-uyusmazliginin-tarihi-arka-plani-_turkce.pdf

Davutoğlu A. (2015a) "Diasporayı tatmin etmek mümkün değil" Erişim tarihi: 24.6.2018 Erişim adresi: https://www.trthaber.com/haber/gundem/diasporayi-tatmin-etmek-mumkun-degil-180194.html

Obamawhitehouse (2015). Statement by the President on Armenian Remembrance Day. [Cumhurbaşkanı'nın Ermeni Anma Günü Bildirisi]. Erişim tarihi:1.10.2018 Erişim adresi:

https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/04/23/statement-president-armenian-remembrance-day

The Holocaust Resource Center (t.y.) Erişim adresi: https://www.yadvashem.org/yv/en/holocaust/resource_center/index.asp

(Oxforddictionarie (t.y.) Poststructuralism [Postyapısalcılık]. Erişim tarihi:21.05.2018 Erişim adresi : https://en.oxforddic tionarie:com/definition/post-structuralism

Türk Dil Kurumu [TDK] (2018), Erişim adresi: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c8a0c30d4fce0.37556086

Konuşma ve Mesaj Metinlerinin Kaynakları

Erdoğan R.T. (2015a, 14 Nisan) Türkiye İhracatçılar Meclisi Üyelerini Kabulde Yaptıkları Konuşma, Erişim tarihi: 5.2.2018 Erişim adresi: https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/31828/turkiye-ihracatcilar-meclisi-uyelerini-kabulde-yaptiklari-konusma.html

Erdoğan R.T. (2015c, 18 Nisan) Kocaeli'nde Toplu Açılış Töreninde Yaptıkları Konuşma, Erişim tarihi: 5.2.2018 Erişim adresi: https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/31829/kocaelinde-toplu-acilis-toreninde-yaptiklari-konusma.html

Erdoğan R.T. (2015f, 25 Nisan) MÜSİAD 23. Genel Kurulu'nda Yaptıkları Konuşma, Erişim tarihi: 5.2.2018 Erişim adresi: https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/32122/musiad-23-genel-kurulunda-yaptiklari-konusma.html

Erdoğan R.T. (2015d, 23 Nisan) Çanakkale 100. Yıl Barış Zirvesi'nde Yaptıkları Konuşma, Erişim tarihi: 5.2.2018 Erişim adresi: https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/32664/canakkale-100-yil-baris-zirvesinde-yaptiklari-konusma.html

Erdoğan R.T. (2015b, 16 Nisan) Türkiye-Kazakistan İş Forumu'nda Yaptıkları Konuşma, Erişim tarihi: 5.2.2018 Erişim adresi: https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/32665/turkiye-kazakistan-is-forumunda-yaptiklari-konusma.html

Sarkisyan S. (2015a, 10 Nisan) İtalya'daki bir akşam yemeğinde İtalyan parlamenterlere yaptıkları konuşma, Erişim tarihi: 5.2.2018 Erişim adresi: http://www.president.am/en/statements-and-messages/item/2015/04/10/President-Serzh-Sargsyan-meeting-with-italian-parliamentarians-speech/

Sarkisyan S. (2015b, 11 Nisan) Vatikan'daki Ermenistan Cumhuriyeti Büyükelçisinin ev sahipliğini yaptığı akşam yemeğindeki konuşma, Erişim tarihi: 5.2.2018 Erişim adresi: http://www.president.am/en/statements-and-messages/item/2015/04/11/President-Serzh-Sargsyan-Naple-opening-and-consecration-cross-stones-speech/

Sarkisyan S. (2015c, 11 Nisan) Napoli'deki Taş-Haç açılış töreni ve Tezhipçi Aziz Gregory'nin eski eserlerinin geri dönüşü hakkındaki konuşmaları, Erişim tarihi: 5.2.2018 Erişim adresi: http://www.president.am/en/statements-and-messages/item/2015/04/11/President-Serzh-Sargsyan-supper-Holy-See-Ambassador-speech/

Sarkisyan S. (2015d, 22 Nisan) Erivan'da Soykırım Suçuna Karşı Uluslararası Sosyal ve Siyasal Küresel Forum'da yaptığı konuşma, Erişim tarihi: 5.2.2018 Erişim adresi: http://www.president.am/en/statements-and-messages/item/2015/04/22/President-Serzh-Sargsyan-Genocide-global-forum-April-22-speech/

Sarkisyan S. (2015f, 24 Nisan) Erivan'daki Ermeni Soykırım Anıtı'nın bulunduğu Tsitsernakaberd'de yaptıkları konuşma, Erişim tarihi: 5.2.2018 Erişim adresi: http://www.president.am/en/press-release/item/2015/04/24/President-ZSerzh-Sargsyan-state-dinner-Genocide/

Sarkisyan S. (2015e, 24 Nisan) Ermenistan'da çeşitli devlet başkanları ile resmi akşam yemeğinde yaptıkları konuşma, http://www.president.am/en/press-release/item/2015/04/24/President-Serzh-Sargsyan-Genocide-April-24/

Davutoğlu A. (2015b, 20 Nisan) Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılış döneminde hayatını kaybeden Osmanlı Ermenilerine ilişkin açıklaması, Erişim tarihi: 15.2.2018 Erişim adresi: https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Article/pg_Article.aspx?Id=14f71a8b-108a-4701-bc58-457fb06f35e7

Abrahamyan H. (2015, 24 Nisan) Ermeni Soykırımı Kurbanlarını Anma Günü Mesajı, Erişim tarihi: 15.2.2018 Erişim adresi: http://www.gov.am/en/news/item/7876/

Çavuşoğlu M. (2015, 20 Nisan) Carnegie Uluslararası Barışa Destek Kurumu'ndaki konuşması, Erişim tarihi: 15.2.2018 Erişim adresi: http://www.mfa.gov.tr/address-by-h_e_-mevlut-cavusoglu_-minister-of-foreign-affairs-of-turkey_-carnegie-peace-endowment_-20-april-2015_-washington-d_c.en.mfa

Nalbandyan E. (2015, 23 Nisan) "Soykırım Suçuna Karşı" Küresel Forum'undaki kapanış konuşması, Erişim tarihi: 15.2.2018 Erişim adresi: http://www.mfa.am/en/speeches/item/2015/04/23/min_gfyerevan/

EKLER

A. Türk Devlet Yetkililerinin Konuşma ve Mesaj Metinleri

A.1. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 14 Nisan 2015 tarihinde Türkiye İhracatçılar Meclisi Üyelerini Kabulde Yaptıkları Konuşma'nın 1915 Olayları ve Ermeni Meselesiyle İlgili Bölümü:

Değerli Kardeşlerim,

Sözlerimi tamamlamadan önce, Papa Françesko'nun, Ermenilerin 100 yıl önce, Müslümanlar başta olmak üzere, coğrafyamızdaki herkesle birlikte yaşadıkları acıları soykırım olarak nitelemesinden fevkalade üzüntü duyduğumu ifade etmek istiyorum.

Malum, kısa bir süre önce Ankara'ya bir ziyareti olmuştu ve buradaki görüşmelerimizde ben farklı bir siyasetçi görmüştüm. Bakın din adamı demiyorum, farklı bir siyasetçi görmüştüm. Fakat bu açıklamalardan sonra, gerek siyasi kimliğindeki farklılık, gerekse din adamlığındaki farklılığı ben tamamıyla ne yazık ki çok çok farklı bir zihniyetin tarihten bu yana, yüz binler, milyonlarca insanın kıyımına neden olan anlayışın yeniden tezahürü gibi gördüm.

Burada bir kez daha, tarihi olayların kendi mecrasından, kendi gerçek zemininden çıkartılıp, ülkemiz ve milletimiz aleyhine bir kampanya aracı haline getirilmesine izin vermeyeceğimizi belirtmek istiyorum. Bakın bir İtalyan Avrupa Birliği'yle ilgili temsilci gayet güzel bir açıklama yaptı, biz Ermeni meselesiyle ilgilenmeyiz dedi. Biz Türkiye'nin özellikle her türlü alandaki şu anda mevcut çıkışını takip ediyoruz, bunları izliyoruz, biz buna bakarız dedi.

Tıpkı Kafkasya'da Çerkezlerin, Kırım'da Tatarların, Balkanlar'ın her yerinde Müslüman toplulukların yaşadığı trajedilere yüreğimizin yandığı gibi, Ermenilerin maruz kaldıkları sıkıntıları da biliyor ve üzülüyoruz. . Geçen yıl 23 Nisan'da yaptığım açıklama, dünyadaki tüm liderlere gönderdiğim açıklamayı hepsi biliyor, biz aynı yerdeyiz. Ama bu açıklamayı yaparken ben orada bir paragraf daha koymuştum, Ermeniler ülkemizde ölürken, aynı şekilde yine Ermeniler tarafından ve farklı ülkelerin buradaki mensupları tarafından Osmanlı'nın evlatları da öldürüldü, şehit edildi, bunları da orada ben kayda girmiştim.

Biz asla acıları yarıştırmak, acılar üzerinden bir meşruiyet elde etmek çabasında değiliz. Bugün Ermeni meselesini tartışmak istiyorsak, önce hadiseyi gerçek boyutlarıyla ortaya koymamız lazım. Bu da tarihçilerin işidir. Ne diyorum her zaman? Biz bütün arşivlerimizi açıyoruz, varsa Ermenistan da arşivlerini açsın, belgelerini ortaya koysun. Biz Silahlı Kuvvetlerimizin de arşivlerini açmaya hazırız, üçüncü dünya ülkelerinde varsa onlar da açsın. Ama bunların hiçbirine yanaşmayacaksınız, sadece siyasi lobilerle parlamentoları dolaşarak, oralardaki maalesef Ermeni diasporasının çok çirkin ilişkilerle meydana getirmiş olduğu bu ilişkiler neticesinde Türkiye aleyhinde netice almaya çalışacaksınız. Tarihçilerin işini siyasetçiler, din adamları aldığı zaman oradan hakikat değil, işte bugün olduğu gibi hezeyan çıkar. Ben bu vesileyle tekrar ortak komisyon çağrımızı yineliyor ve arşivlerimizi sonuna kadar açmaya açık olduğumuzu vurgulamak istiyorum. Ve Sayın Papa'yı da bu tür yanlışlara herhalde bir daha düşmez diye kınıyorum ve uyarmak istiyorum.

A.2. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a ait 16 Nisan 2015 tarihinde Türkiye-Kazakistan İş Forumu'nda Yaptıkları Konuşma'nın 1915 Olayları ve Ermeni Meselesiyle İlgili Bölümü:

Değerli Kardeşlerim,

Türkiye tarihin her döneminde, gerek kendi sınırları içinde yaşayan vatandaşları için olsun, gerekse bölgesindeki tüm toplumlar için daima adalet, güven ve huzur kaynağı olmuş bir ülkedir.

Geçmişte yaşanmış acıları bahane ederek bugün Türkiye'yi ve milletimizi itham etmeye çalışanlar, her şeyden önce tarihe haksızlık ediyorlar. Soykırım gibi geçmişte kesinlikle olmamış bir şeyi, mutlak gerçek gibi Türkiye'ye kabul ettirmeye çalışanlar beyhude yere uğraşıyorlar. Bu konuda parlamentolarda alınan kararlar, bizim için yok hükmündedir. Bu konuda siyasetçilerin ifade ettikleri tüm beyanlar, bizim için yok hükmündedir, tıpkı Avrupa Parlamentosu'nun kararı gibi.

Burada bir hususu özellikle sizlerle paylaşmak istiyorum; Türkiye'nin Ermeni halkıyla herhangi bir sorunu, herhangi bir sıkıntısı yoktur. Aynı dönemde milletimizin çektiği acılar, inanın bundan çok daha daha fazladır. Bununla birlikte bizim Ermenilere karşı dostluk hislerimiz hala canlıdır, hala bakidir. Ülkemizde yaklaşık 40 bini vatandaşımız, 40 bini

Ermenistan'dan kaçarak, ülkemize gelip yerleşen ve şu anda bizde misafir olarak kalan insanlar var.

Ermenistan'a barış elini geçen 23 Nisan'da uzattım. Ama uzattığımız bu el maalesef havada kaldı. Bugün 1915 olaylarını bahane ederek, ülkemiz aleyhine kararlar alan devletlerin, kurumların, Ermenilerin hakkını-hukukunu korumak, acılarını paylaşmak gibi bir dertleri kesinlikle yok.

Bu tür kararlar, Ermeniler istismar edilerek Türkiye düşmanlığının dışa vurumundan ibarettir. Biraz önce de ifade ettiğim gibi bu tür kararların hepsi de bizim için yok hükmündedir.

Buradan Ermenilere dostluk çağrımı tekrarlamak istiyorum; gelin, tarihi tarihçilere bırakalım, biz ortak çıkarlarımız, ortak geçmişimiz ışığında kendimize yeni bir gelecek inşa edelim.

A.3. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a ait 18 Nisan 2015 tarihinde Kocaeli'nde Toplu Açılış Töreninde Yaptıkları Konuşma'nın 1915 Olayları ve Ermeni Meselesiyle İlgili Bölümü:

Kardeşlerim, Gençler;

Geçenlerde bir durumla karşı karşıya kaldık, fazla değil geçen hafta. Biliyorsunuz Avrupa Parlamentosu'nda, 1915 Ermeni tehcirinin 100. yılını bahane ederek yeniden ve daha güçlü şekilde ülkemize saldırmaya, milletimizi karalamaya başladılar. Papa Fransuva böyle bir ithamda da bulundu. Gerçi hemen cevabını verdik, şimdi yaptıkları yanlışı düzeltmeye çalışıyorlar. Daha Papa yaptığı yanlışı düzeltmeden, bu defa Avrupa Parlamentosu benzer bir hezeyanı sergiledi. Avrupa ülkelerinin bir kısmında da benzer hezeyanlara eskiden beri şahit oluyoruz. Avrupa Birliği Parlamentosu böyle bir karar alsa ne yazar, almasa ne yazar? Hatırlarsanız Kazakistan'a giderken de söyledim; bir kulağımızdan girer, öbür kulağımızdan çıkar, olay budur.

Buradan tüm dünyaya, bilhassa da Ermenilere seslenmek istiyorum; Bu meseleyi tarihi temelinden tamamen kopartarak, siyasallaştırmak en çok Ermenilere zarar verir. Biz bu kararları alanların, bu yönde beyanlarda bulunanların asıl amaçlarının Ermenilerin hakkını,

hukukunu korumak olmadığını gayet iyi biliyoruz. Ermenilerle yakından uzaktan alakası olmayanların bu açıklama haddine mi, nereden çıkıyor bu iş? Şu anda benim ülkemde 40 bini yaklaşık resmi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak Ermeni var. Bir de Ermenistan'dan kaçarak ülkemde misafir ettiğimiz Ermeniler var. Biz onlara zulmettik mi? Biz onlara ev sahipliğini yapıyor muyuz? Siz bunları görmüyor musunuz be vicdansızlar, nasıl oluyor da bu açıklamaları yapıyorsunuz? Nasıl oluyor da bunu yapıyorsunuz? Bununla biz zarar etmeyiz. Biz insani ve vicdani görevimizi yapıyoruz. Van Gölü'nde Akdamar Adası'nda Ermeni Ortodoks Kilisesi'ni Başbakanlığım döneminde restore ettirmek suretiyle dünya Ermenilerinin orada ibadet etmesine açan biziz. Ülkemizdeki Ermeni vatandaşlarımızla en geniş anlamda sürekli olarak irtibat halinde olan biziz. Nasıl oluyor da siz kalkıp böyle bir adımı atıyorsunuz ya? Tamamen siyasi amaçlarla, tamamen Türkiye'ye yönelik hasmane bir yaklaşımla yürütülen bu kampanyadan hiçbir şey çıkmaz. Yel kayadan ne götürebilir ki? Ama bu işten Ermeniler çok zararlı çıkar.

Bu milletin Anadolu coğrafyasında yüzlerce yıl en sorunsuz şekilde yaşadığı toplum Ermeni toplumu olmuştur. Ermeniler ne zaman ki bugün sözde soykırım iddialarıyla kendilerini öne sürenlerin oyununa gelmiştir, tahrikine kapılmıştır, işte o zaman aradaki dostluk bozulmuştur.

Geçtiğimiz yüzyılın başında Rusların, Fransızların, İngilizlerin ve bölgede hesabı olan diğer devletlerin tahrikine kapılan Ermeniler, yüzbinlerce Müslüman'ın kanına girerek tehcirin kapılarını bizzat kendileri araladılar. Bizim millet olarak Ermenilerle hiçbir meselemizin olmadığının en büyük ispatı, bugün ülkemizde çoğu da kaçak olarak yaşayan, az önce söylediğim gibi 80 bine yakın Ermeni nüfusudur. Eğer bizim Ermenilere karşı sistematik bir düşmanlığımız olsa, her şeyden önce bunlara müsaade etmezdik. Şimdi Ermeniler bizim vatandaşlarımızla Türk, Kürt, Arap, Çerkez demeden beraber yaşıyorlar. Şu anda gidiniz bizim Samatya semtine, Kocamustafapaşa'ya, oralarda beraberce birlikte yaşadıklarını görürsünüz.

Türkiye, hangi coğrafyadan olursa olsun kendisine gelen sıkıntısına, derdine burada derman arayan herkese olduğu gibi Ermenilere de sırtını dönmemiş, kapılarını kapatmamıştır. Çünkü bizim Ermeni halkıyla esasta sorunumuz yoktur. Ülkemizde dediğim gibi bu kadar vatandaş var. Bu vatandaşlarımız özgürce eğitimlerini alıyorlar, ticaretlerini yapıyorlar, siyasi partilerde faaliyet gösteriyorlar, aday oluyorlar, kamuda görev alabiliyorlar. Yani diğer

vatandaşlarımızın sahip oldukları tüm haklardan eksiksiz şekilde yararlanabiliyorlar. Biz bundan dolayı iftihar ediyoruz.

Bizimle ve kardeşlerimizle sorunu olan Ermeni diasporasıdır, Ermenistan Devleti'dir. Türkiye olarak defalarca Ermenistan'a el uzattık, iyi niyetimizi ortaya koyduk. Ama Ermenistan, diasporanın ve diğer ülkelerin güdümünden çıkıp kendi siyasetini izleyemediği için netice alamadı. Ermenistan'a kapımız hala açık, sözde soykırım iddiaları ve Karabağ'ın işgali konusunda olumlu adımlar atmaları halinde kendileriyle her türlü işbirliğine varız. Bu iradeyi, bu cesareti gösterecek Ermeni siyasetçileriyle, Ermenistan yöneticileriyle görüşmeye, konuşmaya daima hazırız. Ama önce Karabağ sorunu hallolacak. Burada Amerika üzerine düşen görevi hala yapmadı, Rusya üzerine düşen görevi hala yapmadı, Fransa üzerine düşen görevi hala yapmadı. Minsk Üçlüsü, uluslararası kurumlar Azerbaycan'ı haklı gösterdiği halde onlar Azerbaycan'ın hukukunu korumadılar.

Soykırım meselesini siyasetin değil, tarihçilerin tartışma konusu haline getirdiğimizde zaten konu büyük ölçüde çözüm yoluna girmiş olacaktır. Bu yaklaşım Azerbaycanlı kardeşlerimizin de kanayan yarası. Karabağ meselesinin de çözüm yolunu kendiliğinden açacaktır. Bizim duruşumuz bu kadar net, bu kadar açık. Ama karşımızda çok farklı hesaplarla, çok farklı niyetlerle hareket eden bir kesim var.

Şimdi ben buradan, Kocaeli'nden tüm Türkiye'ye sesleniyorum, Özellikle de 7 Haziran için sesleniyorum; Ermeniler bu meselede adeta Türkiye karşıtı cephenin bir piyonu durumuna düşürülmüş durumda. Biz bu çağrımızla aslında Ermenilere de kendi iradelerine sahip çıkma imkânı veriyoruz.

Türkiye vefalı bir ülkedir. Dostlarına yardımcı olma, fayda sağlama konusunda Türkiye'yle kıyaslanabilecek pek az ülke vardır. Ben bir kez daha Ermenilere bu fırsatı değerlendirme çağrısı yapıyorum. Gelin beyhude çabaları bir tarafa bırakın. Şayet niyetiniz üzüm yemekse… Avrupa Birliği Parlamentosu diyor ki, arşivlerinizi açın; bizim arşivler açık ya. Biz 10 yıldır, 15 yıldır bunu söylüyoruz. Ermenistan'ın arşivi varsa açsın, başka ülkelerin varsa açsın, bizimki zaten açık. Ama bunlar Türkiye'yi takip etmiyorlar ki. Elinizdeki belgeleri, dokümanları getirin, ortak bir komisyon kuralım, otursunlar meseleyi tüm yönleriyle araştırsınlar, değerlendirsinler, objektif olarak adil bir hafızaya ulaşsınlar, biz de yolumuza devam edelim.

A.4. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a ait 23 Nisan 2015 tarihinde Çanakkale 100. Yıl Barış Zirvesi'nde Yaptıkları Konuşma'nın 1915 Olayları ve Ermeni Meselesiyle İlgili Bölümü:

Değerli Dostlar,

Coğrafyamız 1. Dünya Savaşında o kadar çok acı yaşamıştır, o kadar büyük kayıplara maruz kalmıştır ki, her birini anlatmaya değil günler aylar dahi yetmez. Öyle ki biz, 34 ayrı ülkede 78 şehitliği ayrıca bugünkü sınırları içinde de 349 şehitliği bulunan bir milletiz.

Çanakkale'yle birlikte bir düzine cephede aynı anda savaşan bir ülkenin kendi topraklarında asayiş sorunları yaşaması kaçınılmazdır. Bu dönemde Anadolu'daki askerliğe elverişli insan kaynağımızın tamamı cephelerde bulunuyordu. Bu sebeple bir bakıma savunmasız kalan Anadolu'da çeşitli güçlerin tahrikiyle hareket eden Ermeni çeteleri, bilhassa sivil halka yönelik saldırılara ve katliamlara giriştiler. Daha önce Balkanlar'da benzer sıkıntılar yaşayan ve çok büyük kayıplar veren Osmanlı Devleti bu tecrübeler ışığında çeşitli tedbirler alma ihtiyacı duydu. Bu tedbirlerden biri de; Anadolu'daki Ermeni nüfusun ülkenin daha güney kesimlerine göç ettirilmesidir. Aynı dönemde savaş bölgelerinden kaçarak, ülkemize yönelen milyonlarca insan da çok büyük sıkıntılar yaşıyordu. Aynı şekilde güney bölgelerine giden Ermeniler de şartların zorluğundan ve asayiş sorunlarından kaynaklanan sorunlara maruz kaldı.

Türkiye olarak bu süreçte yaşanan sıkıntıları gayet iyi biliyoruz. Hepsi de arşivlerimizde kayıtlıdır. Burada samimiyetle ifade etmek isterim ki; 1915 olayları konusundaki Ermeni iddialarının öne sürülen rakamlar başta olmak üzere, hepsi de dayanaksızdır, mesnetsizdir.

Bu akşam, bu anlamlı buluşmadan şimdi Avrupa Birliği'ne tekrar hitap etmek istiyorum; Türkiye'nin arşivlerini açmasını bize nasihat ediyor. Ben şimdi buradan cevap veriyorum; Ey Avrupa Birliği, 12 yıl Başbakanlık yaptım, 1 yıla yakındır da Cumhurbaşkanıyım. Her gittiğim uluslararası toplantıda ve ülkemdeki her toplantıda, biz arşivlerimizi açmaya hazır olduğumuzu, 1 milyona yakın belge ve bilginin olduğunu her zaman söylüyorum. Ve diyorum ki; Ermenistan'ın arşivlerinde de varsa, onlar da açsın, üçüncü ülkelerde varsa onlar da açsın. Hatta hatta daha da ileri gidiyorum, biz askeri arşivlerimizi de açmaya hazırız, diyorum. Bizim bu noktada endişemiz yok, bizim bu noktada korkumuz yok, biz inanıyoruz ve biliyoruz ki, bizim ecdadımız zulmetmemiştir.

Şu anda bizim ülkemizde 80 bin civarında Ermeni var, bunların yarısı vatandaşımızdır, yarısı ise Ermenistan'dan yoksulluk sebebiyle kaçarak, ülkemize gelmiştir. Ama biz onları deporte etmedik, onları tekrar ülkelerine göndermedik, şu anda ülkemizde yaşıyorlar ve misafirimiz bunlar ve 40 bini de vatandaşımız. 40 bin vatandaşımız olan Ermenilere sorsun Ermeni diasporası, 'Size Türkiye'de zulüm var mı?' Beraber yaşıyoruz.

Van'da Akdamar Adasında Ermeni Ortodoks Kilisesi'ni Başbakanlığım döneminde Hazinenin parasıyla bizzat yaptıran biziz. Ve her yıl orada Ermeni vatandaşlarımız, dünyanın değişik yerlerinden gelen Ermeniler ibadetlerini yapıyor. Her şey açık ortada, bizim çekinmemize gerek yok. Bize çok basit bazı şeyler uydurmak suretiyle ülkemize ve milletimize yöneltilen saldırılar kesinlikle art niyetlidir, bunları kabul etmemiz mümkün değil. Biz yaşanan hiçbir acıyı yok saymadığımız gibi acıların yarıştırılmasına da rıza göstermeyiz. Balkanlar'dan, Kafkasya'dan ve çevremizdeki tüm bölgelerden Anadolu'ya göçler sırasında ölen 4 milyonu aşkın Müslüman için ne kadar üzüntü yaşamışsak, hayatlarını kaybeden Ermeniler için de o derece üzüntülüyüz; bizim anlayışımız bu.

Şunu özellikle hatırlatmak isterim: Bu hadiseler sırasında hayatlarını kaybeden Ermeniler Osmanlı vatandaşıydı. Yani burada istilacı bir düşmandan bahsetmiyoruz, kendi vatandaşlarımızdan bahsediyoruz. Bunlar bize emanettir. Biz emanetin ölümünden gururlanır mıyız, tam aksine bundan üzüntü duyarız. Bin yıl boyunca bu insanlarla iç içe yaşayan bir milletin birdenbire onlara karşı düşmanca bir tavır içine girmesi mümkün müdür? Birinci Dünya Savaşı boyunca hayatını kaybeden 30 milyon insan içinden, sadece Ermenilerin öne çıkartılarak, ülkemize ve milletimize karşı kampanya aracı haline getirilmesini asla kabul edemeyiz. Biz tarihimize düşmanlık değil, Çanakkale örneğinde olduğu gibi dostluk penceresinden bakan bir ülkeyiz. Tarihi kin ve nefret aracı haline getirmenin, en başta Ermeni toplumu olmak üzere hiç kimseye faydası yoktur.

Yarın Çanakkale'de iştirak edeceğimiz törende vereceğimiz barış ve dostluk mesajı ne kadar doğruysa, aynı tarihte dünyanın pek çok yerinde Ermeni iddiaları üzerinden sergilenecek düşmanca tavırlar da o kadar yanlıştır. Biz hiçbir zaman mazlumun kökenine, inancına, diline, rengine bakmadık; dün de yaklaşımımız buydu, bugün de aynı. 700 yıl önce bu topraklara sevgi ve hoşgörü tohumları saçan Yunus Emre'nin deyimiyle, biz, yaratılanı Yaradan'dan ötürü sevdik.

Geçtiğimiz yıl şahsım, bu yıl da Sayın Başbakanımız, Ermenilere barış eli uzatan mesajlar yayınladık. Yarın benim de bir ikinci mesajım yayınlanacak. Maalesef uzattığımız bu samimi barış eli, hep havada kaldı. Şu da bir gerçektir ki, bugün Ermeni iddialarına destek veren ülkelerden ve siyasetçilerden hiçbiri bu konuda Türkiye kadar masum, Türkiye kadar temiz sicile sahip değildir.

Diyalogun, barışın ve dostluğun değil de kinin, husumetin, düşmanlığın arkasında duranları, bulundukları yeri gözden geçirmeye davet ediyorum. Biz bu konudaki vicdani ve insani duruşumuzu muhafaza ediyoruz. Bu iddiaları soruşturmak siyasetçilerin veya parlamentoların işi değildir. Bu, 1870'lerde başlayıp, 1920'ye kadar devam eden dönemi inceleyecek olan, tarihçilerin meselesidir. Ermeni iddialarına destek vererek, onların yaşadıkları acıları paylaştıkları söyleyenleri, aynı dönemde hayatını kaybeden 4 milyonun üzerindeki kardeşimizin acısını da paylaşmaya davet ediyorum.

Aynı şekilde 1970'li yıllardan 1990'lara kadar süren Ermeni teröristlerin saldırılarında hayatını kaybeden 40'ı aşkın diplomatımızın ve ailelerin acısını da unutmamalarını istiyorum. Şimdi de yine Ermeni Asala örgütü tehditler savuruyor. Ya diyor Ermenistan'a geleceksiniz, eğer Türkiye'ye giderseniz akıbetinizi bilemeyiz. Şu hale bakın, işte bütün mesele bu. Uluslararası terörün karşısında hep birlikte dayanışma içinde olmamız şart ki mazlumların gerçekten hakkını koruyalım ve bu dünyada adalet egemen olsun, hakikat egemen olsun.

Ermeni iddialarını tarihi hakikat olarak kabul edip, aksi yöndeki görüşleri yasaklayan anlayışın ne demokrasilerde, ne hukukta yeri olmaz. Bizim Ermeni toplumuyla dün olduğu gibi bugün de herhangi bir sorunumuz yok. Sorun nereyle biliyor musunuz? Bu işi bir istismar vesilesi yapan, bir siyasi rant meselesi haline getiren Ermeni diasporasıyladır. Sağduyu sahibi Ermenistan yöneticileriyle ortak bir geleceği inşa etmek için görüşmeye, konuşmaya daima hazırız, bizim bu noktada bir sıkıntımız yok. Çünkü acımız ortaktır, aramızdaki meseleleri başkalarıyla değil, Ermeni toplumuyla oturur konuşuruz, bunu başardığımızda insani ve vicdani olarak ortak bir yerde buluşacağımıza da samimiyetle inanıyorum.

Yarın İstanbul'da Ermeni Patrikhanesinde bir tören var. Avrupa Birliği'nden Sorumlu Bakanımız katılacak. Ben de mesajımla katılacağım, çünkü yabancı değiliz. Sürekli olarak

Belediye Başkanlığımda İstanbul'da sürekli olarak şu anda hasta yatağında olan Mutafyan'la hep biz bu konuları görüşürdük, yabancı değiliz, bu noktada mesafeli de değiliz. Biz bu denli samimiyken birileri bizim aramıza duvarlar örmenin gayreti içerisine giriyor.

A.5. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 24 Nisan 2015 tarihinde İstanbul Ermeni Patrikhanesi'nde yapılan dini törene gönderdikleri mesajın Türkçesi:

Sayın Aram Ateşyan,

Türkiye Ermenileri Patrik Genel Vekili

Ermeni vatandaşlarımız için özel bir anlam taşıyan bu günde, Birinci Dünya Savaşı şartlarında hayatını kaybeden tüm Osmanlı Ermenilerini bir kez daha saygıyla anıyor, çocuklarına ve torunlarına taziyelerimi sunuyorum.

Osmanlı İmparatorluğu'na ve Cumhuriyetimize yaptıkları ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi katkıları daima takdirle hatırladığımız Ermeni toplumunun, coğrafyamızın her köşesindeki hatıralarını güzel duygularla yâd ediyorum.

Bu vesileyle, rahatsızlığı sebebiyle tedavi gören Patrik Sayın Mesrob Mutafyan'a da şifa temenni ediyorum.

Değerli Ermeni vatandaşlarım,

İnsanlığın en büyük felaketlerinden olan Birinci Dünya Savaşı'nda, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde de her milletten milyonlarca insan ebediyete intikal etti.

Bu savaş sırasında, etnik ve dini kimliği ne olursa olsun, benzer şartlar altında hayatlarını yitiren Osmanlı vatandaşlarının tamamını da rahmetle ve hürmetle anıyorum.

Türkiye Cumhuriyeti devletini, bu acıları unutmadan ama bunlarla baş etmesini de bilerek kurmayı başardık.

Bugün de, huzur, barış ve kardeşlik temelinde daha güzel günlere ulaşmak için, etnik ve dini kimliğine bakmaksızın, tüm vatandaşlarımızla, dostlarımızla birlikte çalışıyor, mücadele ediyoruz.

Yüz yıl önce, ortak vatanımızı işgal için dünyanın dört bir yanından gelenlerin torunlarını, bugün, savaşı lanetlemek, barışı ve dostluğu yüceltmek için Çanakkale'de coşkuyla ağırlayabilen bir kültüre sahibiz.

Ermeni toplumunun geçmişte yaşadığı üzüntü verici hadiseleri bildiğimizi ve acınızı samimiyetle paylaştığımı bir kez daha ifade ediyorum.

Osmanlı Ermenilerinin dünyanın her yerindeki torunlarına gönül kapılarımızın sonuna kadar açık olduğunu da bilmenizi istiyorum.

Sizleri en kalbi duygularımla selamlıyor, hepinize sevgilerimi, saygılarımı sunuyorum.

A.6. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 24 Nisan 2015 tarihinde İstanbul Ermeni Patrikhanesi'nde yapılan dini törene gönderdikleri mesajın İngilizcesi:

Reverend Patriarch Aram Ateşyan

Acting Patriarch of the Armenian Patriarchate of Turkey

On this day that carries a special significance for our Armenian citizens, I once again respectfully commemorate all the Ottoman Armenians who lost their lives amid the conditions of the World War I and extend my condolences to their children and grandchildren.

I fondly recall all the memories - engraved all across these lands - of the Armenian community, whose economic, social, cultural and political contributions both to the Ottoman Empire and the Republic of Turkey will always be remembered with appreciation.

Taking this opportunity, I also extend my best wishes for the recovery of Arbishop Mesrob Mutafyan, who is undergoing treatment for his illness.

My distinguished Armenian citizens,

In World War I, which ranks among humanity's major catastrophes, millions from all nations also perished within the boundaries of the Ottoman Empire.

I commemorate with compassion and respect all the Ottoman citizens, regardless of their ethnic and religious identity, who lost their lives under similar conditions during this War.

We succeeded in establishing the Republic of Turkey not by forgetting these sufferings, but by learning to cope with them.

Today, we are working and striving together with all our citizens and friends, regardless of their ethnic or religious identities, to attain a better future on the basis of peace, harmony and fraternity.

It is due to these values that we are able to enthusiastically host today in Çanakkale, the grandchildren of those who had arrived from all over the world a century ago to invade our shared homeland, so as to condemn war and promote peace and friendship,

Let me reiterate that we are cognizant of the sorrowful events experienced in the past by the Armenian community and that I sincerely share your pain.

Please rest assured also that our hearts remain wide open to the grandchildren of the Ottoman Armenians all around the world.

With heartfelt salutations, I extend my best regards and wishes.

A.7. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a ait 25 Nisan 2015 tarihinde MÜSİAD 23. Genel Kurulu'nda Yaptıkları Konuşma'nın 1915 Olayları ve Ermeni Meselesiyle İlgili Bölümü:

Değerli kardeşlerim,

Bildiğiniz gibi dün Çanakkale'de 100'e yakın ülkenin devlet başkanı, cumhurbaşkanı, başbakan, bakanlar, temsilciler hep birlikte bir aradaydık, güzel bir tören oldu. 23 Nisan akşamı da İstanbul'da yine bu ülkelerin temsilcileriyle bir Barış Zirvesi düzenledik. Bu

etkinliklerle Çanakkale Kara Savaş'larının 100. yıl dönümünde tüm dünyaya güçlü bir barış mesaj verdiğimize inanıyorum.

Biz dünyaya barış mesajı vermek için mücadele ederken, aralarında Rusya, Fransa, Almanya, Avusturya gibi devletlerin de bulunduğu kimi ülkeler, Ermenilerin yalanları üzerine inşa edilmiş bir iddiaya destek vererek, kinin, nefretin, husumetin, düşmanlığın tarafında saf tuttular. Her zaman söylüyorum, burada bir kez daha ifade ediyorum, maalesef buna Amerika da değişik bir ifade şekliyle katıldı.

Yüz yıl önce bu coğrafyada yaşanmış acılar hepimizin ortak acılarıdır. Osmanlı'nın mukaddesatını, vatanını, şerefini koruma mücadelesi sırasında gerçekleştirmek zorunda kaldığı zorunlu göç sırasında yaşananları biz gayet iyi biliyoruz, bunu arşivlerimizden biliyoruz.

Aynı şekilde bu uygulamaya yol açan sebepleri de çok iyi biliyoruz. Diyoruz ki, bu gerçekleri ortaya çıkarmak, siyasetçilerin, parlamentoların işi değildir, bu işi tarihçilere bırakalım. Biz geçmişte yaşanan acıları unutmadan ortak bir gelecek kurmanın çabası içinde olalım. Ermeni iddialarına destek veren ülkeleri önce kendi tarihlerindeki lekeleri bir bir temizlemeye davet ediyorum.

Bu konuda en son söz söyleyecek ülkelerden bir tanesi Almanya, Rusya, Fransa. Almanya'nın geçtiğimiz yüzyılda yol açtığı iki ayrı dünya savaşında yaşananlar ortada. Kaldı ki, Almanya bu açıklamaları yaparken, 1 milyona yakın orada bizim soydaşımız onların vatandaşı, 2 milyon da vatandaş olmayan Türkler var. 3 milyon Türk'ün yaşadığı Almanya'da Cumhurbaşkanı'nın böyle bir tavrın içerisine girmesi anlaşılır bir şey değildir. Ben Holokost falan bunlara girmeyeceğim, onları zaten herkes biliyor.

Geliyorum öbür tarafta yine, yani bu en önemli soykırım imzası altında olan Alman Devleti'nin ardından diğer ülkelerin durumuna. Rusya'nın 1917'den beri kendi toprakları içinde gerçekleştirdiği uygulamalar sebebiyle hayatını kaybeden 10 milyonu aşkın insan var. Son olarak Kafkasya'da ve Ukrayna'da yaşanan hadiseler tüm çıplaklığıyla ve tazeliğiyle ortada, Donetsk'te olanlar ortada, Luhansk'ta olanlar ortada, hatta hatta Kırım'da olanlar ortada.

Aynı şekilde Fransa, Cezayir'den başlayıp, Ruanda'ya kadar gelen o kötü sicili tüm dünyanın malumu, bunlar hep belgeli.

Bizim Birinci Dünya Savaşı şartlarında tamamen nefsi müdafaa amaçlı yaptığımız zorunlu göç uygulamasını eleştirenler, önce kendi geçmişlerindeki bu kanlı izlerin hesabını vermek zorundadır.

Biz kendi vatanımızı korumak için mücadele ederken, onlar emperyalist amaçları için tüm bu insanlık suçlarını işliyorlardı. Fransa'dan kalkıyorsun ta Cezayir'e, Ruanda'ya gidiyorsun; ne işin var senin Ruanda'da, ne işin var senin? Bunlar yaşandı.

Şimdi biz ikili ilişkilerle çok farklı bir barış dünyasını tesis edelim derken atılan bu adımlar bizleri bu cevabı vermeye mecbur etti. Biz isterdik ki, Sayın Putin Ermenistan'a gitmesin, Sayın Hollande Ermenistan'a gitmesin. Bak biz Çanakkale'de Ermenistan'a yönelik herhangi bir cevap vermedik, böyle bir adım da atmadık. Oraya iki tane devlet başkanı gitti, hamdolsun bize 20 tane devlet başkanı geldi. Çünkü biz böyle bir şeyin gayreti içine girmedik. Başbakanlarıyla, hepsiyle, teşekkür ediyorum, gerek Alteslerine, gerek Yeni Zelanda Başbakan'ına, gerek Avustralya Başbakanı'na. Ta oralardan buraya geldiler; niye? Çünkü biz bir Barış Zirvesi düzenlemiştik.

Buradan bir kez daha Ermeni toplumuna ve onları destekleyenlere sesleniyorum; Tarihteki olayların hesabının bugün verilmesi gibi bir yol açılacaksa, bu konuda en rahat olan ülke hiç şüpheniz olmasın Türkiye'dir, hiç endişeniz olmasın.

Yine iddiayla söylüyorum; ey Avrupa Birliği, bize akıl verme, kendine sakla. Niye? Bak diyorsun ki, arşivlerinizi açın. Biz 15 yıldır arşivlerimizi açmaya hazır olduğumuzu söylüyoruz ya. Bunların kulakları var duymuyor, gözleri var görmüyor, dilleri var hakikati konuşamıyor.

Kardeşlerim,

Diyoruz ki, biz -Barış Zirvesinde de söyledim- arşivlerimizi açmaya hazırız. Bizim 1 milyon şu anda belge, bilgi arşivlerimizde hemen şurada mevcut, var. Gerekirse askeri arşivimizi de açarız, ona da hazırız. Ermenistan'ın varsa arşivi, o da açsın, üçüncü ülkelerde varsa onlar da açsınlar.

Bırakalım tarihçilere, bırakalım araştırmacılara onar araştırmalarını yapsınlar ve hazırlasınlar bütün çalışmalarını, getirsinler bizim önümüze, ondan sonra yüzleşmekse biz yüzleşmeye varız, biz rahatız.

Bundan sonraki süreç çok daha farklı olacak, onu da söyleyeyim. Biz hiçbir zaman savunmada olmayacağız, biz bilginin, ilmin, araştırmanın her zaman net olarak delillerle ortaya koyduğu ve konulduğu bir ülke olacağız.

A.8. Nisan 2015'te Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı olarak görevde bulunan Ahmet Davutoğlu'nun 20 Nisan 2015 tarihinde yayınlanan "Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılış döneminde hayatını kaybeden Osmanlı Ermenilerine ilişkin açıklaması"nın Türkçesi:

Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarında, asırlardır barış ve kardeşlik içinde bir arada yaşamış olan farklı etnik ve dini kökenden pek çok Osmanlı vatandaşı, hafızalarda derin izler bırakan büyük acılar yaşadılar.

Birinci Dünya Savaşı koşullarında bu acıları yaşayan, farklı etnik ve dini kökene mensup milletlerin torunları olarak yaşananları anlıyor, hayatını kaybeden masum Osmanlı Ermenilerini saygıyla anıyor, torunlarına taziyelerimizi sunuyoruz.

Osmanlı Ermenilerinin hatırasına ve Ermeni kültürel mirasına sahip çıkmak Türkiye için tarihi ve insani bir görevdir.

Bu anlayışla, bu yıl 24 Nisan günü Ermeni Patrikhanesince düzenlenecek dini bir törenle, Osmanlı Ermenileri tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de anılacaktır

Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın Başbakan olduğu dönemde, 23 Nisan 2014 tarihinde yayınladığı mesajda belirtildiği gibi, 'Türkiye ve Ermenistan'ın, birlikte, kendilerine yakışır bir törenle' Osmanlı Ermenilerini anmaları çok daha anlamlı olurdu.

Tarih siyasete alet edilmediğinde, bu olgun ve erdemli duruşun gerçekleştirileceğine inanıyoruz.

Kadim Anadolu medeniyeti tarihimize sahip çıkmayı, sevincimizi ve acımızı birlikte anmayı, yaralarımızı birlikte sarmayı ve geleceğe birlikte bakmayı öğretmiştir.

Hrant Dink'in ölüm yıldönümü vesilesiyle 20 Ocak 2015 tarihinde yayınladığım mesajda ifade ettiğim üzere 'iki kadim halkın birbirini anlama ve birlikte geleceğe bakma olgunluğuna ulaşmaları mümkündür.'

Bugün de, tarihi sorumluluğumuzun ve insani görevimizin bir gereği olarak, acılar arasında ayırım gözetmeden yüzyıl önce yaşanan olaylarda hayatını kaybedenleri saygıyla hatırlıyoruz,

Öte yandan, acılarımızın hafiflemesi için hayatını kaybedenleri hatırlamak kadar, geçmişle dürüstçe yüzleşmenin de önemli olduğuna inanıyoruz.

Birinci Dünya Savaşı'nda yaşananların nedenlerini ve sorumlularını tespit etmek mümkündür

Ne var ki, her şeyi tek bir kelimeye indirgeyerek, sorumluluğu genellemeler yoluyla sadece Türk milletine yüklemek, hatta bunu bir nefret söylemiyle birleştirmek vicdanen de hukuken de sorunludur

Yüz yıl önce Türk ve Müslüman Osmanlı vatandaşlarının maruz kaldığı sürgün ve katliamların derin izleri bugün de hafızalardadır.

Bu gerçeği görmezden gelmek, acılar arasında ayırım gözetmek, tarihi bakımdan yanlış olduğu kadar vicdanen de kabul edilemez.

Nitekim geride bıraktığımız yıllar, çatışan hafızaların birbirine dayatılmasının sonuç getirmeyeceğini göstermiştir.

Bu çerçevede, tüm Osmanlı vatandaşlarının hafızasına ve vicdanına saygı gösterilmesi, seslerine kulak verilmesi gerekmektedir.

Hakikate ulaşmak için adil hafıza, duygudaşlık, saygılı bir dil, makul ve nesnel bakış yeterlidir.

Türkiye, tüm görüşlerin serbestçe dillendirilip, özgürce tartışılabildiği, her türlü belge ve bilginin soruşturulabildiği bir ortam sağlayarak, ortak geleceği inşa etme hedefi doğrultusunda önemli pozitif adımlar atmaktadır.

Yüz yıl önce, sevinç ve hüzünde aynı kaderi paylaşmış iki halkın torunları olarak bize düşen ortak sorumluluk, yüzyılın yaralarını sarıp, insani bağlarımızı yeniden tesis etmektir.

Türkiye, bu sorumluluğa kayıtsız kalmayacak, dostluk ve barış için elinden geleni yapmaya devam edecektir.

Bütün üçüncü taraflara da tarihi yaraları deşmek yerine, adil hafızaya ve ortak barışçıl geleceğe dayalı bir tutum benimsenmesi çağrısında bulunuyoruz.

Bu duygu ve düşüncelerle, 1915 yılında, tehcir sırasında hayatını kaybeden Osmanlı Ermenilerini bir kez daha saygıyla anıyor, çocuklarının ve torunlarının acılarını paylaşıyoruz.

A.9. Nisan 2015'te Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı olarak görevde bulunan Ahmet Davutoğlu'nun 21 Nisan 2015 tarihinde yayınladığı "Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılış döneminde hayatını kaybeden Osmanlı Ermenilerine ilişkin açıklaması"nın İngilizcesi:

During the last years of the Ottoman Empire, a very large number of Ottoman citizens from different ethnic and religious backgrounds endured great suffering, leaving deep scars in their memories. They had all lived together for centuries in peace and harmony.

As descendants of nations with different ethnic and religious origins who endured these sufferings amid the conditions of the First World War, we understand what the Armenians feel. We remember with respect the innocent Ottoman Armenians who lost their lives and offer our deep condolences to their descendants.

It is both a historical and humane duty for Turkey to uphold the memory of Ottoman Armenians and the Armenian cultural heritage.

With this in mind, a religious ceremony will be held by the Armenian Patriarchate on 24 April this year and Ottoman Armenians will be remembered in Turkey, just as they will be across the world.

On this day, it would have been much more meaningful if Turkey and Armenia had been able to commemorate Ottoman Armenians together with a ceremony that befits both nations.

This is what our President, Mr. Recep Tayyip Erdoğan, stated in his message on 23rd of April 2014, when the was the Prime Minister.

We believe that when history is no longer exploited for political purposes, such a mature and morally sound outcome can be attained.

Ancient Anatolian civilization teaches us to stand up for our history, to remember both our joys and pains, to heal our wounds collectively and to look to the future together.

As I declared in my message on 20 January 2015, on the anniversary of the passing away of Hrant Dink, “two ancient nations can demonstrate the wisdom to understand each other and to contemplate a future together”.

As a consequence of our historical responsibilities and humane mission, and without making any distinction among those who suffered, we respectfully remember today all those who lost their lives in those events that transpired a century ago.

We also believe that, in order to ease the ongoing suffering, it is just as important to face the past with honestly, as it is to remember the deceased.

It is possible to establish the causes of what happened in World War One and those who were responsible for it.

However, laying all blame - through generalizations - on the Turkish nation by reducing everything to one word and to compound this with hate speech is both morally and legally problematic.

The scars left by the exile and massacres that Turkish and Muslim Ottomans were subjected to a century ago are still vivid in our minds today.

To ignore this fact and discriminate between pains suffered is as questionable historically as it is mistaken morally.

Indeed, recent years have shown that nothing can be achieved by trying to impose conflicting narratives upon one another.

In this context, the memories and convictions of all Ottoman citizens must be heard and respected.

To reach the truth, it is sufficient to attain a just memory, empathy, respectful language and a reasonable and objective way of looking at things.

In Turkey, every viewpoint is freely expressed and openly debated. Documents and knowledge of every kind can be investigated. By providing these means, Turkey is taking significant and positive steps towards the building of a common future.

As descendants of two ancient peoples who a hundred years ago shared the same destiny whether in joy or in sorrow, our common responsibility and calling today is to heal century old wounds and re-establish our human ties once again.

Turkey will not remain indifferent to this responsibility and will continue to do its utmost for friendship and peace.

As such, we are calling on all third parties to adopt an approach based on just memory and a common peaceful future, rather than aggravating age old wounds.

It is with these feelings and thoughts that we once more commemorate with deep respect the Ottoman Armenians who lost their lives during the relocation in 1915 and we share in the grief of their children and grandchildren.

A.10. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun 20 Nisan 2015 tarihinde Washington'daki Carnegie Uluslararası Barışa Destek Kurumu'ndaki konuşmaları:

Second, Turkish-Armenian relations. We have been working since 2009 to overcome the division between these two ancient peoples: two people who for centuries coexisted in peace and harmony.

Let me underline this point: Turkey shares the suffering of Armenians. We try, with patience and resolve, to re-establish empathy between the two peoples.

We continue to believe that we can build a peaceful common future only through dialogue.

In this context, our President's message last year on the events of 1915 was a historic step. The recent statement of our Prime Minister in January was another step forward, representing our humane perspective.

Just few hours ago, Prime Minister Davutoğlu extended his condolences to the Ottoman Armenians who lost their lives under the tragic circumstances of World War I.

He also announced that, in parallel to the remembrance ceremonies around the world, a ceremony will also be held at Armenian Patriarchate in İstanbul on 24 April.

This is a step of historic significance.

We will continue on this path. We will continue to work for a framework that both addresses the historic aspect of the problem and also helps solve the Nagorno-Karabagh issue.

B. Ermeni Devlet Yetkililerinin Konuşma ve Mesaj Metinleri

B.1. Nisan 2015'te Ermenistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olarak görevde bulunan Serj Sarkisyan'ın 10 Nisan 2015 tarihinde İtalya'daki bir akşam yemeğinde İtalyan parlamenterlere yaptıkları konuşma:

Honorable parliamentarians,

Ladies and gentlemen,

It is a great honor for me to enjoy your noble presence at this historical palace located in the heart of Rome. I am grateful for such a warm and sincere reception.

It is also an honor to revisit the friendly country of Italy with which our relations are derived from a shared set of Christian values and world outlook, as well as from the age-old friendship between the two peoples. It is by itself an impressive fact that in the parliament – a body through which the Italian people's voice is heard - the Italy – Armenia friendship group is so large and has more than hundred members.

Ladies and gentlemen,

2015 is unique for Armenians: this year is the 100th anniversary of the Armenian Mets Eghern – the first genocide of the 20th century. It was the first, but, unfortunately, not the last genocide, which paved the way for crimes against humanity to be committed thereafter – the Holocaust, Rwanda, Cambodia, Sudan… In only a few days, on April 24, Armenians all over the world, joined by representatives of the international community, will say no to all genocides, and numerous church bells will ring from Argentina to Italy, from the US to Armenia. That day the bells of sister churches will ring very loudly or, at least, it will seem so to us.

Yes, we cannot change the past, but we can and are obliged to salvage a future free of such crimes. We have an obligation towards those who fell victim to those calamities and towards the people who suffered those agonies. We are responsible towards all those people who are put at risk even in our days, in the 21th century. In this regard, even about one century later, the words of Italian Prime Minister Luigi Luzzatti are still relevant and impressive today. Far back in 1918, speaking about the need to back Armenia's independence, he argued: "Italy's principle to support the rights of peoples is the following: we love our homeland, we adore our people, but we also suffer when we notice injustice towards other peoples."

When what is impermissive becomes permissive, when what is inadmissible becomes admissible for the international community, there emerge new barbarians. The crimes being committed nowadays in the Middle East by the Islamic State and other terrorist groups are the consequence of that very permissiveness and impunity. As a representative of people who have been struggling against the repetition of genocides for hundred years, I assure you that crime is not a result of the separation between a Christian and a Muslim, a Jew and a German, an Armenian and a Turk, a Hutu and a Tutsi, but is a result of the divide which is present between the ones who embrace universal and fundamental values and the ones who deny them.

Ladies and gentlemen,

As a responsible member of the international community, Italy, too, has joined the fight against this calamity. By this I refer to Italy's recognition of genocides, including the unanimous recognition of the Armenian Genocide by the Italian Chamber of Deputies. We highly value the fact that separate Italian cities and provinces, including Rome, Milan,

Venice, Florence, joined by Tuscany this March, have also recognized and condemned this terrific crime. We are confident that the passing of a bill criminalizing genocide denial by the Italian legislature would help us to move one step forward in the fight against those crimes.

Dear friends,

You know that Armenia was declared as friends and allies with the Roman people back Before Christ. Following the genocide, by granting asylum to our compatriots, Italy became a synonym of a dignified life for them. Throughout centuries, Armenian-Italian relations have further intensified and broadened, assuming a new quality and acquiring a new meaning after Armenia's independence. Today we have a busy bilateral agenda – from active political dialogue to cooperation in the areas of education, culture, economy and defense. There take place regular senior-level visits and there is a broad legal framework. Today Italy is Armenia's second trade partner among European countries. All of this, of course, bears testimony to the great significance of Armenian-Italian relations.

Inter-parliamentary cooperation is the key component of our relationship. I am glad to state that that there are friendship groups both in the Italian and Armenian legislatures. My honest desire is that you could promote active dialogue with your Armenian partners and could pay visits to Armenia, as well as to Nagorno-Karabakh, thereby enriching the Armenian-Italian cooperation agenda. By the way, the number of deputies has been gradually increasing, who visit Artsakh from parliaments of different European countries – Germany, Switzerland, France, Great Britain, Denmark – in order to get accurate information about the conflict on the spot. I think that this because our European colleagues want to receive objective and reality-based information about the Nagorno-Karabakh conflict, especially considering that the Nagorno-Karabakh Republic is a well-established reality, a state, whose development is firmly based on democratic values and human rights. This characterization is not only mine and is also confirmed by authoritative international organizations. Availing myself of this opportunity, I once again express my gratitude to Italy's government for its impartial and balanced position on the Nagorno-Karabakh conflict, a vital issue for us.

Delivering my address in a city which is, indeed, the cradle of civilization and democracy, and in a country which is a pivotal player in the European Union, I also have to reflect upon

Armenia-European Union (EU) ties. We are natural partners because our partnership is first of all rooted in shared values: Armenians and Armenian civilization are a part of European civilization, and our state is committed to promoting those values. In the upcoming days, ahead of the Eastern Partnership Summit in Riga, a new legal basis for Armenia-EU relations will be established after which they will enter a new stage. At the same time, being a member of the Eurasian Economic Union (EEU) which most closely meets EU standards, we could become a bridge for European countries, including Italy, leading to a 170-million EEU market.

It is impossible to cover our multifaceted bilateral ties within a few minutes. However, as a unique bridge of Armenian-Italian friendship, I would like to highlight the Mekhitarist Congregation established on the island of San Lazzaro in Venice since 18th century which has become an Armenology center and a holy place in the heart of Italy.

Dear participants,

Although diplomatic relations between our countries are only 24 years old, the age-old friendship between the Armenian and Italian peoples has countless manifestations. Here is a beautiful example: 150 years ago, the great Armenian poet Mikael Nalbandian, inspired by Italy's struggle for reunification and freedom which was led by Giuseppe Garibaldi, wrote "Song of the Italian Girl" which was received well among the Armenian people and now underlies one of the symbols of Armenian statehood – national anthem. This is surely a very symbolic fact.

Hence, Long live the Armenian-Italian friendship, and may it continue its triumphant advance as a symbol of our glorious past and our future achievements.

B.2. Nisan 2015'te Ermenistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olarak görevde bulunan Serj Sarkisyan'ın 11 Nisan 2015 tarihinde Vatikan'daki Ermenistan Cumhuriyeti Büyükelçisinin ev sahipliğini yaptığı akşam yemeğindeki konuşma:

Your Holiness Catholicos of All Armenians,

Your Holiness Catholicos of the Great House of Cilicia,

Your Beatitude Patriarch Catholicos of the House of Cilicia for Armenian-Catholic,

Mr. Ambassador,

Distinguished Representatives of the Armenian community,

Dear participants,

I am very glad that as part of this busy visit, I have the opportunity to meet with you and enjoy this sincere atmosphere. The Armenian community plays a major role in the development of bilateral friendly relations both in the case of Italy and many other countries.

We have testimonies of Armenian presence in Italy dating back to remote ages. It was especially after the adoption of Christianity (you know that the two states adopted Christianity almost simultaneously – Armenia 301 AD, the Roman Empire 312 AD) that the two peoples embraced the same set of values, and their trade and military relationship was also reinforced with civilizational, cultural and spiritual ties.

In the person of the representatives of the Armenian community present at this hall, I would like to thank our compatriots in Italy whose decades-long efforts and creative activities have made them an important part of the country and whose everyday dedication helps keep the prestige of Armenian people high, neutralize anti-Armenian activities and contribute to the further development of Armenian-Italian ties.

Honorable participants,

History turns over its pages, giving a new meaning to the Armenian-Italian historical relationship anchored in mutual trust and respect which assumed a new quality after the restoration of Armenia's independence. Today we have a busy cooperating agenda and new programs. It is also no accident that I am visiting Italy and the Holy See on the eve of the key Armenian Genocide Centennial events which are to start in just a few days. The Holy See and Italy's Chamber of Deputies, five Italian provinces and 60 city councils have recognized the Armenian Genocide which we regard not only as a manifestation of solidarity with the Armenian people, but also as loyalty to universal values. It is very important to us that tomorrow Pope Francis, the leader of the worldwide Catholic Church, will preside at

Solemn Mass for the faithful of the Armenian Rite at Saint Peter's Basilica. We are deeply grateful to His Holiness Pope Francis for the idea of this unprecedented mass which is taking place two weeks before the canonization of the Armenian Genocide victims by the Armenian Apostolic Church, thereby symbolizing the Christian world's solidarity with our people.

For us, the international recognition of the Armenian Genocide means not only the condemnation of the villains who planned and carried out the first genocide of the 20th century – one of the most terrific crimes that has ever been committed against humanity. All our endeavors are not solely aimed at perpetuating the memory of our innocent victims, our grandmothers and grandfathers, restoring justice and the rights of their descendants. Our fight is first of all aimed at returning to the civilized world and humanity, the greatest civilizational values – love and happiness, belief and trust, hope and warmth – of which our world fell short of as a consequence of that terrific crime. Alessandro Manzoni, one of the greatest sons of the Italian people, very rightly put it that criminals are guilty of not only their crimes, but also of the entire evil which causes darkness to penetrate into their victims' hearts. Our efforts are aimed at dispersing the darkness which has penetrated into the hearts of million people over the last century and lightening their souls with the belief in justice.

Dear compatriots,

As a national collectivity, we, the homeland dwellers and diaspora Armenians, are very strong. This is regularly confirmed especially when we face an urgent necessity to make concerted and combined efforts to respond to challenges. In critical moments, we find will and consciousness to consolidate in order to bring together our resources for the sake of tackling pan-Armenian issues. The Italian-Armenian community is the striking illustration of what was said above, and I am grateful to you for your readiness. This is a strength with which both our friends and non-friends reckon with.

Our entire people in Armenia, the diaspora and Artsakh have combined their efforts with the Armenian state to commemorate the Centennial events at the highest level, and many of you, too, have contributed to that goal. I express my deepest gratitude to our compatriots from different countries of the world present at this hall and to all those who have supported us in holding the Centennial events. The support of such patriotic and devoted individuals has assisted, has encouraged and has inspired us in our undertakings to worthily commemorate

this anniversary which is of great significance for the Armenian people. I hope that you, too, will visit the Homeland during those April days to join us in commemorating the bright memory of our martyrs.

I wish all of us coherence and steadfastness to realize our common desires.

Thank you.

B.3. Nisan 2015'te Ermenistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olarak görevde bulunan Serj Sarkisyan'ın 11 Nisan 2015 tarihinde Napoli'deki Taş-Haç açılış töreni ve Tezhipçi Aziz Gregory'nin eski eserlerinin geri dönüşü hakkındaki konuşmaları:

Your Holiness Catholicos of All Armenians,

Your Holiness Catholicos of the Great House of Cilicia,

Your Beatitude Patriarch Catholicos of the House of Cilicia for Armenian-Catholic,

Your Eminence Cardinal Sepe, Archbishop of Naples,

Distinguished Mayor Magistris,

Dear friends,

It is a great honor for me today to be here, in this wonderful city of Naples, linked by many threads to the Armenian people's history, surrounded by your respectful presence.

I am very excited that the very first Armenian pontiff is the custodian of this city located more than 2000 km away from Armenia and that this wonderful 16th century monastery complex, as well as the street and square adjacent to it, have borne his name so far. This speaks of the deep and indissoluble ties that bound the Armenian and Italian peoples together to which Saint Gregory the Armenian also greatly contributed. And the fact that today, after about five-century absence, his holy relics have been returned to their original chapel, is of great significance.

On the whole, it is a vivid fact that Armenians have built churches not only in their homeland, but also in all the places where they have been destined to settle. In the 12th century, there

were more than ten Armenian churches in 9 Italian cities whose number grew to 40 in the 15th century. It is very exciting that even in such a small Italian city as Matera there also rises a nice-looking Armenian church.

A few minutes ago, an Armenian cross-stone was installed in this square bearing the name of Saint Gregory the Illuminator which has been recognized by the UNESCO as a non-material heritage. The cross-stone came to fill up the ranks of memorials to the Armenian Genocide erected in Rome, Milan, Padua, Bari, and in different corners of the world, as a vivid testimony to the crime which took lives of one and a half million innocent people. Many of them remained unburied, and for this very reason the most crucial mission of such memorials is the unique way to keep their memory alive. But this cross-stone holds greater significance because its original copy has also been destroyed among Nakhijevan's other cross-stones, falling victim to the cultural genocide committed by Azerbaijan. These crimes pursue one goal – to exterminate millennium-old cultures and erase peoples' memory - human memory exists as long as it lives in people who keep and pass them on.

Dear friends,

It is the shared set of Christian values stemming from humanism that bound together Armenia, Italy and the Holy See, the capital of the catholic world. This is clearly illustrated by the exceptional mass to be performed by Pope Francis for Armenian believers tomorrow and the bestowal of the title "Master of Cosmic Church" to God-Given Saint Gregory of Narek, the genius of Armenian thought, considering that throughout the 2000-year-old history of the Catholic Church, only 36 eminent saints and theologians have been honored with that highest title.

Armenia, as a true apologist of preservation of cultural values, makes consistent efforts at the noble cause of preserving and propagating Christian culture which is manifested, among other things, by the restoration of the 17th century fountain located in the yard of this monastery complex.

Dear participants,

This year marking the Armenian Genocide Centennial holds exceptional significance for each Armenian. This is an important anniversary for both the Armenian people and the

international community to not only cast a retrospective look and reevaluate the historical facts, but also to say "Never Again" to crimes of such kind. For this purpose, in a few days, on April 24, an unprecedented number of foreign dignitaries, including presidents of European countries, will stand beside the Armenian people in Yerevan, on the hill of Tsitsernakaberd, the memorial to the genocide victims. We highly appreciate that Italy and the Holy See, too, have joined the international fight against this calamity, by recognizing and condemning the Armenian Genocide.

Reverting to today's events, I would like to thank you for your comprehensive support for their organization. Today Naples became closer to us though Armenians' love for this marvelous city began back in the 9th century. It is characteristic that it is on very San Gregorio Armeno Street located in the heart of Naples that the most famous exhibitions of Christmas scenes and a Christmas fair are organized. The latter turns into a unique assembly place for Christians during Christmas days.

Taking all this into account, I think that we should make concerted efforts to incorporate new dimensions of cooperation into our cultural ties, e.g. tourism development programs, especially considering the fact that Italy is among primary destinations for Armenian tourists. In this regard, we should follow the advice of the great son of Naples Giordano Bruno, a world-famous scientist: "There is nothing that cannot be overcome through working."

Thank you.

B.4. Nisan 2015'te Ermenistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olarak görevde bulunan Serj Sarkisyan'ın 22 Nisan 2015 tarihinde Erivan'da Soykırım Suçuna Karşı Uluslararası Sosyal ve Siyasal Küresel Forum'da yaptığı konuşma:

Distinguished guests,

Dear participants of the global forum,

I welcome you at the International Social and Political Global Forum against the Crime of Genocide. Thank you for accepting our invitation, and your most important contribution. The impressive and venerable list of this forum's participants gives us hope that the forum

will become an important platform to comprehensively discuss, and further improve the mechanisms for the prevention of genocide that is the crime of all crimes. I strongly believe that the remarks delivered, and the views expressed here will trigger a broad international reaction that in its turn may produce an invaluable impact on the raising of global awareness on this key issue.

The international organizations' agendas, diplomatic efforts exerted by the small and large states alike, international media's headlines have recently been specifically addressing one of the tremendous challenges humanity faces. I speak of the Middle East, the modern civilization's cradle, where the surging extremism and intolerance resulted in violence and, at some places, even in genocidal acts against a number minorities. This is yet another warning to the international community alerting that the threat of the crimes of genocide, and other crimes against humanity, has not been eliminated, and requires consolidated and consistent efforts by the international organizations, states and civil society.

Dear participants,

This forum is one of the central events to mark the Armenian Genocide Centennial. As you are aware, commemoration events are being held in different countries of the world, supported by the four fundamental pillars. Those are remembrance, gratitude, prevention, and revival. These are also the messages that the Republic of Armenia, and Armenian Diaspora communities that emerged because of the Genocide in different countries wish to deliver to the international community and coming generations upon the Centennial. These four notions are also deeply symbolic for the commemoration of all other crimes of genocide committed throughout the human history.

One of the topics to be discussed during the forum refers to the role of the memory and truth in overcoming the consequences of genocide. That is, truly, the most accurate way to pin it down since, as far as the crimes of genocide are concerned, the remembrance and contemporary reality are unavoidably interlaced. Genocide is a crime of such a vast scale, with such a severe damage inflicted that even many decades later its impact is felt by the descendants of both the victims and perpetrators, as well as by the entire international community.

For us, Armenians, remembrance is a moral obligation and, at the same time, inalienable individual and collective right. It is our moral duty and right to commemorate the one and a half milion of victims, inhumane sufferings endured by the hundreds of thousands, loss of the material and spiritual heritage accumulated by our people throughout millenia, extermination of the substantial part of the early 20th century Armenian intelligentsia, who mainly resided in Constantinople, that led to the mass slaughter. It is because of this cohesion of the right and duty that we have adopted the motto "I remember and demand" for the commemoration events.

It is impossible to disagree with the Holocaust survivor and Nobel Prize winner Elie Wiesel, who notes that "to forget the dead would be akin to killing them a second time." Remembrance, meanwhile, is the best remedy for the descendants of those who perpetrated genocide to face their own history, and the best oportunity to restore the justice.

The crimes of genocide – Medz Yeghern, Shoah, those commited in Cambodia, Rwanda, Darfur and elsewhere, shall be commemorated by both the successors of the victims and perpetrators. The path to reconciliation is not paved by denial, but rather by the consciousness of memory.

Dear participants,

Perpetration of genocide is both an aftermath of the inner developments in a given state or society, and failure of the entire system of international relations. It has been demonstrated on numerous occasions that impunity is a prerequisite to the recurrence of the crime of genocide. The Armenian Genocide and the Holocaust were committed in the course of, respectively, the World War One and Two. The international community proved unable to prevent them and other crimes of genocide. Remembrance is the only possible way to reveal nowadays the enormous losses that the global civilization has suffered as in the aftermath of the crimes of genocide. It is impossible to describe by words the scope and level of the distortion of human values that resulted in the initiation of such a heinous crime.

In our recollections of the crimes of genocide a specific significance has been reserved the notion of gratitude in order to acknowledge the human virtue that saved thousands of living souls. There have been numerous narratives, such as the activities of Irena Sendler and Raoul Wallenberg during the Holocaust, Paul Rusesabagina during the Rwandan Genocide, Van

Chhuon during the Cambodian Genocide; they all ensured the physical security of the people they rescued, and inspired hope at the times of overwhelming domination of cruelty and hatred.

The Armenian people has not forgotten and is grateful to those Kurds and Turks, who covertly saved lives of their Armenian neighbors. We are indebted to the Arab people, who gave shelter to those, who had narrowly escaped the Turkish yataghan, as well as the Russians, Americans and Europeans, who took care of the Armenian orphans or partook in the humanitarian efforts.

Equally, our gratitude is well-earned by the public figures, clergymen, missionaries, diplomats, and those nations that demonstrated righteousness and civic courage since their actions had been guided by the noble ideas of humanism.

Dear participants,

Alongside with our consistent efforts toward the recognition, condemnation of the Genocide and elimination of its consequences, the prevention of the crimes of genocide is yet another key mission on our foreign policy agenda. Needless to say, these efforts are interrelated since the recognition and condemnation of the past crimes of genocide play invaluable role in the prevention of the crimes against humanity. For that reason we attach utmost importance to the genocide prevention, and emphasize once again our firm resolution and political will in combating crimes incompatible with the human civilization.

Armenia's active engagement with the international community's efforts toward the prevention of the crime of genocide has been time and again demonstrated through the relevant UN resolutions adopted by consensus throughout years upon our initiative. The most recent one was adopted in March of this year by the United Nation's Human Rights Council. The resolution, inter alia, condemned the international public denial of crimes of genocide and crimes against humanity since public denials created a risk of further violations and undermined efforts to prevent genocide.

Denial, in conjunction with the creation of genocidal environment and extermination itself, is a vertex of that very triangle. The denial of genocide is fraught with inciting a new xenophobic wave, and is often accompanied by intolerance and justification of the already

commited crimes of genocide. However, under strong international pressure denial aqcuires a seemingly softer yet eqaually dangerous nature overshadowed or dissolved in the history revision campaigns.

Dear ladies and gentlemen,

It is unambiguous that considerable contribution has been made so far by the international law experts and historians toward the legal definition of the term "genocide," and development of the punishment mechanisms for this crime. Likewise unambiguous has been the contribution of the social and political circles, journalists, and parliamentarians, who without any hesitation very often took the lead in that respect. The aforesaid is absolutely applicable also to the case of the Armenian Genocide. In 1915-16 the world press was replete with horrendous articles describing the Armenian massacres. The New York Times covered the issue extensively publishing some 145 articles in 1915 alone with headlines like "Appeal to the Ottoman Empire to Stop Massacres." The newspaper characterized the crime perpetrated against the Armenian people as "systematic," "authorized," and "organized by the government."

On May 24, 1915 the Allied Powers, Great Britain, France, and Russia jointly issued a statement, describing the crime perpetrated against the Armenian people as a "crime against humanity and civilization", which was the first time ever that definition was aired on such a high level.

Subsequently, these notions were introduced into the fundamental language to define that crime – the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, the Rome Statute of the International Criminal Court, and other most important documents of the international law.

The recurrence of the crimes against humanity and genocide has also been caused by the lack of adequate adequacy, consistency, unity and determination of the international community for the recognition, and condemnation of the committed crimes of genocide, as well as for the elimination of the genocidal environment and denial. Parliaments and their members, as cornerstones of the democratic values, have a significant role to play in that regard.

I deem it important that in the framework of this conference a special discussion will be held on the invaluable role of the legislators. Their messages, decisions and statements are significant both for the restoration of justice, and for the emancipation of the given societies, especially the coming generations from the clutches of the consequences of the evil of genocide.

I welcome and value the two documents adopted by the National Assembly of the Republic of Armenia this year – the Statement Condemning the Genocide of the Greeks and Assyrians Perpetrated by the Ottoman Turkey, and the amendments introduced in the Law on Holidays and Memorial Days. In accordance to the latter December 9 is designated as the day for condemnation and prevention of the crimes of genocide, which is highly symbolic, as the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide had been adopted on the very that day.

Ladies and gentlemen,

In this context revival is the last one amongst the most important messages of ours. A hundred years ago the Armenian people survived through the darkest and brutal page of their history. The calamity that befell upon our ancestors was indeed unprecedented by its scale. Today, a hundred years thenceforth, the Armenian people commemorates its martyrs, and presents itself to the world with the independent state, emancipated Artsakh, and viable Diaspora that strives to preserve the Armenian identity and to develop Armenia proper. Now our overarching objective is to contribute anew to the development of universal civilization.

All those achievements have been based upon the revival of the Armenian people. Perhaps, it has been the demonstration of the most salient feature of our people – upholding the faith toward the universal human values, in spite of all the complications and calamities, and the ability to find the strength within to build and create anew. Yet in 1918 the Armenian statehood, lost centuries ago, had been restored. Later on, during the Soviet times the Armenian people created numerous spiritual and tangible values thus partaking in the enrichment of the world scientific and cultural repository. The revival of the Armenian people culminated in the 1991 national awakening with the accession of the newly independent Republic of Armenia to the international family of sovereign states.

The Armenian nation revived not only in the homeland, but also in Diaspora. The sons and daughters of Armenia, who had found refuge in many countries of the world because of the Armenian Genocide, successfully integrated in the societies that adopted them, and meanwhile preserved their Armenian identity, their sense of deep bond with the Armenian homeland.

Therefore, on the Armenian Genocide Centennial we declare confidently in broad daylight that the perpetrators of the Genocide failed to achieve what they planned. Moreover, our response to the attempt to annihilate the Armenian nation is the state building, our ongoing revival that is now no longer reversible.

Dear participants,

In conclusion, I would like to reiterate that today's Forum, along with the discussions to be held, shall send the following powerful and pragmatic message to the international community: the crimes of genocide have not in the least ceased to be a threat to the humanity, and the overcoming of their consequences, and prevention shall become a top priority. The lessons of the past simply oblige us to do so. The civilized humanity shall joint its efforts to eradicate eventually the evil of genocide, and its underlying circumstances.

It is a well-known truth that everything is interconnected in the universe. It is also true for the civilization since humanity establishes itself as a harmonious and complete continuum within the patchwork of its diverse races, nations, cultures, and religions. Genocide is a crime that is intended to tear a branch off from the tree of the global civilization. The loss of any branch may be fatal to the rest that tree.

Hence, being determined to state "Never again" let's make our modest contribution towards the universal objective that unites us all – a more adequate accomplishment of the international community's mission to prevent the crime of genocide.

Once again, I thank you for being with us in Yerevan these days, and wish you a fruitful work.

Thank you.

B.5. Nisan 2015'te Ermenistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olarak görevde bulunan Serj Sarkisyan'ın 24 Nisan 2015 tarihinde Erivan'daki Ermeni Soykırım Anıtı'nın bulunduğu Tsitsernakaberd'de yaptıkları konuşma:

Honorable Presidents,

Distinguished representatives of states and international organizations;

Your Holiness,

Eminences,

Esteemed Guests,

My fellow compatriots,

We stand on Tsitsernakaberd Hill today to commemorate the victims of the Armenian Genocide. On the 24th of April, this day a hundred years ago, the extensive enactment of one of the gravest crimes of the 20th century began with mass arrests of the Armenian intellectuals in Constantinople, the capital of the Ottoman Empire, and other cities of the empire. It had been preceded by the disarmament and massacre of the Armenian servicemen. What subsequently happened in 1915 and the years that followed was unprecedented in terms of volume and ramifications.

The Western part of the Armenian people, who for millennia had lived in their homeland, in the cradle of their civilization, were displaced and annihilated under a state-devised plan with direct participation of the army, police, other state institutions, and gangs comprised of criminals released from the prisons specifically for this purpose.

Human language is not capable of describing all that was experienced by a whole nation. Around 1.5 million human beings were slaughtered merely for being Armenian, as unimaginable atrocities of the human race became concealed in eternal silence. Some survived, with their life stories conveyed as historical testaments to generations to come.

Yesterday, the Armenian Apostolic Church canonized the martyrs of the Armenian Genocide. They are victims no more. They are saints, whose blood was shed, victorious over death and evil, heavenly soldiers calling for justice.

Dear Attendees,

Unfortunately, April left a black trace in the history of not only the Armenian people, but humankind as whole. April is also the month in which the perpetration of the Holocaust, and crimes of genocide in Rwanda and Cambodia commenced. We stand here today, in the very month of April, in Tsitsernakaberd — the Armenian Genocide Memorial, to proclaim: May there never again be a need to erect a memorial to commemorate new disgraceful chapters of history anywhere in the world! May there be no more need for a new Tsitsernakaberd, Yad Vashem, Killing Fields, and Gisozi!

May this message rise to the skies, intertwining with the profoundly symbolic liturgy served yesterday at the Mother See of Holy Etchmiadzin, and the consonant peals of the Sister Churches in all corners of the world, may it dispel the hundred-year-long darkness of denial, and put an end to the suffering of people experiencing the horrors of genocide even in the modern day, in the 21st century. This is the testament that reached us, and it is our duty to convey it to the generations to come.

The goal of our policy, anchored in memory and responsibility, is to form effective mechanisms for preventing future crimes against humanity. As Pope Francis justly said, “concealing or denying evil is like allowing a wound to keep bleeding without bandaging it.” The wound is bleeding, because there is too much neutrality, silence, and denial around the world, and there is still too little humanity.

We shall not forget that for centuries humanism and benevolence have been the engine that led the formation of international human rights mechanisms. Moral aspirations and universal values were what inspired Henry Dunant to lay the ground for creation of the International Committee of the Red Cross. Moral values and the horrifying reality of the Armenian Genocide were what urged Raphael Lemkin to coin the term “genocide,” which would unfortunately have to be used over and over again. As a matter of fact, when Lemkin was asked what genocide was, he answered that it was what happened to the Armenians.

As we speak, there are still too many instances of denying universal values and contorting history, which pave the way to the recurrence of these crimes: we can all see the situation in the Middle East.

We must find solutions before humankind once more breaks its "never again" vow. It seems that the Armenian Genocide Centenary has become a new milestone in the international fight against these crimes: in the last period, countries around the world and international organizations recognized the first Genocide of the 20th Century, some reaffirmed their recognition, and others criminalized attempts of its denial, all sharing the belief that it is the only way to shed light on the dark pages of the world history and to prevent such pages from being written ever again.

Distinguished Guests,

Hundreds of thousands of Armenians perished in the Deir-ez-Zor desert after suffering displacement and exile. A monument and a church were built in Deir-ez-Zor, and the remains of our martyrs were laid to rest there. A few years ago, I stood near that Church and said these words: "We plan to live and multiply. It is no longer possible to intimidate or to blackmail us, because we have experienced the most horrible. We shall live and create twice as vigorously—for us, and for our innocent victims. We look to the future, because we still have much to say and to share with one another, we have much to say and to give to the world." When I stood near the Deir-ez-Zor church and said these words, I was, like today, looking to the future. Last year, the church and the monument were simply blown up. To this very day, there are some who are yet at unease with the remains and bones of our victims.

This is the reality today. This is why the issue is pressing.

Human memory is a unique sieve of history. Global history shall always remember and cherish all the individuals, countries, and international organizations that came to help at the hardest times and saved not only the physical existence of millions of people, but also the ruined faith in humanity.

Around the world, conscience and probity are withstanding the cruel, but retreating machine of the Armenian Genocide denial. Conscience and probity are the antipodes of denial. Recognition of the Genocide is not the world's tribute to the Armenian people and our

martyrs. Recognition of the Genocide is the triumph of human conscience and justice over intolerance and hatred.

Hence, on behalf of all Armenians, I am grateful to you, President Anastasiades, President Nikolić, President Hollande, President Putin. I am grateful to the whole international community, represented here by many of your states and international organizations. I am grateful to all those that stand by our side, to all those that wish to be by our side. We are grateful to the global civil society and international press representatives that have been voicing the importance of the Armenian Genocide recognition. We are grateful to all people of good will — all those who stood by the side of the Armenian people in the course of commemoration events around the world this year. We are grateful to those who gathered at Taksim Square in Istanbul today: they are strong people who are standing for the right cause for their fatherland.

The Armenian people will always remain standing by the side of those who suffered from crimes against humanity. The unyielding international struggle against crimes of genocide will remain an integral part of our foreign policy.

I am grateful to all of you for being here to reiterate your commitment to universal values, to say that nothing has been forgotten, and to say that, a hundred years past, we remember and we demand.

B.6. Nisan 2015'te Ermenistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olarak görevde bulunan Serj Sarkisyan'ın 24 Nisan 2015 tarihinde Ermenistan'da çeşitli devlet başkanları ile resmi akşam yemeğinde yaptıkları konuşma:

Distinguished Presidents;

Honorable representatives of states and international organizations;

Your Holiness

Eminences;

Esteemed Guests;

My Fellow Armenians;

Words are not sometimes incapable of conveying emotions. Today is a case in point. Thank you for coming Armenia from near and from far, for coming to stand by our side, for coming to reaffirm that nothing is forgotten and that history is yet to be told. You have come to distinguish the truth from lies, so as to convey the true lessons of history to generations to come.

Ladies and Gentlemen;

I refuse to believe that history controls our destiny. I believe we craft our destiny, and we are capable of changing the development course of humanity.

I refuse to believe that transitory interests can shatter humanity's dreams of freedom and peace cherished for centuries. Morality and conscience are inherent to our essence: otherwise, we would not have developed international humanitarian law, we would not have committed ourselves to universal moral values, we would not have humanitarian organizations, and finally, we would not be assembling here today.

Human beings are indeed creative. Humans have created advanced technology and the worldwide web. But today, more than ever, humanity needs love, tolerance and kindness, humanity and humaneness, so that our children do not experience what past generations did, or what we have witnessed in the modern day.

I believe that we have an exceptional opportunity, using the very tools we conceived, the numerous structures for cooperation, the unprecedented means of communication, and the international system of law to improve the existing arrangements for global peace, to reinforce the foundation of morality undermined throughout history, and to prevent any future atrocity against humanity.

Dear colleagues;

I believe that we can build a world of solidarity and tolerance, where national, racial, and religious identity will be nothing but a source of pride. Each one of us ought to bear our

share of responsibility in this process, as we are all irreversibly interconnected in a world where any boundaries are gradually disappearing.

Saint Gregory of Narek, recently proclaimed by Pope Francis a Doctor of the Universal Church, conveyed to us this message a full millennium ago: “The walk to peace cleanses of sins.”

Hence, let us raise our glasses to peaceful coexistence of all humankind, to peace that radiates and generates light.

B. 7. Nisan 2015’de Ermenistan Cumhuriyeti Başbakanı olarak görevde bulunan Hovik Abrahamyan’ın 24 Nisan 2015 tarihinde yayınlan “Ermeni Soykırımı Kurbanlarını Anma Günü Mesajı”:

Dear compatriots,

The centenary of the Armenian Genocide is being marked today. In the years of World War I, Ottoman Turkey’s rulers planned and carried out a monstrous crime. Armenians worldwide and civilized humanity remember and condemn the first genocide committed in the 20th century.

As we commemorate our 1.5 million innocent victims, we are looking back at their path of suffering and bow down to their eternal memory. Genocide 100th anniversary commemorations are being held all over the world under the motto of “I remember and demand”. Year after year, we can see ever greater number of countries recognize and condemn the Armenian Genocide, which speaks of mankind’s responsibility before the coming generations.

Today we remember those who survived the Meds Yeghern, who went through inhuman sufferings and, forced to emigrate, proved strong enough to resettle in Motherland Armenia and the Diaspora, keeping up their Armenian name and identity.

I would like to express my gratitude to all those countries, international organizations and individuals who have joined the Armenian people to struggle for the restoration of historical justice, for the condemnation and prevention of genocides.

While paying tribute to Armenian Genocide innocent victims' memory, as a nation that has survived the Genocide, we are bound by duty to mobilize, move forward together, develop and strengthen our homeland.

B.8. Nisan 2015'de Ermenistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı olarak görevde bulunan Edward Nalbandyan'ın 23 Nisan 2015 tarihinde yaptığı "Soykırım Suçuna Karşı" Küresel Forum'daki kapanış konuşması:

Honourable President of National Assembly,

Your Eminences,

Distinguished guests,

Disinguished participants of the Forum,

Ladies and Gentlemen,

I would like to thank all participants of the Forum and express special gratitude to the moderators of all three panels of these two days - Luis Moreno Ocampo, Geoffrey Robertson, Frank Chalk, Patrick Devedjian, Nikolay Rizhkov, and to you - dear Baroness Cox, as well as to those panelists, parliamentarians, spiritual leaders, political scientists, experts who addressed the Forum. The variety, depth and substance of the messages lift even the slightest doubt that the fight of the international community against genocides and crimes against humanity has no alternative.

During the last hundred years the horrible experiences of humanity, the epochal shifts in international politics, novel perceptions of human rights in global political processes reaffirm that prevention of genocides should be one of the prime goals of the mankind. As President Serge Sargsyan stated in his important opening address, this is the reason why, in conjunction with the organization of the events in Armenia commemorating the Centennial of the Armenian Genocide, we also give a pivotal importance to our increased involvement to the international efforts towards the prevention of genocides. That is why one of the most important messages that we want to address to the entire world is the imperative of genocide prevention as a noble goal uniting the civilized world, past and present generations. It should

not be subjected to any political interests and should not be marginalized, irespective of the political agendas of the time. Thorbjørn Jagland, Secretary General of the Council of Europe in his yesterday's remarks highly valued the contribution of Armenia to the international prevention efforts and called on for the continuation of those efforts.

It is a common knowledge that if we do not wish to allow the repetition of genocides, we are obliged to identify those preconditions that resulted in committing past genocides. A number of participants of the forum thoroughly touched upon the reasons feeding that horrendous crime. International reaction following the Armenian Genocide contributed to the awareness raising amongst judicial and social circles on the crime of crimes, or as William Schabas put it the most extreme form of the crime against humanity - the genocide. In this regard Daniel Feirstein revealed an interesting fact that the Armenian Genocide lays in the foundational goals of the Association of the Genocide Scholars.

I would like to once again recall, as it was mentioned during the opening of the forum, that the May 24th, 1915 special declaration of Russia, France and Great Britain characterized what had happened to the Armenians as a "crime against humanity and civilization." In 1919 the Ottoman Tribunal's indictment held the leaders of the Young Turks personally responsible for organizing the large-scale massacres of the Armenians. In 1929 Winston Churchill characterized the Armenian massacres as a "holocaust" and added that "this crime was planned and executed for political reasons. The opportunity presented itself for clearing these territories of a Christian race." As one of the participants of our forum - Donna Lee Frieze, presented in a detailed manner, later on Rafael Lemkin invented the term "genocide" referring to what happened to Armenians.

The Armenian Genocide was widely condemned by the international community. That reaction equally resonated in the European states, the USA and Russia, as well as in the Arab world. A number of intellectuals, statesmen, public and religious activists drew attention to the inadmissibility of what had been committed against Armenians, urging the great powers to punish the masterminds of the Armenian Genocide and create conditions conducive to the elimination of the consequences of that calamity. The participants of our Forum Henry Theriault and Patrick Dumberry addressed the legal aspects of this issue. The international reaction testified that what had happened to the Armenians was perceived not only as a grief of one nation, but as a crime committed against humanity. As Yair Auron rightly mentioned

the recognition of the Armenian Genocide is not an issue between Armenians and Turks, it is an issue for whole humanity.

However, the atrocities of the 20th century that followed the Armenian genocide were not prevented. The reason for that and the main lesson to be learned is that the international genocide prevention efforts did not exert the necessary determination, consistence and solidarity, and the relevant political and legal conclusions were not made.

Dear participants of the Forum,

On March 27 in Geneva the UN Human Rights Council adopted by consensus the Genocide Prevention Resolution initiated by Armenia and co-authored by 71 states. It occupies an important place within the context of the joint prevention efforts of the international community. It defines the primary measures for genocide prevention, which were reflected also in the Armenia-initiated UN Human Rights Council Genocide Prevention Resolutions of previous years.

The diagnosis of genocidal atmosphere and creation of effective mechanisms of early warning must have their firm place on the agenda of the international and regional organizations. Yesterday Professor Israel Charny, Director of Jerusalem Institute of the Holocaust delivered an impressive presentation on this topic. During the last decade both the United Nations, and specialized Human Rights organizations have made a considerable progress in improving early warning and assessment capacities. The continuity of these achievements should be guaranteed. At the same time it should be accompanied by creation of concrete mechanisms of deterrence. Unfortunately the violence executed by extremists in the Middle East, the brutalities against civilian population which remind us of the past horrors and the vandalism against millennia-old civilizational values demonstrate that the international community still has much to do in this regard. Here I would like to thank Frank Chalk for comprehensively addressing these issues.

The next important dimension of the genocide prevention is the improvement of the human rights protection mechanisms as well as deepening of tolerance both inside societies and in relations among different peoples. Strengthening of democracy, protection of the rights of ethnic and religious minorities and their fair representation are those firm pillars that if fortified and fostered may eliminate the destructive intentions of even the most extremist

groups and ideologies. Consistency in countering xenophobia, discrimination, dissemination of hostilities is indispensable to exclude the emergence of genocidal atmosphere because the seeds of the evil of genocide are fed by those gravely negative phenomena.

One of the important dimensions of prevention of genocides is raising awareness through educational programs and remembrance. Remembrance is important also in eliminating the consequences of the genocide, Turkish intellectual Cengiz Aktar made an interesting presentation in this regard. Here, I would like to extend a special gratitude to Madam Esther Mujawayo, survivor of the Rwandan Genocide for her exclusive address on the complications of psychological aspects in eliminating the consequences of genocides. I remember her making a no less touching address a year ago at the High Level meeting of the UN Human Rights Council initiated by Armenia and dedicated to the genocide prevention.

When we speak about raising awareness of genocides we should clearly realize that without the recognition, condemnation and elimination of consequences of past genocides any steps would remain as half-done. In this respect we can state with confidence that today one of the challenges facing humanity is surmounting denial of genocides, about which Michael Bohlander made a thorough speech. The strife against this condemnable issue is as important as countering the creation of the genocidal atmosphere, or as the efforts to prevent the mass atrocities themselves. These issues were throughly touched upon by Donald Bloxham. I would like once again to recall the wise words of Pope Francis I during the Mass in St. Peter's Cathedral on the occasion of the Centennial of the Armenian Genocide: "Concealing or denying evil is like allowing a wound to keep bleeding without bandaging it."

Attempts of denial of genocide and crimes against humanity under the guise of freedom of expression are equally condemnable. Nowadays, the minimization of the suffering of the victims, trivialization of the scale of the losses and equation of the sufferings of the victims and the perpetrators are among the tools applied for denial. Recently we have been often witnessing this new strategy of denial. As Roger Smith correctly noted the tactics of denial are refined while the arguments have remained the same.

Dear participants of the Forum,

One of the main elements of the UN Human Rights Council Genocide Prevention resolution is the condemnation of denial of genocide and crimes against humanity. Denial makes the incumbent authorities accomplices to the crimes committed in the past. Denial is not opening the door to reconciliation, it is opening the door to new crimes against humanity. Yair Auron made valuable observations on this topic. It is noteworthy that Rakip Zarakolu in his yesterday's address compared the policy of the Turkish Government to Janissary March – one step forward, two steps back.

Dear participants of the Forum,

I am confident that the ideas and recommendations made during the Forum will have an important contributaion to the international efforts of the genocide prevention. I would like to extend special thanks to His Holiness Garegin II and the clergy for their valuabe participation to the Forum. I would like to express my gratitude to the President of the National Assembly of Armenia Galust Sahakyan and to all parliamentarians from around the world for their important contributions to the work of the Forum.

Concluding my address, I would like to recall with gratitude very important documents adopted in the course of the last month alone - the Genocide Prevention Resolution of the UN Human Rights Council, the European Parliament Resolution, the statement of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe and of course the statement of Pope Francis. These important steps give confidence that in the 21st century the humanity will establish a more unified position and will eventually be able to develop really effective mechanisms of prevention of genocides based on the belief that the recognition, condemnation of past genocides and the exclusion of denial are among the guarantees for the harmonious progress of the world civilization. We can already stress that during the discussions of Yerevan Global Forum fresh ideas and constructive proposals have been made, which were summarized in the Draft Declaration of the Global Forum. I believe that it would be accepted as a guide for the implementation of the truly global mission facing us, for the sake of unified determination of preventing the crime of genocide.

Thank you!